

Om

Giftermaal i Norge.

Bidrag til Kundskab om Folkets Kaar og Sæder.

Af

Eilert Sundt,

Cand. theol.

Christiania.

P. T. Mallings Bogtrykkeri.

1855.

Indhold.

1. Forskjellige Meninger.

1. I en Egn omtrent 4 Mil fra Christiania spadserede jeg en vakker Høstdag 1853 omkring i en liden Husmands-Bygd eller en Samling af Pladsbrug i en Skovstrækning, som tilhørte nogle større Gaarde. Paa en af disse Pladse var den middelaldrende Husmandskone beskjæftiget med at bære ind Potetes og styrte dem ned igjennem den aabne Kjelderlem i Stuen, og et Par halvvoxne Pigebørn hjalp hende; men Manden var paa Arbeide hos Værten. Jeg var træt og sad ned, indtil Konen blev færdig med sit Arbeide. Saa gav hun sig i Samtale med mig. Vi havde jo ikke seet hinanden før; men vi bleve snart ligesom kjendte, og hun trakterede mig med Æbler af et vakkert Træ, mellem hvis Blade Solen skinnede ind gjennem Vinduet i Stuen. Dette Træ havde dog ikke den nuværende Husmand plantet, men hans Formand, en underlig gammel Ungkarl. Imidlertid var der Tegn nok paa, at ogsaa den nuværende Familie gjerne vilde have det pent og hyggeligt omkring sig. Med sand Fornøielse saa jeg mig om i Stuen. For første Gang bemærkede jeg i en Husmands-Stue en Top-Seng med Værkens Omhæng. Svenske-Uhret hang i Krogen, og en stor Drag-Kiste paa den ene Lang-Væg kunde jeg ikke andet end tænke mig vel fyldt med allehaande gode Ting, Vidner om den forstandige

Husmoders Flid og Forsynlighed. Det var aabenbart en Velstands-Plads, skjønt Folkene dog havde havt 4 eller 5 Børn at opdrage, og alt, hvad jeg erfor om deres Husliv, lærte mig at agte dem som hæderlige Mennesker.

Jeg spurgte Konen, hvorlænge de havde været gifte, og hun besvarede det; paa et andet Sted i Samtalen fik jeg vide, hvor gamle de vare nu, og et lidet Regnestykke sagde mig da, i hvad Alder de vare, da de indgik Ægteskab med hinanden. De vare da meget unge, 21—22 Aar. Jeg berørte dette for Konen, og hun rystede paa Hovedet over Ungdommens Daarlighed.

„I vare kanske Husmands-Børn, begge to?"

Ja, det var de.

„Og saa vare I vel i Tjeneste, før I kom sammen?"

Ja, det var nu den Vei, de maatte alle Fattigfolks Børn.

„Kanske I ogsaa tjente sammen paa samme Gaard?"

Nei ikke just det; men der var ikke langt imellem.

„Nu, ja ja, saa synes jeg, jeg forstaar, hvordan det gik til altsammen. Men sig mig, min kjære Kone: Stor Rigdom havde I jo ikke med hjemmefra, og store Ting kunde I heller ikke have samlet i den korte Tjeneste-Tid; havde I da ogsaa Noget at begynde med, da I kom sammen? Jeg veed da, der skal adskillige Ting til for Folk, som skulle holde Hus; men hvad kunde I have?"

Aa, det var nok Lidet, det de havde.

„Ja, men Noget maatte I da have alligevel, veed jeg."

Aa nei, det var nok ret ikke Noget.

„Kjære Dig, det var da rigtig altfor underligt det da."

„Jo, jeg havde en Træ-Ske, jeg", svarede Konen.

„En Træ-Ske?" gjentog jeg.

„Ja, og den fik jeg ret af Anne Rogneby, den Konen, jeg sidst tjente hos. Det var saa, at idetsamme jeg skulde gaa af Tjenesten — det var da lyst for os af Prædikestolen —,

saa sagde hun: Jeg mener, Du faar tage med dig den Træ-Skeen, Karen, sagde hun, for saa er det da saa meget, at Du har Noget at æde med, sagde hun, naar Du og han Ola kommer ihob, sagde hun. — Jeg ændste nu ikke saa meget den Træ-Ske den Stund, for jeg var saa fuld af Graad; men jeg sagde da Tak, og rigtig kom den saa vel med og; for da vi vare komne ihob, han Ola og jeg, saa havde jeg Træ-Ske, men han havde ingen, han."

„Havde han ingen Træ-Ske? Forklar mig da: Havde han da Hus-Bær, og havde han Kopper, Kar og Gryde, og havde han Noget at give Dig til at koge i Gryden?"

„Han?"

Nei, men for det første Halv-Aar havde de faaet Lov til at bo paa en Plads hos nogle af Konens Skyldfolk. Der fik hun laane Gryde. Til det første Maal, hun skulde koge, havde hun intet Mel. Men Ole havde sin Bedstemoder ilive paa en Plads i Nærheden, hvor hun havde et lidet Kaar eller Livøre. Han gik hen til hende og fik nogle Næver Mel, „og det bar han rigtig hjem i Hattepullen sin".

Jeg maatte smile til Konens troskyldige Fortælling; men endnu mere maatte jeg forundre og glæde mig over den store Kunst og Rigdom, hvormed den himmelske Fader veed at sørge for sine mange, mange Børn, baade de sorgløse og de meget bekymrede. Og jeg veed vist, at mine Læsere heller ikke kunne andet end fornøie sig over, at det endda gik Ole og Karen saa vel, uagtet den sorgløse Begyndelse lovede saa lidet Godt.

2. Den lovede saa lidet Godt; thi dette var dog, efter alle Mærker at dømme, virkelig et af de Ægteskaber, om hvilke vi maa sige, at de ere indgaaede i Letsindighed, ret i „Ungdoms Daarlighed", som Karen selv sagde. Og blandt Folk, som friste Gud og begynde sit Husliv paa saadan Maade, findes der flere Exempler for et, som vise,

hvor yderst ulykkeligt det kan gaa, sandelig baade med Forældrene og med Børnene i tredie og fjerde Led. De unge, letsindige, uerfarne Folk komme sammen i Fattigdom, og snart have de omkring sig kanske en talrig Børneflok, som de ikke kunne nære og klæde skikkelig, og som de end mindre besidde Visdom og Forstand til at opdrage i Tugt og Herrens Formaning, og i den næste Slægt kan det sees, at det ene Huses Fattigdom og Raahed har ynglet og opfyldt flere Huse, hvorfra nu kanske endogsaa Fortvivlelsen stirrer ud over Bygden og Lasten gaar paa Rov.

3. Dette, at saa mange af Landets Sønner og Døttre gifte sig ind i Elendigheden og ved sin Letsindighed forøge Samfundets Møie og Byrde, det har været og er Gjenstand for mange alvorlige og velsindede Borgeres og Menneske-Venners store Bekymring. Og mange forstandige Mænd, som ret have levet blandt Folket og havt god Leilighed til at agttage dets Sæder og dets Færd ere endogsaa komne til den Mening, at dette Forhold med utidige Giftermaal blandt Fattigfolk er Noget, som i den sidste Menneske-Alder har artet sig til det Værre istedetfor til det Bedre.

Især paa Landet, hvor denne Sag af flere Grunde nok mest er Gjenstand for Opmærksomhed og Samtale, har jeg ofte hørt brave, erfarne Mænd udtale sig saa: „Galt var det før; men endnu værre er det blevet nu, efterat den nye Fattiglov udkom, i 1845. Den giver jo Fattigfolk Ret til at kræve Hjælp, hvergang Noget staar paa, og nu er det ret blevet saa, at den fattigste Gut, som kanske for nogle faa Aar siden slap ud af Lægden og endnu ikke er kommet saa langt i Tjenesten, at han har faaet fuld Løn, han synes, at der er ikke nogen Fare ved at gifte sig, og saa gaar han til Præsten og forlanger Lysning og Vielse — for han finder altid en Pige, som er lige ens som han.“ — Andre gaa længere tilbage i Tiden og betragte Sagen dybere. En af Fattigmandens bedste Venner, en Hædersmand, som til

sine graa Haars Ære føier et høit betroet Embedes Anseelse, forklarede mig sin Anskuelse saa: »Tidsaanden er saadan. Det er Frihedsideerne, som regjere ogsaa i dette Stykke. Det er en af de Ulemper, som følge med den frie Forfatnings Goder; men vi bør jo taalmodige tage det Onde med det Gode. Se Dem omkring, i By og i Bygd! Haandværks-Svenden vil være Mester før Tiden; Krambod-Gutten vil strax være Kjøbmand; Gaardmands-Sønnerne ville alle være Gaardmænd og stykke da Faderens Gaard ud i smaa Lapper; Tjeneste-Gutten følger Exemplet og opsiger Tjenesten for at være paa egen Haand. Og saa gifte de sig ogsaa, enten de saa have Noget at gifte sig paa eller ikke. Gaar det saa galt, saa skulle de trange Tider bære Skylden derfor; Menneskene ere nu engang saa, at de ikke gjerne ville skue ind i sig selv og se Aarsagen til deres Skuffelser og Ulykker i deres egen Handlemaade. Det er ikke let at indse, hvorledes det skal blive anderledes; men Sagen er sandelig nu bleven saa betænkelig, at dersom Landet skal bestaa, saa synes det nødvendigt, at det maa blive anderledes, og vi faa derfor haabe det Bedste.«

Naar den øiensynligste Deltagelse for den almene Mands Kaar, naar den af Fromhed ledede Besindighed udtaler sig saaledes, saa kan man vide, at Heftigheden og Hidsigheden, der dog pleier være almindeligere, ikke lægger Skaansel i sit Omdømme, ikke elsker at bruge milde og menneskekjærlige Ord, som dog mest kunne behøves, hvor en alvorlig Dom maa udtales. Er det ofte saa, at Fattigfolk stifte Familie i Utidighed og Letsindighed, Noget, som altfor let kan bidrage til at forøge Samfundets Prøvelser og da kan synes tilsidst at gaa ud over de Rige, saa er det ogsaa ret ofte saa, at de Riges Tanker og Tale med Haardhed og Haan gaa ud over de Fattige.

4. Men hvad enten det er Deltagelse og Velvillie, eller det er Heftighed og Vrede, som raader i Hjertet, saa er den

fælles og meget almindelige Mening den, at Hyppigheden af ubesindige Giftermaal i den ubemidlede Stand er et voxende og faretruende Onde. Der hersker en Uro i Manges Sind, ligesom naar Elven er voxet op over sin sædvanlige Høide og ikke alene med sin stærke Strøm holder paa at undergrave Bredderne, men endogsaa truer med at svømme over og anrette Ødelæggelse vidt omkring.

Det bringer strax Beroligelse, naar det viser sig, at den truende Elve-Voxt allerede er standset; endnu mere glædeligt er det, naar det befindes, at Elven endog er begyndt at falde, om end kun en Tomme.

Og jeg tror, at Flommen virkelig er faldet en Tomme og vel saa det.

5. Det er overmaade vigtigt, at Meningerne om denne Sag bringes til et fuldstændigt Opgjør. Skulde det være saa, at det ikke alene ofte var Tilfældet, men at det endogsaa blev mere og mere almindeligt, at raa og fattige Folk giftede sig i ung og utidig Alder, at der vistes en sørgelig Mangel paa besindig Omtanke ved et Skridt, som er af saa stor Vigtighed baade for den Enkeltes og for Samfundets Vel: at stifte Familie — skulde det være saa, da maatte det endelig vides med uimodsigelig Visshed, paa det at alle Samfundets sunde og gode Kræfter kunde forene sig om at overvinde et saadant Grund-Onde. Eller skulde det være saa vel, at hint Onde ikke greb videre om sig, men kanske heller var i Aftagende, saa burde dette ogsaa vides. Den Mening, at Samfundet trues med Fare formedelst den store Hobs Raahed, er vel skikket til at fremkalde Anstrængelser fra de høiere staaende Klassers Side; men den er ogsaa skikket til at sætte ondt Blod, til at avle Bitterhed og Misnøie paa begge Sider. Har man derimod den Mening, at Samfundslivet heller arter sig til det Bedre, tror man at finde, at den paa Samfundets Høider stigende Oplysning og Sædelighed virkelig lidt efter lidt trænger igjennem og

leder og styrer selve Massernes Tanke og Liv, saa ville de Mænd, hvem Forsynet satte i saadan Stilling, at de kunne udøve nogen Indflydelse paa Folket og bidrage til dets Fremgang i Dannelse og Velvære, ganske vist arbeide med større Haab og Lyst, og da kan det ogsaa være, at deres Arbeide vil bringe rigere Frugt. Og den, som har en saadan gladere Mening, bør derfor allermindst forholde sig taus i den hyppige Forhandling og Samtale om denne Sag.

6. Jeg vender tilbage til Fortællingen om Ole og Karen. Da jeg kom til deres Hus, var jeg selv med at ivre mod disse ubesindige Giftermaal. Formedelst Opdragelse og Livsstilling tilhører jeg jo en Kreds af Folket, hvor der næsten uden Undtagelse raader meget stor Forsigtighed med Hensyn til den Beslutning at stifte Familie, og med mine tilvante Forestillinger og Begreber om den Sag blev jeg i høieste Maade forbauset, ja forfærdet, da jeg for nogle Aar siden ved Reiser omkring i Landet begyndte at blive bekjendt med Sæderne og Tænkemaaden i dette Stykke i andre Kredse af Folket. Ja, jeg maa vel sige, at ogsaa min Dom ofte var skarp og haard, og just den Dag, da jeg fandt Veien til Oles og Karens Huus, havde jeg, som ofte ellers, foresat mig hverken mere eller mindre end at randsage Hus for Hus, hvorledes det i den lille Bygd havde sig med Folket i dette Stykke, og ligesom granske og beskue Letsindighedens og Raahedens Storhed. Men saa slog det mig, at den Familie, som jeg lige ved min Indtrædelse i den pyntelige Stue fik saa gode Tanker om, ogsaa havde begyndt sit Husliv med et af disse „letsindige Giftermaal." Hvem kunde vel sidde i den lyse Stue, hvor saa mange Ting vidnede om Arbeidsomhed og Velstand og Dyd, hvem kunde sidde her og høre Historien om Træ-Skeen og Hattepullen — og endda bevare de strænge Miner og den haarde Dom? Gud havde besynderlig velsignet dem, saa de vare komne vel igjennem Tiden til denne Dag; men det var ikke Alt; han

havde — endnu mere misskundelig — ledet og styret dem saa i Livet, at „Ungdommens Daarlighed“ lidt efter lidt var veget for Besindighed og Stræbsomhed og Forsynlighed, at den gode Art, som laa i Hjerte-Roden, lidt efter lidt skjød baade Blade og Blomst — den gode Art, som jeg er bleven mere og mere tilbøielig til at tro paa selv hos den Ringeste — selv hos den Raaeste og mest Forvildede, naar jeg veed ham født og baaren af norsk Kvinde, opvoret blandt den norske Almue. At en Forandring til det Bedre var foregaaet i Oles og Karens Tænkemaade og Færd, det var øiensynligt. Og hvad nu? Kunde det ikke være muligt — saa gik min Tanke videre —, at en lignende Forandring, en liden Begyndelse til det Bedre, i Aarenes Løb var foregaaet med Mængden af Folket? Et helt Folk kan i mange Maader lignes med en enkelt Person, og kan det ikke tænkes, at dette Folk i Dagenes Løb, under Tidernes Tryk, under Trængsler og Gjenvordigheder, saadanne som vel Ole og Karen i deres lille Verden havde maattet prøve dem, lidt efter lidt har faaet Øinene mere aabnede og aflagt noget af den Flygtighed og Letsindighed og Raahed, som engang herskede og ligesom truede med at kvæle den gode Art i Hjerte-Roden, det norske Alvor?

7. Da Tanken var vakt, fandt jeg senere, i andre Huse og andre Egne, flere og flere Træk, som syntes mig at stemme dermed. Saaledes gaar det til, at Meninger danne sig. En stødes ved et stærkt Exempel paa uværdig Letsindighed netop ved den Leilighed i Livet, som allermest skulde vække et Menneske til Alvor, nemlig Ægteskabets Stiftelse, og fra nu af finder han let flere og flere Exempler, som bestyrke ham i den opstaaede Mening om et fæ retruende, et tiltagende Onde. Jeg er, temmelig silde, kommet til at danne mig en anden Mening. Men for at bidrage Mit til, at et fuldstændigt Opgjør kan komme istand i denne Sag, har jeg samlet noget nær alt, hvad jeg har kunnet

overkomme af paalidelige Oplysninger med Hensyn til denne Side af det norske Folks Liv. Og at fremstille dette er Opgaven for denne Afhandling.

Undersøgelser af dette Slags ere ret et Taalmodigheds-Arbeide baade for den, som skal gaa fore, og for dem, som ville følge med. Man maa arbeide sig frem gjennem en Mængde Tællinger og Beregninger; det er som at arbeide sig frem en lang og bugtet Vei mellem Tjørn og Stene. Og vel har jeg en Tanke om, at vi paa flere Steder paa Veien skulle faa ligesom Udsigter over lidet bekjendte men ganske interessante Egne. Men jeg forudsætter ogsaa, at vi ved Undersøgelsens Slutning ville finde, at det ikke er muligt nu for Tiden at komme til fuld Klarhed om alle de Stykker, som staa i Forbindelse med denne Sag, at der endnu tiltrænges adskillige yderligere Oplysninger, ligesom en Stige for at kunne stige op til den høie Tinde, som skulde være Maalet for Vandringen, og hvorfra vi skulde faa den rette Oversigt over Folkets Færd og Kaar nede i Dalene. Men saaledes er det jo med al Granskning og Forskning; man kommer omsider til et Punkt, hvor man maa sige: „Nei, nu maa vi vende tilbage og forsyne os med nye Hjælpemidler; vi maa begynde forfra igjen og samle nye Oplysninger.“ Det første Forsøg er ikke faldet uheldigt ud, naar det vækker saadan Lyst og ansporer til saadan Udholdenhed.

Og her kan jeg sige dette, at nærværende Afhandling ligesom en foregaaende, nys fuldendt, der handler om Dødeligheden i Norge, for en stor Del er skrevet med Ønske om at vække Interesse for dette Slags Studier, og det netop nu. Thi ad Aare skal der holdes Folketælling i Landet, og dette er den ypperligste, men kun hvert tiende Aar tilbagevendende Anledning til at erholde de Oplysninger, som kunne tiltrænges ved Undersøgelser over baade dette og andre Stykker i Folkets Livs-Forholde. Og fordi Folketællingen er en Alle-Mands Sag, derfor skriver jeg ogsaa i en Stil, som ikke

er den sædvanlige i disse saakaldte statistiske Afhandlinger; jeg lægger an paa at stræbe saa, at den almene Mand, som jeg veed ikke er videre vant med at læse det Slags Skrifter, skal kunne læse denne Bog uden altfor stor Vanskelighed og Kjedsomhed.

2. Antallet af Ægtevielser i Riget.

8. Vi maa kalde det en priselig Indretning, at Statsstyrelsen i lange Tider har ladet Præsterne ved hvert Aars Udgang tælle efter, samt til Provst og Biskop indberette, hvor mange Par de i Aarets Løb have ægteviet, hvor mange Børn de have døbt o. s. v. Uden saadan Foranstaltning skulde vor Kundskab om de Ting, som vi i denne Afhandling skulle beskjæftige os med, kun have været løse Skjøn, som aldrig nogen Over-Skjønsforretning skulde have bragt til noget ordentligt Opgjør og Endskab.

Det var allerede i Aaret 1735, at saadan aarlig Tælling blev paabuden og begyndt. Men i forrige Aarhundrede blev Sagen ikke dreven med den ønskelige Omhyggelighed, og heller ikke bleve de aarlige Indberetninger fra Geistligheden regelmæssig trykte og dermed bevarede fra Ødelæggelse. Men fra Aaret 1801 haves paalidelige Opgaver trykte Aar for Aar indtil 1850.*) Det nærværende Tids-

*) Jeg skal her forklare, at de trykte og haandskrevne Tabeller og andre Skrifter, hvoraf jeg har hentet Materialierne til nærværende Afhandling, i det Hele taget ere de samme som de, der ligge til Grund for den førnævnte Afhandling „Om Dødeligheden i Norge" (Christiania, 1855), i hvilken jeg har omtalt hine Kildeskrifter Side 14 og fornemmelig Side 195.

For dem, som maatte ville undersøge, om jeg ogsaa har benyttet samme Kildeskrifter rigtigt, maa jeg gjøre opmærksom paa Følgende:

Jeg har maattet gjøre nogle Forandringer ved Tallene over Ægteviede, Fødte, o. s. v. for Riget og for Stifterne i

punkt er da ganske indbydende til at gjøre sig bekjendt med og anstille Betragtninger over de Stykker i Folkets Liv og Forholde, som hine Tal angaa; det er ligesom at standse en Stund ved den store Milepæl ved Aarhundredets Midte og kaste et prøvende Blik henover det tilbagelagte halve Seculum med dets mangehaande Omvexlinger.

9. Det samlede Antal Ægtevielser i disse 50 Aar i vort Land var 416,667. Et betydningsfuldt Tal! Næsten enhver af os gjenfinder i dette Tal sit eget eller sine Forældres Ægteskabs Stiftelse. Dette Tal omfatter Embedsmanden og Borgeren, Bonden og Fiskeren og Dagløneren, Finnen og Nordmanden, den Fornemste og den Ringeste, den høit Dannede og den Raaeste. Dette Tal betegner en end større Sum af hellige Løfter, af Kjærlighed og

Aaret 1838 samt for Christiania og Christiansands Stifter i de 6 Aar 1845—50. Om Forholdet dermed kan jeg henvise til det nævnte Skrift Side 20, Anm., og Tillæg II.

Ligesaa har jeg maattet rette en Feil, som er indløbet i det for nærværende Afhandling saa vigtige Tabel-Værk „Statistiske Tabeller for Kongeriget Norge, 4de Række" (Christiania 1839). Dette Værk indeholder Opgaver over Ægteviede, Fødte og Døde i Riget og i Stifterne Aar for Aar fra 1801 til 1835. Men i Opgaverne for Aaret 1801 ere Tallene for Tromsø Stift regnede to Gange, idet de første ere lagte til Tallene for Throndhjems Stift, som derved har faaet for store Tal, og dernæst ere udførte for Tromsø Stift. Feilen er foranlediget derved, at disse to Stifter dengang vare forenede til Et, og den rettes saaledes, at man fra Tallene for Throndhjems Stift og for Riget drager de Tal, som ere anførte for Tromsø Stift. Jeg havde længe en Mistanke om, at Tingen forholdt sig saa; men først efter at hele denne Afhandling var udført, blev jeg forvisset derom, idet jeg i Tabelkontorets Archiv temmelig tilfældig opdagede den originale af Biskoppen udfærdigede Liste, efter hvis utvivlsomme Angivelser jeg da maatte rette alle de Tal og Beregninger, ved hvilke den trykte Tabels Opgave for 1801 vare benyttede.

Fryd, af kold og egennyttig Beregning og uværdig Letsindighed og fordærvelig Lidenskab, en umaalelig Sum af himmelsk Forjættelse, af Herrens Velsignelse, vel ogsaa af Herrens Straffedom. — Tallets Storhed er vel skikket til at minde os om den bekjendte Sætning, at i Ægteskabernes Velsignelse, i Familielivets Kjærlighed og Endrægtighed og Glæde og Fred — deri ligger Folkeslagenes Lykke og Styrke. Der er mangen hel-voxen Mand i Norges Land, for hvem Ordet „Fædreland" eller „Fædrelands-Kjærlighed" er et næsten fremmed, besynderlig langtrukket Ord; han har vel hørt dets Klang nu og da, mulig prøvet paa at udtale det selv, men kanske aldrig fattet dets Betydning og smagt dets Sødme. Men er det saa vel, at han er opvoxet i et lykkeligt Familie-Liv, at han er født og opdragen af fromme Forældre, hvis Kjærlighed har fremlokket hans Taknemmelighed, hvis Vindskibelighed og Driftighed har plantet Ordenssands og Virkelyst i hans Sjel, hvis Endrægtighed og faste Villie har nedlagt Sædeligheds-Følelsen i hans Bryst og Ærbødighed for det Gode og Lydighed mod det Rette — ja, saa er han en god Borger, først i sit Hus og i sit Grandelag og i sin Bygd, dernæst sandelig ogsaa i sit Fædreland, selv om dette sidste er for stort for hans Forstand og Begreb. Og der er en særdeles Grund til ret med Velbehag at dvæle ved det af Herren velsignede Familie-Liv som Grundvolden for Staternes Lykke. Naar vi nemlig ellers tale om en Nation, om dens Fortid og Nutid, om dens Bedrifter og Ære, saa er det mest Mændene, som Tanken dvæler ved, og det er kun yderst sjelden, at en enkelt Kvinde saaledes rager op over de Øvrige af sit Kjøn, at hun sees at udøve nogen mærkelig Indflydelse paa det Hele. Men betragte vi Nationen som en Samling af Familier, saa føle og erkjende vi strax, at her er det Kvinden, som forskjønner Livet, Kvinden, som hos Manden nærer og hos Sønnerne vækker den Ordenens og Fredens og Mild-

hedens Aand, hvori Kræfterne skulle finde deres Sammenhold og virksomme Magt.

10. Men vi skulle gaa videre og se, hvilken Forskjel der har været i Antallet af Ægtevielser i de forskjellige Tidsrum af det nævnte halve Aarhundrede. Og jeg opløser derfor det anførte Tal i flere, idet jeg anfører, hvor stor Del deraf der er faldet paa hvert enkelt Aar. (Tab. 1).

(1) Ægtevielser i Norge.

Aar.	Antal.	Aar.	Antal.
1801	6,089	1821	8,895
2	6,742	22	8,949
3	6,790	23	8,841
4	7,069	24	8,376
5	7,227	25	9,020
1806	7,283	1826	8,805
7	6,331	27	8,087
8	5,305	28	8,358
9	5,370	29	8,639
10	7,100	30	8,669
1811	7,854	1831	8,190
12	7,850	32	7,839
13	6,453	33	8,548
14	5,801	34	8,872
15	9,171	35	8,784
1816	9,427	1836	8,424
17	8,010	37	8,123
18	7,713	38	7,584
19	7,721	39	7,949
20	8,712	40	8,601

Aar.	Antal.	Aar.	Antal
1841	9,595	1846	11,152
42	9,962	47	9,890
43	10,173	48	10,187
44	10,290	49	10,629
45	10,570	50	10,648

1851:	10,575
1852:	10,179
1853:	11,257
1854:	12,479

Lade vi nu Blikket løbe hen over den lange Tal-Række, saa er der især to Ting, som falde i Dinene. Paa den ene Side er det tydeligt at se, at Tallene for de sidste Aar i det Hele ere større end for de første; men paa den anden Side viser der sig en idelig Falden og Stigen fra Aar til Aar, op og ned, saa at det falder vanskeligt at fastholde Gangen i Forandringen og Bevægelsen.

11. Af denne sidste Grund sammenfatter jeg da Tallene i en kortere Række, som angiver Antallet for hvert Kvinkvennium eller Fem-Aar. (Tab. 2).

(2) Ægtevielser i Norge i hvert Fem-Aar.

Aar.	Antal.
1801—5	33,917
1806—10	31,389
1811—15	37,129
1816—20	41,583
1821—25	44,081
1826—30	42,558
1831—35	42,233
1836—40	40,681
1841—45	50,590
1846—50	52,506
Sum	416,667

Disse Tal give en let og bekvem Oversigt. Vi se strax, at der er store Forskjelligheder i de forskjellige Tidsrum; men vi faa ogsaa det Indtryk, at disse Forskjelligheder ikke kunne være blotte Tilfældigheder. Der viser sig tildels jevne Overgange fra det Laveste til det Høieste eller Omvendt; der aabenbarer sig en vis Regelmæssighed i Forandringerne; vi kunne iagttage en bestemt Gang i Bevægelsen.

Denne Gang er saadan: Antallet af Ægtevielser falder fra det første til det andet Fem-Aar. Derfra stiger det indtil Fem-Aaret 1821—25, da det ligesom naar sit første Høide-Punkt. Nu falder Antallet igjen jevnt i tre Fem-Aar uden dog at synke saa dybt, som det var paa hin Side af Høide-Punktet. Men i Fem-Aaret 1841—45 stiger det igjen pludseligt og stærkt, endogsaa op over det førnævnte Høidepunkt, og bliver i den følgende Tid ved at stige noget. Denne sidste Stigning udmærker sig derved, at den indtræder saa brat, Noget, vi kunne se af Tab. 1; lige til og med Aaret 1840 holde Tallene sig lave, og i 1841 stige de pludselig høiere op end i noget foregaaende Aar og holde sig i hvert af de følgende Aar paa samme eller endnu større Høide.

12. Det her angivne Forhold, denne Stigen og Falden, kan endnu betegnes paa en mere iøinefaldende Maade. Der er netop 10 Fem-Aar mellem 1801 og 1850. Dersom nu Folkemængden og alle andre Omstændigheder havde været aldeles ens i alle disse Fem-Aar, saa vilde Antallet af Ægtevielser overalt have været det samme. Det vilde i hvert Fem-Aar have været netop en 10de Del af Summen 416,667, altsaa 41,666$\frac{7}{10}$. Dette sidste Tal kunne vi derfor ogsaa kalde Middel-Tallet. Men i det virkelige Liv have Forholdene ikke udviklet sig saaledes efter en Snor; de virkelige Tal ere stigende og faldende og derfor snart over, snart under hint Middel-Tal, og denne Stigen og Falden eller disse Foranderligheder kunne vi nu betegne som Afvigelser fra Middel-Tallet.

Men dette Middel-Tal 41,666$\frac{7}{10}$ er saa sammensat; det bestaar af Tusinder og Hundreder og Tiere og Enere og en Brøk; det er derfor vanskeligt at regne med og beholde i Erindringen. Istedetfor det kunne vi her, hvor det er os om Forholdet mellem de forskjellige Fem-Aar at gjøre, sætte et mere enkelt Tal, som det vil falde bekvemmere at anstille Sammenligninger med. Jeg tænker mig da, at Middel-Tallet istedetfor 41,666$\frac{7}{10}$ var netop 1000. Tallene for hvert Fem-Aar maa jeg nu forandre derefter, saa det indbyrdes Forhold overalt bliver uforandret. For Fem-Aaret 1846—50 maa jeg da istedetfor 52,506 sætte 1,260.

I dette nævnte Fem-Aar afviger altsaa Antallet af Ægteskaber fra Middel-Tallet saaledes, at der er 1,260 for 1000. Men dette kan jeg igjen udtrykke saa, at for hvert 1000, som der ifølge Middeltallet skulde været, er der 260 mere; men 260 for hvert 1000 er igjen det samme som 26 for hvert 100 eller med andre Ord 26 Procent. Jeg kan altsaa sige, at Antallet af Ægtevielser i det nævnte Fem-Aar var 26 pCt. over Middeltallet eller over det Almindelige.

Med dette Forord kan jeg nu fremstille det Hele saaledes, som Tab. 3 viser.

13. Betragte vi nu den anden af disse to Tal-Rækker, saa viser det sig ganske tydeligt, hvorledes det hele 50-aarige Tidsrum deler sig i tre større Afsnit, nemlig:

1. De to første Fem-Aar, hvor Antallet af Ægtevielser er omkring 20 pCt. under Middel-Tallet; til dette Afsnit slutter sig paa en Maade Fem-Aaret 1811—15 som et Overgangs-Led til det følgende Afsnit;
2. De fem Fem-Aar fra 1816 til 1840, hvor Antallet af Ægteviede næsten holder sig jevnt med Middel-Tallet eller kun stiger eller falder nogle faa Procent over eller under dette, samt
3. De to sidste Fem-Aar af det halve Aarhundrede (og

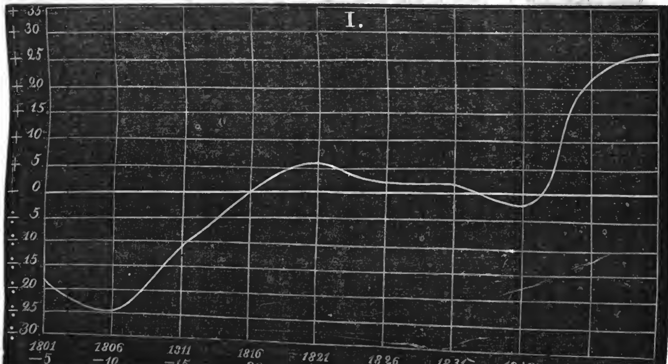
dertil Fem-Aaret 1851 til 55, se Tab. 1), hvor Antallet af Ægtevielser er mere end 20 pCt. over Middel-Tallet.

14. „Stigen og Falden", „over og under" — den Ting, som kan betegnes med disse Ord, maa ogsaa kunne tegnes af i en Figur, med en bugtet Streg, som ret ligefrem for Øiet fremstiller disse Forholde. Jeg prøver ogsaa paa at gjøre det og beder Læseren kaste Blikket paa den vedføiede Tavle No. 1.

Det langagtig-firkantede Stykke er afdelt fra Venstre til Høire med 10 opretstaaende Streger, som svare til de 10 Fem-Aar. Den snorlige grovere Streg, som gaar midt igjennem Stykket fra Venstre til Høire, viser os, hvordan det Hele vilde seet ud, dersom Antallet af Ægtevielser havde været ens i hvert Fem-Aar og netop saa stort som Middel-Tallet, hverken over eller under. Den bugtede Streg derimod viser os, hvorledes det virkelige Antal af Ægtevielser i hvert Fem-Aar afviger fra Middeltallet. Naar det virkelige Antal er mindre end Middel-Tallet, saa sæn-

(3) Forhold mellem Antallet af Ægtevielser.

Aar.	Efter et Middel-Tal af 1000 vilde Antallet være:	Procent over (+) eller under (—) Middel-Tallet.
1801—5	814	— 18,6
1806—10	753	— 24,7
1811—15	891	— 10,9
1816—20	998	— 0,2
1821—25	1,058	+ 5,8
1826—30	1,021	+ 2,1
1831—35	1 014	+ 1,4
1836—40	976	— 2,4
1841—45	1,215	+ 21,5
1846—50	1,260	+ 26,0
Midd.-Tal	1,000	0,3

I.
+ 35
+ 30
+ 25
+ 20
+ 15
+ 10
+ 5
0
÷ 5
÷ 10
÷ 15
÷ 20
÷ 25
÷ 30
1801 —5
1806 —10
1311 —15
1816 —20
1821 —25
1826 —30
1831 —35
1836 —40
1841 —45
1846 —50

ker den bugtede Streg sig under Midt-Stregen; den hæver sig derimod over samme, naar Antallet er større; denne Sænken og Hæven, denne Falden og Stigen retter sig ellers efter de før beregnede Procenter, som ogsaa ere antydede ved den yderste opretstaaende Streg til Venstre.

Med en lignende Figur kunde man betegne Vandets Stigen og Falden i en Elv. Man maatte maale Vandstanden til de forskjellige Tider af Aaret; man maatte derefter beregne, hvormeget Vandstanden i Vaar- og Høst-Flommen stod over eller om Vinteren sank under den midlere Vandstand, og Procenterne bleve da at afsætte paa Papiret.

En aarlig og mangeaarig Erfaring har lært os, hvad det er, som bevirker saadan Stigen og Falden i Elven. Naar vi f. Ex. se, at Vandet voxer, saa slutte vi, at der har været Tø-Veir i Snefjeldene; ere vi paa Fjeldet og mærke, at Sol-Varmen virker stærkt paa Sne-Masserne, saa forudse vi, at Elven vil stige. Nu, ligedan kunne vi formode, at ogsaa hin Stigen og Falden i Antallet af Ægtevielser er Noget, som har sine Aarsager, og disse Aarsager bør kunne udfindes.

Men før jeg tænker videre paa disse Aarsager, opkaster og søger jeg Svar paa det Spørgsmaal: Har denne Stigen og Falden i Antallet af Ægtevielser været ens over hele Riget? De Tal, som jeg har anført i Tabellerne 1 og 2, ere blevne til derved, at Tallene for Ægtevielser i hvert af Rigets fem Stifter ere lagte sammen til Hoved-Tal for hele Riget. Det er som fem Bi-Elve, der flyde sammen til en Hoved-Strøm. Og det er ofte saa, at blandt fem saadanne Bi-Elve flomme nogle tidlig paa Aaret, andre senere, kort sagt, at Vandet ikke stiger og falder jevnt paa samme Tid i dem alle. Noget Saadant kunde ogsaa være Tilfælde med Antallet af Ægtevielser i de fem Stifter, og det er dette Spørgsmaal, som nu skal løses.

3. Antallet af Ægtevielser i de fem Stifter.

15. Først anfører jeg Antallet af Ægtevielser for hvert Fem-Aar, saaledes at Tallene altsaa svare til dem i Tabel 2 for hele Riget (Tab. 2).

Vi se strax, at i Christiania Stift er Antallet af Ægtevielser bestandig meget større end i de andre Stifter, fremdeles at i Tromsø Stift er det meget mindre. Det kommer deraf, at Folketallet i det førstnævnte Sted er saa stort, i det sidstnævnte derimod saa lidet, imod hvad det er i de andre Stifter. Men det var ikke denne virkelige Mængde af Ægtevielser, vi her vilde tage i Betragtning. Hvad vi i Slutningen af forrige Kapitel spurgte om, det var, om Antallet af Ægtevielser falder og stiger nogenlunde samtidigt i hvert af de fem Stifter, og det er denne Falden og Stigen fra Tid til anden, vi af Tabellens Tal skulle lære.

16. At overskue og sammenligne de mange Tal i de fem Rækker vil imidlertid falde noget ubekvemt. Jeg foretager derfor en Beregning, som paa en mere nem Maade

(4) Antallet af Ægtevielser i hvert Fem-Aar.

Aar.	Christiania Stift.	Christiansands Stift.	Bergens Stift.	Throndhjems Stift.	Tromsø Stift.
1801—5	14,191	5,223	6,223	5,057	3,223
1806—10	13,269	4,742	5,612	4,480	3,286
1811—15	17,011	5,863	6,461	4,985	2,809
1816—20	18,300	6,259	7,300	6,294	3,430
1821—25	19,527	6,742	7,315	6,774	3,723
1826—30	17,506	6,634	7,621	6,977	3,820
1831—35	17,210	6,897	7,688	6,743	3,695
1836—40	16,573	7,065	7,206	6,122	3,715
1841—45	21,546	8,213	8,665	7,641	4,525
1846—50	22,958	8,253	9,011	7,336	4,948
Sum	178,091	65,891	73,102	62,409	37,174

skal lade os se det indbyrdes Forhold mellem de forskjellige Fem-Aar, aldeles saaledes som ovenfor blev forklaret i Anledning af Tabel 3 (første Tal-Række). Resultatet af denne Beregning indeholdes i Tabel 5.

Nu falder det ganske let at sammenligne den omhandlede Stigen og Falden i de fem Stifter, og Sammenligningen kunne vi udtrykke i følgende Sætninger:

1) Antallet af Ægtevielser er i Almindelighed mindre i det andet Fem-Aar end i det første. Undtagelse dan-

(5) Antallet af Ægtevielser i hvert Fem-Aar efter et Middeltal af 1000. *)

Aar.	Christiania Stift.	Christiansands Stift.	Bergens Stift.	Throndhjems Stift.	Tromsø Stift.
1801—5	797	793	851	810	867
6—10	745	720	768	718	884
11—15	955	890	884	799	756
16—20	1,028	950	998	1,009	923
21—25	1,096	1,023	1,001	1,085	1,002
26—30	983	1,007	1,043	1,118	1,027
31—35	966	1,047	1,052	1,060	994
36—40	931	1,072	986	981	999
41—45	1,210	1,246	1,185	1,224	1,217
46—50	1,289	1,252	1,232	1,176	1,331
Midd.Tal.	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000

*) Det maa, som sagt, vel lægges Mærke til, at Hensigten med denne Tabel 5, ikke er at se, om Antallet af Ægtevielser i det ene Stift er større eller mindre end i det andet, men at undersøge om Antallet stiger og falder nogenlunde jevnt og paa samme Tid i det ene Stift som i det andet. De mange Ægtevielser i Christiania Stift steg fra Aarene 1836—40 til 1841—45 ligesom Tallet 931 stiger til 1,210; de faa Ægtevielser i Tromsø Stift steg til samme Tid ligesom 999 stiger til 1,217; i begge Stifter var altsaa Stigningen betydelig, og det er dette, som her skulde vises.

ner kun Tromsø Stift, hvor det Omvendte finder Sted; men Afvigelsen er ikke stor.

2) I det tredie Fem-Aar, 1811—15, begynder Tallet at stige stærkt i Christiania Stift, mindre i Christiansands og Bergens og endnu mindre i Throndhjems Stifter, hvorimod det i Tromsø Stift endog falder. Det ser ud, som at den Falden, der er omtalt i Sætning 1, i Tromsø Stift indtræder nu, altsaa 5 Aar senere end i de andre Stifter.

3) Fra og med 1816—20 samt til og med 1836—40, altsaa i 25 Aar, viser sig i fire af Stifterne først en Stigen, dernæst en Falden. Det Stift, som danner Undtagelse, er Christiansands; her vedbliver en svag Stigen lige til og med 1836—40.

4) I 1841—45 stiger Tallet i alle fem Stifter meget stærkt og holder sig for det meste ligesaa høit eller endnu høiere i 1846—50.

5) I det Væsentlige stemme altsaa Tal-Rækkerne for de fem Stifter overens indbyrdes og dermed ogsaa med Tal-Rækken i Tab. 3 for hele Riget.

17. Men en klarere Oversigt over det Hele faa vi, naar vi fremdeles saaledes som for hele Riget i Tabel 3 (anden Række) lægge Mærke til, hvormeget Antallet af Ægteviesser i hvert Fem-Aar afviger fra Middel-Tallet og beregner Afvigelsen i Procenter. Dette er gjort i Tab. 6.

Ovenfor, i § 13, blev det for hele Rigets Vedkommende viist, hvorledes de 10 Fem-Aar med Hensyn til det mindre eller større Antal af Ægteviesser delte sig i 3 større Afsnit, nemlig Aarene 1801—1815, 1816—1840 og 1841—1850. Og det er af denne Tabel ganske øiensynligt, at det samme ogsaa gjælder for hvert af de fem Stifter. Den betydeligste Uoverensstemmelse findes vel i Fem-Aaret 1811—15; for Christiania Stift hører det snarest til det andet store Afsnit; for Christiansands og Bergens

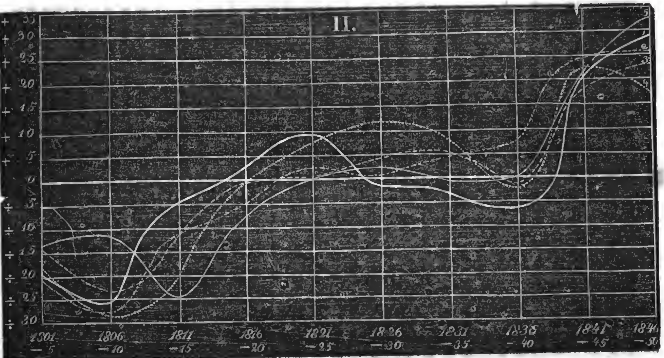
Stifter danner det Overgangen mellem første og andet Afsnit; for de to nordlige Stifter endelig hører det til det første Afsnit.

Ligheden mellem Stifterne viser sig ellers ganske paafaldende paa to Maader, først derved, at hin Stigen og Falden — som allerede omtalt — indtræder saa temmelig paa samme Tid, saa derved, at det Høieste og Laveste er saa temmelig lige stort i alle Stifter.

18. For ellers at gjøre denne mærkelige Lighed mellem Stifterne i dette Stykke ret anskuelig, tegner jeg paa Tavle II. en Figur, der er indrettet paa samme Maade som den for hele Riget paa Tavle I. De fem bugtede Linier eller Streger for de fem Stifter betegner da hin Stigen og Falden i Ægteviełsernes Antal; Linien No. 1 gjælder for Christiania Stift, No. 2 for Christiansands Stift, No. 3, 4 og 5 for de øvrige Stifter i samme Orden som paa Tabellen. Jo mere jevnsides Linierne gaa, desto større er Overensstemmelsen Stifterne imellem, og man vil se, at de i det Hele taget gaa ganske mærkelig jevnsides.

(6) Hvor mange Procent Antallet af Ægteviełser i hvert Fem-Aar er over (+) eller under (÷) Middel-Tallet.

Aar.	Christiania Stift.	Christiansands Stift.	Bergens Stift.	Throndhjems Stift.	Tromsø Stift.
1801—5	— 20,3	— 20,7	— 14,9	— 19,0	— 13,3
1806—10	— 25,8	— 28,0	— 23,2	— 28,2	— 11,8
1811—15	— 4,5	— 11,0	— 11,6	— 20,1	— 24,4
1816—20	+ 2,8	— 5,0	— 0,2	+ 0,8	— 7,7
1821—25	+ 9,6	+ 2,3	+ 0,1	+ 8,5	+ 0,2
1826—30	— 1,7	+ 0,7	+ 4,3	+ 11,6	+ 2,7
1831—35	— 3,4	+ 4,7	+ 5,2	+ 8,0	— 0,6
1836—40	— 6,9	+ 7,2	— 1,4	— 1,9	— 0,1
1841—45	+ 21,0	+ 24,8	+ 18,8	+ 22,4	+ 21,7
1846—50	+ 28,9	+ 25,2	+ 23,2	+ 17,6	+ 33,1

II.
+ 30
+ 25
+ 20
+ 15
+ 10
+ 5
0
÷ 5
÷ 10
÷ 15
÷ 20
÷ 25
÷ 30
1801 —5
1806 —10
1811 —15
1816 —20
1821 —25
1826 —30
1831 —35
1836 —40
1841 —45
1846 —50
1
2
3
4
5

19. Efter hvad vi nu have seet om hele Riget og om de større Afdelinger af samme, er det at formode, at den samme Regel for Forøgelse eller Formindskelse i Ægteviesernes Antal til visse Tider gaar igjen i de forskjellige mindre Egne af Landet. Dog kan det jo tænkes, at der kan være Undtagelser fra Regelen. Det skulde saaledes ikke undre os, om Forholdet viste sig anderledes f. Ex. i de ydre Egne af Christiania Stift og i Oplandene. Og det kan være værd at undersøge dette nærmere ved at sammenligne Antallet af Ægtevielser i Laurviks og Jarlsbergs samt Hedemarkens og Gudbrandsdalens Provstier. Hertil tjener Tabel 7 og 8.

Betragte vi disse Tal-Rækker, navnlig i Tabel 8, finde vi jo mindre Regelmæssighed og Jevnhed end i de tilsvarende Tal for Riget og for Christiania Stift. Men det er dog ganske let at se Overensstemmelsen i det Hovedsagelige: smaa Tal for de to første Fem-Aar, Forøgelse omkring Aaret 1825, Aftagen henimod Aaret 1840 og derfra atter Stigen og stærk Stigen.

20. Vi kunne endnu prøve hin Regel for nogle enkelte Præstegjælde, nemlig de tre nordligste af Gudbrandsdalens Provsti. Tallene findes i Tabel 9 og 10.

Her er jo Regelmæssigheden aabenbar endnu mindre end i Tallene for Provstierne; en mærkelig Afvigelse fra den almindelige Regel er saaledes den, at i Aarene 1841—45 samt 1846—50 ere Tallene for Lesje Præstegjæld ikke saa store som omkring 1825.*) Men alligevel er der endnu i Hovedsagen en umiskjendelig Overensstemmelse mellem de tre Præstegjæld indbyrdes samt mellem dem og Gudbrands-

*) Fra Gudbrandsdalen i det Hele og især fra Lesje Præstegjæld er der i den senere Tid foregaaet stærk Udvandring af unge Mennesker; det er Aarsagen til, at Antallet af Ægtevielser fra 1841 af ikke er steget saa stærkt, som det ellers skulde.

dalens Provsti, Christiania Stift og hele Riget. I hvert enkelt Præstegjæld finde vi i de to eller tre første Fem-Aar smaa Tal, saa betydelig Stigen til 1825 eller 1830, derfra Falden til 1840 og saa igjen Stigen.

Det er ikke tilfældigt, at jeg netop har valgt Loms og Vaage Præstegjælde til Exempler her. I 1851 havde jeg

(7) Antallet af Ægtevielser i hvert Fem-Aar.

Aar.	Laurviks Provsti.	Jarlsbergs Provsti.	Hedemarkens Provsti.	Gudbrandsdalens Provsti.
1801—5	639	984	847	966
1806—10	682	913	906	1,002
1811—15	907	1,086	1,146	1,088
1816—20	816	1,147	1,189	1,389
1821—25	875	1,298	1,118	1,504
1826—30	689	1,182	1,042	1,403
1831—35	795	1,170	1,028	1,239
1836—40	811	1,179	870	954
1841—45	947	1,353	1,225	1,549
1846—50	1,040	1,483	1,353	1,561
Sum	8,201	11,795	10,724	12,655

(8) Antallet af Ægtevielser i hvert Fem-Aar efter et Middel-Tal af 1000.

1801—5	779	834	790	763
1806—10	832	774	845	792
1811—15	1,106	921	1,069	860
1816—20	995	973	1,109	1,098
1821—25	1,067	1,100	1,042	1,188
1826—30	840	1,002	971	1,109
1831—35	969	992	959	979
1836—40	989	1,000	811	754
1841—45	1,155	1,147	1,142	1,224
1846—50	1,268	1,257	1,262	1,233
Midd.-Tal	1,000	1,000	1,000	1,000

bereist en stor Del af Smaalenene, Hedemarken, Gudbrandsdalen og Østerdalen med den Hensigt at skaffe mig Kundskab fornemmelig om de lavere Klassers Livsforholde. Paa denne vidtløftige Reise havde jeg seet og hørt meget Nyt, men ikke lært saa meget Grundigt. Næste Aar valgte jeg mig ud en enkelt Bygd for ved ret nøiagtige Undersøgelser i en mindre Kreds at faa Exempler paa, hvorledes Folkets Kaar og Sæ-

(9) Antallet af Ægtevielser i hvert Fem-Aar.

Aar.	Loms Præstegjæld.	Vaage Præstegjæld.	Lesje Præstegjæld.
1801—5	93	117	119
1806—10	124	122	142
1811—15	160	134	134
1816—20	152	194	184
1821—25	183	179	231
1826—30	120	187	230
1831—35	131	140	172
1836—40	103	101	126
1841—45	197	216	193
1846—50	170	213	186
Sum	1,433	1,603	1,717

(10) Antallet af Ægtevielser efter et Middel-Tal af 100.

1801—5	65	73	69
1806—10	86	76	83
1811—15	112	84	78
1816—20	106	121	107
1821—25	128	112	135
1826—30	84	117	134
1831—35	91	87	100
1836—40	72	63	73
1841—45	137	134	113
1846—50	119	133	108
Midd.-Tal	100	100	100

der kunne være, og Valget faldt paa Lom. Saasom jeg netop da var meget ivrig paa at komme efter, hvorledes det havde sig med de meget omtalte letsindige Ægteskaber, som jeg ogsaa selv havde stor Mistanke til, var Ægteskabs-Forholdene Noget af det, jeg gjorde mig mest Flid med at undersøge. Begyndelsen dermed gjorde jeg saa, at jeg af Ministerialbogen skrev ud Navnene paa de Par, som i de sidste Aar vare ægteviede, og gik saa ud i Bygden for at forhøre mig om disse Folks tidligere Forholde og nuværende Stilling, deres økonomiske Forfatning, deres Tænkemaade og Sæder. Helst besøgte jeg jo Familierne selv i deres Huse og knyttede Samtale om Tingen med rette Vedkommende; jeg spurgte ligefrem, og jeg maa høilig rose Folket for den Ligefremhed og Fortrolighed, hvormed jeg oftest fik Svar. Men traf jeg ikke Vedkommende hjemme, eller laa deres Boliger saaledes afsides, at jeg ikke fik Tid til at søge dem op, saa forhørte jeg mig om dem hos paalidelige Folk i Nabolaget. Paa denne Maade fik jeg jo en stor Mængde Exempler paa den virkelige Tilstand i Bygden, og jeg bemærkede mig mange Anskuelser om Sagen; jeg blev, saavidt det i den korte Tid af et Par Maaneder og ved Siden af andre Gjenstande for Undersøgelse lod sig gjøre, ligesom indviet i Bygdens Familie-Forholde og herskende Sæder med Hensyn til dette Stykke. Men — passede nu den Tale om letsindige Ægteskaber paa denne Bygd? med andre Ord: vare letsindige Ægteskaber her i Bygden hyppigere i den senere Tid end forhen, eller vare de hyppigere her end i andre Bygder i Landet? Disse Spørgsmaal vare ingenlunde besvarede endnu. Saa vendte jeg tilbage til Præstegaarden og gjorde et andet Slags Udtrag af Ministerial-Bøgerne; jeg talte sammen Antallet af Ægteviels er Aar for Aar fra 1736 — saa langt op i Tiden gik disse Bøger — indtil Nutiden. Derved gik jeg atter ud og søgte ved Samtaler især med gamle Folk at komme efter, om der i Tidernes Løb var foregaaet saadanne For-

andringer i Nærings-Virksomhed og Formues-Tilstand, i Tænkemaade og Levesæt, som kunde havt Indflydelse her og bevirket, at Tallet paa nye Ægtevielser var til sine Tider større og saa lange Tider igjennem mindre, stigende og faldende, op og ned. Ved denne Leilighed maatte jeg vistnok her som andetsteds gjøre den Jagttagelse, at saa besynderlig vel kjendt en norsk Bonde gjerne er med den nærværende Tilstand i Bygden, ja fast i hvert Hus, saa ufuldstændig og uklar er gjerne hans Kundskab om de forbigangne Tiders Forholde og Begivenheder. Imidlertid lykkedes det jo at opfange nu hist, nu her adskillige Smaa-Træk, som hørte hid. Og ved at stille disse sammen, ved at sammenligne det Gamle med det Nye, ved at sammenholde dette med Tallene i den lange Liste, ved at uddrage flere Lister af Ministerial-Bøgerne (over ægte og uægte Fødte samt Døde), ved atter og atter at stirre paa Tallene og pønse paa Tingene, se, saa skede det lidt efter lidt, at der dannede sig ligesom en Anskuelse om Sagen, og det ingenlunde den samme, som jeg havde taget med mig, da jeg kom til Bygden. Ved et rigtignok kortere Ophold i Nabopræstegjældet Vaage, hvor jeg ogsaa besøgte Folk i deres Huse og fik istand de lange Tal-Lister af Ministerial-Bøgerne, blev den samme Anskuelse snarere udvidet og bestyrket. Det jeg havde lært her, bar jeg siden med mig paa Reiser igjennem andre Egne af Landet (i 1853 igjennem en stor Del af Christiansands og Bergens Stifter), og min Opfattelse af Sagen blev kun yderligere stadfæstet ved saadanne Erfaringer som de i Indlednings-Kapitlet omtalte. I 1854 gjentog jeg mit Besøg i Lom og Vaage, og paa selve Stedet, hvor Tankerne vare saa at sige fødte, gjennemgik jeg paany den hele Tanke-Række for saa nøie som muligt at forvisse mig om, at jeg ikke havde taget Feil i noget Stykke. Her i Christiania, hvor der i dels haandskrevne, dels trykte Tabeller haves Uddrag af alle Rigets Ministerial-Bøger, fortsatte jeg da Undersøgelsen for Gudbrands-

dalens og Hedemarkens Provstier, for Christiania Stift, for det hele Rige. Overalt gjenfandt jeg den Overensstemmelse i Egtevielsernes stigende og faldende Antal, som jeg fra først af havde fundet i Lom og Vaage Præstegjælde, og den mere omfattende Undersøgelse bragte mig alt flere og flere Grunde for den i Lom fattede Anskuelse om, hvorledes Alt var at forstaa. I forrige og nærværende Kapitel har jeg fremstillet hin Overensstemmelse; denne Anskuelse skal være Gjenstand for de følgende Kapitlers Betragtning.*)

21. I Slutningen af forrige Kapitel faldt det som af sig selv, at jeg sammenlignede Forøgelsen og Aftagelsen i Egtevielsernes Antal med Vandets Stigen og Falden i en Elv. Ligesaa uvilkaarlig fortsætter Sammenligningen sig

*) Det er jo Skik, at Forfattere med Erkjendtlighed nævne de Mænd, som fremfor Andre have opmuntret og understøttet dem i deres Undersøgelses-Arbeide. Saaledes maa jeg med Erkjendtlighed nævne den brave og forstandige Bonde Erik Pedersen Rusten, Bæverdalen i Lom. Som ganske Fremmed kom jeg til denne Mands Hus, og Øiemedet med mit Ophold i Bygden var ham ubekjendt; men saaledes kunde han sætte sig ind i mine Interesser, at han havde Taalmodighed til at høre paa alle mine Spørgsmaal og samle sammen alle sine Erindringer og Erfaringer med Hensyn til den omhandlede Sag — i en Samtale fra Morgen til Aften hele 8 Dage igjennem. Det var mig derfor en stor Sorg, da jeg ved mit andet Besøg maatte erfare, at denne Mand da var fraværende for at søge Lægehjælp for en betænkelig Diensygdom. Jeg fandt dog ogsaa nu Mænd, som baade kunde og vilde indlade sig i ret udførlige Samtaler med mig, fornemmelig den skarpsindige Gaardmand Ole Gudbrandson Kvaale, Bærdalen, og den tænksomme Husmand Jon Jonson Jons-Gjærdet, Gjøingslien under Nordherreds-Marken. Under saadanne Samtaler var det, jeg fattede Tanken om denne Bog; at skrive den er mig det samme som paany at underholde mig med disse og flere Mænd, med hvem jeg i Samtale om disse og andre Ting tilbragte mangen i Sandhed behagelig Stund.

nu. Tallene for hele Riget ere fremkomne ved at lægge sammen Tallene for de fem Stifter; ganske ligesaa dannes en Hoved-Strøm eller Flod ved Sammenløbet af flere Bi-Elve. Passer Billedet af Floden og Bi-Elvene paa Riget og Stifterne, saa svare fremdeles Aaerne og Bækkene til Provstierne og Præstegjældene. Mest regelmæssigt og jevnt — det vil man altid finde — viser Vandløbet sig med dets Væxt og Minken i Hoved-Strømmen, mindst derimod i Bække-Dragene, hvor jo saa mange Smaa-Omstændigheder virke til og fra; men netop saaledes finde vi ogsaa Regelmæssigheden i den Gang, hvorefter Ægtevielsernes Antal tiltager eller aftager, at være størst i Tallene for Riget, mindst i Tallene for Præstegjældene. Baade i Riget og i Præstegjældene gjenfinde vi dog for det Meste Ligheden, og vi slutte deraf, at medens der i de enkelte Præstegjælde er mangfoldige tilfældige eller uberegnelige Bi-Omstændigheder, som virke mere eller mindre forstyrrende ind, saa maa der dog have været en eller flere dybt indgribende Aarsager, som have gjort, at Antallet af Ægtevielser i det Hele taget maatte stige eller falde saa temmelig samtidigt paa de forskjellige Steder, og dette, at Bevægelsen viser sig saa samtidig næsten overalt, dette er det, som jeg her har villet gjøre opmærksom paa.

4. Om Aarsagerne til det faldende og stigende Antal af Ægtevielser i Riget.

22. Netop siden der er en saadan besynderlig Regelmæssighed i denne Falden og Stigen i Antallet, eller siden Aarsagerne til denne skjønnes at have været saa almindelige og dybt indgribende alt Riget over, saa bør de ogsaa kunne opdages. Hvilke ere da disse Aarsager? Er det saa, at usædvanlig gode og frugtbare Aaringer, at særdeles Held i Handel og anden Næringsdrift til visse Tider har sat flere

Folk end ellers i god Stand, som man siger, saa de have havt Raad til at stifte Familie og sætte Fod under eget Bord? Er det saa, at til andre Tider Misvæxt og Uaar og Standsning i Næringsveiene i høi Grad have forringet Folks Udsigter med Hensyn til Udkomme og derved nødt dem til at udsætte med Beslutningen om at indgaa Ægteskab? Eller ligge Aarsagerne kanske ikke saa meget udenfor Menneskene men i deres eget Indre? Er det kanske saa, at til enkelte Tider, et halvt Snes Aar igjennem eller saa, en vis Letsindigheds-Aand har hersket over Folket, saa en stor Mængde, følgende en naturlig Drift, have giftet sig uden videre Tanke om det daglige Brød og alle de andre vorende Behov for en Familie? Er det saa, at til andre Tider har en modsat Aand, en vis Frygtagtigheds-Aand hersket, eller at mange endog have sat mindre Pris end tilbørligt paa det ægteskabelige Livs Velsignelse, paa Familie-Livets Hygge?

Man vil forstaa, at den Forsken, som gaar ud paa at finde Aarsagen eller de forskjellige Aarsager til det vexlende Antal af Ægtevielser i Tidernes Løb, med det samme gaar ud paa at finde Bidrag til at kjende og bedømme Folkets Skjæbner og Sæder.

23. Først skulle vi høre, hvad nogle kyndige Mænd, som have handlet om denne Sag, have forklaret. Vel have disse mest talt om Folkemængdens Forøgelse i Almindelighed. Men da denne væsentlig beror paa Forøgelsen i Ægtevielsernes eller med andre Ord, de fødte Børns Antal og paa Formindskelse af Dødeligheden blandt disse, saa ville de gjorte Bemærkninger for en stor Del gjælde den Sag, som vi her have fore, nemlig det af- og tiltagende Antal af Ægtevielser. For imidlertid bedre at kunne forstaa de Forklaringer, jeg strax skal anføre, hidsætter jeg først en Oversigt over den ved Folketællingen fundne Folkemængde og dennes Tilvæxt fra Tid til anden. (Tab. 11. Den sidste

Rubrik i denne Tabel[?]er saa at forstaa, at om Folkemængden vedblev at forøges saaledes som f. Ex. fra 1825 til 1835, vilde den fordobles i Løbet af 54½ Aar).

Professor Holst har skrevet en omhyggelig Afhandling „Om Folketællingen i Norge i Aaret 1825".*) Her omtaler han først Tidsrummet mellem Folketællingerne i 1801 og 1815, hvor Tilværten i Folketallet var næsten ingen. „Men den sidste Halvdel (1807—1814) af denne Periode var ogsaa særdeles rig paa Aarsager, der maatte i en mærkelig Grad ei blot hindre Folkemængdens Forøgelse, men endog bevirke dens Aftagelse. Ved Krigens Udbrud standsede Næringsveiene og lagdes uovervindelige Hindringer imod Indførelsen af den nødvendige Kvantitet Korn og andre Levnetsmidler; og uagtet Korn og Kartoffelavlingen blev i disse syv Aar i enkelte Egne af Riget betydelig forøget, var Produktionen deraf dog ikke større, end at Ri-

(11) Befolkningens Tilvært i Norge.

Aar.	Det fundne Folketal.	Tilvært fra den ene Folketælling til den anden.	Tidsrummet mellem Folketællingen, Aar.	Aarlig Tilvært, beregnet procentvis.	Fordoblings-Periode efter samme Tilvært.
1769	723,141**)				
1801, 1. Feb.	883,038	159,897	$31\frac{1}{2}$	$\frac{63}{100}$ pCt.	109 Aar.
1815, 30. Ap.	885,431	2,393	$14\frac{1}{4}$	—	—
1825, 27. Nv.	1,051,318	165,887	$10\frac{7}{12}$	$1\frac{7}{10}$	43
1835, 29. Nv.	1,194,827	143,509	10	$1\frac{3}{10}$	$54\frac{1}{2}$
1845, 31. Dc.	1,328,471	133,644	$10\frac{1}{12}$	$1\frac{1}{10}$	$63\frac{1}{4}$

*) I „Budstikken", 1827, No. 80—89.

**) Tallene indtil 1835 ere tagne af Schweigaards Statistik. Om Folketallet for 1769, som rimeligvis rettere sættes til omtrent 748,000, sml. Norsk Tidsskr. f. Vid. og Litt. 1848. P. 398.

get alligevel behøvede en aarlig Tilførsel af flere Hundrede Tusinde Tønder. Allerede herved foraarsagedes en mærkelig Mangel, der især forøgedes ved en i Sommeren 1812 næsten over hele Landet almindelig Misvært eller slet Indhøstning baade af Korn og Hø, saa at mange Landmænd maatte meget indskrænke deres Gaardes Besætning. Af Mangel paa sunde og nærende Fødemidler maatte man paa mange Steder gribe til Halm, Rumex crispus, Anagallis, Brassica oleracea og rapa, Lichen islandicus og rangiferinus, Polypodium filix mas, Barken af Betula alba, tør Fisk og Fiskeben malet til Mel, m. m. Nydelsen heraf avlede dræbende Sygdomme, især Blodgang og Forraadnelses-Feber, mest i Aarene 1808, 1809, 1812 og 1813; og anrettede disse Sygdomme saa meget større Ødelæggelse, da Aarsagen, nemlig Mangel, ei kunde hæves, og Læger og Lægemidler ei overalt kunde erholdes; desuden bleve i Aarene 1808, 1810 og 1811 en Mængde bortrykkede af Børnekopper" o. s. v.

Imellem Folketællingerne 1815 og 1825 er derimod Tilværten i Folkemængde betydelig (se Tab. 9), endog i den Grad, at Forfatteren paaviser, man til den Tid ikke i noget Land i Europa kunde opvise Mage dertil. „Som Aarsager til den mærkelige Forøgelse" — saaledes fortsætter Professoren — „synes Følgende at maatte komme i fortrinlig Betragtning. Erfaring viser, at den organiske Virksomhed, naar den fra Hvile vaagner op til nyt Liv, sædvanlig yttrer sig med en forøget Styrke; og overensstemmende med denne Erfaring kan man derfor maaske forklare, at Norges Population, efter flere uheldige Aars Stilleſtaaen, allerede i Begyndelsen af dette Decennium begyndte at hæve sig og i de Dele af Riget mest, i hvilke den i foregaaende Periode havde lidt mest Tab eller var gaaet mindst fremad. Landet har fra 1814 nydt en vedvarende Fred, under hvilken ei blot de gamle Næringsveie ere paany blevne oplivede,

men flere nye aabnede. Nationens Oplysning har deels ved Universitetets og flere lærde Skolers Stiftelse, deels ved Almueskolevæsenets Forbedring betydeligen tiltaget. Medicinalvæsenet har ligeledes modtaget mangehaande og vigtige Forbedringer, idet flere Lægeembeder ere blevne oprettede — —. Vaccinationen, der vel var indført og paabuden i forrige Tidsrum, er dog — fornemmelig siden Børnekoppe-Epidemien i Smaalenenes, Akershus, Buskeruds, Jarlsbergs og Laurviks samt Bratsbergs Amter i Aarene 1819 og 1820 — bleven langt almindeligere benyttet end tilforn. Foruden denne Epidemi have vel næsten aarlig, hist og her, yttret sig andre, baade af Børnekopper og andre Sygdomme; men de fleste have været saare godartede, og i dem alle har Dødeligheden været meget ringe. Jordens Afgrøde har i de fleste Aar været rig og god, og nogen almindelig Misvæxt eller slet Indhøstning har ikke fundet Sted i noget Aar, saa at Nationen har, sædvanlig endog til meget lave Priser, kunnet forsyne sig med en tilstrækkelig Mængde af ode og sunde Fødemidler.« Sluttelig gjør Forfatteren ogsaa opmærksom paa, at Odelsprocessernes Antal i dette Tidsrum havde været særdeles ringe, hvilke ellers havde bidraget til Agerdyrkningens Forsømmelse eller endog Vanbrug og Skovenes Ødelæggelse, hvoraf igjen maatte flyde skadelige Følger med Hensyn til Befolkningens Tilvæxt.

Hr. Professor Holst havde selv som moden Mand gjennemlevet og iagttaget det for Norges Historie saa vigtige Tidsrum nærmest før og efter 1814, som Størstedelen af Landets nu levende Børn kun kjender af dunkle Sagn. Vi maa derfor være ham taknemlige for hans Meddelelser om Befolkningens Kaar og Tilstand i hine Aar.

24. I Aaret 1840 udgav Professor Schweigaard sin »Norges Statistik«, hvis sidste Kapitel handler om Befolkningen. Professoren havde da til sin Benyttelse Tallene

over Folketællingerne til og med 1835, samt over de aarlig Ægteviede, Fødte, Døde til samme Aar.

Hr. Schweigaard omtaler først Standsningen i Befolkningens Tilvæxt mellem 1801 og 1815. Han forklarer den væsentlig paa samme Maade som Holst, nemlig som Følge af Krigs-Standen mellem 1807 og 1814. „Mærkeligt er det dog“ — tilføier han derhos — „at Folkeformerelsen (ogsaa) i de saa særdeles fordelagtige Handelsaar 1801—1807 var meget svag — —, hvortil Hovedgrunden var Misvæxt i Aarhundredets Begyndelse.“

„I Aarene 1816—1825“, saaledes fortsætter Forfatteren, „tiltog Rigets Befolkning i en saa rask Progression, at man dertil kun kan opvise faa Sidestykker i noget europæisk Land. At Menneskeantallet i hint Tidsrum, uagtet Rigets økonomiske Forfatning i det Hele taget ikke var god*), fik en saa stærk Tilvæxt, er kun en Gjentagelse af det samme Phænomen, der overalt viser sig i Populationens Bevægelser. Ved Ophøret af de Lidelser, der voldsomt have tilbagetrængt Folkeformerelsen, fordobler denne sine Skridt og ligesom opretter den Mangel paa Tilgang, der i det foregaaende Tidsrum har foraarsaget Standsning eller Tilbageskridt.“ Denne Anskuelse støtter Forfatteren ved at paavise, hvorledes Tilvæxten i 1815—25 for det Meste havde været størst i de Egne af Riget, hvor i Aarene 1801—15 Formindskelsen havde været størst. „Af de almindelige fra nyt af tilkommende Aarsager til Populationens Fremskridt staar Potetesavlens Udbredelse øverst. Denne Plantes Dyrkning har ikke alene udvidet Befolkningen, men ogsaa gjort Faren for Hungersnød mindre truende.“ **)

*) Denne sidste Sætning bør vi lægge Mærke til, da den giver et andet, men vistnok rigtigere Begreb om Tilstanden i Landet i økonomisk Henseende end det Indtryk, vi fik af Professor Holst's Skildring.

**) Med Hensyn til den sidste Yttring bør det erindres, at den

„I Tidsrummet 1826—1835 var Almuens Vilkaar i det Hele taget gode og bedre end i det foregaaende Decennium. Men det største Hul i Befolkningen var allerede udfyldt, hvorfor vi finde, at Formerelsen ikke er gaaet frem i samme Forhold som i 1816—25.*) — — Den Folketælling, der næste Gang kommer til at blive afholdt, vil uden Tvivl opvise en forholdsvis svagere Formerelse end den foregaaende.“

I det Følgende vil det sees, hvorledes jeg i Noget afviger fra, i Andet hylder denne Hr. Schweigaards Opfattelse af den saakaldte Populationens eller Befolkningens Bevægelse. Her skal jeg endnu anføre nogle Forfatteres Forklaringer med Hensyn til de samme Tidsrum, Aarene fra 1835 af, som de fleste af mine Læsere selv ville have oplevet og tænkt over.

25. Med Hensyn til Fem-Aaret 1836—40 have vi en Forklaring af den fortjente Statistiker, afdøde Sorenskriver Kraft. Hr. Kraft skrev den indholdsrige Indledning til den af vedkommende Departement foranstaltede „Beretning om Rigets økonomiske Tilstand“ for de nævnte Aar. Efterat det er paavist, at Folkemængden havde voxet mindre i dette Fem-Aar end i de nærmest foregaaende, hedder det her: „Dette mindre heldige Forhold paa det sidste Kvinkvenniums Side har vel tildels sin Grund i den større Dødelighed i disse 5 Aar — — men det maa ogsaa for en Del tilskrives det ringere Antal af Fødsler, ligesom de indgaaede Ægteskabers Antal var mindst i dette Kvinkvennium.**) Grunden hertil maa søges i de uheldige Korn-Aar, som indtraf i Aarene 1836, 1837 og 1838 og fornemmelig ram-

var skreven før Potetessygdommen var kjendt eller bleven faretruende.

*) Af min Tabel No. 2 sees ogsaa, at Ægtevielsernes Antal fra 1825 af blev mindre.

**) Man efterse min Tabel No. 2.

mede flere Egne af Akershus Stift, tilligemed en stor Del af Throndhjems Stift og Nordlandene. — — Hvormeget overalt uheldige Korn-Aar i Forening med Næringsveienes Standsning, ved at bevirke Arbeidsløshed, Omflytning, m. m., have Indflydelse paa Ægteskabers Afslutning og Folkeformerelsen i det Hele, skjønnes blandt Andet deraf, at i Uhelds- og Krigs-Aarene 1813 og 1814 var Antallet af indgaaede Ægteskaber i det første Aar 6,453 og i det andet 5,801, hvorimod det i 1815 steg til 9,171 og i 1816 til 9,427. Lignende Resultater afgive Krigsaarene 1808 og 1809."

Efter denne Anskuelse maatte omvendt den betydelige Forøgelse i Ægteviellernes Antal, som vi af Tabel No. 2 have seet for Tidsrummet 1841—45, forklares af gode Aargange og gunstige Omstændigheder. Og saaledes forklares Tingen ogsaa i den officielle, af Departementet for det Indre udgivne Femaars-Beretning for 1846—1850. Her hedder det: „Den stigende Progression i Folkeforøgelsen, som Fem-Aaret 1841—1845 frembød i Modsætning til det foregaaende Fem-Aar, er saaledes i det sidst afvigte Kvinkvennium noget aftaget,*) et Resultat, som er let forklarligt, naar det erindres, at medens det første Fem-Aar (1841—45) henhørte til de meget heldige Perioder, indtraf der i det Tidsrum, hvorom der her er Spørgsmaal (1846—50), flere af de Begivenheder, som ere ugunstige for Folkemængdens Tilvæxt, saasom Dyrtid 1847**) over det hele Rige, Misvæxt i flere Aar i det Nordenfjeldske og uheldige Konjunkturer for flere Næringsveie i en Del af Perioden som

*) Man betragte min Tabel No. 2, som viser stærk Tilvæxt 1841—45, men en langt svagere 1846—50.

**) Af min Tabel No. 1 vil det ogsaa sees, at Ægteviellernes Antal virkelig var en god Del mindre især i 1847 end de nærmest foregaaende Aar, men dog endnu større end i noget enkelt Aar, før Femaaret 1841—45, da den store Stigen begyndte.

Følge af Begivenhederne i 1848" (den franske Revolution).

26. Naar vi nu efter denne Opfattelse af Tingene, der i det Væsentlige er fælles for alle de nævnte Forfattere, ville forklare den mærkelige Stigen og Falden i Antallet af Ægteviefser, saaledes som dette Antal er fremstillet ovenfor i Tab. 2, saa kan det Hele udtrykkes i Sammenhæng saaledes:

1801—5, 1806—10, 1811—15: Lidet Antal paa Grund af Misvært i de allerførste Aar af Aarhundredet og endnu mere paa Grund af Krigens Forstyrrelse 1807—1814.

1816—20, 1821—25: Stærkt stigende Antal Ægteviefser og i det Hele en ganske usædvanlig Folkeformerelse, paa Grund af det livlige Opsving i Folkets Livskraft efter Ophøret af de foregaaende Aars usædvanlige Lidelser.

1826—30, 1831—35: Aftagende Antal, uagtet Folkets økonomiske Kaar i Grunden vare bedre end i de foregaaende 10 Aar; men nu var det største Hul stoppet, det med Fredstilstanden indtrædende Behov af en talrigere Befolkning nogenlunde tilfredsstillet.

1836—40: Yderligere aftagende Antal paa Grund af flere Misvært-Aar.

1841—45: Stærkt stigende Antal som Følge af særdeles gunstige Omstændigheder for Næringsveiene.

1846—50: Ikke saa stærkt stigende Antal, formedelst Dyrtid og andre uheldige Omstændigheder.

27. Nu maa jeg fremsætte min Mening saa: Det er naturligvis uimodsigeligt, at de økonomiske Kaar, at Formuestilstanden og Næringsveienes Beskaffenhed, Misvært og gode Aaringer o. s. v. have Indflydelse paa Antallet af Ægteviefser i et Land. Dette kan næsten ligefrem sees af Tallene for enkelte Aar, f. Ex. paa Tabel 1 det lille Tal for 1814 og det store Tal for 1815 (Overgang fra Krig til

Fred), smaa Tal for 1838 og 1839 ved Siden af de nærmest foregaaende Aar (Misvært og bedre Aargange), stort Tal for 1846 og mindre for 1847 (god Tid og dyr Tid). Hvad der gjælder for enkelte Aar, kan ogsaa gjælde for større Tidsrum; Tallet for Fem=Aaret 1836—40 skulde vist ikke have sunket saa lavt ned, hvis der ikke var indtruffet flere Uaar da, og Tallet for Fem=Aaret 1841—45 skulde ikke have steget saa høit op, hvis det ikke havde været en Række af gode Aar. Men paa denne Maade er endnu ikke Alt forklaret, ja neppe det Væsentlige. Jeg mener, at Gangen i Forøgelsen af Egtevielsernes Antal og dermed i Forøgelsen af Folkemængden i Løbet af dette halve Aarhundrede for en meget stor Del er foregaaet uafhængig af de til hver Tid herskende gunstige eller ugunstige Omstændigheder. Jeg finder det sandsynligt, at om der end ikke havde været nogen Krig eller anden stor Gjenvordighed i Aarene 1807—1814, saa vilde der alligevel have vist sig en betydelig Forøgelse i Egtevielsernes Antal omtrent i Aarene mellem 1815 og 1825, — sandsynligt, at om der end havde været meget gode Tider i 1836—40 og trange Tider i 1841—45, saa skulde alligevel Tallene have været temmelig lave for hint Fem=Aar og temmelig høie for dette. Ja, jeg kan udtrykke min Mening som en rigtig glad Mening saaledes, at det maa betragtes som en af Gud besynderlig styret Tingenes Gang, at Krigens Gjenvordigheder ophørte netop i 1814, da der fra 1815 af skulde stiftes en langt større Mængde Familier end forhen, hvis Fædre og Forsørgere da vilde have været endnu haardere prøvede ved Krigens Hjemsøgelser, — som en ligedan lykkelig Tingenes Gang, at den usædvanlig lange Række af mislige Aargange mellem 1835 og 1840 var ophørt, netop da der fra 1841 af atter skulde stiftes en langt større Mængde Familier end forhen. Et Modstykke til disse Forsynets Velgjerninger maa jeg da kalde den Tilskikkelse, at Dyrtiden i 1847 og den mangehaande Forlegenhed, som 1848 Aars

Krige og Krigs-Ryglet fremkaldte, indtraf just paa en Tid, da der nylig var stiftet en usædvanlig stor Mængde nye Familier, af hvilke mange nu maatte føle sig ængstede og truede.

5. Sammenhæng mellem Fortid og Nutid.

28. Hvad Grund der er i den Mening, jeg i Slutningen af forrige Stykke fremsatte, det skal jeg nu ved en Række af indsamlede Oplysninger og dertil knyttede Betragtninger søge at vise.

Hertil maa først de Oplysninger tjene, som indeholdes i Tallene i den nedenfor anførte Tabel 12. Men før jeg henvender Læserens Blik paa Tabellen, maa jeg give nogen Forklaring om dens Beskaffenhed. Fra 1801 af ere Tallene hentede af trykte og paalidelige Tabeller.*) Før den Tid er Paalideligheden mindre. I forrige Aarhundrede viste man ikke saa megen Opmærksomhed for disse Sager. Præsternes og Biskoppernes Lister over Ægteviede og Fødte vare da ikke aldeles nøiagtige; Tallene bleve ikke fuldstændigt opbevarede i trykte Bøger, og de haandskrevne Lister ere nu for største Delen ikke at finde. Saaledes mangler Oplysninger om Ægtevielserne for de fleste Aar af forrige Aarhundrede undtagen for Christiania Stift, og i Tallene for de fødte Børn er der Huller for enkelte Aar i Slutningen af Aarhundredet, som jeg har maattet udfylde

*) Flere udenlandske Forfattere have yttret den Mening, at man ikke faar paalidelige statistiske Tabeller om Befolknings-Forholdene, saa længe Arbeidet med at indsamle Materialierne er overdraget til Geistligheden, og i adskillige Lande har man ogsaa af den Grund overdraget det til civile Embedsmænd eller Betjente. Men denne Indvending imod Tabellernes Paalidelighed gjælder ikke hos os, hvor næsten alle Indbyggere høre til et og samme Kirkesamfund, og hvor det baade ved kirkelige og borgerlige Love er gjort til Pligt at anmelde alle forekommende Fødsler, Dødsfald o. s. v. for vedkommende Præst.

efter Gisning.*) Med alt dette tør jeg dog mene, at Tabellen ogsaa for det forrige Aarhundrede er skikket til at give en omtrentlig Kundskab om det Væsentligste i de Ting, som vi her beskjæftige os med.

29. Kaste vi nu et Blik paa Tal-Rækkerne, saa kunne vi først lægge Mærke til dette naturligvis vel bekjendte Forhold, at naar Antallet af Ægteviesser tiltager, saa tiltager

*) I „Materialien zur Statistik d. dänischen Staaten", 2de Dele, 1784—1786, findes for alle Stifter og for hele Riget Fortegnelse over Fødte og Døde fra 1735 til 1784 samt over Ægteviede og uægte Fødte for Aarene 1770—1784. Opgaver over Fødte for hele Riget men ikke for Stifterne er fortsat til og med 1792 i Schlegels „Statist. Beskrivelse af de fornemste europ. Stater", 2den Del, Pag. 28. — For Christiania Stift findes en ufuldstændig Række af Bispe- og Provste-Lister over Ægteviede o. s. v. siden 1733. Dette er de Materialier, jeg har fundet. — Først har jeg opgjort Tabellen for Christiania Stift. Materialierne svigte med Hensyn til Ægteviesser for Aarene 1744, 49, 50, 57 og 60, samt med Hensyn til baade Ægteviesser og Fødte for Aarene 1786, 87 og 93. For disse Aar har jeg sat Middel-Tallene for de andre Aar i samme Fem-Aar. — Dernæst har jeg opgjort Tabellen for de Fødte for hele Riget. Det store Hul for Aarene 1793—1800 har jeg udfyldt saaledes: Antallet af Fødte i Christiania Stift er en meget stor Brøk-Del (næsten Halvdelen) af Antallet for hele Riget. Jeg kjendte denne Brøk-Del for Aarene 1776—90 og 1801—15 og antog nu, at den maatte være den samme for de 3 Aar 1793—95 samt de 5 Aar 1796—1800. De Tal, som efter denne Forudsætning beregnedes, stemmede ogsaa meget vel med den betydelige Stigen i Antallet af Fødte, som havde fundet Sted i de sidste Aar, hvorom jeg havde Opgave; fra 1787 til 1792 var dette Antal ومnlig jevnt steget fra 23,070 til 28,246. (Se herom den følgende, senere tilføiede Anmærkning). — De omtalte Opgaver over Ægteviesser i Riget 1770—1784 ere i Tabellen benyttede saa, som om de gjaldt Aarene 1771—75, 1776—80, 1781—85.

(12.) Ægtevielser og levende Fødte.

	Christiania Stift.		Norges Rige.	
	Ægte-vielser.	Lev. Fødte.	Ægtevielser.	Lev. Fødte.
1736—40	10,571	44,980		100,456
41—45	10,419	40,557		95,989
46—50	11,261	44,667		105,174
51—55	12,408	49,034		117,233
56—60	11,210	51,188		120,955
61—65	12,311	52,823		123,665
66—70	12,356	52,936		120,854
71—75	12,063	47,543	25,446	107,997
76—80	13,778	53,979	31,418	116,627
81—85	12,829	51,900	30,077	116,182
86—90	15,046	56,904		121,271
91—95	15,755	62,295		136,184*)
96—1800	14,386	62,3 5	34,313*)	137,615*)
1801—5	14,191	54,418	33,917	125,948
1806—10	13,269	54,405	31,389	123,977
11—15	17,011	58,274	37,129	124,677
16—20	18,300	69,333	41,583	154,507
21—25	19,527	79,531	44,081	170,654
26—30	17,506	80,928	42,558	179,898
31—35	17,210	77,438	42,233	181,363
36—40	16,573	73,106	40,681	171,623
41—45	21,546	82,759	50,590	195,401
46—50	22,958	94,058	52,506	210,887
51				

*) Efterat denne Tabel var opstillet, og efterat nærværende Afhandling, hvori Tabellens Tal jevnlig ere benyttede, paa det Nærmeste var færdig skreven, har jeg uventet stødt paa to Skrifter, som indeholde Opgaver over Antallet af Ægtevielser og af Fødte i Slutningen af forrige Aarhundrede. Af den foregaaende Anm. vil man have seet, at jeg manglede Opgaver over Fødte i Riget for Aarene 1793—95 samt 1796—1800, og at jeg, saa misligt end saadant kunde synes, saa mig nødt til at udfylde det store Hul ved et Slags Beregning eller rettere sagt ved Gisning. Jeg iler derfor

ogsaa Antallet af fødte Børn.*) Der er dog ogsaa en særegen, skjønt ellers ligesaa naturlig Omstændighed ved dette

*) I Tallene for de Fødte ere vistnok ogsaa de medregnede, som ere fødte udenfor Ægteskab. Men allerede paa Grund af deres mindre Antal bliver det anførte Forhold ikke derved forstyrret. Herom ellers mere paa et andet Sted.

---

med at tilføie en Forklaring om, hvorledes de for silde fundne Opgaver stemme med hin Gisning.

De to nævnte Skrifter ere 1) et fransk, i Paris 1802 udkommet Værk af en vis Catteau, „Tableau des Etats Danois" (2den D., S. 95), og 2) den af Forfatteren selv besørgede og noget udvidede tydske Oversættelse af en Statistik over Danmark af den bekjendte Fr. Thaarup, „Versuch einer Statistik der dänischen Monarchi," Kjøbenhavn 1796 (2den D., 1ste Afd., S. 4).

Hos Thaarup finder jeg en Liste over Fødte (og Døde) i hele Norge for Aarene 1785—94; hos Catteau finder jeg en Liste over Fødte (og Døde) for Aarene fra 1785 lige ned til 1799, samt Liste over Ægtevielser for Aarene 1795—99. Paa et Par ikke betydelige Undtagelser nær stemme Tallene hos disse to Forfattere, og jeg holder mig da her til Catteaus Lister, som omfatte den længste Aar-Række.

Ifølge disse Lister var Ægtevielsernes Antal i Fem-Aaret 1795—99, som jo paa det nærmeste svarer til Fem-Aaret 1796—1800 i Tabellen, 34,313. Fremdeles var Antallet af Fødte i Femaaret 1786—90: 121,413
i — 1791—95: 137,972
i — 1895—99: 138,797.

Naar vi nu antage, at Antallet i Fem-Aaret 1795—99 har været nogenlunde ligt Antallet i 1796—1800, saa kunne vi sammenligne Tallene for disse 3 Fem-Aar med de tilsvarende i den af mig opstillede Tabel, og vi ville da finde, at mine efter Gisning anførte Tal for 1791—95 og 1796—1800, saa store de end ere i Sammenligning med de foregaaende og efterfølgende, dog ikke ere for store, men heller noget for smaa.

Dette, at Antallet af Fødte i de sidste to Fem-Aar af forrige Aarhundrede var meget stort, er af megen Interesse

Forhold, som vi udtrykkelig bør være opmærksomme paa, nemlig, at naar Egtevielsernes Antal i noget længere Tid har holdt paa at tiltage, saa indtræffer den tilsvarende Forøgelse paa de Fødtes Side først nogle Aar efter, men varer da ogsaa ved nogle Aar længere. I Christiania Stift f. Ex. begynder Antallet af Egtevielser at stige allerede i Tidsrummet 1811—15 og bliver ved at stige til 1825, da det naar sit Høieste og derefter aftager; Fødslernes Antal derimod begynder først ret at stige i Aarene 1816—20 og naar sit Høieste først i Aarene 1826—30. Omtrent det samme gjenfinde vi ogsaa i Tal-Rækkerne for Riget. Egtevielsernes Antal naa ogsaa her sit Høieste i Aarene 1821—25, men Fødslernes først i 1831—35, altsaa omtrent 10 Aar efter.

30. Og nu er jeg kommen til det, som jeg i dette Kapitel egentlig vilde henlede Opmærksomheden paa og ved den anførte Tabel tydelig stille for Oie.

Naar der nogle Aar i Rad kanske har været god Tid i en By eller Bygd, naar de blomstrende Næringsveie da bevirke, at en usædvanlig stor Mængde nye Familier blive stiftede, saa kan man et halvt Snes Aar efter se en usædvanlig Mængde Børn krybe og kravle paa Gader og Gaarde. „Det kryr af Unger allesteds," hører man Folk sige, og man undres over, hvor pludselig Flokken er bleven saa talrig. „For 10 Aar siden var der da slet ikke saa fuldt." — Hvad nu? Nogle af de mange Børn dø jo i spæd Alder; thi det er med Menneske-Slægten som med et blomstrende Eble-Træ: mange af Blomsterne visne

---

for den følgende Fremstilling; men derfor er det heldigt, at jeg nu har kunnet anføre Vidnesbyrd for, at jeg ikke har sat Antallet for stort.

Paa nogle følgende Steder i denne Afhandling har jeg ved Forandringer i det oprindelige Manuskript benyttet de senere fundne Opgaver efter Catteau.

og falde til Jorden uden at sætte Frugt. Men de fleste af Børnene leve dog over og naa frem til voxen Alder. Og 25 Aar efter Fødselen — det veed man — er et Menneske 25 Aar gammelt. Lige saa pludseligt altsaa som det begyndte at kry af Spædbørn i alle Kroge, ligesaa pludseligt vil i sin Tid — det er: omtrent 25 til 30 Aar efter — en stor Mængde unge Mennesker træde ind i den giftefærdige Alder, og — de fleste af dem gifte sig. Præsten undrer sig over, hvor mange Par han har viet iaar og ifjor; Bonden ryster paa Hovedet over den store Mængde nygifte Folk, og han finder kanske, at Udmarken allerede før er saa knap, at det ikke engang gaar an at sætte flere Kreaturer i Havn der, end sige at udvise nye Plads-Emner, saa de unge Folk skulde faa rydde og bygge sig et Hjem; Haandværksmesteren paastaar, at de mange Svende, som nu ville gifte sig og sætte sig ned som Frimestere, ville gjøre det umuligt baade for dem selv og for de gamle Laugsmestere at leve. Paa alle Kanter ser det saa trangt og vanskeligt ud for den tilvoxne talrige Hob. Det kan ogsaa være, at en Del af Ungdommen selv finder dette, og disse vælge da kanske at reise til fremmed Land, til Amerika. Men største Mængden bliver dog i Landet, og største Mængden gifter sig.

Dette var nu en Hverdags-Betragtning; men den passer ikke alene paa en enkelt By eller Bygd, hvor En og Anden kan have oplevet noget Saadant og ligesom af sig selv være kommen paa en saadan Betragtning af Tingene; *) den passer paa det hele Land.

31. I Aarene 1815—1825 var der — som oftere erindret, — usædvanlig Mange, som stiftede Familie. Ganske naturlig tiltog da Antallet af fødte Børn meget betydeligt,

*) Det var ved Overveielse af Forholdene i Lom og Vaage i Gudbrandsdalen, at det først faldt mig ind saaledes at tænke paa Sammenhæng i dette Stykke mellem Fortiden og Nutiden. (Se § 20, Slutn.).

fra 124 Tusinde i Aarene 1811—15 til 154 Tusinde i Aarene 1816—20, altsaa 30 Tusinde mere; og saa fremdeles. Derefter var det da at vente, at der i Aarene 1841—45 vilde være et langt større Antal Mennesker i 25 Aars Alderen end i 1836—40; thi disse nævnte Aar følge netop 25 Aar efter hine, hvori de mange Børn fødtes. Men hvor der er mange Mennesker i den nævnte Alder, der er det baade at vente og haabe, at mange lidt efter lidt, mest i Alderen mellem 25 og 30, ville have baade Sind og Evne til at indtræde i Ægteskab og stifte Familie. Det er naturligvis saa, at i trange Tider, naar det er vanskeligere om Udkomme, bevæges adskillige til at udsætte dermed til næste Aar eller saa; men i jevnt gode Tider er det, som sagt, at vente, at flere Ægteskaber ville stiftes, naar Mængden af Folk i den Alder er større. Og nu viser Tabellen, at i Aarene 1836—40, da som anført Antallet af giftefærdige Mennesker maatte være mindre, saa var ogsaa Antallet af Ægtevielser mindre, men at dette Antal var større og meget større i Aarene 1841—45 (og ligesaa i 1846—50), da Antallet af giftefærdige maatte være meget større. Ja, naar vi se efter paa Tabel 4, saa finde vi endogsaa, at Ægtevielsernes Antal tiltog meget brat netop fra 1841 af, omtrent som Antallet af Fødte tiltog meget pludseligt i det tilsvarende forudgaaende Tidsrum.

32. Det er ellers ikke nogen nøiagtig Tælling og Regning, naar man, som jeg her har gjort, anfører Antallet af Ægtevielser og Fødsler femaars-vis, for Aarene 1801—5, 1806—10 o. s. v., og saa anstiller Sammenligninger saaledes som ovenfor. Denne Sammenligning kan udføres ialfald noget nøiagtigere, og da vil det endnu tydeligere vise sig, hvorledes det f. Ex. var at vente, at der i Aarene 1836—40 vilde sluttes meget færre Ægteskaber end i 1841—45. Det er nemlig ikke saa, at de fleste Ægteskaber af Mandspersonen indgaaes netop i 25 Aars Alderen;

man vil komme det Rette nærmere ved at antage Alderen midt imellem 25 og 30 Aar (27½) *). Herefter vil det da skjønnes, at Mængden af de Mandspersoner, som i Aarene 1836—40 giftede sig, maa være fødte ikke i Aarene 1811—15, men snarest i Aarene 1808—12. Men netop i disse Aar fødtes der et meget mindre Antal Børn (kun 121,007) end i noget andet ligesaa langt Tidsrum siden dette Aarhundredes Begyndelse. Og dette er ikke det Eneste, som her er at erindre. I disse Aar, de værste Krigens Aar, var ogsaa Dødeligheden større end i noget andet lige saa stort Tidsrum i flere Menneske-Aldere. Denne store Dødelighed herskede ogsaa netop blandt Smaa-Børn; hvortil Grunden rimeligvis maa søges ikke blot i den mindre gode Pleie, som der i hin Nødens Tid kunde ydes dem, men ogsaa i den Omstændighed, at formedelst de Lidelser og Ængstelser, som da hjemsøgte fast hvert Menneske i Landet, altsaa ogsaa dem, som skulde blive Mødre, fødte mange af disse ganske vist svage og lidet levedygtige Børn. Ja, der er Grund til at antage, at Dødeligheden blandt disse Aars Kuld formedelst denne Omstændighed vedblev at være noget større end sædvanligt, ogsaa efterat den daglige Nød og Trang var ophørt. **) Men naar der altsaa i Aarene

*) Denne Alder passer saa temmelig paa de Ungkarle, som gifte sig, mod hvilke ogsaa Antallet af Enkemænd, som gifte sig op igjen, er ganske ringe. Men herom mere siden.

**) Jeg har etsteds — jeg tror, i Bernoulli's Populationistik — seet den mærkelige Jagttagelse gjort i en af de tydske Stater, at da man ved Soldater-Udskrivningen kom til det Kuld, hvis Fødsels-Aar var det fast hele Europa over forgelig bekjendte Dyrtids-Aar 1816, saa var det forholdsmæssige Antal af smaa og svgelige Personer blandt de unge Karle, som fremstillede sig ved Sessionerne, langt større end ellers. Har den onde Tid, hvori dette Kuld fik sin Tilværelse, kunnet virke saaledes paa den opvorende Slægts Vært og Helbred, saa have vel dens Eftervirkninger ogsaa lagt mange af de unge Mennesker i Graven.

1808—12 fødtes usædvanlig faa Børn, og naar usædvanlig mange af disse faa døde bort i tidlig Alder, saa er det ligefrem, at der 28 Aar efter eller i Aarene 1836—40 maatte være usædvanlig faa Mandspersoner i 28 Aars Alderen, altsaa usædvanlig faa Giftefærdige. Og hermed stemmer det nu paa det bedste overens, at der virkelig i disse samme Aar sluttedes et mindre Antal Ægteskaber end i noget andet lige saa langt Tidsrum siden 1815. Det maa vel antages, at Antallet paa Grund af de til samme Tid, 1836—40, indfaldende Misvæxt-Aar — som allerede før erindret — blev noget mindre, end det ellers skulde været. Men af det Anførte synes det klart, at om der havde været jevnt gode Tider baade da og før og efter, saa maatte Antallet af Ægtevielser endda være blevet mindre i 1836—40 end enten før eller siden. Og med Hensyn til den særdeles betydelige Forøgelse i Ægtevielsernes Antal fra 1841 af bør det endvidere erindres, at netop i den tilsvarende Tid, 25 til 30 Aar forud, blev Vaccinationen ikke just indført, men mere almindelig udbredt, og ved dette Middel mangfoldige Børn holdte ilive, som ellers vilde været skjulte i en tidlig Grav.

33. Fra 1826 til 1840, tre Fem-Aar i Rad, ægteviedes der her i Landet et altid mindre og mindre Antal, fra 42½ til 40¼ Tusinde Par i hvert Fem-Aar. Fra 1841 af steg Antallet pludselig op til 50½ og 52½ Tusinde i hvert Fem-Aar indtil 1850, og det lader til fremdeles, i Fem-Aaret 1851—55, at ville holde sig paa den samme Høide. Med en Gang forøgedes altsaa Antallet af nystiftede Familier med 10 Tusinde i Fem-Aaret. Dette er en høist mærkværdig Begivenhed, hvad enten vi tage Hensyn til Aarsagerne eller til Virkningerne. Her er det nu Aarsagerne, vi handle om. Andre Mænd have søgt Aarsagerne i de samtidigt indtræffende ugunstige eller gunstige Omstændigheder, som gjorde det vanskeligt eller let for Folk at

finde Udkomme, saasom Misvært i flere af Aarene 1826—40 og gode Aargange i 1841—45. Jeg har ikke overseet disse Omstændigheders Indflydelse, men derhos gjort opmærksom paa, at Antallet af giftefærdige Mennesker, uden hvilke der ikke bliver noget Giftermaal af, maatte være mindre før og større efter 1841, og at Aarsagen dertil er at søge 25 til 30 Aar forud. Denne Betragtning passer paa hele Riget; af Tabellen vil man ogsaa kunne se, at den slaar ind for Christiania Stift, og det er kun for ikke at trætte Læseren med for mange Tal, at jeg ikke med lignende Tabeller har vist, at det samme gjælder for alle de øvrige Stifter, ja for enkelte Provstier og Præstegjælde.

34. Men nu gaar Tanken videre. Der opstaar det Spørgsmaal: Mon den store Forøgelse i Ægteviesernes Antal, som indtraf i de nærmeste 10 Aar efter 1815, ogsaa for en Del kan forklares paa denne samme Maade, nemlig af et betydelig forøget Antal fødte Børn i et tilsvarende tidligere Tidsrum? Og det er med Hensyn til dette Spørgsmaal, at jeg i Tabel 12 har forlænget Tal-Rækkerne over Ægteviesser og Fødte saa langt som muligt op i forrige Aarhundrede.

En Del af de Folk, som ægteviedes her i Landet mellem 1815 og 1825, kunde jo gjerne være Fremmede, som efter Freden flyttede herind. Men man har aldrig hørt tale om, at det var nogen Mængde. De Allerfleste vare ganske vist Landets egne Børn. Og naar vi ogsaa her tænke os, at de rimelig vare mellem 25 og 30 Aar gamle, saa finde vi, at de fleste af dem maa være fødte i de sidste 10 Aar af det forrige Aarhundrede. Nu led Landet under en ødelæggende Krig de nærmeste Aar før 1815 og nød derefter Fred og forholdsvis gode og lykkelige Tider; men vi kunne for et Øieblik se bort derfra og indbilde os, at der havde været jevnt gode Tider baade før og efter 1815. Vi maa da sige, at dersom der i de sidste 10 Aar af det

forrige Aarhundrede fødtes flere Børn end sædvanligt, og dersom der ikke indtraf særdeles Børne-Sygdomme, som igjen formindskede dette Antal, saa var det at vente, at der i de nærmeste 10 Aar efter 1815 vilde være flere giftefærdige Personer og af dem dannes flere nye Par Ægtefolk end sædvanligt.

Men nu viser Tabellen os, at Antallet af fødte Børn netop i de sidste 10 Aar af forrige Aarhundrede var mærkelig større end baade i de nærmest foregaaende og efterfølgende Tidsrum. Her ere Tallene, som før sagt, vistnok mindre paalidelige, især for Rigets Vedkommende. Men se vi paa Tal-Rækkerne for Christiania Stift, saa bliver det ganske vist, at det her forholdt sig som anført.*) Vi se ogsaa Aarsagen til den betydelige Forøgelse i Børnenes Antal; der var nemlig allerførst en betydelig Forøgelse i Antallet af Ægteviede. Og nu erindre man, hvilken Tid det var! Det var Christian den 7des Tid. Det var de bedste Aar, som Norge i lange, lange Tider havde oplevet. Jevnt god Aarsvært og en lykkelig Fred, medens de fleste andre Lande i Europa befandt sig i Krigstilstand, bragte en Velsignelse over Landet, en Velstand og Tilfredshed, som endnu mindes ikke alene af Efterkommerne af de ved den fordelagtige Skibsfart berigede Kystbeboere, men selv af Fjeldbonden i Landets inderste Krog. I en saadan lykkelig Tid pleier Folkets Velbefindende mærkes derpaa, at Dødeligheden og det i alle Aldere, altsaa ogsaa blandt de nylig fødte Børn, bliver mindre. Og dette sees ogsaa af de samme Lister, som Tabellens Tal ere hentede af. I Christiania Stift døde i Gjennemsnit aarlig:

*) En Del af de Dødfødte, men ingenlunde alle, synes at være medregnede blandt de Fødte; Listerne ere uklare i dette Stykke. For at være sikker, kan man da fradrage gjerne 1000 for hvert Fem-Aar, og endda blive Tallene meget større end sædvanlig.

i Aarene	1781—1785:	9,008
—	1788, 89, 90:	10,082
—	1791, 92, 94, 95:	8,096
—	1796—1800:	8,599
—	1801—1805:	9,265
—	1806—1810:	12,583
—	1811—1815:	9,079
—	1816—1820:	8,086
—	1821—1825:	8,201.

For Christiania Stifts Vedkommende, det er omtrent det halve Rige, passer da Formodningen ganske godt: der fødtes i Aarene 1791—1800 flere Børn end sædvanligt, og Døden bortrev ikke en saa stor Deel af dem som ellers; 25—30 Aar efter maatte der da være mange Giftefærdige, og blandt dem maatte ventes mange Giftermaal. *)

35. Det hidtil Anførte kunne vi kortelig erindre os saaledes:

1) Forøgelse i Antallet af fødte Børn i Aarene 1791—1800 — Forøgelse i Ægtevielsernes Antal omtrent 25 Aar efter eller 1816—25;

2) Formindskelse i Antallet af Fødte fra 1801 til hen-

*) I Anm. til Tabel 12 har jeg senere tilføiet, at jeg ogsaa her fundet Tallet paa de Døde i hele Riget i Slutningen af forrige Aarhundrede, og jeg kan nu for hele Rigets Vedkommende ligesom ovenfor for Christiania Stifts vise, at Dødeligheden i Aarene 1791—95 og 1795—99 var mindre end i Aarene nærmest før og efter. Det aarlige Middel-Tal af Dødsfald var nemlig:

i Fem-Aaret	1786—90:	20,124,
—	1791—95:	18,545,
—	1795—99:	18,906,
—	1801—5:	21,584,
—	1806—10:	23,953,
—	1811—15:	21,386,
—	1816—20:	17,894,
—	1821—25:	18,938.

imod 1815 og derhos stor Dødelighed blandt dem — Formindskelse i Ægtevielsernes Antal 25 Aar efter eller fra 1825 til 1840;

3) Betydelig Forøgelse i Antallet af Fødte fra 1815 af og en liden Dødelighed, saa flere end sædvanligt opnaaede voxen Alder. — Betydelig Forøgelse i Ægtevielsernes Antal omtrent 25 Aar efter eller fra 1841 af.

36. Det er en Bølge-Gang. Havets Flade er rolig og blank som et Speil; et Vindstød trykker Vandet ned paa et Sted; derved hæves en Bølge i Veiret ved Siden af; den naar sit Høidepunkt og synker tilbage, men trykker da en anden Bølge op ved Siden af sig igjen. Et netop indtræffende nyt Vindstød kan drive denne sidste Bølge endnu høiere op, og den vexlende Bevægelse kan fortsættes længe. Hvor høit Bølgegangen skal gaa, og hvor længe den skal fortsættes, det beror paa Vind og Strøm og Havets Vidde og Dybde — kort, paa mangfoldige Omstændigheder. At beregne denne Havets Bølgegang eller at udfinde Reglerne for Vandets Strømninger, det er sikkerlig Gjenstand for Naturforskeres vedholdende Opmærksomhed. Men jeg fortsætter med Betragtning af Folke-Bevægelsen i vort Land.

To Gange i dette Aarhundrede har Antallet af Ægtevielser tiltaget meget betydeligt og varigt nemlig i de nærmeste 10 Aar efter 1815 og efter 1840, og jeg har fremsat den Mening, at dette er Noget, som var at vente efter en lignende Forøgelse i Antallet af Fødte i visse tilsvarende forudgaaende Tidsrum. Dermed har jeg ogsaa udført, hvad jeg i dette Kapittel nærmest vilde. Men ved denne Leilighed har jeg ogsaa samlet de Opgaver, som haves om Folkebevægelsen i vort Land endnu længere op i Tiden, og der har paatrængt sig en Formodning om, hvorledes de Bevægelser, som have vist sig i indeværende Aarhundrede, for en Del kunne være Fortsættelse af Begyndelser, som ligge længere tilbage i Tiden. Jeg anvender derfor endnu et

Par Blade til at fremsætte denne Formodning. Dersom mine Ord kunde give Anledning til, at en anden og heldigere Forsker førte disse Undersøgelser videre, saa skulde det bidrage til at brede adskilligt Lys over de henfarne Slægters Skjæbner i vort Land.

Den Formodning, jeg vover, støtter sig væsentlig til Tallene over de Fødte i Tabel 12. Men disse Tal stille sig noget forskjelligt, naar de lægges sammen femaars-vis for Aarene 1735—40, 1741—45 o. s. v. eller for Aarene 1738—42, 1743—48 o. s. v. Ved denne forskjellige Sammenligning danner jeg da den dobbelte Tal-Række i Tabel 13.

Hvad vi i denne Tabel væsentlig maa lægge Mærke til, det er de i visse Mellem-Rum forekommende høieste og laveste Tal, der — for at beholde det brugte Billede — angive Bølgegangens Høieste og Dybeste. Derfor har jeg ogsaa i Tal-Rækkerne mærket dem med større Tal-Tegn for de høieste og med mindre for de laveste Tal, saa Øiet let finder dem. Og hvad det nu kommer an paa at undersøge ved Hjælp af disse Tal, det er, om der er saadanne jevne Mellemrum imellem to og to af de laveste eller mellem to og to af de høieste Tal, at vi kunne tænke os en Sammenhæng fra det ene Tids-Rum til det andet, omtrent som der er en Sammenhæng mellem Bølgernes Stigen og Falden i Havets af uforanderlige Natur-Love styrede Bevægelse.

Begynde vi med den forreste Tal-Række, gaa vi ovenfra nedad, og tælle vi Aarene fra Midten af det ene til Midten af det andet Fem-Aar, saa finde vi først det laveste Tal i Aarene 1741—45, 30 Aar derefter det følgende laveste i Aarene 1771—75, fremdeles 35 Aar efter ligesaa i Aarene 1806—10 og endelig efter 30 Aars Forløb ligeledes i Aarene 1836—40. Fire Gange synker altsaa Bølgen, og der er et Mellemrum af mindst 30 og høist 35 Aar mellem hver Gang.

Paa samme Maade vil man finde, at Bølgen tre Gange hæver sig til det Høieste, og at der er et Mellemrum af mindst 30 og høist 35 Aar mellem hver Gang.

I det Hele finde vi det samme Forhold i den anden Tal-Række, den, hvor Tallene ere ordnede efter Aarene 1738—42 o. s. v. Den meste Afvigelse er, at i et Tilfælde er der et Mellemrum af 40 Aar.

Vi finde altsaa paafaldende jevne Forholde, naar vi sammenligne de Tidspunkter, hvori de høieste og laveste Tal indtræffe. Tallene stige og falde regelmæssig, saa Bevæ-

(13.) Levende Fødte i Riget.

Aar.	Antal.		Aar.
1735—40	100,456	**96,443**	1738—42
41—45	**95,989**	100,210	43—47
46—50	105,174	110,633	48—52
51—55	117,233	120,190	53—57
56—60	120,955	121,827	58—62
61—65	**123,665**	**122,847**	63—67
66—70	120,854	115,952	68—72
71—75	**107,997**	**108,505**	73—77
76—80	116,627	120,157	78—82
81—85	116,182	115,134	83—87
86—90	121,271	128,837	88—92
91—95	137,184	**137,615**	93—97
96—00	**137,615**	131,523	98—02
1801—5	125,948	131,361	1803—7
6—10	**123,977**	**121,007**	8—12
11—15	124,677	135,819	13—17
16—20	154,507	158,983	18—22
21—25	170,654	175,163	23—27
26—30	179,898	177,979	28—32
31—35	**181,363**	**181,947**	33—37
36—40	**171,623**	**177,842**	38—42
41—45	195,401	202,111	43—47
46—50	210,887	216,867	48—52

gelsen ialfald ligner en Bølgegang, hvor vi vide, at den ene Bølge i sin Synken trykker den anden op ved Siden af, saa de alle gaa frem i en jevn Række. Og hvorledes man end vil forklare Forholdet, saa bør man erindre, at udaf den Flok af Børn, som fødtes i Begyndelsen af det hele Tidsrum, og som ikke Døden bortrev eller Flyttelysten førte ud af Landet, fremstod i sin Tid Forældre og Bedsteforældre til dem, som fødtes i senere Tidsrum, eller omvendt, de Børn, som fødtes f. Ex. i Aarene 1841—50, ere mestendels Børn og Børnebørn og Børnebørns-Børn af dem, som fødtes i visse tidligere Tidsrum.

37. I Forbindelse hermed maa det overveies, hvor lang Tid der kan antages at hengaa mellem de forskjellige Slægter af Forældre, Børn og Børne-Børn. Og dersom det skulde befindes, at denne Tid nogenlunde svarer til hine jevne Mellemrum mellem to og to af de laveste eller høieste Tal, saa vilde det ialfald lade sig høre, om man forsøgte at forklare Forholdet efter den simple Grundtanke, at under almindelige Omstændigheder ville flere Forældre have flere Børn og erholde flere Børnebørn, men efter færre Forældre ville færre Børn og Børne-Børn se Dagens Lys.

Det vil naturligvis aldrig være muligt med nogen stor Nøiagtighed at adskille de forskjellige Aars Kuld, da de for en stor Del blandes sammen. Men vi maa i Tanken fastsætte det, som kan ansees for rimeligt, det, som maa siges at gjælde i Almindelighed.

Og rimeligt er det at tænke sig, at de Børn af et Aars Kuld, som naa voxen Alder og gifte sig, i størst Mængde gifte sig i Alderen mellem 25 og 30 Aar. Nogle gifte sig vel i en yngre Alder og blande sig saa at sige ind mellem Børn af et yngre Kuld; men dette opveies derved, at det Kuld, der ligesom afgiver Nogle til et yngre, ogsaa faar Tilskud af et ældre, i det en Del Personer gifte sig i en ældre Alder end den almindelige. Men nu vide vi, tillige,

at de fleste Børn fødes i de første 5 til 10 Aar efter Forældrenes Ægteskab.*) Træffer det sig nu saa, at først 5 Aar i Rad mange Folk gifte sig, og at dernæst i andre 5 Aar faa Folk indgaa Ægteskab, saa vil det være at vente, at hine mange Ægtefolk faa mange Børn, disse faa derimod kun et mindre Antal; men dette vil først vise sig omtrent 5 Aar eller kanske noget mere efter deres Giftermaal. For at udtrykke mig kort, kan jeg sige saa: Indtræffer der i et vist Tidsrum et lidet Antal Fødsler i et Land, saa vil der under ellers lige Omstændigheder 25—30 Aar efter indtræffe et lidet Antal nye Ægteskaber og 30—35 Aar efter et lidet Antal Fødsler.

30 til 35 Aar sætter jeg altsaa som et rimeligt Mellemrum mellem de paa hinanden følgende Slægter af Forældre, Børn og Børnebørn.**) Men disse Mellemrum

*) Af Tab. 12 se vi, at i Christiania Stift indtraf et Maximum af Ægtevielser i Aarene 1821—25 og Maximum af Fødsler i 1826—30, altsaa 5 Aar efter; i hele Riget indtraf det første Maximum 1821—25, det andet 1831—35, altsaa 10 Aar efter.

**) Efterat dette var skrevet, har jeg fundet et Træk, som stemmer meget vel overens med den anførte Formening om det almindelige Mellemrum mellem en Slægt af Forældre og Børn eller af Børn og Børnebørn. I Sverige, hvor Forholdene i dette Stykke vel maa være nogenlunde lige med vore, kjender man Alderen paa de Kvinder, som blive Mødre. I Aarene 1836—40 var det aarlige Antal Børnefødersker i Gjennemsnit 95,876, og af dem vare:

under 20 Aar:	$1,382_{4}$	mell. 35 og 40:	$19,349_{8}$
mell. 20 og 25:	$14,317_{0}$	mell. 40 og 45:	$9,966_{6}$
mell. 25 og 30:	$24,879_{8}$	mell. 45 og 50:	$1,503_{0}$
mell. 30 og 35:	$24,451_{2}$	over 50 Aar:	26_{2}.

Tænker jeg mig nu istedetfor disse Alders-Perioder de bestemte Aar: 19, 22½, 27½, 32½, 37½, 42½, 47½ og 51, saa kan jeg finde alle disse Børnefødersters Gjennemsnits-Alder. Den er næsten 32 Aar ($31,_{8}$). At nu nogle Kvinder fødte Børn i en yngre, andre i en ældre Alder, det gaar op i op, og

svare meget godt til de Mellemrum, som ovenfor paavistes mellem to og to af de høieste eller laveste Tal i Tabellen over de Fødte.

38. Lade vi altsaa disse Forudsætninger om den almindelige Alder, hvori Folk gifte sig og blive Forældre, staa ved Magt, og tænke vi os for et Øieblik, at der lige fra 1735 til Nutiden havde været ganske jevne Tids-Omstændigheder, saa hverken Misvæxt og Krig til sine Tider havde hemmet, eller Handelens Flor og andet usædvanligt Held havde befordret Folkeformerelsen over det Sædvanlige, saa kunne vi forklare den besynderlige Stigen og Falden i Antallet af de fødte Børn, som Tab. 13 opviste, temmelig nøiagtig efter den Regel, at mange Forældre maatte faa flere, men faa Forældre maatte erholde færre Børn og Børnebørn. Og paa den Maade vilde der vise sig en indre Sammenhæng i Folke-Bevægelsen i vort Land lige fra 1735 til Nutiden.

Der er efter min Forestilling to Maader at forklare Gangen i Folkebevægelsen eller den verlende Stigen og Falden i Antallet af Ægtevielser og Fødsler. Den kan forklares af ydre og indre Omstændigheder. Ved ydre Omstændigheder forstaar jeg de gode og onde Tider, gode Aargange og Næringsveienes Flor, Misvæxt og Krig o. s. v. Ved indre Omstændigheder forstaar jeg de forskjellige Maader, hvorpaa Befolkningen kan være sammensat, saa der til

hvad Massen af Børn angaar, kan man sige, at de fødes af Mødre, som ere i Alderen 32 Aar og deromkring. Tænke vi os nu, at der i et vist Tidsrum fødes overmaade faa Børn, saa der altsaa ogsaa vil blive faa Borne (naturligvis ogsaa faa borne Kvinder), da er det at vente, at der vil vorde faa Mødre til en ny Slægt, og dette vil især vise sig omtrent 32 eller med et rundt Tal 30—35 Aar efter hint Tidsrum. Efter et faatalligt Kuld vil der altsaa efter Rimelighed følge et andet ligeledes faatalligt, og det efter et Mellemrum af 30—35 Aar.

en Tid og det nogle Aar i Rad kan være en forholdsvis talrig Ungdom i giftefærdig Alder, til en anden Tid derimod en faatallig. Medens hine ydre Omstændigheder have sin Aarsag i samtidige Begivenheder, have disse indre Omstændigheder sin Grund i Begivenheder, som indtraf i visse tilsvarende foregaaende Tidsrum.

39. Idet jeg gjentager det Forord, at der paa Grund af de hidhørende Oplysningers Utilstrækkelighed ikke kan tales med nogen afgjort Vished, men kun fremsættes Formodninger, anvender jeg nu denne dobbelte Betragtningsmaade til at belyse Folkebevægelsen i vort Land.

I Aarene 1741—45 — det saa vi af Tab. 13 — var Antallet af Fødte paa det Laveste.

Dette har naturligvis havt sin Aarsag, og denne Aarsag kan meget vel have ligget i Begivenheder, som man veed indtraf just da. De nævnte Aar maa have været en usædvanlig Lidelsens Tid for Norge. Dette kan allerede skjønnes deraf, at Dødeligheden da var usædvanlig høi. Antallet af Dødsfald var i aarligt Gjennemsnit

i Aarene	1735—40:	15,962,
—	1746—50:	17,562;

men i de fleste af Aarene 1741—45 eller rettere fra 1740 af var Antallet langt større, nemlig:

i Aaret	1740:	17,853
—	1741:	24,378
—	1742:	44,254
—	1743:	18,616.

Saadan Dødelighed har der ikke paa langt nær hersket i noget følgende Aar indtil denne Dag. De værste Aar i saa Henseende vare Hungers-Aaret 1773, om hvilket der endnu hist og her lyder forfærdelige Sagn (35,362 Døde), Krigs-Aaret 1809, da den dræbende Blodgang rasede værst (32,486 D.), Hungers-Aaret 1813 efter Misvæxt-Aaret 1812 (26,598 D.), Trangs-Aaret 1839, efter nogle svage

Aargange (26,652 D.) og 1848, efter Dyrtiden det foregaaende Aar (27,916 D.). For ret at forstaa, hvorledes Dødeligheden i 1742 maa have været meget større end i noget af disse følgende Aar, maa derhos erindres, at Folkemængden i 1742 var meget lavere end senere hen og vel efter høieste Beregning neppe kan sættes til mere end 650,000 Mennesker, *) saa det var vel en Femtende-Del af Befolkningen, som i det ene Nødsels-Aar bortrykkedes. Denne Elendighed var en Følge af en Række Misvært-Aar, som rammede hele Nord-Europa, og det sees ogsaa af Døde-Listerne, at dette Overmaal af Dødelighed traf alle Norges Stifter. Mindst rasede dog Døden i Bergens Stift, hvortil Aarsagen maaske var de netop da ialfald i Søndmør indfaldende usædvanlig rige Fiskerier baade af Torsk og Sild, „saa at Gud ret øiensynlig aabnede et Spisekammer i Havet, medens han tillukkede et andet paa Landet, og beviisede dette Folk en Velgjerning, som aldrig bør forglemmes." **)

I en saadan Forfærdelsens-Tid, som der altsaa maa have herstet i de nævnte Aar 1741—45, er det rimeligt, at Antallet af fødte Børn maatte blive mindre end sædvanligt, hvad ogsaa Tabellen har viist os. Vi maa ogsaa antage, at Døden bortrev mange af dette samme faatallige Kuld, saa kun faa Mennesker fra denne Tid naaede voxen Alder.

40. Efter disse ulykkelige Aar tiltager Antallet af fødte Børn jevnt flere Fem-Aar i Rad (man se paa Tallene i Tab. 13). Der har maaske været jevnt gode Tider for Folket da. Men efter 1761—65 aftager Antallet igjen, saaledes at det navnlig i Aarene 1771—75 bliver betyde-

*) Sml. Aschehoug, Om Folkemængden i Norge 1664, Tidsskr. f. Vid. o. Litt., 2den Aarg. 5te Hefte.

**) Strøm, Søndmørs Beskrivelse, trykt 1762, 2den Del, Side 466 og 475. Strøm regner Uaarenes Begyndelse fra 1740, men omtaler flere i Rad.

ligt lavere. Forskjellen er saa stor, at vi uvilkaarlig spørge: Hvad kan Aarsagen have været? Nu, en Ting var dette, at Folket netop i denne Tid paa en usædvanlig Maade kuedes af sin egen Regjering, nemlig ved den saakaldte Extra-Skat, som blev paabuden 1762 og varede ved til 1772, en urimelig Skat af ikke mindre end 8 Skilling Danske hver Maaned for hver Person over 12 Aars Alderen — sandelig ikke nogen Opmuntring for fattige Folk til at danne Familie, heller ikke nogen Opmuntring for Gaardmænd f. Eks. til at antage nye Husmænd paa sine Eiendomme, saasom hine i mange Tilfælde maatte være forberedte paa at udrede Skatten for disse. En anden ulykkelig Omstændighed var den nys omtalte Dyrtid og Elendighed, som indtraf i 1773 eller i det Aar naaede sit Høieste. Her har jeg altsaa anført to samtidige Omstændigheder, som høist rimeligt maatte bidrage til at formindske Antallet af Fødsler i Aarene 1771—75. Men her er ogsaa den fortidige Omstændighed, at der netop 30 Aar forud (1741—45) fødtes et usædvanligt lidet Antal Børn, af hvilke endda usædvanlig mange døde bort i spæd Alder, — et svagt Kuld altsaa, af hvilket der i Aarene 1771—75 og deromkring maatte ventes et faatalligt Afkom.

Lader os fremdeles følge Tabellens Tal nedover! Efter de sidste svage Aar viser Antallet af Fødte sig atter større og holder sig saa nogenlunde ved samme Maal tre Fem-Aar igjennem. Det er bekjendt, at Norge under den nordamerikanske Frihedskrig nød en gunstig Handelsperiode; den var dog kortvarig, og den sees heller ikke at have udøvet nogen væsentlig Indflydelse til at fremskynde Befolkningens Tilvæxt ved nye Fødsler. I Fem-Aaret 1791—95 og ligesaa i 1796—1800 se vi derimod en betydelig Forøgelse i Fødslernes Mængde, saa betydelig, at vi atter maa spørge efter den rimelige Aarsag. Og der er det Mærkelige herved, at medens Tallet (se 2den Anmærkn. til § 28) aabenbar be-

gyndte at stige allerede i 1787 eller 1788, saa aftager det igjen strax ved Begyndelsen af indeværende Aarhundrede 1801—5. Altsaa, hvad kan Aarsagen til hin forbigaaende Stigen i Fødslernes Antal have været?

Jeg har allerede før erindret om den gyldne Tid under den sidste Del af Christian 7des Regjering, en Tid, hvis usædvanlige Gunst høist rimelig maatte spores ogsaa i Befolkningens Udviklingsgang, i Folkemængdens raskere Tilvæxt. Her gaar jeg lidt nærmere ind paa Sagen. 1789 udbrød den franske Revolution; denne Revolution foranledigede Krig i Europa; flere og flere Stater bleve indviklede i Krigen; den dansk-norske Stat blev længe staaende udenfor; de norske Skibe bleve da optagne i en høist fordelagtig Fragtfart, og de norske Udførselsprodukter bleve betalte med høie Priser; flere Skibe bleve da satte paa Kjølen, og i lige Maade forøgedes Virksomheden i de Bygder, som leverede Trælast til Udførsel o. s. v.; den forhøiede Næringsvirksomhed og Velstand tilskyndede vel mangen Mand til tidligere end ellers at følge sin Tilbøielighed og stifte Familie; Ægteskabernes Antal forøgedes altsaa, og ganske naturlig forøgedes derefter igjen Antallet af de fødte Børn. Men denne sidste Eftervirkning af 1789 Aars Begivenhed kunde jo ikke indtræde strax, i samme Aar, og dog finde vi, at den betydelige Forøgelse i Fødslernes Antal, som Tabellen opviste, virkelig allerede fandt Sted i Aaret 1789. Fremdeles: hin gunstige Tilstand i Handel og Næring varede ved lige til Aaret 1807, da den pludselig afbrødes derved, at vort Land omsider ogsaa indvikledes i den almindelige Krig; vel var det saa, at Landmændenes Haab nogle Gange skuffedes, da Misvæxt indtraf i et Par Aar i Aarhundredets Begyndelse; men den derved bevirkede Lidelse var ikke saa stor, at jo Alle ere enige i at omtale netop Aarene 1801—1807 som en usædvanlig gylden Tid, ja vel endog rigere end Slutningen af forrige Aarhundrede. Som Følge deraf skulde

man da ogsaa ventet, at den frodige Tilvæxt i Befolkningen, ved et stort Antal af Nyfødte, skulde vare ved i Begyndelsen af dette Aarhundrede, som den var begyndt i det forrige. Men dette var ifølge Tabellen ikke Tilfældet, idet, som bemærket, det store Antal af Nyfødte allerede i Fem-Aaret 1801—5 var i betydeligt Aftagende.

Derfor vil det neppe gaa an at forklare de mærkværdig høie Tal, som Tabellen over de Fødte viser os for Tidsrummet fra 1791 (eller rettere fra 1787) til 1800, ved kun at henvise til hine lykkelige Næringsforholde, altsaa til ydre Forholde, til samtidige Omstændigheder. Der synes tvertimod at være Grund til ogsaa at tage Hensyn til de indre Forholde eller de fortidige Omstændigheder, som kunne tænkes at have medvirket her. Og naar vi nu med dette for Øie atter kaste et Blik paa Tabellen, saa finde vi Følgende: 30 Aar — som vi have antaget for at være en Menneske-Alder eller det omtrentlige Mellemrum mellem et Kuld af Forældre og Børn, af Børn og Børnebørn — 30 Aar før 1791—95 og 1796—1800, altsaa i Aarene 1761—65 og 1766—70, fremstod der talrige Kuld, og 30 Aar før 1801—5, altsaa i Aarene 1771—75, traadte et faatalligt Kuld ind i Verden; efter hine talrige Kuld vare ogsaa talrige Kuld af Efterkommerne at vente i Aarene 1791—95 og 1796—1800, og dem finde vi virkelig i de samme Aar; efter hint faatallige Kuld var ogsaa et faatalligt Kuld af Efterkommere at vente i Aarene 1801—5, og det finde vi ligeledes i Virkeligheden.

Kuldene før Aarene 1806—10 og 1811—15 kunne paa samme Maade siges at have været bestemte til at blive faatallige eller kun middels store. Krigen kom og bevirkede en yderligere Formindskelse. Men dette, og ligeledes hvad der efter denne Tankegang kan siges til at forklare Sammenhængen mellem de følgende Slægter indtil Nutiden, det har jeg allerede anført ovenfor.

Jeg gjentager den Bemærkning, at det naturligvis kun er en meget løs Beregning, som her har kunnet anstilles alene ved Hjælp af Tallene over Fødte fra Fem-Aar til Fem-Aar. En saadan Beregning og de derpaa byggede Slutninger kunne alene tilstedes det naturlige Ønske at benytte de faa Opgaver, som haves fra de fjerne Tider, Ønsket at erfare, hvad erfares kan, om de hedengangne Slægters Skjæbner og Forholde. Og hermed vender jeg tilbage fra det forrige Aarhundredes Dunkelheder for i det næste Afsnit at fremlægge nogle fra den nyere og klarere Tid hentede Træk, der, som jeg haaber, ganske tydeligt skulle vise den omhandlede Sammenhæng mellem Slægterne, en Sammenhæng, som navnlig er af megen Betydning for den nyeste Tid og den nærværende Generation.

6. Det Stadige og det Foranderlige i Menneskelivet.

41. Af Tabellen No. 1 saa vi Antallet af Ægtevielser Aar for Aar fra 1801—1850, og vi lagde deraf Mærke til, at Antallet aldrig traf til at være ens 2 Aar i Rad, ja at Forskjellen fra et Aar til det næste stundom kunde være ganske betydelig. Denne Forskjellighed forundrede os dog ikke. Vi ere jo i det Hele taget vante til saa mange Afvexlinger i Livet, at vi endogsaa have vænnet os til den Talemaade, at det eneste Bestandige i de menneskelige Ting er Ubestandighed. I Himmel-Legemernes Løb, i Aars-Tidernes Vexel, i Fossens ensformige Dur, der finde vi en naturlig Regelmæssighed og Bestandighed; men i Menneske-Livet, i Menneskets Beslutninger og Handlinger og Skjæbner venter man ikke at finde en saadan. Og denne Betragtning gjør, at det for Mange synes at være et forgjæves Arbejde, at anstille saadanne Tællinger og Beregninger som i denne Bog, der jo allesammen angaa Ting, som høre til det saa foranderlige Menneske-Liv.

Men enhver Ting har to Sider, som man skal se.

42. Jeg maa her henlede Læserens Opmærksomhed paa den Alder, hvori Folk her i Landet indgaa Ægteskab. Dog kommer jeg her kun til at tale om dem, som indgaa 1ste Gangs Ægteskab, altsaa Ungkarle og Piger. *)

Nogle gifte sig i en yngre Alder end 20 Aar; Andre ere mellem 20 og 25, mellem 25 og 30 Aar o. s. v. Fra 1839 af have vi Opgaver om alle de Ægteviedes Alder. I det nævnte Aar var der 6691 Ungkarle, som giftede sig, nogle og de fleste med Piger, andre med Enker, men tilsammen, som nævnt, 6691, og af dem vare 1848 mellem 20 og 25 Aar. Heraf kan man regne ud, at for hvert 100 af hine 6691 vare 28 i denne Alder. Hvor mange vare i den Alder i det næste Aar, i Aaret 1840? Ogsaa 28 for hvert 100. I Aaret 1845 var det ligeledes 28, i Aaret 1846 atter 28 for hvert 100.

Her var en besynderlig Regelmæssighed og Bestandighed.

„Men det kan have været et Træf," vil man sige.

Antallet af de Ungkarle, som giftede sig i Alderen 25—30 Aar, var for hvert 100:

i Aaret 1845:	43
1846:	43
1847:	43
1848:	43
1849:	43
1850:	43
1851:	43.

Dette maatte da have været et besynderligt Træf.

Antallet af Piger, som giftede sig i en yngre Alder end 20 Aar, var for hvert 100:

*) Hermed menes: Ungkarle, som gifte sig med Piger eller med Enker, og ligesaa baade de Piger, som gifte sig med Ungkarle, og de, som gifte sig med Enkemænd.

i Aaret	1845:	5
	1846:	5
	1847:	5
	1848:	5
	1849:	5
	1850:	5
	1851:	5
	1852:	5
	1853:	5.

Var dette ogsaa et Træf?

I hvert af Aarene 1845 og 1846 ægteviedes flere Par end i nogetsomhelst tidligere Aar, rimeligvis saa længe Folk har boet i Norge. I det sidste af de to Aar var Tallet allerstørst, 11,152. I det næste Aar, 1847, da Korn-Priserne bleve saa usædvanlig høie, var Antallet endda større, end det havde været i noget Aar før 1841, men dog betydelig lavere, end det var i Aaret 1846, nemlig kun 9,890. Tælle vi særskilt Ungkarlene blandt de mange Brudgomme, saa var deres Antal:

i Aaret	1845:	9,315
—	1846:	9,848
—	1847:	8,779

Antallet var i det sidste Aar over et Tusinde mindre end i det næst foregaaende. Havde ikke Dyrtiden indtruffet, er det rimeligt, at Tallet ikke var blevet saa meget mindre. Vi maa da antage, at omtrent et Tusinde Ungkarle formedelst den herskende Tilstand i Landet have undladt i det Aar at indgaa Ægteskab. Der var altsaa en meget stor Forskjellighed i de Aar. — Men nu skulle vi se, hvor mange udaf hvert 100 der var i de forskjellige Aldere. Vi finde:

	1845	1846	1847
under 20 Aar	1	1	1
20—25 —	28	28	27
25—30 —	43	43	43
30—35 —	18	19	19
35—40 —	6	6	6
40—45 —	3	2	2
45—50 —	1	1	1
over 50 —	0	0	1
ialt	100	100	100.

43. Vist maa vi studse over denne besynderlige Lighed. Der er vel nogen Ulighed ogsaa ved enkelte af de sammenlignede Tal; men nu er denne bleven saa ubetydelig, at vi snarere kunde kalde den et Træf og et Tilfælde. Det er den just ikke saa ganske, som det senere skal sees; men for det Første kunne vi sætte den ud af Betragtning for udelt at fæste vor Opmærksomhed paa den overveiende Lighed i Tallene, paa det slaaende Vidnesbyrd, vi her have fundet om Regelmæssighed og Bestandighed i de menneskelige Ting.

Hvorledes skal dette forstaaes? Hvorledes gaar det til, at der Aar om andet er et næsten ligeligt Antal af yngre og ældre Personer blandt det ellers saa vexlende Antal af Brudgomme?

Dersom en Konge gav Befaling om, at der hvert Aar skulde udskrives nye Tropper, efter Omstændighederne flere og færre, men bestandig efter den Regel, at der i hvert Kompagni paa 100 Mand skulde være nøiagtig saa og saa mange Unggutter og fuldvoxne Karle i hver af de forskjellige Aldere, saa kunde vi forstaa, at vi ved at tælle hvert Aars Skare kunde faa saadanne regelmæssige Tal som de ovenfor anførte. Men er det saa, at Rækkerne fyldes i Ægtestandens Armee? Er det nogen Krigskommissær, som indfinder sig paa Gaardene og Pladsene og Sætrene og holder Session paa de Steder og de Tider, hvor den Prøvelse anstilles,

det Valg foretages, den Bestemmelse fattes, hvorefter Karlen træder ind i Nummer?

44. Nogle Mennesker ere af et saadant Temperament, at den livlige Følelse hos dem er det Overveiende; saadanne ser man ofte gifte sig i ung Alder. Andre ere mere, hvad vi kalde Forstands-Mennesker, og lade sig ikke saa meget beherske af Øieblikkets Tilskyndelse; disse udsætte ofte deres Giftermaal meget længe. — Ifølge Vane og Opdragelse ere Nogle af den Tænkemaade, at de ikke bør stifte Familie, forinden de have rimelig Udsigt til hvert Aar at vinde en vis betydelig Indtægt; Andre gjøre langt ringere Fordringer til Livet baade for sig selv og for Familie og finde, at et meget mindre Indkomme for Aaret kan være rundeligt nok. — I en Kreds af Samfundet ere Forholdene og Leveskikkene saa, at der medgaar langt flere Udgifter for den, som tager sig en Hustru og skal begynde at føre egen Husholdning, end om han fremdeles levede i enlig Stand; i andre Kredse derimod er det saa, at en Mand kan synes at komme bedre udaf det, endogsaa hvad den daglige Næring angaar, naar han faar sig en Hustru til Medhjælp. — En meget almindelig Betragtning, som afholder mange Mænd fra at gifte sig i tidlig Alder, er den, at om de bleve Fædre allerede nu, saa skulde de ikke endnu have Raad og Leilighed til at skaffe Børnene den Opdragelse og Fremhjælp i Livet, som de ønskede; men ikke saa ganske sjelden hører man den ganske modsatte Betragtning, at nemlig Folk tænke som saa, at de gjøre bedst i at gifte sig tidlig, da de saa have mere Udsigt til, medens de endnu ere i virksom og arbeidsfør Alder, at hjælpe sine Børn saa langt frem, at de siden kunne forsørge sig selv. — Adskillige have været saaledes Lykkens Børn, som man kalder det, at de allerede i ung Alder og med let Møie ere blevne Eiere af det, som kan synes nødvendigt for den, der skal underholde Familie; mangfoldige Andre maa længe, meget længe arbeide sig op til en

saadan Stilling. — Med nogle og det ikke faa Mænd gaar det saa, at de gifte sig til Formue; for Andre derimod falder det ikke saa til, eller om det kunde falde sig saa, saa bærer det dem imod. — Ikke sjelden træffer det, at unge Mænd af Forældre eller Andre tilskyndes til at slutte et fordelagtigt Parti, som det hedder; stundom derimod hænder det, at en Mand har besluttet at indgaa Ægteskab og allerede har gjort sit Valg, men at saa Slægt og Venner lægge sig om ham og søge at fraraade og forhindre det. — En nyder den store Lykke at faa fæste sig til sin Brud just den Kvinde, som hans Sjel elskede, den Eneste af alle, som han syntes, han kunde ønske at vinde; en Anden maa prøve Hjerte-Sorg, som han først sent forvinder. — Nogle Mennesker udvikles langsomt baade paa Legeme og Sjel, og de ere længe ligesom mere barnslige og umyndige; Andre derimod skyde hurtigt i Veiret, faa i tidlig Alder en usædvanlig Grad af Selvstændigheds-Følelse, vinde tidlig Mands Modenhed og Mod og Kraft. — Nogle Mænd bære i sin Barm et Hjerte, som ret er dannet for ædel Kjærlighed, men have ogsaa fattet det af Gud velsignede Ægteskabs høie Betydning, dybt fattet ikke alene Ægteskabets og Familie-Livets Fryd og Lykke, men ogsaa dets hellige Pligter og store Ansvar; hvor en saadan Tænkemaade er tilstede, vil en gudfrygtig Varsomhed lede Mandens Skridt. Andre ere raa i en sørgelig Grad; Driften og ikke Hjertet leder dem, Lidenskab og ikke Tanke raader i deres Beslutning; netop i dette Stykke siges det derfor ofte om Mennesker, at de leve paa Dyrenes Vis.

45. Der er altsaa de Tusinde forskjellige Omstændigheder og Betragtninger og Hensyn og Sædvaner og Tilstande, som bevirke, at nu En gifter sig i en tidligere Alder, nu En udsætter dermed fra Aar til Aar. Og hvorledes kan det da gaa til, at der endda er en saa paafaldende stor Lighed Aar efter Aar, som vi have seet? Det er jo for-

haabentlig kun yderst faa Folk i vort Land, om det er Nogen, som bringes til at gifte sig imod sin Villie; meget mere maa vi tro, at Mange, ja vel de Allerfleste, naar de træde frem for Alteret for at slutte den saa vigtige Pagt, gjøre det med den gladeste og modneste, den allerfrieste Villie. Men hvor bliver saa den Lov af, som bestemmer, at det skal blive saa og saa altsammen, den Lov, hvis Paragrapher paabød, at der blandt hvert 100 Ungkarle skulde være netop 43 i Alderen mellem 25 og 30 Aar, ikke flere og ikke færre, 18, høist 19 i Alderen mellem 30 og 35, 6 mellem 35 og 40 o. s. v.?

Der er dog en Lov. Det er just ikke Mange, som have tænkt videre over den eller gjort sig bekjendt med dens enkelte Paragrapher. Men der er dog en Lov alligevel, og ganske ubekjendt med den er Ingen, selv ikke den, som allertydeligst føler og veed med sig selv, at han er fri og handler med fri Villie. Vi tale om denne Lov og erkjende dens Tilværelse, naar vi, halvt i Spøg og halvt i Trods, istemme det Ordsprog: „Aa ja, den Vei skal vi nu alle!" — „Skal?" Det frie Valg siger jo: „Vil;" men det er Loven, som siger: „Skal!"

46. Skjønt vi skulde hverken spøge eller trodse her, hvor der paatrænger sig en Anelse om en dyb Hemmelighed, en Anelse om det for Forstanden Ufattelige, men for den dybere Bevidsthed saa aldeles Virkelige, at hvad vi Mennesker beslutte og gjøre, det er paa en Gang baade vor frie og ansvarlige Villies eget Valg og en ufravigelig og almægtig Lovs Bud og Opfyldelse.

Løvetand-Plantens Blomstringstid falder om Vaaren. Men ikke alle enkelte Blomsterstængler skyde paa en og samme Tid frem af den sorte Muld. Nogle staa allerede med det hvide Hoved, medens andre netop aabne sine mangebladede Blomst — Plantens Bryllupsfest. Dersom vi kunde holde Regning med alle denne Plantes Blomster en

hel stor Dal igjennem, skulde vi ganske vist finde et mærkeligt Forhold. Naar Jorden har været bar nogle Dage, og Foraars-Solen skinner noget varmere, saa vover den første gule Blomst sig frem og samme Dag vel endnu flere, men dog kun faa; den andrn Dag er Antallet større, og for hver Dag komme flere og flere, indtil Marken omsider gulner af deres store Mangfoldighed. Men saa aftager Mangfoldigheden igjen; efter nogen Tids Forløb er det kun enkelte nye Blomster, som skyde sig frem, saa en og saa en, og omsider er det en sidste, som slutter det muntre, lyse Tog. Og med en større Regelmæssighed, end de Fleste tænke, gjentager dette sig Aar efter Aar, Slægt efter Slægt. Men her falder det os nogenlunde let at forstaa Sammenhængen. De mange Tusinde Planter ere fordelte over de mange Bakkehæld og Smaa-Dale og Dokker og Dulper, og dette er Aar efter Aar saa temmelig ens. Det ene Aar som det andet gjælder ogsaa den Naturens Lov, at de af Planterne, som fik sin Plads paa de tørre, solbelyste, frugtbare Steder, drives hurtigere frem end de, som staa i Fugtighed og Skygge.

Med dette Exempel kunne vi vel ikke forklare det her omhandlede Stykke i Menneske-Livet; men dog ligesom gjøre mere anskueligt det, som Forstanden vistnok forgjæves stræber at udgrunde, men som Sindet aner og Troen veed, dette nemlig, at ligesaa vist som det er Menneskets Villie, der faar sin Fremgang ved hans frie Valg, ligesaa vist og til samme Tid faar ogsaa Guds Villie sin Fremgang, til Velsignelse eller til Dom, saa det, der af Alt skulde være os det Vigtigste og Fornemste, skulde være dette, at vor Villie blev dannet efter Guds, at det, vi beslutte, blev besluttet i Gud.

Kunde vi gjennemskue Alt, saa skulde al vor Sands opfyldes med stum Forbauselse, ja — endnu bedre — med tilbedende Beundring ved Synet af den store Lovmæssighed

og Orden og Harmoni netop i Guds Styrelse af den fri Menneske-Verden, en Harmoni, ikke mindre, men om muligt meget høiere og høitideligere end den, vi beundre i Stjernernes Løb over Himmelhvælvingen. Men vort Blik ser det kun stykkevis, og det gaar desværre altfor let saa, at naar vi ligesom ville tage de enkelte Stykker for os til nærmere Undersøgelse og nøiere Betragtning, saa forstyrres det skjønne og opløftende Billede, som allerede monne staa for den anende Sands.

47. En enkelt Ting skal jeg dog pege paa. Der er jo Noget, som har en vel ofte hel ubevidst, men dog gjerne meget stor Indflydelse paa Folks Beslutning om at gifte sig i ung Alder eller ikke. Det er de i Samfundet gjængse Begreber i dette Stykke om det Tilladelige og Rette, de herskende Domme om det Anstændige og Sømmelige. Den almindelige Mening og Dom omslutter os tæt paa alle Kanter, lig Vandet, Fisken svømmer i, lig Luften, Fuglen flyver i; men denne Mening og Dom, som under Guds skjulte Haand dannes ved Vexelvirkningen mellem saa mangfoldige sammenlevende Menneskers Sind og Tanke og Tale og Gjerning, den forandres gjerne kun meget langsomt og kan mestendels siges at være ens fra Aar til Aar. Og forsaavidt det afhænger af denne almene Tænkemaade, om Mange eller Faa skulle gifte sig i ung eller sildig Alder, saa kunne vi forstaa, at der kan vise sig et ligeligt Forhold i Antallet Tid efter anden. — Men alle de andre Omstændigheder og Tilstande, som mere eller mindre bevidst, men dog jevnt indvirke paa Menneskernes Sind og Beslutning med Hensyn til at indgaa Ægteskab, er paa samme Maade Ting, som den Alvidende og Almægtige styrer og leder til sin kjærlige Villies Fremme, ligesom det er hans Sol og regnfulde Skyer, som lade Blomsternes Skarer, hver til sin Tid, drage med vaiende Faner og fine Klokke-Spil hen over Marken. Og fremdeles, ligesom der er Forskjel paa Planter og Blomster

i et Land og i et andet, saa er der ogsaa Forskjel og det jevn og stadig Forskjel paa Menneskets Art og Handlemaade under de forskjellige Himmel-Egne, saa man navnlig kan finde, at i vort nordlige Land med de lange Vintre opstaar sjelden eller aldrig Tanke om Ægteskab i en saa ung Alder, som i visse sydlige Lande endog er den almindelige.

48. Saa ane vi altsaa Sammenhængen og forstaa paa en Maade, at under jevne Forholde, under lige Tids-Omstændigheder, under Indflydelse af de samme Sæder og den samme almindelige Tænkemaade vil der fra Aar til andet være et ligeligt Antal af Yngre og Ældre blandt dem, som et helt stort Land over blive ægteviede. Men nu indtræder pludselig en stor og gjennemgribende Forandring i en eller anden Henseende, f. Ex. en usædvanlig Dyrtid, hvor der da ikke alene skal flere Midler til for at anskaffe det daglige Brød, men hvor det for Mangfoldige bliver vanskeligere at erhverve sig disse Midler, da næsten Alle maa spare og altsaa Færre have Leilighed til at give Arbeideren Sysselsættelse og Fortjeneste. Det er da naturligt og aldeles stemmende med de nys udviklede Anskuelser, at en Del Mennesker, som ellers skulde have giftet sig i det Aar, nu ville bevæges til at opsætte dermed. Men hvorledes gaar det saa til? Er det de Yngre, som tænke saa, at de jo have Alderen for sig, og at det er ligesaa godt at blive et Aar eller to ældre? Eller er det de Ældre, som sige ved sig selv, at siden de først have biet saa mange Aar, saa kunne de bie et Aar til, saasom det nu er en saa vanskelig Tid? Eller hvorledes gaar det til? Kan der ogsaa under saadanne Omstændigheder blive et ligeligt Antal af ældre og yngre Brudgomme, saadan som i de gode og muntre Aar?

Dette Spørgsmaal faa vi Svar paa ved at se hen til de i § 42 anførte Tal, som vise paa den ene Side, at der i Dyrtids-Aaret 1847 ægteviedes i Virkeligheden af Ungkarle omtrent et Tusinde mindre end i det gode Aar 1846,

men paa den anden Side, at der endda var i Forhold et næsten ligeligt Antal af yngre og ældre Brudgomme i Dyrtids-Aaret og i det gode Aar. Vi maa da tænke os Tingen omtrent saa, at ved hvert Aars Begyndelse er der i hver Aldersklasse et vist Antal Personer, som tænke at gifte sig i Aarets Løb, men at det med en vis Del af dem, f. Ex. en Tiende-Del i hver Klasse, har sig saaledes, at det ikke endnu er nogen fast Beslutning, men at det skal komme an paa, om de i Aarets Løb ere saa og saa heldige i deres Levevei og Næring. Naar nu et Uaar indtræffer og berøver Folk en Del af deres paaregnede Indtægter, saa bevæges derved hin Tiende-Del af Brudgomme til at udsætte med deres Forehavende til bedre Tider, og dette finder ligeligt Sted i alle Aldersklasser, baade de yngre og de ældre.

49. Vi have altsaa forvisset os om, at der er en Lovmæssighed, en Stadighed og Jevnhed i Menneske-Livet, som gjør, at der kan blive et saa besynderlig ligeligt forholdsmæssigt Antal i de forskjellige Aldersklasser af Folk, der indgaa Ægteskab. Dette er en Kjendsgjerning, som ikke bør oversees, naar man handler om de menneskelige Ting. Men ligesaa skjævt vilde det være at tage denne Lovmæssighed saa, som om der altsaa maatte være Uforanderlighed. Ikke engang i den livløse Natur findes der fuldkommen Uforanderlighed. Lovmæssighed og Orden og Harmoni er det Modsatte baade af den blinde regelløse Tilfældighed eller Vilkaarlighed og af den stive, døde Uforanderlighed.

Naar vi, som det ovenfor skede, sætte sammen Tallene over de Ægteviede for nogle faa Aar, saa forbauses vi ved Ligheden; betragte vi Tallene for en længere Aar-Række, saa finde vi en jevn og regelmæssig Foranderlighed.

I Tabel No. 14 anfører jeg Aar for Aar fra 1839 til 1853, hvor mange udaf hvert 100 ægteviede Ungkarle der var i Alderen under 20 Aar, mellem 20 og 25 samt

mellem 25 og 30 Aar. Tallene for den første Aldersklasse udfører jeg med Brøker.

Naar vi nu i denne Tabel betragte f. Ex. Tallene for de første Aar i Rækken, 1839 og 1840, saa finde vi næsten fuldkommen Lighed i de forskjellige Aldersklasser for de to Aar; ligesaa, om vi kaste Blikket paa Tallene for de to sidste Aar, 1852 og 1853, saa finde vi ogsaa, at i hvert af de to Aar er der et lige Antal i hver Aldersklasse; sammenligne vi derimod Tallene for det første og det sidste Aar, 1839 og 1853, saa finde vi ikke saadan Lighed. Men derved maa ikke det Indtryk forstyrres, som vi før have faaet af den herskende Lovmæssighed og Harmoni. Der viser sig nemlig jevne Overgange mellem de ulige Tal i det første og det sidste Aar, saa jevne Overgange, at vi umulig kunne antage, at det er et blot og bart Spil af Tilfældet, som har stillet Tallene saa. Denne Overgang er saadan:

(14.) For hvert 100 ægteviede Ungkarle vare:

Aar.	under 20 Aar.	mellem 20 og 25 Aar.	mellem 25 og 30 Aar.
1839	1_{2}	28	40
1840	1_{1}	28	40
1841	1_{3}	29	40
1842	1_{0}	29	40
1843	0_{9}	29	41
1844	1_{0}	29	42
1845	1_{1}	28	43
1846	0_{9}	28	43
1847	0_{9}	27	43
1848	1_{1}	26	43
1849	0_{7}	27	43
1850	0_{8}	25	43
1851	0_{9}	25	44
1852	0_{7}	24	43
1853	0_{7}	24	43

I 1839 var noget mere end 1 af 100 Brudgomme (1 Procent) i den yngste Aldersklasse eller under 20 Aar; men lidt efter lidt og temmelig jevnt aftog denne Procent af unge Brudgomme, skjønt det jo ikke kunde blive meget. I 1839 var 28 Procent af Brudgommene mellem 20 og 25 Aar; denne Procent steg lidt efter lidt til 29 og aftog tilsidst til 24 Procent. Fra 40 Procent af Brudgomme mellem 25 og 30 Aar, som der var i 1839, steg Mængden langsomt op til 44. I det Hele taget var altsaa Mængden eller rettere Procenten af Ungdom størst i de første Aar, mindst i de sidste.

50. Efter at vi nu ved Betragtningen af disse Tal for hvert enkelt Aar have forvisset os om, at det er en jevn og regelmæssig Forandring, som har bevirket Forskjelligheden i de forskjellige Tidsrum, skulle vi faa en Oversigt over Forholdet i alle Aldersklasser ved Hjælp af Tabel 15, som sammenfatter Tallene for Aarene 1839—53 i tre Tidsrum, paa 5 Aar hvert.

Med en Smule Opmærksomhed ville vi i denne Tabel finde visse fine og regelmæssige Forandringer i Tallene fra

(15.) For hvert 100 ægteviede Ungkarle og Piger vare følgende i de forskjellige Aldere:

Aar.	under 20 Aar.	20 til 25 Aar.	25 til 30 Aar.	30 til 35 Aar.
		Ungkarle.		
1839—43	1,1	28,6	40,1	18,3
1844—48	1,0	27,6	42,9	18,9
1849—53	0,8	25,1	42,9	21,1
		Piger.		
1839—43	5,7	41,0	31,1	11,8
1844—48	5,8	40,6	34,0	11,9
1849—53	5,2	37,7	34,8	14,2

det ene Tidsrum til det andet, Forandringer, som ere næsten nøiagtig ens for begge Kjøn. Fra det første til det andet Tidsrum stige Tallene noget stærkt i Aldersklassen 25 til 30 Aar og derhos ganske lidt i den næste Klasse, den mellem 30 og 35 Aar; forresten falde de baade i de yngre og de ældre Klasser. Fra det andet til det tredie Tidsrum ophører Stigningen i den førstnævnte Aldersklasse; men nu indtræder den i den næste, i Alderen mellem 30 og 35 Aar, og kommer derhos tilsyne, men ganske svagt, mellem Aarene 35 og 40, hvorimod Tallene fremdeles synke i baade de yngre og de ældre Klasser.

51. Naar vi se Timeviseren saa jevnt og sagte bevæge sig hen over Uhrskiven, saa vide vi, at denne Bevægelse har sin Aarsag. Den jevne Forandring, som er foregaaet ved Tabellens Tal, Forandringen i Procent-Tallet af yngre og ældre Brudgomme og Brude i Landet, den maa ogsaa have sin jevnt virkende Aarsag.

Vi kunne tænke os Et af Tre:

1) Der kan være foregaaet en saadan Forandring i Tænkemaade og Sæder o. s. v., at Folk synes, det gaar

(15.) Fortsættelse.

35 til 40 Aar.	40 til 45 Aar.	45 til 50 Aar.	over 50 Aar.	Sum.
		Ungkarle.		
7_1	2_8	1_0	0_6	100
5_9	2_3	0_9	0_5	100
6_6	2_3	0_8	0_5	100
		Piger.		
5_8	2_8	1_5	0_8	100
4_8	2_1	1_2	0_6	100
4_7	1_9	1_0	0_5	100

ikke vel an at gifte sig i saa ung Alder som forhen, men at man bør bie dermed, til man bliver lidt ældre.

2) Der kan være bleven den Forskjel i Løbet af Aarene 1839—1853, at medens der i den første Tid var en særdeles talrig Ungdom i Landet (i Alderen 20 til 25 Aar) og kun faa Ældre i Forhold, saa er i den sidste Tid dette blevet omvendt, saa der er et stort Antal ældre giftefærdige Personer og i Forhold dertil faa yngre.

3) Mulig have begge Tilfælde fundet Sted — baade hin Forandring i Tænkemaade og denne Forandring i Befolkningens Sammensætning —, og begge disse Omstændigheder kunne have virket sammen, saa der fra Aar til Aar er blevet en mindre Procent af unge Brudefolk, af dem under 25 Aar, en større Procent derimod af de noget ældre, af dem paa 25 til 30 og paa 30 til 35 Aar.

Saaledes kunne vi tænke os Aarsagen til de Forandringer, som fra det ene Fem-Aar til det andet vise sig i Tallene i Tab. 15. Hvorledes har det sig nu i Virkeligheden? Dette Spørgsmaal skal besvares. Men det træffer sig saa, at de Undersøgelser, som skulde tjene til at løse Spørgsmaalet, tillige medføre Bestyrkelse for den Anskuelse, som blev fremsat i forrige Kapitel, den, at den saa ofte omtalte betydelige Stigen i Ægtevielsernes Antal fra 1841 af for en væsentlig Del har sin Grund i Begivenheder, der indtraf i den foregaaende Generations Tid (Sammenhæng mellem Fortid og Nutid, som jeg kaldte det). Og det var derfor, at jeg her foreløbig omhandlede denne Sag om de Ægteviedes Alder.

7. Folke-Bevægelsens Strøm.

52. „Livet er en Strøm" — det er et Billede, som ofte høres. Billedet er sandt. Det passer paa det enkelte

Menneske, hvis Følelser og Lidenskaber følge paa hinanden i vexlende, men aldrig afbrudt Række, snart roligt og mildt lig Elven i Dalen, snart vildt og brusende lig den skummende Skovbæk. Det passer maaske endnu bedre paa et helt Folk, hvis Tusinder af Individer fødes og leve og dø og dermed ligesom bevæge sig hen over Livets Bane med samme Jevnhed og ustandselige Fart som den, vi finde ved at betragte de Tusinder af Draaber, der danne den mægtigt fremskridende Flod. Billedet er ofte brugt; men dets Tanke er ikke udtømt. Jo mere vi dvæle ved det og tænke os ind i Enkelthederne, des flere nye Sider, som hidtil vare ubemærkede, frembyder der sig for Sammenligningen. Menneskelivet er jo ogsaa saa overmaade forskjelligt og dog bestandig ens i al Forskjelligheden, ligesom Strømningens Regel igrunden er den samme i Vandspringets opadstigende Straale og i den hvirvlende Fos. Billedet kan falde smukt i Digteres Tale. Men det er dog ikke blot der, det hører hjemme. Et Foredrag, hvis nærmeste Formaal er at fremstille Virkeligheden, maa Skridt for Skridt lægge an paa at bevise sine Sætningers Sandhed; men en Afhandling som nærværende om visse Stykker i Menneske-Livet maa stundom behandle Forholde, hvis Forviklinger det i Begyndelsen kan falde noget vanskeligt for Tanken at fatte og følge; her kan det være nyttigt foreløbig at gjøre sig Forholdet mere anskueligt ved Hjælp af et klart Billede; derved vil den dunkle Tanke-Gjenstand saa at sige fremtræde for os i Skikkelse af en velbekjendt Natur-Gjenstand, som vi kunne ligesom tage for os til Beskuelse.

53. Tænk dig en Elv, — gjerne halvt Hundrede Mile lang —, som har sine Tilløb fra et vidtstrakt, med Snemasser bedækket Høifjeld! Vinteren igjennem vil den jo flyde med temmelig ringe og temmelig jevn Vandmængde. Men naar Vaaren kommer, og Sneen smelter paa Fjeldet, saa vil Tilløbet blive større og Vandmængden stige i Elven

nede i Dalen, og det kan træffe, at denne Stigning, formedelst et pludseligt Omslag i Veiret og en usædvanlig stærk Sommer-Varme, et enkelt Aar indtræder mere brat og viser sig betydeligere end ellers paa mange Aar. Tænk Dig nu fremdeles, at der langs Elven var opreist et eller andet Slags Mærkestænger, saaledes indrettede, at vi med Lethed kunde maale Vandstanden i Fod og Tommer og Linier, og tænk Dig, at disse Stænger vare anbragte i visse Mellemrum, f. Ex. 5 Mil mellem hver! Hin Forhøielse af Vandmængden vilde jo forhøie Vandstanden, og det efter Elvens hele Længde; men det er jo ogsaa lige til, at dette først vilde indtræffe ved den Mærkestang, som var anbragt øverst oppe i Elven, nærmest ved Kilderne; efter en vis Tids Forløb — hvis Strømmen løb en Mil i Timen, vilde det blive nøiagtig 5 Timer — vilde Stigningen vise sig ved den næste Stang og saa videre nedover.

54. Paa samme Maade kunne vi nu forfølge nogle Slægters Levnets-Løb i vort Land. Fødselen er Slægternes Udspring. Mange Aar i Rad kan det være, at der fødes et temmelig jevnt Antal Børn, det ene Aar som det andet; men saa kan der træffe Aaringer, ja længere Tidsrum, hvor langt talrigere Kuld komme til Verden, og denne Forandring kan indtræde temmelig brat. Efter et mindre Kuld vil der 20 Aar, 25, 30, 35 Aar senere o. s. v., rimeligvis være et mindre Antal Mennesker, som have naaet 20, 25 o. s. v. Aars Alderen; fødes et talrigere Kuld, saa er det at vente, at der sidenefter vil vise sig en tilsvarende Forøgelse i Antallet af 20-aarige, 25-aarige o. s. v. Personer i Landet, og om det var pludselig, at Forøgelsen viste sig i Antallet af de fødte Børn, saa vil Forøgelsen i Antallet af de voxne Personer i sin Tid vise sig lige saa pludselig, og naturligvis først ved Aldersklassen 20 Aar, fem Aar derefter ved Aldersklassen 25 Aar o. s. v. I en Henseende vil der vistnok kunne vise sig Uregelmæssighed: Af de

fødte Børn vil en ikke ringe Mængde være døet bort før den voxne Alder, og denne Mængde kan have været større eller mindre for de forskjellige Kuld, eftersom Dødeligheden i Aarenes Løb har været større eller mindre, og fremdeles kan det være, at en Del af de i Landet fødte Børn ere flyttede bort til andet Land, og at andre, flere eller færre, igjen ere indflyttede; begge disse Omstændigheder ville da gjøre nogen Forstyrrelse, og Følgen deraf vil være den, at de 25-aarige Personer f. Ex., som til en vis Tid kunne befinde sig i Landet, ikke nøiagtig svare til det Kuld, som 25 Aar tidligere traadte ind i Livet. Men det er dog tænkeligt, at denne Uregelmæssighed ikke er større eller ikke meget større end den, som finder Sted med Strømmen i Elven. Man vilde navnlig tage Feil, om man mente denne at være saa nøiagtig, som Tanken kan tænke sig det: en Del af de optøede Snemasser damper bort i Luften eller siver ned i Jorden, nu noget mere, nu noget mindre, og derhos sker det idelig, at Elve-Leiet, hvis Dannelse ogsaa har Indflydelse paa Vandstanden, enten udvides eller bliver snævrere. Og alligevel sige vi jo, at under almindelige nogenlunde jevne Omstændigheder svarer den Vandstand, som Mærkestængerne angive i Elven, til den forøgede eller formindskede Tilstrømning fra Fjeldet.

55. Men nu gaar Tanken videre og siger saa: Naar det i et vist tidligere Tidsrum traf sig saa, at der fødtes et faatalligt Kuld af Børn, og naar det som Følge deraf var saa, at der i det tilsvarende efterfølgende Tidsrum var kun faa Personer i Alderen f. Ex. mellem 25 og 30 Aar — den Alder, hvori Folk mest gifte sig —, saa er det i Almindelighed at vente, at der kun vil være faa Brudefolk i den samme Alder. Er derimod i et tidligere Tidsrum et talrigere Kuld traadt ind i Verden, og forøges derefter i tilsvarende og regelmæssigt paa hinanden følgende Tidsrum Antallet af voxne Personer, i Alderen mellem 20 og 25,

mellem 25 og 30, mellem 30 og 35 Aar o. s. v., saa er det ogsaa at formode, at der vil optræde et større Antal Brudefolk i Alderen mellem 20 og 25 Aar, fem Aar derefter i Alderen mellem 25 og 30 Aar o. s. v., ganske i den samme Orden.

Naar Snemassen smelter paa Fjeldet, saa forudsige vi, at Vandstanden i Elven vil stige, og vi kunne forvisse os om Tingen ved at maale Vandstandens Høide, maale den ud i Fod og Tommer og Linier. Naar i en tidligere Tid en Forøgelse er indtraadt i Antallet af de fødte Børn, saa slutte vi, at der vil indtræde Forøgelse i Antallet af Personer i giftefærdig Alder (20—25, 25—30, 30—35 Aar o. s. v.) og endelig Forøgelse i Antallet af Personer, som virkelig gifte sig i de samme Aldere, og vi kunne ogsaa her forvisse os om Formodningens Rigtighed ved at maale. Maalingen udføres her ved at tage Tallet paa de Brudefolk, som paa deres Bryllups-Dag vare i de forskjellige Aldere, og fra Aaret 1839 af er denne Tælling virkelig udført af Præsterne, som viede dem.

56. Dette Tællings-Arbeide har sandelig været betydeligt nok; thi det omfatter for de 15 Aar 1839—1853 ikke mindre end 153,561 Par Ægtefolk, altsaa det dobbelte Antal eller 307,122 Individer og dem fordelte i 64 Klasser.*) Men Tanken om Vidtløftigheden af det allerede udførte Arbeide (Tælling for hvert enkelt Aar i hvert Præstegjæld og siden Sammentælling for det hele Land og den

*) Først ere de mange Par delte i følgende 4 Slags: 1) Ungkarle gifte med Piger, 2) Ungk. g. m. Enker, 3) Enkemænd g. m. Piger og 4) Enkem. g. m. Enker. Hvert af disse Slags Par er igjen opført efter 8 Aldersklasser og det særskilt for hvert af de to Kjøn. — For Aarene 1839—45 ere Tallene meddelte i Folketællings-Tabellen for 1845; for Aarene 1846—53 har jeg uddraget dem af de haandskrevne Bispe-Lister.

hele Aar=Række) skal hjælpe os til at overvinde det ringere Besvær, som følger med at benytte de derved vundne Opgaver.

Af disse Opgaver holder jeg mig her alene til dem, som angaa Ungkarlene og Pigerne. Disses Antal var:

Aar.	Ungkarle.	Piger.
1839—43	39,519	41,045
1844—48	45,844	48,085
1849—53	47,236	49,245

Disse mange Personer vare naturligvis ikke lige gamle paa deres Bryllupsdag, og her er det netop af Vigtighed at kjende deres Alder, eller at vide, hvorledes de vare fordelte paa de forskjellige Aldersklasser.

For at oplyse Tingen anfører jeg exempelvis, hvor mange af Pigerne der vare i de forskjellige Aldere, saaledes:

Alder.*)	1839—43.	1844—48.	1849—53.
Fyldt det 15de, men ikke fyldt det 20de Aar	2,341	2,541	2,483
— 20—25 —	16,819	19,506	18,584
— 25—30 —	12,779	16,335	17,126
— 30—35 —	4,850	5,738	7,057
— 35—40 —	2,172	2,066	2,316
— 40—45 —	1,143	1,030	954
— 45—50 —	618	567	482
— 50—55 —	323	302	243.
Alle Aldere	41,045	48,085	49,245.

*) I Listerne ere de yngste og ældste Alders=Klasser angivne saa: „under 20 Aar" og „over 50 Aar." Jeg har angivet Grændserne mere bestemt: 15—20 og 50—55 Aar. Man kan jo ogsaa antage for vist, at ingen af Pigerne vare under fyldte 15 Aar, (medens det nok er muligt, at adskillige vare saa unge som i sit 16de Aar); det tør ogsaa antages, at kun yderst faa vare over det fyldte 55de Aar.

57. Nu skulle vi fremdeles til et Exempel tage for os til nærmere Betragtning Antallet af dem, som hørte til den 3die af hine Aldersklasser, dem, som havde fyldt det 25de, men endnu ikke det 30te Aar. I 1839—43 var deres Antal 12,779. Her spørges: Den Brud, som blev ægteviet den 1ste Januar 1839 og da var saa gammel, at hun netop skulde fylde sit 30te Aar, hvad Tid var hun født? Svar: Den 1ste Januar 1809. Fremdeles: Hvad Tid var den født, som stod Brud den 31te December 1843 og da netop fyldte det 25de Aar? Svar: Den 31te December 1818. Men heraf fremgaar dette: De Brude, som fra 1ste Januar 1839 til 31te December 1843 bleve ægteviede i Alderen 25—30 Aar, maa antages at have hørt til det Kuld af Pige-Børn, som fødtes i de 10 Aar 1809 til 1818. Og af de aarlige Fødsels-Lister kan Antallet af dette Kuld kjendes; det var 127,367.

Paa samme Maade kan jeg finde, at de Brude i samme 25—30 Aars Alder, som ægteviedes i de næste 5 Aar, 1844—48, hørte til Kuldet fra Aarene 1814—23, i hvilke Aar der fødtes 149,244 Pigebørn, — og saa fremdeles.

Dette Exempel med ægteviede Piger i Alderen 25—30 Aar gjør jeg nu fuldstændigt med følgende korte Tal-Række.

Fødte Pigebørn:	1809—18:	127,367
	1814—23:	149,244
	1819—28:	166,073.
Af dem ægteviedes i Alderen 25—30 Aar:	1839—43:	12,779
	1844—48:	16,335
	1849—53:	17,126.

Naar Vand-Tilløbet til Elven formedelst Snelødningen paa Fjeldet har været rigere i Mai end i April og atter i Juni rigere end i Mai, saa vil man ved et af de langs Elven anbragte Mærker kunne finde, at Vandstanden en vis Tid efter stiger først i en Maaned og saa endnu mere i en Maaned til. Ligesaa er det her. Vi se tre Kuld af Pige-

børn; det andet er større end det første, og det tredie igjen større end det andet; en vis Tid efter, tre Tidsrum efter hinanden, finde vi en hel Del af hine Børn som Brude i Alderen 25—30 Aar, og Antallet af dem er større i det andet Tidsrum end i det første og atter i det tredie større end i det andet. Ja, se vi endnu nøiere til, saa blive vi vaer, at ligesom Forøgelsen i Antallet af fødte Børn især var stærk fra det første Kuld til det andet, saa viste Forøgelsen i de Giftes Antal sig især fra det første Tidsrum til det andet.

58. Ved dette Exempel er altsaa Fremgangsmaaden forklaret, og nu kunne vi rask fortsætte med Sammenligningen mellem de tidligere Kuld af fødte Børn og Antallet af senere indtrufne Ægtevielser i hver af de forskjellige Aldere. Kun vil det være bedst, at jeg først i en sammenhængende Række anfører Tallet paa alle de Kuld, som vi her ville faa at gjøre med, saaledes:

Aar.	Drengebørn.	Pigebørn.
1784— 93	128,355	122,243
1789— 98	138,386	131,794
1794—1803	137,544	131,350
1799—1808	134,086	128,134
1804— 13	127,922	122,166
1809— 18	133,226	127,367
1814— 23	156,408	149,244
1819— 28	173,738	166,073
1824— 33	181,696	172,789
1829— 38	184,728	174,416.

Efter alle disse Forberedelser sammenstiller jeg nu alle de hidhørende Tal, og deraf skal det vise sig, om den Mening holder Stik, som jeg foreløbig fremsatte under Billedet af en Elv, der voxer, eftersom Vand-Tilløbet iforveien er forøget (Tab. 16).

59. Denne Tabel bør betragtes med nogen Opmærksomhed.

Først kunne vi i den gjenfinde det Exempel, som ovenfor blev opstillet, Exemplet med Piger, som bleve ægteviede i Alderen 25—30 Aar. I den nederste Halvdel af Tabellen, i Rækken for 25—30 Aars Alder, er Antallet af hine Piger anført, først et mindre Antal — det var i Aarene 1839—43 —, saa et meget større, 1844—48, og en-

(16.) Kuld af fødte Børn samt Ægteviede.

Disse Kuld opnaaede de nedenfor anførte Aldere (15—20 Aar o. s. v.) i Aarene 1839—43, 1844—48 og 1849—53.	Fødsels-Aarene.			
	1819—28 1824—33 1829—38	1814—23 1819—28 1824—33	1809—18 1814—23 1819—28	1804—13 1809—18 1814—23
	Fødte. 1. Drengebørn.			
	173,738 + 181,696 + 184,728	156,408 + 173,738 + 181,696	133,226 + 156,408 + 173,738	127,922 + 133,226 + 156,408
	— 2. Pigebørn.			
	166,073 + 172,789 + 174,416	149,244 + 166,073 + 172,789	127,367 + 149,244 + 166,073	122,166 + 127,367 + 149,244
De Tidsrum, hvori Vielserne fandt Sted.	De Ægteviedes Alder.			
	15—20 Aar.	20—25 Aar.	25—30 Aar.	30—35 Aar.
	Ægteviede. 1. Ungkarle.			
1839—43 1844—48 1849—53	430 + 448 * — 360	11,284 + 12,665 * — 11,847	15,859 + 19,646 + 20,282	7,445 + 8,668 + 9,973
	— 2. Piger.			
1839—43 1844—48 1849—53	2,341 + 2,541 * — 2,483	16,819 + 19,506 * — 18,584	12,779 + 16,335 + 17,126	4,850 + 5,738 + 7,057

delig, i Aarene 1849—53, et endnu noget større. Og lige ovenfor, i Tabellens øverste Halvdel, finde vi de tilsvarende Kuld af fødte Pigebørn; det første er mindre, det andet betydelig større og det tredie endnu større end det andet. Af disse Kuld ere naturligvis mange døde i Barne-Alderen;

(16) Fortsættelse.

Disse Kuld opnaaede de nedenfor anførte Aldere (15—20 Aar o. f. v.) i Aarene 1839—43, 1844—48 og 1849—53.	Fødsels-Aarene.			
	1799—1808 1804—1813 1809—1818	1791—1803 1799—1808 1801—1813	1789-1798 1794-1803 1799-1808	1781-1793 1789-1798 1794-1803
	Fødte. 1. Drengebørn.			
	134,086 — 127,922 + 133,226	137,544 — 134,086 — 127,922	138,386 — 137,544 — 134,086	128,355 + 138,386 — 137,544
	— 2. Pigebørn.			
	128,134 — 122,166 + 127,367	131,350 — 128,134 — 122,166	131,794 — 131,350 — 128,134	122,243 + 131,794 — 131,350
De Tidsrum, hvori Vielserne fandt Sted.	De Ægteviedes Alder.			
	35—40 Aar.	40—45 Aar.	45—50 Aar.	50—55 Aar.
	Ægteviede. 1. Ungkarle.			
1839—43 1844—48 1849—53	2,810 — 2,699 + 3,130	1,102 — 1,078 — 1,038	403 * + 419 — 382	186 + 221 * + 224
	— 2. Piger.			
1839—43 1844—48 1849—53	2,172 — 2,066 + 2,316	1,143 — 1,030 — 954	618 — 567 — 482	323 * — 302 — 243

af dem, som bleve borne, bleve, som vi kunne vide, nogle gifte i Alderen 15—20, andre i Alderen 20—25 Aar; Resten af dem traadte da som Ugifte ind i Alderen 25—30 Aar, og af disse var det, at de anførte Antal bleve gifte i samme Alder, dog saa, at der endnu blev en Rest tilbage, som i ugift Stand traadte ind i Alderen 30—35 Aar o. s. v.

Ligedan har det sig med de Ungkarle, som bleve ægteviede i Alderen 25—30 Aar. I 1839—43 var det 15,859, i 1844—48 derimod betydelig flere, 19,646, og i 1849—53 endelig endnu flere, 20,282. Men naar vi kaste Blikket paa Tallene for de fødte Drenge-Børn, i Tabellens øverste Halvdel, saa finde vi, at det førstnævnte mindre Antal af Ægteviede er fremgaaet af et mindre talrigt Kuld, det andet større Antal af et mere talrigt og det tredie og største af et endnu talrigere.

60. For at lette Oversigten har jeg sat Vøre- og Minke-Mærket ved (+ og ÷), naar Tallet over de Fødte og de Ægteviede er større eller mindre end i det nærmest foregaaende Tids-Rum. Kaste vi nu Øiet paa Tallene for de Ægteviede i Aldersklassen 35—40 Aar, saa se vi strax, at de først minke og saa stige, og det baade paa Mands- og paa Kvinde-Siden; men i Kuldene af de fødte Børn finde vi ogsaa først Minken og saa Voxen.

I Rækken for Aldersklassen 40—45 Aar finde vi fortsat Minken ligefra 1839—43 indtil 1849—53, og ligesaa se vi, at der havde været Minken i de tilsvarende Kuld af Børn fra Aarene 1794—1803 indtil 1804—1813.

Summen af alt dette er, at naar Kuldene af de fødte Børn have aftaget eller tiltaget, saa vil gjerne Antallet af dem af Børnene, som i sin Tid gifte sig, i lige Maade aftage eller tiltage.

61. Men ingen Regel er uden Undtagelse, og det er heller ikke denne.

Med et eget Mærke (*) har jeg i Tabellen betegnet

de Tilfælde, hvori hin Overensstemmelse ikke finder Sted. Det er 4 Tilfælde i de to yngste Aldersklasser (2 aldeles lige Tilfælde for hvert Kjøn) og 3 Tilfælde i de to ældste Aldersklasser, ialt altsaa 7 Tilfælde af 32. De 3 sidstnævnte Tilfælde kunne med Føie sættes ud af Betragtning, netop fordi de finde Sted i de ældste Aldersklasser: af de Børn, som fødtes i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede, er det naturligvis ganske faa, der ere blevne gaaende igjen som Ugifte lige til Aarene 1839—1853, og det har været afhængigt af allehaande Tilfældigheder, hvor mange af disse Faa der endelig skulde blive gifte eller ei; nogen videre Regelmæssighed var ikke at vente her; statistiske Beregninger kunne slaa ind paa Hundreder og Tusinder, ikke lettelig paa nogle Enkelte. — Virkelige Undtagelser derimod danne de 4 førstnævnte Tilfælde. Baade blandt Ungkarle og blandt Piger er Antallet af Ægtevielser aftaget i Aarene 1849—53 i begge de to yngste Aldersklasser, den paa 15—20 og den paa 20—25 Aar, og dette er imod Forventning, da dog det tilsvarende Kuld af fødte Børn havde tiltaget, vel ikke meget, men dog noget.

I næste Kapitel kommer jeg tilbage til disse Undtagelses-Tilfælde. Her kun denne foreløbige Forklaring: I den senere Tid er der indtraadt visse usædvanlige Forholde, som saaledes have indvirket paa de unge Menneskers Tilstand eller Tænkemaade, at de have været mindre snare til at gifte sig end forhen (§ 51, 1 og 3).

62. Men med behørigt Hensyn til disse Undtagelser fremsætter jeg nu den Regel, som fremgaar af Tab. 16, saaledes: Antallet af Giftermaal i de forskjellige Aldere vil under almindelige Omstændigheder og for en væsentlig Del rette sig efter Mængden af Fødsler i de tilsvarende foregaaende Tidsrum. Det er — for at minde om det brugte Billede — ligedan, som at Vandstanden i Elven vil rette

sig efter Mængden af den Sne, som nogen Tid forud er tøet paa Fjeldet.

I Kapitel 5 fremsatte jeg først den Mening, at den mærkværdig store Tilvæxt i de nystiftede Ægteskabers Antal fra 1841 af for en væsentlig Del maatte forklares af den betydelige Tilvæxt i Fødslernes Antal 25—30 Aar tidligere. Og i Slutningen af Kapitel 6, hvor jeg havde gjort opmærksom paa visse Forandringer i det indbyrdes Forhold mellem Ægtevielser i de forskjellige Aldere (se Tab. 15), bebudede jeg, at en nærmere Undersøgelse heraf skulde medføre Stadfæstelse for hin Mening. Jeg vover ogsaa nu at mene, at den Læser, som har havt Taalmodighed til at følge mig i denne sidste Undersøgelse og ret sætte sig ind i de noget forviklede Enkeltheder, skal indrømme mig, at hin Mening dermed virkelig har vundet i Sandsynlighed.

63. Imidlertid — jeg kan ikke støtte min Mening til andre Forskeres Anskuelser. Som jeg selv har paaviist i Kap. 4, strider den endogsaa imod den Forklaring, som bekjendte Forfattere i vort Land have givet, og hos udenlandske Forfattere, som have handlet om lignende Gjenstande, har jeg trods al Søgen ikke fundet Spor af saadan Anskuelse som den, jeg har vovet at fremføre. En af de dygtigste Afhandlinger om Hyppigheden af Ægtevielser i et Land er vel et Afsnit i det engelske Tabel-Værk af 1848, som netop handler om Ægtevielserne i England i de Hundrede Aar fra 1746 til 1845. *) I denne lange Aar-Række havde naturligviis Ægtevielserne snart tiltaget og snart aftaget, og dette forklares der af den idelige Afvexling af Krig og Fred, af Held og Uheld i Handel og andre Næringsveie, af Kolonisations-Foretagender og Erobringer i andre Verdensdele, af Lovforandringer og Ministerforandringer, kort, af de forskjelligste Omstændigheder, som paa nogen Maade kunde antages at have Indflydelse paa Folkets Velstand og Ud-

*) Eighth annual report of the Registrar-General, London 1848

sigter, og Fremstillingen af alt dette er saa meget interessantere, som den angaar en Nation, der staar i Forbindelse med fast alle Lande i Verden, og som derfor paavirkes af Begivenheder og Omvexlinger selv i de fjerneste Dele af Kloden, saa denne enkelte Afhandling bliver et Bidrag ikke alene til Englands, men til Menneskehedens Historie i det samme Tidsrum. Altsaa, heller ikke i denne Afhandling har jeg fundet den Tanke fremsat, at en usædvanlig Stigen eller Aftagen af Ægtevielser i et Tidsrum kunde være at forklare som en Følge af en usædvanlig Stigen eller Falden i Fødslernes Antal en vis Tid forud, eller at Ægtevielsernes stærkt afvexlende Mængde kunde, som jeg før har udtrykt mig, være afhængig af baade fortidige og samtidige Begivenheder. *)

Derfor maa jeg vente, at forsigtige Læsere endnu nære Tvivl imod det, jeg hidtil har fremført. Men derfor tør jeg igjen haabe, at de samme Læsere med Taalmodighed ville følge mig noget længer endnu og agte paa nogle yderligere Forklaringer, som skulle understøtte, hvad der dog tilsidst — det tror jeg ganske bestemt — skal vise sig at være det Rette.

*) I det engelske Værk hedder det f. Ex. saa: „Antallet af Ægtevielser i et Land kan muligvis stige og falde uafhængig af ydre Aarsager; men af de foreliggende Kjendsgjerninger maa vi ligefrem slutte, at Ægteskabs-Listerne i England udpege de Perioder, hvor Velbefindende herskede, — udpege dem med næsten samme Nøiagtighed, som Børskurserne angive Maalet for Pengemændenes Frygt og Haab. Ere Kurserne Kreditens Barometer, saa ere hine Lister Barometret for Velbefindendet, der for en Del allerede er tilstede, men for en endnu større Del er tilkommende og forventes og nydes paa Forhaand." — — „Altsaa, den stærke Falden og Stigen i Antallet af Ægtevielser i England ere Resultater af Krig efter Fred, rig Høst efter Dyrtid, høi Dagløn efter Arbeidsløshed, dristig Foretagelses-Lyst efter Flauhed i Handelen, godt Haab efter Ængstelse, nationale Triumfer efter nationale Ulykker."

64. Jeg skal svare paa en Indvending, som jeg tænker mig gjort i Anledning af Tabel 16.

Min Tankegang var den: Forøges Antallet af fødte Børn pludselig og stærkt, saa vil der under almindelige Omstændigheder i sin Tid vise sig en tilsvarende Forøgelse i Antallet af voxne Mennesker, og de af dem, som gifte sig, ville da ogsaa blive mange flere end forhen. Her er jo tre Led: Fødte — Voxne — Ægteviede. Min Tabel sammenstiller derimod kun det første og det sidste af disse Led: Fødte — Ægteviede. Og til dette kan der gjøres den Indvending: Det er dog saare usikkert at slutte saa, at fordi der engang i Fortiden fødtes mange Børn, saa skal der senere være saa og saa mange voxne Mennesker i Landet; thi sæt, at Dødeligheden formedelst grasserende Børne-Sygdomme var meget stor blandt det talrige Kuld af Børn, sæt fremdeles, at mange af dem fulgte med Forældre, som kanske flyttede til Amerika — i saadanne Tilfælde vilde jo det talrige Kuld af Børn ikke forsyne Landet med flere Voxne end et faatalligt, og naar der endda kanske er indtruffet mange Ægtevielser i det samme Kuld, saa maa jo Aarsagen dertil ligge ikke i Kuldets Talrighed, men i andre Omstændigheder, i gode Aaringer og deslige, som gjorde det let for Folk at stifte Familie.

Denne Indvending er ganske rigtig og viser, at Tab. 16 ikke indeholder et aldeles fuldstændigt Bevis for den Mening, jeg har ytret. Derfor skal jeg ogsaa følge Raadet: ikke at springe over det midterste Led, nemlig de Voxne. Men saa kan Sammenligningen rigtignok ikke gaa saaledes i det Fine som hidtil; jeg vil ikke kunne inddele Folket i Aldersklasser paa 5 Aar (20—25 Aar o. s. v.), men maa holde mig til større Klasser paa 10 Aar.

65. I Begyndelsen af Aaret 1801, om Vaaren 1815 og i Slutningen af Aarene 1825, 1835 og 1845 holdtes der Folketællinger i Landet (se Tab. 11). Ved den første

og de tre sidste af disse Tællinger optaltes særskilt Børn under 10 Aar, unge Mennesker mellem 10 og 20, Voxne mellem 20 og 30 Aar o. s. v. For disse Aar veed jeg altsaa, hvor mange Personer, baade af Mandkjøn og af Kvindekjøn, der var i Alderen 20—30 Aar, *) og ved Hjælp af Opgaverne for de sidste Tællinger kan jeg ogsaa med en tilstrækkelig Sikkerhed regne mig til, hvor mange der omtrent maa have været i denne Alder ogsaa i 1815, da Tællingen ikke blev udført paa den Maade. **)

Her holder jeg mig til Antallet af Personer i Alderen mellem 20 og 30 Aar; thi baade i dette og det foregaaende

*) For Aaret 1801 findes Tallene i Schweigaards Statistik; for Aarene 1825, 1835 og 1845 findes de samlede i min Afhandl. „Om Dødeligheden i Norge," Tillæg I. Tab. 1.

**) For at vise Fremgangsmaaden anfører jeg nogle Data af de tre sidste Folketællinger med Hensyn til Mandspersoner. Af dem var der:

Aar,	mellem 20 og 30 Aar,	mellem 30 og 40 Aar,
1825	83,704	71,077
1835	82,809	75,761
1845	116,295	76,157.

Man vil forstaa, at de, som i 1835 og 1845 vare 30—40 Aar, hovedsagelig (thi Ind- eller Udflytning kan ikke have gjort særdeles Meget til eller fra) maa have været de Gjenlevende af dem, som 10 Aar før eller i 1825 og 1835 vare i Alderen 20—30 Aar. Men paa samme Maade maa de 71,077 Mandspersoner, som i 1825 vare 30—40 Aar gamle, være Resten af dem, som i 1815 vare mellem 20 og 30 Aar, og disse sidstes Antal skulde være 77,905, hvis Forholdet mellem 1815 og 1825 var det samme som mellem 1825 og 1835 paa den ene samt 1835 og 1845 paa den anden Side. Ved fortsatte Undersøgelser, som det her skulde falde for vidtløftigt at forklare, har jeg dog fundet det rettest at fradrage 2 pCt. og altsaa istedetfor 77,905 sætte 76,347, hvilket Tal rimeligvis kommer det sande meget nær og ialfald neppe er for stort. Paa samme Maade findes ogsaa Antallet af Kvinder, som i 1815 vare i Alderen 20—30 Aar.

Kapitel have vi seet, at den allerstørste Mængde af dem, der gifte sig, ere i den Alder, saa den lille Del af nye Ægtefolk, som ere ældre eller yngre, næsten kan sættes ud af Betragtning. Og nu kan jeg paa en lignende Maade som i Tabel 16 sammenstille Antallet af 1) fødte Børn, 2) Voxne i 20—30 Aars Alderen og 3) Ægteviede (Tab. 17.*)

(17.) Fødte — Voxne — Ægteviede.

Aar.	Fødte Børn, Mdkj.	Kvkj.
1771—1780	115,051	109,573
1786—1795	132,856	126,529
1796—1805	135,391	129,354
1806—1815	127,060	121,594
1816—1825	166,304	158,857
	Voxne, i Alderen 20—30 Aar, Mdkj.	Kvkj.
1801	63,934	73,025
1815	76,347	83,743
1825	83,704	91,778
1835	82,809	89,539
1845	116,295	122,971
	Ægtevielser, altsaa ligesaa mange ægteviede Personer af hvert Kjøn.	
1796—1805	68,230	
1811—1820	78,712	
1821—1830	86,639	
1831—1840	82,914	
1841—1850	103,096	

*) Folketællingen i Begyndelsen af 1801 betragter jeg som gjældende for den sidste Dag af Aaret 1800, og hver af de følgende Folketællinger som gjældende for den sidste Dag af 1815, 1825, 1835 og 1845. De, som paa disse Dage vare 20—30 Aar gamle, tænkes da fødte ligesaa mange Aar forud, altsaa i 1771—80, 1786—95 o. s. v. For det forrige Aarhundrede ere de i Anm. til Tab. 12 omtalte senere fundne

66. Et flygtigt Blik paa denne Tabel viser os Følgende: Af de fem Kuld af fødte Børn — og det baade af Drengebørn og Pigebørn — er det 2det betydelig større end det 1ste, det 3die lidt større end det 2det, det 4de mindre end det 3die og det 5te betydelig større end det 4de. Paa samme Maade finde vi i Antallet af de Voxne betydelig Tilvæxt fra 1801 til 1815, fremdeles Tilvæxt til 1825, Aftagen til 1835 og endelig meget stærk Tilvæxt til 1845. Og ligesaa har Antallet af Ægteviede stærkt tiltaget i det andet af de fem Tidsrum, i 1811—20 eller omkring 1815, fremdeles tiltaget omkring 1825, aftaget derimod omkring 1835 og saa tiltaget meget betydeligt omkring 1845.

Det skal vanskelig kunne miskjendes, at her virkelig er en saadan Regel, at naar Antallet af fødte Børn aftager eller tiltager, saa aftager eller tiltager ogsaa i sin Tid Mængden af voxne Personer i de giftefærdige Alder mellem 20 og 30 Aar, og dermed aftager eller tiltager ogsaa Antallet af Ægtevielser. *)

Opgaver benyttede her, og det er for samme Tidsrums Vedkommende antaget, at der var 105 Drengebørn for 100 Piger. — Med Antallet af de voxne Personer sammenstilles Antallet af Ægtevielser i de nærmeste fem Aar før og efter hver Folketælling, altsaa Ægtevielserne 1796—1805 for Folketællingen 1801, o. s. v. (se Tab. 12).

*) Naar der længe har været en haard Tid over et Land, Krig, Hunger, Pest, saa Befolkningens Tilvært derved er standset, og naar der saa bliver god Tid igjen, da foregaar Tilværten igjen desto raskere, ved en forøget Mængde af Giftermaal og Fødsler, ligesom for at indhente det Forsømte og fylde Hullerne; denne Sætning er gammel, og den er ogsaa bleven anvendt paa vort Land.

I Tidsrummet 1801—1815 havde vi Krig, Misvært, smitsomme Sygdomme, og Befolkningen stod saa at sige stille; i Tidsrummet 1815—1825 var det bedre Tider, og Folkemængden forøgedes rasst (se Tab 11). Folkemængdens Stillestaaen da og Tilvært nu har da været forklaret som den

67. Er der endnu nogen Tvivl tilbage, er der endnu nogen Tanke om, at denne Overensstemmelse mulig kan være et besynderligt Træf eller bevirket ved andre endnu ikke bemærkede Aarsager? Men denne Tvivl maa svinde, dersom det viser sig, at den samme Overensstemmelse gjentager sig i Rigets forskjellige Egne — de fem Stifter —, hvor dog de andre Aarsager, som der kunde være Tale om, afvexlende Held i Næringsveie o. s. v., visstnok have virket meget uligt. Derfor har jeg fremdeles samlet de herhen hørende Opgaver. De gaa ikke saa langt op i Tiden som Opgaverne i Tabel 17, og for Korthedes Skyld har jeg slaaet Tallene for Mandkjøn og Kvindekjøn sammen til Et. (Tab. 18).

68. Denne Tabel, med hvilken kan sammenholdes Tabellerne 4, 5 og 6, bør betragtes nøie. Den afgiver et ganske slaaende Vidnesbyrd om, hvor nøiagtig hin Regel om overensstemmende Falden og Stigen i Antallet af Fødte, af Børne og af Ægteviede kan være. Den samme Regel, som i Tab. 17 sees at gjælde for det hele Rige, gjælder for hvert enkelt Stift. Ja, vi kunne endog finde Overens-

naturlige Følge af Tidsomstændighederne og ene deraf (se Kap. 4). Men nu viser nærværende Tabel, at selv i den haarde Tid tiltog dog Antallet af giftefærdige Personer i i Alderen 20—30 Aar, saa der var mange flere af dem i 1815 end i 1801. Aarsagen dertil var en betydelig Forøgelse i Fødslernes Antal i tilsvarende foregaaende Perioder, og Virkningen deraf vilde selv under sædvanlige Tids-Omstændigheder have været en større Mængde Ægtevielser (og dermed ogsaa af Fødsler) omkring 1815 end omkring 1801. Den stærke, ja usædvanlig stærke Tilvært i Norges Befolkning strax efter 1815 er altsaa ikke alene en Følge af de da herskende Tids-Omstændigheder (Overgang fra Krig til Fred o. s. v.), men ogsaa af de fortidige Omstændigheder, som foranledigede den stærke Tilvært i Fødslernes Antal i Aarene 1786—95 (Kap. 5).

Stemmelse i Graden for hin Falden og Stigen. Er Forøgelsen blandt de fødte Børn meget stor, saa vil den gjerne være meget stor ogsaa paa de Voxnes og de Ægteviedes Side; forøges derimod Antallet af de Fødte ganske lidet, saa forøges gjerne ogsaa de Voxnes og de Ægteviedes Antal ganske lidet. Dette sees bedst, naar vi regne ud, hvormange Procent Antallet har tiltaget eller aftaget fra den ene Tid til den anden.

(18.) Fødte — Voxne — Ægteviede i Stifterne.

Aar.	Christiania Stift.	Christiansands Stift.	Bergens Stift.	Throndhjems Stift.	Tromsø Stift.
	Fødte, Drenge og Piger tilsammen.				
1796-1805	116,743	? *)	?	?	?
1806-1815	112,679	42,918	41,901	32,957	18,199
1816-1825	148,864	52,290	53,747	44,254	26,006
	Voxne i Alderen 20—30 Aar, Mænd og Kvinder tilsammen.				
1825	73,939	27,728	30,312	28,030	15,473
1835	71,444	30,093	30,713	26,025	14,073
1845	105,241	37,631	39,703	35,519	21,172
	Ægteviede Par, altsaa dobbelt saa mange Personer af begge Kjøn tilsammen.				
1821-30	37,033	13,376	14,936	13,751	7,543
1831-40	33,783	13,962	14,894	12,865	7,410
1841-50	44,504	16,466	17,676	14,977	9,473

*) Til at udfylde Hullerne for de fire sidste Stifter mangler jeg Opgaver over Fødte for Aarene 1796—1800. Mulig kunne disse Opgaver endnu være at finde i Bisoppernes Archiver eller i Christiansands, Bergens og Throndhjems gamle Adresse-Aviser. Meddelelser derom vilde være mig meget kjærkomne.

Se her: Antallet af Fødte o. s. v. har tiltaget (+) eller aftaget (÷):

	Christiania Stift.	Christiansands Stift.	Bergens Stift.	Throndhjems Stift.	Tromsø Stift.
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Fødte.					
1) fra 1796-1805 til 1806-1815	— 4	?	?	?	?
2) fra 1806-1815 til 1816-1825	+ 32	+ 22	+ 29	+ 34	+43
Voxne i Alderen 20—30 Aar.					
1) fra 1825 til 1835	— 3	+ 9	+ 1	— 7	— 9
2) fra 1835 til 1845	+ 47	+ 25	+ 23	+ 36	+50
Ægteviede Par.					
1) fra 1821-30 til 1831-40	— 9	+ 4	0	— 6	— 2
2) fra 1831-40 til 1841-50	+ 32	+ 18	+ 19	+ 16	+28

Betragt her Procent-Tallene for Ægteviede, Linie 1! De vise en liden Stigen for Christiansands Stift (+ 4 pCt.), Stillestaaen for Bergens (0 pCt.) og nogen Tilbagegang for de tre øvrige Stifter (÷ 9, 6 og 2 pCt.). Betragt saa Tallene for de Voxne, Linie 1, og Du vil der finde næsten nøiagtigt det samme Forhold, nogen Forøgelse i Christiansands, næsten Stillestaaen i Bergens og nogen Tilbagegang i de tre øvrige Stifter. Og en lignende Tilbagegang viser sig i Christiania Stift ogsaa blandt de Fødte, Linie 1.

Betragt fremdeles Procent-Tallene i Linie 2! I alle Stifter betydelig Tilvæxt i Antallet af ægteviede Par, især i Christiania og Tromsø Stifter; i alle Stifter betydelig Tilvæxt i Antallet af voxne, giftefærdige Personer, især dog i de samme Christiania og Tromsø Stifter; i alle Stifter endelig i den tilsvarende tidligere Periode betydelig Tilvæxt i Antallet af de fødte Børn, især dog i de samme to nævnte Stifter samt i Throndhjems Stift. — I dette Throndhjems

Stift, hvor Antallet af Fødte, som sagt, i sin Tid var steget betydeligt, og hvor man derfor, efter Exemplerne fra de andre Stifter, skulde ventet en stærkere Tilvæxt af ægteviede Par i den sidste Periode, er dette imidlertid ikke Tilfældet; Tilvæxten er jo endnu betydelig (+ 16 pCt.), men dog ikke i den Grad, som det havde været at vente, og det er derfor rimeligt, at en eller anden særlig Omstændighed er kommet til og har forhindret Mange fra at gifte sig her i Stiftet, altsaa bragt Forstyrrelse i den almindelige Tingenes Gang.

69. Disse Tal-Rækker indeholde Svar paa væsentlige Spørgsmaal, som uden dem vel altid skulde været lukkede Gaader. Jeg sagde: væsentlige Spørgsmaal. Thi efter den herskende Mening er netop det stigende eller faldende Antal af Ægtevielser i et Land det sikreste Kjendemærke paa, om Folket har godt Udkomme og glæder sig ved gode Udsigter eller ei, ligesom Børs-Kursen er det bedste Mærke paa Handelens og Nærings-Veienes Flor. I Kapitel 3 viste jeg, og det ved Tabellerne 4, 5 og 6, hvorledes der i det Hele og Store er en paatagelig Samtidighed i Ægtevielsernes stigende og faldende Antal i de fem Stifter; men det viste sig tillige, at medens Antallet aftog lidt i Christiania, Throndhjems og Tromsø Stifter i Aarene 1831—40, saa tiltog det heller noget i Christiansands Stift og holdt sig omtrent ved det samme i Bergens. Nu spørges: Er dette at betragte som Bevis paa, at Christiansands og Bergens Stifter i de Aar nød bedre Tider end de øvrige Dele af Riget, hvilke øvrige Dele altsaa skulde have gjennemgaaet en eller anden særdeles Lidelse? Nei, Svaret maa lyde saa: Det kom ialfald for en væsentlig Del deraf, at i Løbet af Aarene 1831—40 var der i Christiansands Stift en talrigere og i Bergens Stift en ligesaa talrig Ungdom som i Aarene 1821—30, medens Forholdet i de andre Stifter var omvendt, og Aarsagen til denne Forskjel maa væsentlig være

at søge i tidligere Tider, hvor Antallet af Fødsler vel har faldet saaledes forskjelligt.

Og hvorfor steg Antallet af Ægtevielser i Aarene 1841—50 saa meget stærkere i Christiania og Tromsø Stifter end i Christiansands og Bergens? Mon ene og alene fordi Næringsveiene hist florerede bedre og her mindre godt? Jeg veed ikke, om der var en saadan Forskjel i Nærings-Tilstanden; men uden Hensyn dertil var det rimeligt, at Tilværten i Mængden af de Gifte blev større i de førstnævnte Stifter af den Grund, at selve Antallet af de Giftefærdige ifølge de nys anførte Tal der var voxet stærkest.

70. Og saa dette vigtigste Spørgsmaal: Hvorfor var der saa liden Tilvært eller endog Aftagen i Antallet af nye Giftermaal alt Riget over i Aarene 1831—40 og saa i hvert af de fem Stifter en overordentlig stærk Tilvært i Aarene 1841—50? Tyder det dog ikke paa, at der maa have været trykkende Tider i hine Aar og gode Udsigter og blomstrende Tilstand i disse? Skulde det være saa, da maatte man tillige sige, at en stor Del af Landets Ungdom, den giftefærdige Flok i 20—30 Aars Alderen, i hine første Aar maatte være reiste af Landet, og at saa en talrig Ungdom i samme Alder fra andre Lande var kommen herhid i disse sidste Aar; thi Folketællerne i 1835 fandt kun faa Personer i den Alder, Folketællerne i 1845 derimod mange, mange flere. Men saadanne Folkevandringer frem og tilbage have ikke fundet Sted, og Svaret paa Spørgsmaalet bliver da dette: I Aarene omkring 1835 var der ikke saa mange Personer i den giftefærdige Alder mellem 20 og 30 Aar, og derfor kunde der ikke blive saa mange Giftermaal af, selv om Tiderne havde været de bedste; derimod var der da en særdeles talrig Mængde af ganske unge Mennesker mellem 10 og 20 Aar; for hvert Aar, som gik, bleve disse jo et Aar ældre, og i Aarene omkring 1845 vare de altsaa mellem 20 og 30 Aar; de havde da Alderen til at gifte sig, og selv om Ti-

derne havde været trange og Udsigterne mørke, vilde vistnok mange af disse Mange have giftet sig. — Ja, istedetfor at undres over det store Antal Mennesker, som i disse Aar 1841—50 giftede sig ogsaa i Throndhjems Stift — en Forøgelse mod de foregaaende 10 Aar af ikke mindre end 16 pCt. —, istedetfor at tyde dette som Bevis paa særdeles gunstige Omstændigheder i Stiftet, saa maa vi nu vende Spørgsmaalet om og sige: Hvad kan det dog have været for ugunstige Omstændigheder, som bevirkede, at Forøgelsen var saa liden imod de andre Stifter, da dog den giftefærdige Ungdom i Stiftet var forøget meget betydeligt (hele 36 pCt.)?

71. Det er — for atter at sige det — ingenlunde min Mening, at de gunstige eller ugunstige Tids-Omstændigheder ingen Indflydelse skulde have paa Folks Beslutning om at indgaa Ægteskab. Kun maa man ikke deraf alene ville forklare det større eller mindre Antal af Giftermaal, som falder i et Tidsrum. De anførte Tal vise vel nu med tilstrækkelig Vished, at dette Antal ogsaa afhænger af det foranderlige Antal af Mennesker i giftefærdig Alder, hvilket Antal igjen for Størstedelen afhænger af den større eller mindre Talrighed af de Kuld, som i tidligere Tider fødtes til Verden. Denne Anskuelse er atter og atter bleven bestyrket, først ved Betragtningen af det afvexlende Antal af Gifte i Alderen 15—20, 20—25, 25—30 Aar o. s. v. i Aarene 1839—53 (Tab. 16), saa ved Sammenligning mellem Ægtevielser i det Hele og Folketallet i Aldersklassen 20—30 Aar hele Riget over ligefra 1801 til 1845 (Tab. 17) og endelig ved samme Sammenligning for de enkelte Stifter fra 1825 til 1845 (Tab. 18).

Naar Vinterens Sne om Vaaren smelter paa vore Fjelde, saa svulme Bækkene pludseligt og stærkt, og Aaerne voxe, og jævnt og mægtigt stiger Vandstanden i selve Stor-Elven. Ligesaa er det med Menneske-Livets Strøm.

I en vis tidligere Tid vorede Kuldene af de fødte Børn pludselig og stærkt; efter den fornødne Tids Forløb var Skaren af de unge, giftefærdige Mennesker ligesaa forøget, og nu tiltog Giftermaalenes Mængde. Saa fandt vi det for det hele Rige; saa fandt vi det ogsaa, om ikke just lige saa regelmæssigt og jevnt, i de enkelte Dele af Riget, hvis mindre Tal og Mængde tilsammen danner det hele Riges Styrke.

8. Mange i Tal, men ikke mange i Forhold.

72. „Nu vel" — saaledes hører jeg en forstandig Mand sige —, „Nu vel, Kjære! jeg forstaar da endelig, hvad Du saa omstændelig har forklaret, fornemmelig dette, at den Forøgelse i Antallet af Ægtevielser, som indtraf fra 1841 af, for en Del skal have sin Grund deri, at der fra 1815 af fødtes mange flere Børn til Verden end før, saa der siden blev saa mange flere voxne Personer i giftefærdig Alder; men jeg maa tilstaa, at jeg veed ikke saa lige, hvortil denne nye Maade at se Tingen an egentlig skal tjene, og det maa jeg sige, at det synes mig ikke at være nogen behagelig Forestilling om Menneske-Livet, vi dermed have faaet. Jeg har jo ogsaa forhen stundom tænkt over denne Sag, og jeg har da syntes at finde en baade rimelig og vakker Forklaring i den Betragtning, at naar Herren gav gode Tider, saa Folk havde let for Udkomme, da kunde flere med god Samvittighed følge sit Hjertes Attraa og stifte Familie; derhos har jeg vel ogsaa tænkt mig, at naar paa en eller anden Maade en vis Letsindigheds-Aand kommer til at herske i et Land, saa ville ogsaa Flere end ellers gifte sig, ogsaa Saadanne, som ikke burde gjøre det, idetmindste ikke endnu. Men efter Din Forklaring ser det jo ud, som om hverken Betænksomhed eller Letsindighed havde noget at betyde her, men som om det alene kom an paa, om der er kommet mange

eller faa Folk til Verden, og paa denne Maade kommer Menneske-Livet rigtig altfor meget til at ligne en Elv, som stiger og falder efter Regn og Tørke, hvilket jo ogsaa var det Billede, Du selv brugte."

Denne Bemærkning kan jeg ganske godt forstaa. Men dette og det næste Kapitel skal være Svar til den og, som jeg haaber, et overbevisende Forsvar for mig, som netop deler den ytrede Mening om Menneske-Livet.

73. Allerførst bør jeg kanske minde om, hvorledes jeg i Indlednings-Kapitlet forberedte Læseren paa, at denne Afhandlings Undersøgelser vilde føre os ad lange og bugtede Veie, før vi kunde vente at naa Maalet.

Dernæst turde det maaske være bedst, at vi nu, da vi ere komne omtrent midtveis og have vundet den værste Bakke op, standse lidt for, før vi gaa videre, ved en enkelt Betragtning at gjøre os det ret begribeligt, hvad Magt der ligger paa denne Undersøgelse, og hvortil den kan tjene.

Tænk Dig et Tidsrum af 20 Aar, og forestil Dig, at der i hvert af de første 10 Aar indgaaes faa nye Egteskaber, altsaa stiftes faa nye Familier i et Land, men at Antallet i de næste 10 Aar pludselig og betydelig forøges! Hvad enten nu mange Egteskaber ansees for et faretruende Onde eller ialfald for et betænkeligt Væsen — og det er en Mening, som næres af en Del af Stats-Videnskabens Mænd —, eller omvendt et lidet Antal nye Egteskaber betragtes som et slet Tegn — og saa tænke andre Stats-Økonomer —; hvad der end antages for at være Aarsag her og hvad Virkning, kort, hvordan end Tingen bedømmes og forklares: saa meget er dog strax indlysende, at det Hele er Noget, som paa det Inderligste hænger sammen med Folkets Kaar og Sæder. Saa meget kunne vi ogsaa strax forstaa, at jo stærkere og pludseligere hin Forandring i Løbet af de 20 Aar monne være, desto mere indgribende Betydning maa den ogsaa have, hvad enten det nu er til det Onde

eller til det Gode. Overalt maa derfor den, som gjerne vil kjende og forstaa sit Folks Forholde, ønske at erholde en paalidelig Kundskab om Forholdet med nye Ægteskabers Stiftelse, og denne Kundskab maa især have Interesse i det Land, hvor hin Forandring fra Tid til anden, hvor hin Stigen og Falden, hin Tiltagen eller Aftagen viser sig usædvanlig stor.

Men et saadant Land er netop vort Norge.

(19.) Foranderligt Antal Ægtevielser.*)

Tidsrum.	Norge.	Sverige.	Det egentlige Danmark.
	Det virkelige Antal af Ægtevielser.		
1. 1801—1810	65,306	198,390	78,908
2. 1811—1820	78,712	216,199	92,603
3. 1821—1830	86,639	228,968	95,475
4. 1831—1840	82,914	215,060	97,796
5. 1841—1850	103,096	240,420	107,156
Tidsrum.	Stigen eller Falden fra det ene Ti-Aar til det andet.		
fra 1ste til 2det	+ 21 pCt.	+ 9 pCt.	+ 17 pCt.
— 2det — 3die	+ 10 —	+ 6 —	+ 3 —
— 3die — 4de	— 4 —	— 6 —	+ 2 —
— 4de — 5te	+ 24 —	+ 12 —	+ 10 —

*) Tallene for Norge og Sverige ere hentede af de officielle Tabel-Værker. Tallene for Danmark ere indtil 1845 hentede af en Oversigts-Tabel i den engelske Eighth annual report of the Registrar-General, Resten af danske Tabeller. Tallene for Preussen ere uddragne af Schuberts „Handbuch der allgem. Statskunde von Europa" samt de af Dr. Dieterici udgivne „Mittheilungen des statistischen Bureau's in Berlin." For England og Frankrig indeholdt hin engelske Tabel alle Tal til 1845; for de følgende fem Aar har jeg for Frankrig benyttet de aarlige Meddelelser af Moreau de Jonnes i „Annuaire de l'économie politique",

74. Dette viser jeg ved at sammenstille alle de hidhørende Tal, som jeg har kunnet overkomme, nemlig Tal paa de nystiftede Ægteskaber i flere Lande og i flere Tidsrum. Jeg ordner dem først i Tidsrum paa 10 Aar, og, ligesom i forrige Kapitel for vore fem Stifter, beregner jeg dernæst, hvor mange Procent Antallet enten stiger (+) eller falder (÷) fra det ene Ti-Aar til det andet (Tab. 19).

(19.) Fortsættelse.

Tidsrum.	England med Wales.	Frankrig.	Preussen.
	Det virkelige Antal af Ægtevielser.		
1. 1801—1810	832,151	?	?
2. 1811—1820	910,426	?	?
3. 1821—1830	1,052,095	2,476,204	1,076,268
4. 1831—1840	1,189,628	2,661,532	1,248,215
5. 1841—1850	1,355,492	2,803,300	1,401,385
Tidsrum.	Stigen eller Falden fra det ene Ti-Aar til det andet.		
fra 1ste til 2det	+ 9	?	?
— 2det — 3die	+ 16	?	?
— 3die — 4de	+ 13	+ 7	+ 16
— 4de — 5te	+ 14	+ 5	+ 12

for Englands Vedkommende den tydske Forfatter Horns Værk over flere Staters Befolknings-Statistik. — Det bedes vel forstaaet, at under Benævnelsen England er ikke Irland og Skotland indbefattet. — For Preussens og Frankrigs og ligesaa for de fleste andre Staters Vedkommende tør det være umuligt at faa istand Lister over Ægtevielser lige fra Aarhundredets Begyndelse og det af den Grund, at efter de mange Krige indtil 1815 forandredes de fleste Staters Grændser, saa Tallene fra den tidligere Tid ikke passe sammen med de følgende.

For hvert 100 Par Ægtefolk, som i Aarene 1801—10 forenedes her i Landet, var der i Aarene 1811—20: 121, altsaa 21 pCt. mere; for hvert 100 Par da var der i 1821—30: 110, altsaa 10 pCt. mere; for hvert 100 Par da var der i 1831—40: 96, altsaa 4 pCt. mindre; for hvert 100 Par da var der i 1841—60: 124, altsaa 24 pCt. mere.

Saa stor var ifølge Tabellen den omtalte Stigen og Falden i Ægtevielsernes Antal i Norge; dermed sammenligne man nu Forholdet i de andre Lande, og man vil se, at den betydelige Tilvæxt i Ægtevielsernes Antal, som fandt Sted i vort Land i det sidste Ti-Aar, er ganske usædvanlig stor. *)

Der maa altsaa være foregaaet noget Usædvanligt i vort Land i den nævnte Tid. At udfinde, hvad dette er, er det samme som at komme efter Aarsagen til den stærke Forøgelse i Ægtevielsernes Antal, og omvendt, at sysle med Undersøgelser om de Giftermaal, som i saa forskjellig Mængde have fundet Sted i vort Land i den sidste Menneske-Alder, falder sammen med Bestræbelsen for at forstaa, hvilke mærkelige Omvexlinger der ere foregaaede i Folkets Liv.

75. Endnu en Omstændighed giver denne Undersøgelse en særegen Interesse for os. Af den sidste Tabel se vi, at der i Løbet af dette halve Aarhundrede i de tre nordiske Lande har været en ganske kjendelig Overensstemmelse i den Maade, hvorpaa Ægtevielsernes Antal snart er steget, snart er faldet. Fra 1801—10 til 1811—20 steg Antallet meget stærkt i Norge, Sverige og Danmark; fra 1811—20 ti 1821—30 steg det fremdeles i alle tre Lande, men meget svagere; fra 1821—30 til 1831—40 faldt Antallet noget

*) Nu vil det forstaaes, hvorledes jeg ovenfor (§ 68) kunde kalde Tilvæxten ogsaa i Throndhjems Stift stor, uagtet den der kun var 16 pCt. og dermed mindre end i de andre Stifter.

i Norge og Sverige og steg kun ganske lidet i Danmark; fra 1831—40 til 1841—50 steg det igjen meget stærkt og det i alle tre Lande. Overensstemmelsen er saa stor, at man strax kommer til at tænke paa, at der kanske har været en fælles Aarsag, og skulde denne Formodning stadfæstes, saa vilde jo en klar Kundskab om Tingen for Norges Vedkommende med det samme brede noget Lys over de beslægtede Nabofolks Forholde.

76. Hermed vender jeg tilbage til den fremmede Bemærkning, som fik Plads i Begyndelsen af dette Kapitel, og hvorpaa jeg har lovet Svar.

Imod den Forklaring, som jeg i det foregaaende Kapitel havde givet over Aarsagen til den stærke Tilvæxt i Ægtevielsernes Antal i den sidste Tid, indeholdt Bemærkningen den Anke, at paa den Maade fornægtedes det Menneskelige i Menneske-Livet, med den Forklaring saa det ud, som om Menneske-Livet flod saa tankeløst hen, som om Besindighed og Samvittighed eller som om Letsindighed og Udyd (der jo ogsaa er noget Menneskeligt) ikke havde noget at betyde her.

Lader os sætte Meningerne ret nøie fra hinanden!

Uimodsigelige Tabeller lære os, at der i Aarene **1831—40** ægteviedes her i Landet ikke fuldt 83 Tusind Par, men i Aarene **1841—50** over **103** Tusinde. „Se — sige da Nogle — se, hvilken Tilvæxt, glædelig Tilvæxt! Dette Tal lærer os dog klarlig, hvilken god Tid der har været i Landet, en god og gylden Tid med rige Aaringer for Landmanden og Fiskeren, med blomstrende Handel og Skibsfart, kort, med Held i fast alle Slags Næringsdrift, med stigende Velstand og opmuntrende Udsigter — en god og og gylden Tid, som altsaa har kunnet bringe selv de meget Betænksomme og Forsigtige til at lade Ængstelsen med Hensyn til Udkomme fare, saa de have vovet at stifte Familie og dermed forøget Landets Styrke." Jeg vil ikke modsige,

at Aarene 1841—50 med Hensyn til hine ydre Omstændigheder kunne kaldes en lykkelig Tid for Norge. Vistnok indtraf der jo i den sidste Halvdel af Tidsrummet adskillige Forstyrrelser, som vi allerede ovenfor have seet omtalte (§ 25). Men jeg vil, som sagt, ikke modsætte mig den af mange indsigtsfulde Mænd med Tilfredshed udtalte Dom, at Tilstanden i hine Aar i det Hele og Store taget var god og lykkelig. Men hvad jeg vil have sagt, er dette, at denne Dom ikke maa ansees beviist ved den usædvanlige Stigen i Antallet af nye Ægteskaber.

„Se, hvilken Tilvæxt" — sige Andre — „truende, i Sandhed ængstende Tilvæxt! Det kan vistnok synes noget haardt ved Lov at forbyde saadanne Folk at gifte sig, som ikke kunne stille nogen Sikkerhed for Familiens ordentlige Forsørgelse; men sig dog! er det ikke nødvendigt, og mon det ikke skulde være til Vedkommendes eget Bedste? Rundt om os se vi jo, hvorledes Skarer af Folk uden rimelig Udsigt til Erhverv, i den mest forargelige Letsindighed, gifte sig ind i Elendigheden. Det er rimeligt, at Tilvæxten for det hele Land maatte være saa stor; thi i mit Sogn og i Nabo-Bygderne og ellers overalt, hvor jeg hos kjendte Folk har forhørt mig om Tingen, har det taget Overhaand med Giftermaal nu paa en Tid, saa En kan sige, at hvor der før var en Familie i en Hytte, er der nu to, om ikke tre. Hvorfra skal der faaes Mad og Klæder til den Børne-Hob, som vil voxe op? thi saa overlags gode have Tiderne slet ikke været, at vi kunne trøste os bare dermed." Heller ikke dette vil jeg modsige, at Letsindigheden kan have været stor; jeg har selv seet mere end nok deraf. Men dette vil jeg have sagt, at den store Tilvæxt heller ikke med Rette kan forklares deraf, som om Letsindigheden skulde være tiltaget.

77. Mange og mangehaande Tids-Omstændigheder have i Aarene 1841—50 ret i høi Grad opfordret Menne-

skene ogsaa i vort Land til at glæde sig i Livet og fatte godt Haab for Fremtiden og indrette sit huslige Liv efter Hjertets Attraa og paa den Maade, som bedst tjener Samfundets Tarv. Men denne samme Tid har ogsaa havt sine Vanskeligheder, som fremdeles have opfordret til forsigtig Klogskab. — Den Letsindigheds-Aand, der altid ligesom lurer paa at trænge ind i Enkeltmands Sind og i Folkets Liv, har vel ogsaa i Aarene 1841—50 havt sine Veie og Gange. Men der har ogsaa været egne Omstændigheder, som have dannet velgjørende Modvægt mod Letsindighedens Indflydelser. — Saaledes har der været fuld Anledning for det Menneskelige i Livet til at komme tilsyne og vise sin Magt. Den gode Art i Mennesket har havt sine Opmuntringer og Prøvelser; ogsaa den onde Art har havt sine Fristelser og Hindringer. Min Mening er kun den, at Aarsagen til det stærkt forøgede Antal Ægtevielser i 1841—50 hverken er den stigende Velstands gode Haab eller nogen tiltagende Usædelighed eller Raahed hos Fattigdommen.

78. Jeg begynder med den Sætning: „Mange i Tal, men ikke mange i Forhold."

Hvorledes det?

Jo, hør et Exempel! En Ager blev ifjor tilsaaet med 1 Tønde og bar 10 Tønder. Iaar blev den ved Opryddning gjort dobbelt saa stor og tilsaaet med 2 Tønder, og nu bærer den 20 eller kanske kun 19 Tønder. 20 eller 19 er mere end 10, det sees jo strax; men regnet i Forhold til Jordens Vidde og Udsædens Størrelse maatte man jo ogsaa have ventet omtrent saa meget. Sammenligner jeg altsaa Avlen iaar med den ifjor, kan jeg sige: meget i Tal eller Maal, men ikke meget i Forhold.

Saaledes er det, jeg siger: Mange Ægtevielser i Tal i Aarene 1841—50, men ikke mange i Forhold.

Ikke sandt? dersom det var saa, at gode Tiders Gunst havde vakt Folks velgrundede Forhaabninger eller næret

Letsindigheds-Aanden og derigjennem foranlediget flere Giftermaal end ellers, saa maatte det gaaet saa til, at ret mange og flere end ellers af dem, der saa at sige stode for Tour til at fylde Ægtestandens Rækker, ogsaa virkelig havde gaaet til, saasnart Touren kom til dem, uden at nøle og dvæle, uden at betænke sig og opsætte Sagen længer, og de, som holde paa hine Aarsager, maa da sige: Mange i Tal og tillige mange i Forhold.

Herpaa staar det altsaa nu. Gjælder den Sætning: „Mange i Tal og tillige mange i Forhold," saa gjælder ogsaa disse Forklaringer om Aarsagen. Skal derimod min Forklaring om en anden Aarsag holde Stik, saa maa den Sætning være den rette: „Mange Ægtevielser i Tal, men ikke mange i Forhold."

79. Jeg maa vel undtage Tyrkiet og kanske nogle faa andre Lande; men ellers har man overalt i Europa ved Tællinger og Beregninger søgt at komme efter, hvorledes det har sig med dette Stykke, om Ægtevielserne have været mange eller faa i Forhold, og derefter har man anstillet Sammenligninger mellem Landene eller mellem forskjellige Tidsrum i et og samme Land. Denne Undersøgelse danner endog et Hoved-Stykke i de statistiske Skrifter, som handle om Befolknings-Forholdene.

Den almindelige Fremgangsmaade hermed er den, at man tæller Antallet af Ægtevielser i et Aar eller flere og saa tager Tal paa Mængden af Folket i Landet. Med disse to Tal finder man da Forholdet mellem Ægtevielser og Folkemængden.

Vi skulle gjøre saa for Norges Vedkommende. Vi kjende jo Folketallet for Aarene 1801, 1815, 1825, 1835 og 1845 (Tab. 11). Vi kjende jo ogsaa Antallet af Ægtevielser for hvert Tidsrum (Tab. 17). Derefter kan det ved et simpelt Regnestykke udfindes, hvordan Forholdet var. Dette er fremstillet i Tabel 20.

80. Hvad vil nu denne Tabel lære os? I Aaret 1835 — for at holde os til den senere Tid, som mest beskjæftiger os —, i 1835 eller gjennemsnitlig i hvert af Aarene 1831—40 maatte man gaa saa vidt omkring i Landet, at man kunde tælle sammen 144 Mennesker, før man stødte paa 1 Ægtepar fra det sidste Aar. I Aarene 1841—50 derimod behøvede man ikke gaa saa langt; der holdtes da saa mange Bryllupper om Aaret, at man fandt et nygift Par for hver 129 Mennesker. Derfor siges Ægtevielserne at have været hyppigere eller flere i Forhold i 1841—50 (1 Par af 129 Mennesker) end i 1831—40 (1 af 144).

I 1841—50 flere i Forhold end i de nærmeste 10 Aar før? Saa skulde altsaa den Mening have vundet, som sagde, at det forøgede Antal var bevirket ved de gode Tiders Gunst, der havde gjort Menneskene dels trøstigere, dels letsindigere?

81. Men den hele Beregningsmaade er ikke at stole paa. Saa ofte den end har været anvendt selv i dygtige videnskabelige Skrifter, har den dog maaske ligesaa ofte misledet som veiledet, og ialfald er det saa her, at den fører os fra istedetfor til Sandheden.

Men hvorledes det?

(20.) Ægtevielser i Forhold til Folkemængden.

Folkemængde.		Ægtevielser.		Aarlig ægteviedes 1 Par blandt efternævnte Antal Mennesker.
Aar.	Antal.	Aar.	Antal.	
1801	883,038	1796-1805	68,230	129
1815	885,431	1811-1820	78,712	112
1825	1,051,318	1821-1830	86,639	121
1835	1,194,827	1831-1840	82,914	144
1845	1,328,471	1841-1850	103.096	129.

Vi skulle overbevise os om det. Og det skal ikke volde os saa overvættes meget Hovedbrud. Hele denne Bog handler jo i Grunden ikke om forviklede Tal, men om virkelige menneskelige Ting og velbekjendte hverdagslige Begivenheder — om Bryllupper! Vi ville i Tankerne sætte os midt ind i en Bryllups-Stue. I nogle af vore Bygder er der endnu saadan gammeldags Skik, at hver Gaard har sit „Bedelag," en vis afgrændset Del af Bygden, en bestemt Samling af Gaarde, hvis samtlige Indbyggere, Smaa og Store, Fattige og Rige, maa indbydes til Bryllup og Barsel og Gravøl. Sammen med Bedelaget indbydes naturligvis ogsaa Slægtninger og enkelte Venner længere borte fra. Nu vel, i hvert af Aarene 1841—50 holdtes der, regnet i Gjennemsnit, 10,309 Bryllupper, og vi kunne forestille os den hele Nation som disse Brudepars Slægt, det hele Land som Bryllupsgaardenes Naboskab eller Bedelag. Blev Ingen forglemt under Indbydelsen, og undlod Ingen at komme, saa vilde altsaa et norsk Bryllup i disse Aar have bestaaet af 129 Personer, Brud og Brudgom 2 og Gjæster 127. I et saadant Bryllup, hvor der i Virkeligheden var endog flere Gjæster, tillader jeg mig at føre Læseren ind. — Her er hyggeligt. Vi kunne ikke andet end more os ved at se paa Ungdommens Munterhed, og det vil underholde os at deltage i de Gamles Samtale; nu og da, ved visse Leiligheder i Løbet af de flere Bryllups-Dage, lægges der an paa at give Laget et mere høitideligt Præg, og vi føle os virkelig festligt stemte. Imidlertid glemme vi ikke det Ærinde, som nærmest bragte os hid. Vi vilde komme efter, om Bryllupper ere hyppige eller ei her i Egnen, om Antallet af dem, som indgaa Ægteskab, er stort eller lidet i Forhold. Hertil maa vi agte paa, hvad det er for Slags Folk, som ere forsamlede, hine 129. Nu og da lade vi Øiet langsomt gaa omkring i Kredsen, og ufornmærkt kunne vi endogsaa optegne i vor Bog, hvad vi se og høre.

Se, derhenne, lidt fjernet fra Tummelen, sidder en høit bedaget Oldemoder; Brudgommens Moder, ogsaa en gammel Enke, men dog rask og rørig endnu, sysler ivrigt med Beværtningen. Ogsaa Brudens Fader og Moder ere tilstede. Hist henne paa Bænken og ellers rundt omkring bemærke vi adskillige ældre Folk, mest gifte Mænd og Koner, deriblandt adskillige af Brudeparrets Sødskende; nogle af disse Ældre ere dog allerede i Enkestand. Inde i Dandsestuen finde vi en talrig Ungdom forsamlet, og ude i Forstuen og paa Tunet tumler sig en Flok af ganske unge Gutter og Smaapiger. Selv Spædbørn mangle ikke; unge Koner fra det nærmeste Nabolag have dem med sig og gjøre sig Flid for at holde dem rolige.

Dette var nu en foreløbig Mønstring. Vi gaa videre; vi indlade os i Samtaler med vore Medgjæster; vi søge i muligste Maade at komme paa det Rene med, om det er saa, at gode Tider opmuntre Folk til at gifte sig, eller om kanske vanskelige Tiders Tryk holder Mange tilbage. Og vi kunne — thi det er ligefremme norske Almuesfolk, vi ere i Selskab med, og de skjønne sagtens, at de i os have ærlige Folk at bestille med — vi kunne gjerne spørge hver Enkelt ganske ligefrem. Men her falder det os jo ikke ind at spørge dem, som allerede ere gifte, hvad de synes om Tiderne, og hvad de agte at gjøre, heller ikke de udlevede Gamle. Smaabørnene og de ganske unge Gutter og Piger gaa vi naturligvis ogsaa forbi; Touren er ikke kommen til dem at tænke paa Sligt. — Derimod kunde der jo nok være Tale om Halvor Hoft der — **han er Enkemand, men neppe over 50 Aar gammel, og han sidder paa en god Gaard. Spørg dog ikke ham; jeg kjender ham som en brav, men meget stilfærdig Mand, som ganske vist ikke har Lyst til at tale om denne Sag. Men saa kan Du spørge hans Broder, Ole Hoft. Han er Fæhandler og har været saa i mange Aar; nu ser han ud til at være 45 Aar. Spørg ham, hvad der er i**

Veien, at ikke han har giftet sig, og han vil svare med megen Omstændelighed, at der er saa Mange, som forsøge sig i Handelen nu for Tiden, og at Tiderne ere saa vanskelige, at det er et voveligt Arbeide at paatage sig de Pligter at forsørge Kone og Børn. End Ole Sletten? ogsaa vel over de 40 Aar og, mærkelig nok, Husmand, altsaa af det Slags Folk, som man meget sjelden træffer i ugift Stand? Ham skulle vi dog ikke indlade os videre med; jeg kjender ham som en ivrig Ren-Skytte, som hidtil nok ikke har tænkt paa anden Lyst end at fare i Fjeldet. — Men der er jo Sylfest Kvaale — en vakker Karl paa kanske 28 Aar, Gaardmandssøn og Underofficer. Spørg ham — men her maa Du spørge fint —, og Du vil faa høre, at han var ikke ældste Søn, havde altsaa ikke nogen Faders-Gaard at tiltræde, fik heller ikke store Arvemidler efter Forældrene, da de mod et ganske godt Føderaad overlode Gaarden til den ældste Søn. Fik Sylfest en Gaard idag, saa holdt han gjerne Bryllup imorgen; men det er ikke saa let at faa en Gaard. — Saa er der Lars i Præstegaarden, bekjendt al Bygden over som en af de paalideligste Karle og mangeaarig, velbetroet Tjenestekarl paa Præstegaarden, af hvilken han ogsaa har sit Navn nu. Han er, vil jeg antage, omtrent 40 Aar. Hvorfor gaar han Ungkarl endnu? Mon det er af Kjærlighed til Kort-Legen, som vi netop se ham underholde sig med blandt Ung-Lyen der henne ved Bordet? Nei, jeg kjender Lars meget nøie og veed, at det er en stor Undtagelse, naar han rører ved Kortene, og han spiller ikke heller høit Spil nu; den Mand har i sin Tjenestetid lagt sig en Kapital til Bedste. Hvad har da været i Veien? Hans Fader var Gaardmand; det gik ud med ham, og Gutten maatte tidlig sørge for sig selv og tage Tjeneste. Som Gaardmandssøn var Lars imidlertid bedre vant end de fleste Tjenestegutter og kunde ikke lade sig nøie med den første den bedste Husmandsplads, hvortil kommer, at han nu i mange Aar, efter Faderens Død, har

anvendt en ikke saa liden Del af sin Fortjeneste til at hjælpe den gamle Moder. Nu kommer det an paa, om han bliver heldig med en Fæhandel, han tænker at begynde med, og om han saa kan faa kjøbt et lidet Gaardsbrug. Jeg ønsker og haaber det, og jeg skulde sandelig være glad, om jeg kunde træffe til at være i Nærheden og følge den Mand til Kirke paa hans Hædersdag. — Nu, denne Lars havde jo noget større Fordringer til Livet end de fleste Tjenestegutter. Men se der, der gaar en anden Lars hen over Gulvet, der sidder Hans med Piben, der tager Halvard til Kruset, der sidder Sjugurd og nikker — disse og flere unge Karle paa 25—30 Aar og deromkring, de forlange sandelig ikke Meget; det er Tjenestegutter, Løskarle, Bygde-Skomagere o. s. v., og de vilde anse det for store Ting, om de kunde faa sig en simpel Husmands-Plads eller et skikkeligt Plads-Emne. Men spørg dem, og Du skal faa det samme Svar, som jeg har faaet, at nu paa en Tid er det saa vanskeligt at faa Tag i et Stykke Jord, og Jorden er saa dyrlagd, at En ikke vel kan tage sig ud med at være Husmand. — „Men paa den Maade“ — udbryder Du kanske — „skulde der jo ikke blive flere Giftermaal af her i Bygden.“ Det var ikke Meningen. Vor vakre Brudgom viser os jo Exempel paa det Modsatte; han fik sig, som Du ser, en brav og agtværdig Enke, som sidder i gode Kaar. Og der er jo mange andre Exempler; thi netop i de sidste Aar har Præsten her i Gjældet viet usædvanlig mange Par, Noget, vi — naar vi gaa indom paa Præstegaarden — kunne forvisse os om af Ministerial-Bogen. Meningen var kun at gjøre dig tydelig opmærksom paa den Ting, at naar vi ville komme efter, om Ægtevielserne ere mange eller faa i Forhold for derefter at bedømme Folkets Kaar og Sæder, saa maa vi holde os — ikke til Børnene, heller ikke til de Gifte (thi dem kan der jo ikke være Tale om i denne Sag), men til de voxne Ung-

karle og Piger samt til de Enkemænd og Enker, som ikke ere altfor gamle.

82. Dersom vi nu engang i Tidsrummet 1841—50, f. Ex. i Løbet af det Aar fra St. Hansdag 1845 til St. Hansdag 1846, kunde have gaaet Landet rundt og været tilstede ved alle Bryllupper og der fundet al Slægt og alt Naboskab forsamlet, saa vilde vi have kunnet finde og optegne, hvad Præsterne i Aarets Løb og Folketællerne ved Nytaars-Tider virkelig fandt og optegnede.

Nu skal Præsternes og Folketællernes Arbeide komme os til Gode. Derefter kunne vi danne os en meget paalidelig Forestilling om, hvad Slags Personer og hvor mange af hvert Slags der var tilstede ved et almindeligt norsk Bryllup i det nævnte Aar, kun at vi tænke os, at alt Folket tog Del i disse Familie-Fester.

Antallet af Bryllupper i det enkelte Aar ville vi sige var netop Tiende-Parten af de 103,096 Bryllupper, som holdtes i de ti Aar 1841—50, altsaa . . . . . 10,309.

Der var følgelig ligesaa mange Brudgomme og lige saa mange Brude.

I. Af de tilstedeværende Folk var der først nogle, som enten slet ikke kunde gifte sig, eller som der ikke kunde være synderlig Tale om, nemlig:

1) Gifte, a) Mænd 208,778
b) Koner . . . . 208,611 *)

*) Der maa naturligvis have været lige saa mange Koner som Mænd. Men kanske nogle Mænd paa Folketællingsdagen opholdt sig paa fremmede Steder og bleve talte to Gange, baade der, hvor de havde hjemme, og der, hvor de for Tiden opholdt sig. I alt Fald have Folketællerne begaaet en Feil, der dog heldigvis ikke er betydelig.

2) Børn og unge Mennesker under 20 Aar,

a) Drenge 292,480

b) Piger . . . . 286,509*)

II. De, der ikke paa samme Maade som hine vare hindrede i at gifte sig, vare:

1) a) Enkemænd 19,068

b) Enker 47,627

2) Ugifte over 20 Aar:

a) Ungkarle 131,867

b) Piger 133,438

III. Hertil kommer endnu nogle faa Personer, som Folketællerne ikke lagde nøie Mærke til, **) saa vi nu ikke vide, om de vare gifte eller ikke, men som, fordi de vare saa faa, uden Skade kunne sættes ud af Betragtning, 40 Mands- og 53 Kvindes-Personer, ialt . . . . 93.

Det samlede Antal var altsaa . . . . . 1,328,471, som netop udgjør det i Tab. 20 angivne Tal paa Folkemængden i 1845.

Tænke vi os nu disse Personer, som før omtalt, jevnt fordelte paa de 10,309 Bryllupper, saa bliver det omtrent

*) Det er jo ikke saa aldeles nøiagtigt at betragte alle Personer under 20 Aar som Folk, der ikke kan være Tale om ved Giftermaal. Der er jo virkelig Nogle, som gifte sig i Alderen under 20 Aar. Men det er dog saa yderlig faa Gutter, som dette er Tilfældet med, at Feilen for deres Vedkommende bliver ganske umærkelig. Lidt større er Feilen for Pigernes Vedkommende. Men her opveies den rimeligvis ved den stadige Feil af Folketællerne, at de ofte anføre Piger i 19 eller 20 Aars Alderen som hørende til Aldersklassen over 20 Aar, Noget, jeg ogsaa har gjort opmærksom paa i Afhandl. „Om Dødeligheden i Norge," Side 22.

**) Se Afh. „Om Dødeligheden," Anm. til Side 20.

saa, som følger (omtrent — thi ved denne Beregning maa der ikke være Brøker i Tallene):

I.	1) Gifte, a) Mænd	. . . .	20
	b) Koner	. . . .	20
	2) Personer under 20 Aar, a) Drenge	. . . .	28
	b) Piger	. . . . .	28
II.	1) a) Enkemænd	. . . .	2
	b) Enker	. . . .	5
	2) a) Ungkarle	. . . .	13
	b) Piger	. . . .	13
		tilsammen	129,

nemlig Brud og Brudgom 2 og Gjæster 127.

83. Dette er jo ganske det samme Antal, som vi fandt i Tab. 20. Men nu have vi lært, at naar vi rettelig ville undersøge, om ÆgteviElserne ere mange eller faa i Forhold, for derefter at bedømme, om gode Tiders Gunst tilskynder eller om haarde Tiders Tryk forhindrer Folk fra at gifte sig, saa maa vi agte kun paa Antallet af dem, som høre til Klasse II, nemlig Ungkarle og Piger i voxen Alder (over 20 Aar) samt Enkemænd og Enker; thi alle de andre Personer kan der ikke være Tale om. I 1845 eller overhoved i et af Aarene 1841—50 maa vi altsaa tænke os Tingen saa: Af 2 Enkemænd og 13 voxne Ungkarle giftede sig 1; af 5 Enker og 13 voxne Piger var der 1, som stod Brud; de Andre, 14 Mandspersoner og 17 Kvinder, vare ogsaa gamle nok og derhos i ugift Stand, saa de for den Sags Skyld nok kunde giftet sig; men der var Omstændigheder, som gjorde, at de med eller mod sit Hjertes Ønske udsatte dermed for en Tid eller for bestandig; for det Første maatte de nu kun sidde og se paa det enkelte Par, hvis Fest man feirede.

Her er det rette Forhold: Hvert Aar 1 Brudgom blandt 2 Enkemænd og 13 Ungkarle, hvert Aar 1 Brud blandt 5 Enker og 13 Piger. *)

84. Var nu dette mange i Forhold, eller var det ikke mange i Forhold?

Dersom der aarlig i 10 Aar giftede sig 1 af 10, saa var det det størst tænkelige Forhold; thi da vilde de jo alle blive gifte i Løbet af de 10 Aar. Men dette Forhold kan aldrig blive virkeligt. Nogle dø jo i Løbet af de 10 Aar, og overalt er der gjerne En og Anden, som foretrækker al sin Tid at forblive ugift. Det for Aaret 1845 fundne Forhold maa derfor visnok kaldes mærkeligt i og for sig selv.

Men hvad det her gjælder om, det er at erfare, om Forholdet er stort eller ikke stort i 1845 i Sammenligning med 1825 og 1835, og det vil erfares af Tabel 21, der er udført ganske paa den nu forklarede Maade, kun at jeg har maattet gaa mere i det Fine og bruge ikke alene hele Tal, men ogsaa Brøker.

85. Den Lærdom, som denne Tabel indeholder, kan paa letteste Maade fremstilles saa:

I et almindeligt Bryllup her i Landet i 1825 (og vel omtrent ligesaa i hvert af Aarene 1821—1830) kunne vi tænke os 12 Enkemænd og Ungkarle eller vel saa det (12_2). Af disse var 1 Brudgom; de øvrige, Resten af

*) Det vilde dog have været endnu nøiagtigere, om vi kunde have sat ud af Betragtning alle de Enkemænd og Enker, som allerede vare i den Alder (f. Ex. over 60 Aar), hvori sjelden eller aldrig nogen gifter sig. I 1845 vare omtrent ⅔ Dele af dem over 50 Aar, og det var vel ligesaa i 1835 og 1825. For disse sidstnævnte Folketællings-Aar mangle vi imidlertid Opgaver derom. Jeg indskrænker mig derfor her til at anmærke, at vi ved Sammenligningen med de tidligere Folketællings-Aar især skulle holde os til Tallene over Ungkarle og Piger som den talrigste og vigtigste Klasse. Se følg. Anm.

de samme 12, vare vel for det Meste Personer, som nok ogsaa kunde have Sind til at stifte Familie; men det gik dem omtrent saa, som vi hørte om vore Venner i Bryllups-Gaarden hist: forskjellige Omstændigheder vare i Veien, saa de maatte udsætte dermed i det Mindste for det Aar.

I 1835 var der foruden et Par Enkemænd, der, som før bemærket, mest vare Oldinger, som der egentlig ikke burde være Tale om, alene af Ungkarle 12 (nøiagtigere $12,_{2}$). Det lader altsaa til, at der nu var endnu flere Omstændigheder, som afholdt Folk fra at gifte sig, saa Antallet af dem, som giftede sig, var mindre i Forhold end i 1825.

(21.) Gifte og Giftefærdige.

Aar.	Det aarlige Antal af Enkemænd og Ungkarle, som giftede sig.	Det hele Antal af Enkemænd og Ungkarle.
1825	$8,663,_{8}$	105,897
1835	$8,291,_{4}$	16,625 og 100,835
1845	$10,309,_{6}$	19,068 og 131,867
	Forhold.	
1825	1	af $12,_{2}$
1835	1	af $2,_{0}$ og $12,_{2}$
1845	1	af $1,_{8}$ og $12,_{8}$
	Det aarlige Antal af Enker og Piger, som giftede sig.	Det hele Antal af Enker og Piger.
1825	$8,663,_{9}$	138,297
1835	$8,291,_{4}$	42,660 og 105,804
1845	$10,309,_{6}$	47,627 og 133,438
	Forhold.	
1825	1	af $16,_{0}$
1835	1	af $5,_{1}$ og $12,_{8}$
1845	1	af $4,_{6}$ og $12,_{9}$

I 1845 endelig eller i hvert af Aarene 1841—50 var der af Ungkarle paa det Nærmeste 13 (12 $_8$), altsaa noget flere end i 1835. Vi maa da tro, at saadanne hinderlige Omstændigheder, der i 1835 lode saa Mange gaa ugifte, vedbleve at virke endnu og det heller mere end mindre.

For hver Brudgom var der altsaa fra 1825 til 1845 bestandig flere Mandspersoner, som undlode at gifte sig, eller: de, som virkelig giftede sig, vare bestandig færre i Forhold.*)

*) Den udførte Beregning er endda ikke saa nøiagtig, som den kunde været. Men hertil skulde man havt følgende Opgaver:
1) over Antallet af dem, som kunde gifte sig, og det særskilt over Enkemænd, Ungkarle, Enker og Piger i Alderen 15—20, 20—30, 30—40, 40—50, 50—60 Aar, samt
2) over Antallet af dem af hine forskjellige Klasser af Folk i de forskjellige Aldere, som virkelig giftede sig.

Hermed vilde man kunne beregne Hyppigheden af Egtevielser inden de forskjellige Klasser og i de forskjellige Aldere. Det er dog hidtil neppe mange Lande, hvor saadanne Beregninger ere udførte; men i det danske Tabel-Værk af 1850 haves et mønsterværdigt Exempel derpaa.

Hos os have vi de under No. 2 nævnte Opgaver i Præsternes aarlige Lister, men kun fra 1839 af (se Tab. 16, hvor Opgaverne for Ungkarlenes og Pigernes Vedkommende ere benyttede).

De under No. 1 nævnte Opgaver haves i Grunden ogsaa for Folketællings-Aarene 1835 og 1845. I disse Aar toge Folketællerne Tal først paa alt Folket i de forskjellige Aldersklasser, dernæst ogsaa paa de gifte Mænd og Koner samt Enkemændene og Enkerne i de forskjellige Aldere, ved Hjælp af hvilke Tal ogsaa Antallet af Ungkarlene og Pigerne i de forskjellige Aldere kunde findes. Men disse Opgaver om de Gifte samt om Enkemændene og Enkerne har jeg her ikke kunnet gjøre nogen Brug af, af den Grund, at Tallene i de mange Præstegjælds-Lister endnu ikke eller kun tildels i Tabel-Kontoret ere opsummerede; for 1835 er det slet ikke gjort, for 1845 er det gjort paa en ufuldkommen Maade (se Folketællings-Tabellen for 1845, Indledn. Side X). —

Ogsaa af Kvinder, som bleve gifte, var der i 1825 flere, i 1835 færre og i 1845 endnu færre i Forhold til dem, som ikke bleve gifte. Nu kan Nogen sige, at Forskjellen fra 1835 til 1845 dog ikke er stor. Nu vel. Men den allermindste Forskjel her er nok til at vise Sandheden af den Sætning: „Mange i Tal, men ikke mange i Forhold." De, som bleve gifte i 1841—50, vare ialfald ikke flere i Forhold end før, men heller færre. Saa staar altsaa den Sætning, som jeg havde opstillet, og den modsatte Sætning: „Mange i Tal og tillige mange i Forhold," den holder ikke Stik. Men holder denne Sætning ikke Stik, saa gjælder heller ikke den Mening, som sagde, at det usædvanlig forøgede Antal Ægtevielser i 1841—50 havde sin Grund i og var et Vidnesbyrd om de gode Tiders Velstand eller stigende Letsindighed.

86. Mange i Tal, men ikke mange i Forhold, heller færre! Hermed maa en Ting hænge sammen, som vi allerede ovenfor lagde Mærke til, den Ting, at der i den sidste Tid af Brudgomme og Brude i den unge Alder under 25 Aar var færre, end vi ellers fandt Grund til at gjøre Regning paa (se Tab. 16 og § 61, hvor Tingen er fremstillet som Undtagelse for en ellers gjældende Regel). — Naar en Gut paa 24 Aar, som ved Nytaars-Tider kanske saa halvt havde bestemt sig til at holde Bryllup engang i Aarets Løb, senere hen bliver bragt til at udsætte dermed til næste Aar, saa bliver han jo 25 Aar, og udsætter han endnu et Aar til, saa bliver han jo 26 Aar gammel som Brudgom. Med dette lille Exempel have vi let for at sætte os ind i det Forhold, jeg her maa gjøre opmærksom paa. Naar, som vi i nærværende Kapitel have seet, Ægtevielserne i Landet Aar om

Da de oprindelige Præstegjælds-Lister endnu haves, saa kan det Forsømte endnu indhentes, og at dette maa ske i det Mindste for 1845, er en ligefrem Nødvendighed, naar det vidtløftige Folketællings-Arbeide skal yde den tilsigtede Nytte.

Aar i den senere Tid have været faa i Forhold og snarere færre end før, saa maa det være gaaet til paa den Maade, at Folk have udsat med Giftermaal, nogle vel kun et Aar, andre flere Aar, og de, som endelig have giftet sig, have da været ældre af Aar, end almindeligt var i tidligere Tider. Hin Jagttagelse, at der i den sidste Tid var saa faa Brudefolk i meget ung Alder, fremkaldte allerede den Formodning, at der maatte være foregaaet Noget, som bragte yngre Mennesker til at udsætte med Giftermaal; denne Formodning stadfæstes ved den nu sidst vundne Indsigt, at Ægtevielserne virkelig i 1841—50 have været faa i Forhold, og denne Indsigt bliver ved Overensstemmelserne med hin tidligere Jagttagelse endnu vissere.

87. Mange Ægtevielser i Tal, men ikke mange i Forhold! Aarsagen til det stærkt forøgede Antal Ægtevielser i 1841—50 altsaa ikke gode Tiders Tryghed eller Letsindighed (thi da maatte det allerførst have vist sig, at de vare mange i Forhold)! Resultatet af nærværende Kapitels Undersøgelse er da dette: Den stærke Forøgelse i Antallet af Folk i giftefærdig Alder, som var Følge af de mange Fødsler fra 1815 af, og som viste sig pludselig fra 1841 af, denne stærke Forøgelse har jeg før betragtet som Noget, der var med at bevirke det stigende Antal af Ægtevielser, som en af de flere medvirkende Aarsager, som Noget, der maatte have en vis Del i at fremkalde det store Antal Ægtevielser og derfor ikke ganske burde oversees. Rettere er det nu at betragte denne Omstændighed (den store Mængde af Folk i giftefærdig Alder) som — ikke en af Aarsagerne — men som Aarsagen, som den fornemste, den væsentligste, den alt Andet overveiende Aarsag, ved Siden af hvilken de andre Ting, som ellers gjælde og i andre Lande, England o. s. v. med Rette gjælde som de væsentlige Aarsager (gunstige Tidsomstændigheder, gode Udsigter, o. s. v.) synke ned til Bi-Omstændigheder, der nok have været til, men ikke gjort meget til eller fra.

Hvad der i England med Rette gjælder for Hoved-Aarsag til Forøgelse af Ægtevielsernes Antal (se § 63), det skal her i Norge kun gjælde som en lidet betydende Bi-Omstændighed — kan der være Rimelighed i saadan Tale? Ja, der kan — i dette Stykke som i flere andre. Et saadant andet Stykke er Havets Stigen og Falden mod Strandbredden. I England stiger og falder Havet regelmæssigt og meget betydeligt; det samme er ogsaa Tilfælde langs Norges nordlige Kyst; her i Christiania-Fjorden, hvor dog ogsaa Havet skyller ind, kan Vandstanden vel stige og falde, men ikke saa betydeligt og regelmæssigt. Hin regelmæssige og stærke Bevægelse er den bekjendte Ebbe og Flod, eller Flod og Fjære, som den norske Almuesmand kalder det. Naar i Nordlandene Vandstanden stiger til det Høieste, saa veed Fiskeren, at dette er den almindelige og daglige Bevægelses Orden; han veed vel endogsaa, at Aarsagen til den ligger i en anden Klodes, Maanens, fjernt-virkende Tiltrækningskraft. Naar derimod Fiskeren her i Christiania-Fjorden en enkelt Gang bliver opmærksom paa en noget høiere Vandstand end sædvanlig, saa tænker han paa sydlige og vestlige Storme ude paa Havet som Aarsag hertil. Storm og Stille kan vistnok ogsaa i Nordlandene bevirke, at Floden nu og da stiger usædvanlig høit, eller at Ebben sænker sig noget dybere end ellers; men dette har mindre at betyde; den væsentlige Aarsag er jo en ganske anden. Omvendt kan vel ogsaa i Christiania-Fjorden den samme Ebbe og Flod spille ind med; men her er dens Virkning altfor ubetydelig til at komme i Betragtning. Hvad der er Hoved-Aarsag hist, det er en umærkelig Bi-Omstændighed her; hvad der her saa at sige gjør Alt, det gjør kun lidet fra eller til hist.

I England, Frankrig, Preussen o. s. v. lader det til, at de væsentlige Aarsager til det stigende eller faldende Antal af Ægtevielser ligge i de samtidige Omstændigheder, de gunstige eller ugunstige Tids-Omstændigheder; det er imidlertid

høist sandsynligt, at man ved nærmere Undersøgelse vilde finde, at ogsaa fortidige Omstændigheder spille ind med, fortidige Omstændigheder, som have bevirket, at nu et talrigere, nu et mere faatalligt Kuld af Børn er traadt ind i Verden, saa Antallet af giftefærdige Folk senere hen bliver større eller mindre; men dette Sidste har vel havt mindre at betyde end hine stærkere virkende samtidige Omstændigheder. I Norge derimod, og rimeligvis lige saa, skjønt i mindre Grad, i Sverige og i Danmark, har der i de sidste to eller tre Menneske-Aldere været den mærkelige Eiendommelighed, at netop de fortidige Omstændigheder med deres i det Fjerne virkende Indflydelser have været de overveiende, og at de samtidige Afvexlinger af gunstige og ugunstige Tider ved Siden deraf kun have udøvet ringe og hurtigt forbigaaende Virkninger. I Norge har der i dette Aarhundrede viist sig en paafaldende og stærk Ebbe og Flod i Befolkningens Bevægelse, hvis Regelmæssighed Døgnets omløbende Veir med Storm og Stille kun lidt har formaaet at forstyrre; i Englands og andre Landes Befolkninger har samme Ebbe og Flod været saa ringe, at den endnu ikke er bleven bemærket.*)

*) I Nordland eller Finmarken vilde det vel ikke være muligt at færdes en eneste Dag uden at blive opmærksom paa, hvad Ebbe og Flod har at betyde; ved Christiania-Fjorden derimod kunde man henleve sin Tid uden at have Tanke om, at der var en saadan Ting til. Dette Exempel lader os forstaa, hvorledes det hardkunnet gaa til, at andre Landes Statistikere ikke have bemærket det her omhandlede Forhold eller, om de ere komne til at tænke derpaa, ikke have kunnet tillægge det nogen Vægt. Ovenfor, i § 63, omtalte jeg, hvorledes jeg hos udenlandske Forfattere ikke havde fundet Spor til den Anskuelse, at det til en vis Tid forøgede Antal Ægteskaber kunde skyldes den forøgede Mængde af den giftefærdige Befolkning, altsaa den forøgede Mængde af fødte Børn i en vis tidligere Tid; efterat dette var skrevet og alle For-

9. Rift om Brødet.

88. Naar vi med Antallet af dem, som indgik ordentligt Ægteskab, sammenligne Antallet af de Personer, der bleve Fædre og Mødre til uægte Børn, saa finde vi, at disse

arbeider til hele denne Afhandling vare udførte, har jeg dog i et nyt og udførligt Værk, som i Mellemtiden var ankommet til Universitets = Bibliotheket („Bevölkerungswissenschaftliche Studien aus Belgien" af J. E. Horn, Leipzig 1854, 1ste Bind, Side 223), fundet Tanken erindret, men tillige Forklaring og Beviisførelse om, at den ikke skulde være rigtig. Efter denne Forfatter skulde vi have fundet „Ægteskabs=Frekventsen," d. e., Ægteskabs = Hyppigheden eller om Ægtevielserne ere mange eller faa i Forhold, ved at tage Hensyn til den hele Folkemængde (selv gifte Folk og Smaabørn); saaledes skulde vi som i Tab. 20 fundet ud, at Ægteskabs = Hyppigheden i 1841—50 var større end i 1831—40; deraf skulde vi have sluttet, at der i 1841—50 havde været saa meget bedre Tider, og at disse alene havde bevirket, at Ægtevielserne forøgedes i Tal, langt mere end i flere af Europas mest blomstrende Lande (§ 74); det skulde da Intet have havt at betyde her, at Antallet af giftefærdige Folk, i Alderen 20—30 Aar, havde taget af i 1835 og saa steget ganske overordentligt i 1845 (Tab. 17); heller ikke det skulde have Noget at betyde, at af disse Giftefærdige mindst lige saa mange i Forhold som forhen maatte gaa ugifte (Tab. 21). De gode Tider i 1841—50 (de isaafald i Sandhed høist usædvanlige Tider) skulde have bevirket dette, at af dem, som havde Alderen til at gifte sig og som endnu vare ugifte (thi Andre kan der jo ikke være fornuftig Tale om her), var der paa en Gang flere end før, som virkelig giftede sig, og derhos mindst lige saa mange som før, der maatte lade være at gifte sig, saaledes, at naar forhen af 100 giftefærdige Personer, jeg vil sige: 80 giftede sig og 20 forbleve ugifte, saa skulde nu af 100 saadanne Personer kanske 90 gifte sig og endda 20 forblive ugifte! — Ligesaa maatte Nogen efter Jagttagelser over Vandstanden i Christianiafjorden kunne bevise, at der ikke var Ebbe og Flod i Nordlandene, og at der ikke var Noget i den Tale om Maanens Indflydelse paa Havets Gang.

sidstes Antal i Aarene 1841—50 steg endog stærkere end hines. — Ved denne samme Tid, 1841—50, tiltog Forbrydernes Antal i lige Maade i en foruroligende Grad. — I disse Aar omtrent var det, at de store Udvandrer-Tog til Amerika vakte baade Forbauselse og Bedrøvelse. Til samme Tid var det ogsaa Tilfælde med Flere og Flere, mest Folk af ringe Kaar, at de inden Riget selv flyttede fra Egn til Egn for at søge Levebrød. — Vil man se bort fra de sidste 3 eller 4 Aar og gjenkalde sig i Erindringen Tilstanden i hine Aar, vil man vist indrømme, at det oftere var saa, at Arbeideren maatte søge om Arbeide, end at Arbeidet søgte efter Manden, og at der ikke saa ganske sjelden herskede Arbeidsløshed. — I 1845 udkom der en ny Fattiglov; men i de nærmeste 5 Aar efter hørtes der maaske mere end nogensinde i denne Menneske-Alder Klage over stigende Fattigbyrder. — At Dødeligheden i Landet i 1841—50 var, vel mindre end i 1831—40, men endda større end i 1821—30, det er i og for sig et betænkeligt Tegn med Hensyn til Folkets Velmagt og Velbefindende og saa meget mærkeligere, som man efter den lange Freds-Tid og Fremskridts-Tid snarere skulde ventet det Modsatte. — De Mænd eller Autoriteter, som have at besætte ikke alene Embeder, men allehaande underordnede og ganske sparsomt lønnede Poster og Bestillinger, have vel aldrig seet saa mange Ansøgere melde sig til disse Levebrød, som netop i den nævnte Tid. — Hidtil havde vi hengivet os til en næsten ublandet Glæde over „Norges Herlighed." Kom Rygter om Strid og Uro i andre Lande, sang man saa trygt:

„Klippens Top, som Granen bær,
Muntre Sjeles Fristad er;
Verdens Tummel nedenfor
Til min skyhøie Bolig ei naar."

Men Arbeider-Agitationen fra 1848 var ikke „muntre Sjeles" Værk; den var „Verdens Tummel," som temmelig

volbsomt overbevisle os om, at ogsaa vort „Fristed" kunde trues. *)

I disse samme Aar 1841—50 steg dog Antallet af Ægteviesser fra ikke fuldt 83 Tusinde, som det var i 1831—40, til over 103 Tusinde, en Tilvært saa stor, at vi ikke i noget Land, ikke i England, Frankrig, Preussen, Danmark eller Sverige fandt Mage dertil, ikke paa langt nær (§ 74).

89. Dersom vi nu, som mange have gjort, vilde forklare os denne Tilvært deraf, at Letsindigheden havde taget saaledes Overhaand, at fattige Folk giftede sig, saasnart den naturlige Attraa var der, hvorledes skulde vi saa forklare os den endnu større Tilvært i Antallet af uægte fødte Børn,

*) Nogle af disse Sætninger kunne godtgjøres med Tal.

Antallet af uægte fødte Børn, de dødfødte deri ikke iberegnede, var:

1816—20:	12,136
1821—25:	12,670
1826—30:	12,614
1831—35:	12,111
1836—40:	12,017
1841—45:	15,731
1846—50:	17,479.

Antallet af Personer, som ved de civile og kombinerede Retter straffældtes for Justits-Forbrydelser, var:

1836—40:	6,993
1841—45:	8,782
1846—50:	11,616.

Udflytningen til Amerika, som i 1841—45 neppe beløb til 5000 Personer (se Femaars-Beretningen om Rigets økonomiske Tilstand 1841—45, Side XXXI) og tidligere ganske vist havde været endnu mindre, steg i 1846—50 til 10,779.

Om Dødeligheden i Aarene 1821—30, 1831—40 og 1841—50 se min Afhandl. „Om Dødeligheden i Norge", Kap. 9.

Om Flytning inden Rigets Grændser, se samme Afhandl. Side 126.

som jo snarere vidne om det Modsatte af letsindige Ægteskaber?

Eller dersom vi, som Andre have gjort, vilde forklare os Tilvæxten af Ægtevielser som Følge af en særdeles Velstand i Landet, som gjorde det saa usædvanlig let for Folk at finde Udkomme, hvorledes skulde vi da forstaa det, at der til samme Tid var saa Mange, som gjorde sig til Tyve, at der saa ofte spurgtes Arbeidsløshed og Hjælpeløshed, at saa Mange maatte flytte hjemmefra, at Stemningen mellem Arbeidere og Arbeidsherrer blev saa bitter, at Spændingen truede med at briste?

Jeg skjønner ikke, hvorledes disse Ting skulde kunne forliges med hinanden uden ved Hjælp af den nys om Ægtevielserne beviste Sætning:

„Mange i Tal, men ikke mange i Forhold."

90. Men Tanken i denne Sætning maa udvikles videre, og jeg opstiller denne nye: Den Omstændighed, som bevirkede, at Ægtevielserne i 1841—50 bleve saa mange i Tal, den samme Omstændighed bevirkede ogsaa, at de bleve saa faa i Forhold.

Antallet af unge Mennesker i giftefærdig Alder forøgedes pludselig og stærkt i Aarene 1841—50. Det var denne Omstændighed, som bevirkede, at Ægtevielserne bleve saa mange i Tal, og at de bleve saa faa i Forhold.

Maaske vil denne Række af Sætninger falde underlig og vanskelig at fastholde. Men vi skulle ikke gjøre Tingen vanskeligere, end den er. Vi ville erindre, at det jo er rent menneskelige og huslige Anliggender, her handles om, Anliggender, som vi jo desuden ganske nylig have oplevet og taget Del i, næsten enhver af os.

91. Se, vi ere jo vante til at betragte de to Ting som hørende sammen, Levebrød og Giftermaal. Det kan vel være, at Nogen har Levebrød og dog ikke tænker paa Giftermaal; omvendt kan det ogsaa træffe, at Nogen gaar

hen og bestiller Lysning og Brudevielse o. s. v. uden at have Levebrød. Men begge Tilfælde ere sjeldnere; for det Første kunne vi sætte dem ud af Betragtning; indtil videre kunne vi lade den Sætning gjælde: Saa mange Levebrød — lige saa mange Giftermaal.

Ved denne Tale om Levebrød og Giftermaal er det dog kun Mændene, jeg tænker paa, og det kun de Mænd, som gifte sig 1ste Gang, Ungkarlene altsaa. Thi naar en Enkemand tager sig sin 2den eller 3die Kone, saa er det jo for det Allermeste kun en Fortsættelse af den gamle Husholdning, der er bygget paa det tidligere Levebrød.

Naar en Skipper dør eller et nyt Skib skydes paa Vandet og saa en Styrmand faar Skibet at føre, saa har han, hvad han kalder sit Levebrød. Jungmanden kalder det maaske allerede sit Levebrød, naar han faar Hyre som helbefaren Matros. Embeds-Kandidaten kan faa Ansættelse i et nyt oprettet Embede eller i en aftraadt ældre Embedsmands Sted, og her har han sit Levebrød; ligesaa er det, naar Kontoristen opnaar at blive Lensmand, eller naar Skoleholder-Subjektet faar Ansættelse ved en Omgangs-Skole eller Fast-Skole. Naar en Gaardmand bliver gammel og opgiver sin Gaard, da kan det være, at ældste Søn beholder den hele Gaard, og denne afgiver da kun et Levebrød som tilforn; men det kan ogsaa være, at Gaarden i den forrige Brugers Tid er saa vidt opdyrket og udvidet, eller at hans flere Sønner have Mod paa at foretage saadan Opdyrkning selv, at det kan gaa an for dem at dele den mellem sig i flere Brug, og gaar Alt efter Forventning, saa bliver der flere Levebrød udaf det ene, som var før. En Tjeneste-Gut kan af sin Husbonde faa en nys afdød Husmands Plads-Brug; han kan ogsaa faa sig udvist et Plads-Emne i Skoven, sætte sig et Hus der og saa begynde at bryde Ager og rydde Eng der rundtomkring; i begge Tilfælde haaber han at have fundet sig et Levebrød. Den Bygde-

Skomager, som passer Leiligheden efter sin tidligere Mesters Bortgang og sikrer sig Arbeidet i de Huse, hvor hin Aar om Aar holdt Folk med Skotøi, han overtager paa en Maade en Forgjængers Levebrød; om den Skrædder derimod, som nys kom hjem til Bygden med nye Snit og Moder og derved vandt for sig en ældre og mere gammeldags Skrædders fleste og bedste Kunder, om ham kunne vi sige, at han paa en Maade deler en Andens Levebrød. Den Mekanikus endelig, som fandt paa at indrette et Værksted og forsyne Folk med nye og nyttige Redskaber, som man før ikke vidste af at sige, han skaber sig et nyt Levebrød.

Efter saadanne Exempler kunne vi nu samle Tanken i Et og sige, at Levebrødene dels arves eller modtages fra en tidligere Slægt, dels erhverves, ligesom skabes fra nyt, af de nye Mænd, som fremstaa, af den nye Slægt, som er voxet op.

92. Dersom nu Folkemængden i et Land lange Tider igjennem steg ganske jevnt, altsaa ogsaa ganske smaat i hvert enkelt Aar, saa vilde der jo altid blive noget Flere det ene Aar end det næst foregaaende, som naaede op i den Alder, at de maatte se sig om efter Levebrød. Men de Allerfleste af disse vilde være i det, som man jo kalder det, heldige Tilfælde at kunne tiltræde enten Faderens eller en anden Forgjængers Bestilling og Næring. Kun de Faa, som der i hvert Aar var over dette Antal, maatte være om sig og søge sig et nyt Levebrød, og saasom de, som sagt, kun vilde være faa, vilde det ikke falde vanskeligt for dem. Det er ogsaa, kan man sige, til Landets store Fordel, at der altid er et vist Antal unge og kraftige Mænd over det Antal, som behøves til at overtage den afgaaende Slægts Bestilling og Arbeide; thi idet disse overtallige Folk, som vi kunne kalde dem, nødes til at anstrænge sig — uden at overanstrænge sig — for at udvide de gamle Erhvervskilder eller

endog med større Kraft og Kløgt at aabne nye, saa bliver hele Landets Rigdom overflødigere.

93. Hvorledes er det nu gaaet i vort Land i den senere Tid?

Paa Aarene 1821—30 faldt der 86,639 Ægtevielser. Saa stort var da ogsaa Antallet af Mandspersoner, som giftede sig. Men af disse var der, vil jeg gjætte, kun 86 Ungkarle af hvert 100*) eller i det Hele . . . . 74,509.

I 1831—40 giftede sig 82,914 Mandspersoner og deriblandt af Ungkarle efter samme Regning . . . . 71,306.

I Aarene 1841—50 endelig var Antallet af ægteviede Mænd 103,096 og deriblandt af Ungkarle efter virkelig Tælling . . . . 90,131.

Om alle disse Personer antage vi, som sagt, at de, forinden de giftede sig, havde faaet sig Levebrød. Men i Maaden, hvorpaa de fik det, maa der have været stor Forskjel. I 1831—40 var jo Antallet lidet imod de nærmeste 10 Aar før. Dette stemmer nogenlunde overens med den mærkelige Ting, at i 1835 var der virkelig et mindre Antal Personer i Alderen mellem 20 og 30 Aar, der jo netop er den Alder, hvori Folk som mest baade se sig om efter Levebrød og tænke paa at stifte Familie. Men da Antallet var saa lidet, saa er det jo aldeles rimeligt at antage, at de allerfleste af dem erholdt Levebrød og fast Stilling ved et Slags Arv fra en tidligere Slægt, saa de mindre vare nødt til at bryde sig nye Baner ved Siden af sine Forgjængere. Den tilvoxne unge og kraftige Befolknings Dygtighed og Arbeidsomhed maatte mest tages i Beslag til at holde afgaaende næringsdrivende Borgeres Virksomhed i

*) Saa var nemlig Forholdet i Aarene 1841—45, og der pleier ikke være stor Forskjel i dette Forhold fra Tid til anden.

Gang; synderlig Udvidelse var der hverken Trang eller Folkemagt til.

91. Anderledes var det derimod i 1841—50. Nu var der 90 Tusinde, som giftede sig og altsaa, som vi antage, havde fundet Levebrød, 90 Tusinde imod 71 Tusinde i de nærmeste 10 Aar før, en Tilvæxt, som maa kaldes overordentlig. Hvorledes er dette gaaet til, hvorledes kan det have været muligt? Tingen er i hvert Fald mærkværdig; men den skulde i Sandhed have været ubegribelig, om vi ikke havde vidst, at til samme Tid, fra 1835 til 1845, var Antallet af unge Mænd i Alderen 20—30 Aar forøget fra 82,809 til 116,295. — Af disse sidste 116 Tusinde kunne vi forestille os, at de 83 Tusinde havde samme Adgang til at finde Levebrød som det lige Antal i 1831—40, mest ved Arv fra Forgjængere eller ved en lidet besværlig Udvidelse af den tidligere Næringsvirksomhed. Men dermed er endnu ikke fundet saa mange Levebrød, som vi saa, der virkelig var skaffet tilveie, de 90 Tusinde nemlig, og saa spørges: Hvorfra skriver sig Resten? Svar: Fra anstrængt Arbeide af de overtallige Kræfter af hine 116 Tusinde unge Mænd, anstrængt Arbeide af Skibstømmermænd og Matroser, af Fiskere og Agerbrydere og Tømmerhuggere, af Haandværkssvende og Handelsbetjente og Kandidater, Kontorister, Skolelærer-Seminarister o. s. v., tilsammen en Hær af omtrent 33 Tusinde Mænd i fyrigste Alder! Forældres Gaard eller Bestilling faldt ikke i Hænderne paa dem; men de havde selv Hænder at virke med, og hvad have de ikke kunnet udrette? de havde Lyst og Mod i Brystet og Kløgt i Panden, og hvad have ikke de kunnet finde paa af Nyt?

Mangen øde Mark fik nu kjende den Hakke og Spade, den fra Urolds Tid havde ventet paa. Mangen Møllebæk, som hidtil havde spildt sin Kraft, fik nu sin Mølle at drive. Mangen fuldvoxet Furestamme, som allerede maatte frygte for at sygne hen i sin ensomme Skov-Ork, blev nu kjørt

frem og lagt til Kjøl for et nyt Skib. De talløse Stimer af Sild og Skreid, som saa trolig søge ind til vore Kyster, fandt nu flere Hænders livligere Modtagelse, saa endog egne Love og eget Politi maatte søge at forebygge Ulemperne af Fiskernes Trængsel paa Havet. Saa langt jeg har faret i Bygderne, have Bønderne fortalt mig om det betydelige Opsving i Jordbruget, som i den senere Tid skal have fundet Sted, og naar jeg spurgte efter, hvad Tid omtrent dette Opsving kunde siges at have taget sin Begyndelse, viste man mig oftest tilbage omtrent til Begyndelsen af det her omhandlede Tidsrum, til den Tid altsaa, da den fribaarne Slægt, som fra 1815 af fødtes til Verden, begyndte at tage ved Bestyrelsen af baade Gaardsbrug og alt Andet. Disse driftigere Bønder have sat flere Folk i Arbeide, og mange af de unge og kraftige Arbeidere maatte desuden ud paa Veiarbeide — i ganske anden Stil end i tidligere Dage, et Arbeide, hvorved mangen Mand arbeidede sig selv vakkert frem i Verden — for at gjøre det mere fremkommeligt for den travle Slægt i Landet. — Ja, hvem kan regne op, hvorledes Folk vidste at bryde sig nye Baner? Se til Studenten fra 1841! Først samlede han sig med Flid det Forraad af Kundskaber, som en Kandidat skal have; saa, om han var f. Ex. Theolog eller Mediciner, søgte han sin Arbeidsmark og holdt ved med samme Anstrængelse at rydde ud Fordommes Krat og Seighedens Rødder, indtil Folket rundt omkring skjønnede, at det var Penge værd at sætte sine Børn i Skole hos en duelig Lærer eller at koste sig Sygehjælp hos en flink Doktor.

95. Vist er Tidsrummet 1841—50 saare mærkeligt i vor Nærings-Virksomheds Aarbøger. Fast alle de gamle Nærings-Grene skjød frodige Aarsskud, og nye Kviste skjød sig ud ved Siden af. Træet stod ikke i Kur; dets rige Krone hvælvede sig snart over mange nye Familiers lykkelige Tag, og dets livlige Vært lovede gylden Frugt.

Men til al Væxt skal der Tid. Der kan spørges: Gik Væxten for sig hurtigt nok? — De Frugter, som Menneskets Flid og Møie fremlokker af Jorden — Menneskets Flid, naturligvis understøttet, nu mere, nu mindre, af Himlens Sol og Regn, af Herren, som giver Væxt — disse Frugter skulle jo mætte Hunger, tilfredsstille Trang. Der kan spørges: Vare Frugterne overflødige, vare de tilstrækkelige?

Mere ligefrem sagt: Var det saa vel, at de Mange, som behøvede det, virkelig ogsaa fik skaffe sig Erhverv og Udkomme?

Visse stats-økonomiske Skribenter fremhæve og indskjærpe idelig den Sætning, at i gamle Stater, i Lande, hvor Mennesker længe have levet og virket, der er paa det Nærmeste alle frugtbare Pletter af Jord og alle andre fordelagtige Virke-Pladse allerede besatte, og der er det vanskeligt, at Næringsvirksomhedens Udvikling kan holde Skridt med Folkemængdens fortsatte Tilvæxt, saa der altsaa opstaar Fare for Overbefolkning. Nu bliver jo denne Sætning igjen bestridt af Andre, og jeg vil selv helst være med blandt dem, som tro, at med Sædelighed og Vindskibelighed skal det virkelig lykkes Menneskene under almindelige Omstændigheder at se Næringsveiene udvidede i samme Mon, som den voxende Folkemængdes Behov maatte tiltage. Men saa Meget tør jeg ogsaa sige her uden at vente Modsigelse, at mod dette Haab stiller der sig altid større Vanskeligheder, naar denne Folkemængdens Tilvæxt foregaar ujevnt, ligesom rykkevis. Men dette Sidste er netop Tilfælde med Norges Befolkning, at sige: med den Del af samme, som det her beror paa, den unge, kraftige Befolkning, som baade skal skaffe Erhverv og vil have Levebrød, de netop voxne Mænd paa 20—30 Aar, denne saa vigtige Alder, skikket til saa meget Godt, oplagt til saa meget Ondt. Her er ikke længer hine jevne „almindelige Omstændigheder;" den stærke Tilvæxt

i denne Klasse af Befolkningen i Aarene 1841—50 var netop noget Ualmindeligt. Med Rette opkastes derfor det Spørgsmaal: Gjælder ogsaa her, hvad der skulde gjælde under almindelige Omstændigheder, at nemlig den tilvorne Befolkning skulde vide at skaffe sig Udveie og finde tilstrækkeligt Erhverv?

96. I hvert Fald maatte der opstaa Konkurrence — med hvilket fremmede Ord man jo forstaar dette, at Flere lægge sig om et og samme Levebrød og byde alle Kræfter op for hinanden for at faa det. Der maatte ganske vist opstaa endog en stærk Konkurrence. Dette kunde nu endda være ikkun et Gode, saasom derved mange Kræfter vaktes til nyttig Virksomhed, som ellers skulde slumret i Dorskhed. Men det kan ogsaa tænkes, at Konkurrencen blev saa stærk, at den blev til: Rift om Brødet.

97. Rift om Brødet? Vil Du ret have Forestilling om, hvad det kan have at betyde, saa gaa med i den lette Baad og se dem heise Seilet og lade det staa til paa Liv og Død for endelig at komme Lods-Skøiten bist forbi og være de første til at borde Briggen derude, med hvem der kanske (thi det er ikke engang noget ganske sikkert Haab) kan være en Lods-Skilling at tjene. Eller besøg en Husmand paa hans Rydningsbrug, og følg med ham ud paa Nybruds-Ageren, hvor han med Jernstauren holder paa at vække op den store og tunge Sten og tager slige Tag, at det sortner ham for Oinene; sæt Dig saa ind i hans Følelser, naar Husbonden og Handels-Karlen kommer over ham for at tage hver sin Del af Arbeidets Udbytte, hin for Jord-Afgiften, denne for Jernstauren, som kjøbtes paa Borg.

Rift om Brødet! Som Maagerne i Tusindtal larmende og skrigende flokke sig sammen over Sildestimene langs Karmøens vinterlige Strand, saaledes Menneskene. Tusinder af mindre Fiske-Baade ere komne langveisfra, de fleste svagere Baade af Fure-Planker, nogle stærkere Egebaade, som true

med at ro hine i Sænk derude paa Sætterierne, nær ved Brændingerne om de yderste Havskjær. Længere inde, i de trange Bugter og Vige, ligge Snese af større Note-Baade, udrustede af mere pengestærke Mænd og bemandede hver med en Note-Bas som Anfører og maaske 20 Lot-Folk, ufor- muende Arbeidsmænd, hvis eneste Haab staar til Udbyttet, som de skulle have en vis bestemt Lod af. Tænk Dig den Time, da Silde-Stimet søger ind i en saadan Bugt! Note-Baadene ligge i Rad langs Stranden, en yderst, de andre indenfor. Hvert Baads-Lag vil være det første til at spænde Garnet tvers over Bugten; men intet af de mange Lag vil spilde Arbeidet, før man er vis paa, at det kostbare Stim er indenfor, saa det ved Garnet kan blive indestængt og fanget. Derfor speide Baserne med den mest anspændte Op- mærksomhed for at passe det beleilige Dieblik; derfor holde deres Folk Alt i Beredskab, Garnet i Orden til at kastes, Aarerne paa Vandet til at fare afsted paa Anførernes Vink. Sandelig, det gjælder; thi kun et Notelag skal blive det vindende; de øvrige skulle maaske i denne Time tabe det sidste Haab om nogensomhelst Vinding ved dette Aars Fiske, som man i Aarets Løb havde gjort saa megen Regning paa.

Rift om Brødet! Skomagerens Værksted, Studentens Kammer, Kjøbmandens Kontor, Skoven, Marken, Havet, Norges Tusinder af Smaa-Dale og Afkroge, af Fjorde og Sunde, selv Fjeldets Indre med de dybe Gruber — her er Vidnerne. Hvem kan fortælle Alt, hvad de vidne?

98. Men der maa have været Rift om Brødet i vort Land. Det kunne vi forvisse os om ved at agte paa visse store og umiskjendelige Træk i Landets Tilstand, som for- gjelig nøiagtig stemme overens dermed.

Er der Rift om Brødet, saa vil der være Mange, som komme tilkort i Veddekampen, som enten slet ikke eller ialfald ikke saa snart, som det med Rimelighed kunde ønskes, se sig i fast Stilling med tilstrækkeligt Levebrød. Saadanne

nødes til at udsætte med at stifte Familie, enten for en Tid eller for bestandig. Men i 1841—50 har dette været Tilfælde med Mange. Thi Ægteviesserne vare, saa mange de end bleve i Tal, dog faa i Forhold til dem, som havde Alderen og dermed vel ogsaa Attraaen. Dette er Noget, som forrige Kapitels Undersøgelser overbeviste os om.

Er der Rift om Brødet, er der Mange, som savne Levebrød og desformedelst ikke tør tænke paa Giftermaal, ja om de kun maa udsætte dermed et Aar eller to, saa stiger Faren for, at de ville falde i Fristelse til ukydst Levnet, og stiger Faren, saa vil gjerne Ulykken indtræde hyppigere. Men denne Ulykke er skeet i vort Land i 1841—50; derom vidner det stærkt forøgede Antal af uægte fødte Børn.

Er der Rift om Brødet, saa Mange finde sig skuffede i sine Forhaabninger, da kan det snarere ske, at nu En, nu en Anden lader sig betage af Mishaab og saa — et Skridt videre — bliver ligegyldig for sin egen Ære og krænker Andres Ret. Noget Saadant skulde man tro maa være skeet i vort Land netop i 1841—50, siden Antallet af dem, der maatte straffes for Tyvs- og andre Forbrydelser, er steget saa betydeligt.

Er der Rift om Brødet, saa Mange paa en Gang maa melde sig med Tilbud om Arbeide og Søgning efter Brød, saa vil Arbeidet blive billigt og Brødet dyrt, og gaar det vidt, saa vil Arbeidsløshed indtræde. Men i den omhandlede Tid var det ikke saa sjeldent, at Arbeidsløshedens Onde blev følt.

Er der Rift om Brødet, saa ville Levebrødene falde knappe, og det er da ganske naturligt, om Mange, ligesom findende sig i Omstændighederne, omsider betragte dette Knappe som Rundeligt og give sig tilfreds dermed og vel endog stifte Familie i sine knappe Kaar. Men saadanne Familier ere jo udsatte for, naar Børneflokken voxer til eller noget Uheld

indtræffer, at synke i Armod og Hjælpeløshed, og i 1841—50 har der været stærk Klage over forøgede Fattigbyrder just for unge Familier.

Er der Rift om Brødet, finder man det trangt i Landet, synes Udsigterne mørke baade for den nærværende Slægt og for den tilvoxende, saa er det rimeligt, at Folk kunne fatte Tanke om at drage bort til andet Land, hvor der siges at være rummeligere og bedre, drage bort — unge Folk for sin egen Skyld og Forældre for Børnenes. Men Tidsrummet 1841—50 er netop Tiden for Udvandringerne til Amerika.

Er der Rift om Brødet, varer Trængselen længe og føles Møien tung, da kan det være, at der lægger sig Utaalmodighed i Manges Sind, at Stemningen hos den mindre heldige Del af Befolkningen bliver bitter, at Spændingen mellem de forskjellige Partier og Interesser i Samfundet truer med at briste. Det kan være, som om vi ville tænke os Husmanden hist paa Nybruds-Agreren pludselig støde Jernstauren i Jorden og, trodsende ved denne, vende sig med Uvillighed mod Husbonden og Handelskarlen, som komme for at kræve Sit. Men saa optændtes jo Arbeider-Agitationen mod Slutningen af vort Tidsrum, fra 1848 af, denne mærkelige Agitation, hvis store Mængde, i Følelsen af sin Trang og i Tillid til sin Kraft, var nær ved at glemme Ret og Pligt, Lovlighed og Orden — hvori dog Samfundets og, vi ville haabe, ikke mindst den Lidendes Trøst og Styrke ligger. *)

*) Der var Trængsel i Landet i 1841—50, det er Et; et Andet er dette, at en saadan i sig selv god og ønskelig Tænkemaade var trængt igjennem hos en ikke ringe Del af Arbeids-Klassen, at man ogsaa her følte sig som et frit Folks Sønner og ikke havde let for at give sig tilfreds med den Lod og Del i Samfundets Goder, som tilfaldt den Klasse, men gjerne vilde vinde et Stykke fremad i Dannelse, Frihed, Velvære. Saa vil jeg ialfald gjerne dømme om Arbeider-Bevægelsen. Men paa den anden Side skulde der ikke bruges saa mange

99. Saa vare Aarene 1841—50 en Fremskridts-Tid og en Trængsels-Tid. Samfundet, Staten, gjorde stort Fremskridt i Magt og Velstand, større end før; mange Enkelte lede Trang og Nød, flere end før. Vi have betragtet de lyse og de mørke Træk i Landets Aasyn; Alt stemmer sammen og kommer overens om at stadfæste denne Maade at forstaa det Hele, nemlig:

Fra 1841 af fremstod en meget talrig, en pludselig og overordentlig forøget Slægt af unge Mennesker i 20—30 Aars Alderen. De mange overtallige friske Kræfter udvidede Nærings-Virksomheden i høi Grad, og dette kjendes derpaa, at et langt større Antal end før fik skaffe sig Levebrød og saa sig istand til at stifte Familie. De mange overtallige Kræfter fremkaldte ogsaa en Trængsel, hvorunder Mange saa sig skuffede i sine Forventninger, og det kjendes derpaa,

Ord om denne Sag uden tillige i al Korthed at erindre om, hvad det efter al Rimelighed var, som gjorde, at Bevægelsen saa snart kunde stilne, at Utilfredsheden atter kunde vendes om til Fred og Ro. Det var den gode, friske, frie Samfunds-Orden. De allerfleste af Arbeider-Agitationens Medlemmer hørte til det Kuld af Børn, den Slægt af nye Verdensborgere, hvem Forfatningen af 1814 først hilste med Frihedens Forjættelser. I 1841—50 stode de som voxne Mænd og krævede Forjættelsernes Opfyldelse. Og de bleve opfyldte, i en i denne Verden sjelden Grad opfyldte. Enhver Forstandig maatte indrømme, at her var frit i Landet, at Frihedens Aand og Lighedens Grundsætning raadede i vort Samfund saaledes, som det ellers sjelden spørges. Med stor Frihed kunde hver Mand bruge sine Kræfter til Nytte for sig og Samfundet, flytte fra Sted til Sted, vælge sig sin Næringsvei, benytte enhver gunstig Leilighed, som Forsynet gav ham. Med stor Frihed kunde hver Enkelt og Flere i Forening fremsætte sine Tanker, udtrykke sine Klager, kræve sin Ret. Kræfterne vare ikke bundne, det higende Sind var ikke vingestækt. Og just heri laa vistnok Samfundets bedste Værn mod al Fare i hin vistnok faretruede Tid. Frihedens Forfatning stod sin Prøve da.

at Mange, skjøndt de havde Alderen, dog maatte undlade at stifte Familie (Ægtevielserne bleve altsaa rigtignok mange i Tal, men ikke mange i Forhold), og derpaa, at flere andre moralske og borgerlige Ulykker fulgte med, værre end før.

100. Vil jeg nu aldeles nægte, at de gode Tids-Omstændigheder, som jo i det Hele antages at have hersket i 1841—50, have havt nogen Del i, at Antallet af Ægtevielser blev saa stort? Ingenlunde. Men jeg maa udtrykke mig saa: De gode Tids-Omstændigheder hjalp til, at Pinagtigheden ikke blev større, at de, som formedelst den overhaands Trængsel maatte udsætte med Ægteskab, ikke bleve endnu flere.

Eller vil jeg paastaa, at den Letsindighed ikke gjorde Noget fra eller til, som kanske bragte Adskillige til at gifte sig tidligt og uden at tage videre Hensyn til sine økonomiske Omstændigheder? Heller ikke. Men jeg siger saa: Havde dette Slags Letsindighed ikke været saa stor, som den var, saa var rimeligvis Ulykken med de mange uægte fødte Børn blevet endnu større, end den blev.

Hoved-Aarsagen ligger i den mærkelige, i andre Lande rimeligvis uhørte Omstændighed, at Skaren af de unge Mænd og Kvinder i 20—30 Aars Alderen fra 1841 af forøgedes saa stærkt, at medens Antallet var

i 1835,	Mænd:	82,809
	Kvinder:	89,539,

saa var det

i 1845,	Mænd:	116,295
	Kvinder:	122,971,

en Tilvæxt altsaa af

Mænd:	33,486	(40 Procent)
Kvinder:	33,432	(37 —).

Tidernes Gunst og Letsindighed hos Folket har naturligvis her som altid havt Noget, ja Meget at betyde; men

ved Siden af hin Omstændighed har dette Meget dog været som Lidet.

101. „Forlad mig — siger en venlig Mand — dette er dog en ny Maade at se Tingen an paa, og jeg tilstaar, at jeg ikke har saa let for at gaa ind paa den. Jalfald er der en Ting, som synes mig ikke at stemme dermed. Hidtil har Du talt om Aarene 1841—50; nu tænker jeg paa Aarene 1851—55. Hine Aar gjælde for gunstige Aar; endnu sikrere maa dog dette siges om disse. Nu for Tiden høres der heller ikke saa megen Klage over Fattigbyrderne; Udvandrings-Lysten synes ogsaa paa det Nærmeste at være ophørt; Arbeider-Bevægelsen er jo ogsaa stilnet hen, og det er jo snarere Mangel paa Arbeidsfolk end paa Arbeide. I denne samme Tid er vel ogsaa Antallet af Ægteviesser steget. Have vi da ikke her et tydeligt Bevis paa, at gode Tids-Omstændigheder mere end alt Andet kunne bevirke Forøgelse i Ægteviesernes Antal, og at denne Forøgelse med Rette kan betragtes som et Vidnesbyrd om en god Tilstand i Landet?“

Hertil maa følgende 3 Ting bemærkes:

1) Ægteviesernes Antal har ikke tiltaget saa særdeles meget i de sidste særdeles gunstige Aar. Det aarlige Antal, regnet i Gjennemsnit, var (se Tab. 1):

1821—25:	8,816			
1826—30:	8,512,	aftaget	3_5	Procent
1831—35:	8,447	—	0_8	—
1836—40:	8,136	—	3_7	—
1841—45:	10,118	tiltaget	24_4	—
1846—50:	10,501	—	3_8	—
1851—54:	11,122	—	5_9	—.

Aarene 1841—45 vare gunstigere, meget gunstigere end de fem foregaaende, og deraf have Mange forklaret den særdeles stærke Tilvæxt (over 24 Procent).

1846—50 var i Sammenligning dermed en ugunstig Tid (Dyrtid 1847, Poteteøsygdom, i intet Aar nogen rigtig god Korn-Høst, Standsning i Handelen efter Februar-Revolutionen), og alligevel blev det høie Antal af Ægteviesser ved at stige ikke saa ganske lidt (næsten 4 Procent). 1851—54 endelig erkjendes jo af Alle for at være en usædvanlig lykkelig Tid (gode, tildels udmærket gode Korn-Aar, rivende Afsætning paa Norges Produkter i Udlandet, fabelagtig høie Skibs-Fragter), og dog naar ikke Forøgelsen op til 6 Procent. Skulde hin Mening om de gode Tiders overveiende Indflydelse været den rette, saa maatte man ventet Aftagen i 1846—50 og saa i 1851—54 en meget stærk Forøgelse saaledes som i 1841—45; men Saadant indtraf ikke.

2) Den Forøgelse af Ægteviesser, som fandt Sted i 1851—54, er neppe større end den, der omtrent maatte ventes efter den Forøgelse, som rimeligvis fremdeles har fundet Sted i Antallet af Mennesker i arbeidsfør og giftefærdig Alder. At dette er rimeligt, vil man forstaa, naar man betænker, at de Personer, som i indeværende Aar, i 1855, ere i Alderen 20—30 Aar, jo for den aller-største Del maa være de Gjenlevende af det Kuld af Børn, som fødtes i Aarene 1826—35, og at dette Kuld var adskilligt større end Kuldet fra 1816—25, fra hvilket de nedstammede, som i 1845 vare i den nævnte Alder (se Fødsels-Listen i Tabel 12). Efter Aaret 1815, kunne vi sige, traadte en ny Slægt frem; den viste sig allerede i 1816—25 meget talrig, men voxede dog endnu noget i 1826—35; fra 1841 af traadte den samme Slægt frem i voxen Alder, først med stor Styrke i 1841—50, saa med endda noget større Mængde fra 1851 af; væsentlig af den Aarsag steg da ogsaa Antallet af Ægteviesser i 1841—50,

og det er naturligt, at denne Stigen er bleven ved indtil 1855. Skulde jeg vove nogen Forudsigelse, maatte det være den, at Tallet paa de Ægteviede vil stige endnu noget i 1856—60, men saa standse eller kanske heller aftage lidt i 1861—65.*)

3) Den glædelige Forandring, at Arbeidsløshed og andre Ulemper ere forsvundne i de sidste Aar 1851—55, bør ikke alene tilskrives de i samme Aar herskende gode Tids-Omstændigheder. Man erindre, at det nu er 15 Aar siden 1841, da efter min Fremstilling Trængselen og de med den følgende Vanskeligheder begyndte, og selv under middels gode Tider kunde det vel været at

*) Efter Livs-Tabellen for Norge 1821—50 („Om Dødeligheden i Norge", Side 34) kan jeg beregne, hvor mange omtrent af de i 1826—35 fødte Børn der kunne antages at have opnaaet Alderen 20—30 Aar og altsaa være i Live i Aaret 1855. Jeg kan ogsaa regne mig det til ved Hjælp af det bekjendte Antal af dem, som i 1845 vare i Alderen 10—20 Aar, ved en Fremgangsmaade, som er den omvendte af den ovenfor i Anm. til § 65 angivne. Antallet af Mandspersoner bliver

efter den første Beregning: 129,268,
efter den anden Beregning: 128,959.

Disse næsten lige store Tal vilde ganske vist staa det rette meget nær, dersom der ikke havde været saa megen Udflytning i denne Tid. Men saa stor har samme Udflytning dog ingenlunde været, at Tallet paa Mandspersoner i Alderen 20—30 Aar nu i 1855 jo bliver en Del større end i 1845. Dog, ganske snart skulle vi faa Sandheden i dette Stykke at vide, nemlig ved Folketællingen i Begyndelsen af næste Aar. — Efter ligedanne Beregninger maa det ellers antages, at dette Antal i Aarene mellem 1861 og 1865 vil blive noget mindre, og derefter er det rimeligt at antage, at den Mangel paa Arbeidsfolk, som vore Næringsveie nu for Tiden lide under, vil vare ved omtrent saa længe, uden for saavidt man kan hjelpe sig med Gutter i Alderen 15—20 Aar, hvis Antal paa den Tid vil være steget (se § 102).

vente, at Tilstanden maatte være bleven bedre efter saa lang Tids Forløb. Nu iaar voxer der jo rig Grøde paa mangen Ager, som først efter 1841 blev ryddet og dyrket. Mange Hænder finde idag Sysselsættelse i Fabrikker, som Fabrikanterne først efter 1841 vandt Kapitaler til at bygge. Ja, mange Sømænd have Emploi paa Skibe iaar, som byggedes ifjor for de Penge, et ældre Skib i For-Aaret indbragte sit Rederi. Kort sagt: den usædvanlige Virksomhed, ja Anstrængelse, hvori Tusinder af ny-tilkomne Mænd kaldedes til at tage Del i de 10 Aar 1841—50, har nu alle begyndt at bære forventet Frugt; Begyndelsens Vanskelighed er overstaaet for den nye og talrige Slægt, hvis Færd og Skjæbne i den nævnte Tid vi nu have betragtet; Mændene fra 1841 høste allerede Frugterne af sit Arbeide og behøve endog Hjælpere og Hjælpers-Hjælpere for ret at overkomme Indhøstningen, saa det nu kun kommer vel med, at Antallet af unge Folk, i Alderen 20—30 Aar, er lidt større nu end i 1845.

102. Det har bedaget sig i Landet. Det var at vente, at saa skulde ske; Himlens Velsignelser i disse sidste Aar have vel ogsaa ladet det ske noget hurtigere og fuldstændigere, end det ellers skulde været Tilfælde. Men har Nogen kort Hukommelse, han gjennemgaa Fattig-Listerne, han tælle Kron-Arbeiderne paa Fæstningerne, han besøge Tugthusene og Tvangs-Arbeidshusene, han se sig omkring i Hytterne i Byernes Forstæder og Bygdernes Udkanter, og han skal finde mange levende Vidner endnu fra den Tid, da der var Nist om Brødet, da det i økonomisk og moralsk Henseende gik ilde med Mange. Men derfor skal man være skaansom i sine Domme om dem, mild i sin Behandling mod dem, hjælpsom i sin Omgjængelse med dem. — Og der er endnu Et, som man skulde betænke. Nu for Tiden, i 1855, er Landet behersket af en stærk forøget Stok af Mænd i Alderen mellem

30 og 40 Aar, den talrige Skare nemlig, som vi i 1845 gjorde Bekjendtskab med som Mænd mellem 20 og 30 Aar — beherskes, sagde jeg; thi medens det er de netop voxne Mænd paa 20—30 Aar, som med ung Kraft arbeide sig og Samfundet fremad, saa er det hine, som sidde i Formandskaberne og i Storthinget, som sidde i Høisædet i den tilvoxende Familiekreds, som skulle bygge Landet med Lov, bygge Familierne med Grundsætninger. Men disse Mænd se nuen talrig Flok af Børn voxe op, talrigere end nogensinde før. Det kan man vide deraf, at fra 1841 af, da Ægtevielsernes Antal tiltog saa pludselig og stærkt, da steg ogsaa Fødslernes Antal pludselig og stærkt (se Tab. 12). Her er atter ligesom en ny Slægt. De Ældste af dem ere nu, i 1855, 15 Aar gamle, og mange Præster have vist iaar lagt Mærke til, at de have faaet usædvanlig mange Børn at konfirmere. Vi kunne tælle Aarene, da de ville være voxne. Saa sandt intet aldeles Usædvanligt i Mellemtiden indtræffer, som bevirker en overordentlig Dødelighed eller en overordentlig Udflytning, saa vil der i Aarene 1866—75 atter fremstaa en betydelig forøget Mængde Mennesker i Alderen 20—30 Aar, der, ligesom deres Fædre i 1841—50, ville se sig om efter Levebrød og tænke paa Giftermaal. Hvordan det da skal gaa, om ogsaa da Mange skulle finde sig skuffede i sine naturlige Ønsker, om ogsaa da Mange skulle forfalde til Mismod og Usædelighed, til Skjørlevnet og Drukkenskab og Tyveri, om ogsaa da Mange skulle nødes til at gifte sig i smaa Kaar og udsætte sig selv for Forarmelse og Fattigvæsenet for Byrde, om Mange ogsaa da skulle finde det for trangt her hjemme og være glade ved at vende Fædrelandet Ryggen, ja om Stemningen blandt Folket skal blive bitter og udsætte Samfundet for Borgerkrigs Ulykker — det vil bero ikke alene paa Aarets Temperatur (Misvæxt eller god Høst) eller paa Børskurs (livlig eller flau Handel) eller paa andre saadanne Ting, som Men-

neske-Kløgt dog kun lidt kan gjøre ved, men det vil ogsaa og rimeligvis for den væsentligste Del bero paa den Sædelighed og Dygtighed, som Ungdommen tager med sig fra Barne-Aarene, og paa den Frihed, som tilstaaes, den Opmuntring, som ydes de unge Mænd til at bruge sine mange overtallige Kræfter og bryde sig nye Baner; men dette vil igjen bero paa den Visdom og Omhu, hvormed Landets og Familiernes Fædre idag og imorgen sørge for den opvorende Slægts Undervisning og Opdragelse, paa det Frisind, hvormed de udvikle den frie Stats-Forfatnings Institutioner, paa det Fædrelandssind, hvormed de finde sig i Savn og Opofrelser for at forberede Næringsveienes Udvikling og dermed imødekomme Fremtidens Behov. Hvad der skal gjøres, det er her ikke Stedet til at tale om; kun mener jeg, at det i de enkelte Tilfælde skal hjælpe til at bringe paa det Rene, hvad der skal gjøres, naar man stiller sig klart for Øie, at i en vis, ikke fjern Fremtid, den jo de Fleste af os haabe at opleve, vil der melde sig et stærkt forøget Behov, som vil kræve, at noget Klækkeligt er blevet gjort. *) — Ja, der er en Grund endnu for at vente, at Behovet vil stige. Saa er nemlig Livets Art i et frit og civiliseret Land, at Begreberne udvides med Hensyn til, hvad der hører til for at leve et lykkeligt Liv, og derefter retter Attraaen sig; man vil have alt Mere og Mere af det, som kan forskjønne vore Omgivelser og forædle vor Tilværelse; Fordringerne til Livet, som det kaldes, stige Dag for Dag, fuldt saa stærkt,

*) Jeg kan nævne Noget, som skulde gjøres. Jeg tænkte først at bruge det til en billedlig Tale for at oplyse Meningen om den nærværende Slægts store Pligter imod den kommende; men det er mere end et Billede, det er en alvorlig Ting. Bønderne i Gudbrandsdalen maa ikke ødelægge al Skov i sine Lier, men heller, om de paa nogen mulig Maade kunne komme til med det, plante ny Skov, for at deres Efterkommere ikke rentud skulle mangle Ved og Tømmer og kanske lide andre endnu større Ulemper.

som Midlerne til at tilfredsstille dem blive mangfoldigere. Heri, i denne bestandige Omdannelse af Begreberne og Sædvanerne, ligger det civiliserede Samfunds-Livs spændende Interesse og — store Fare. I den nævnte Fremtid vil vel Meget af det, som nu gjælder for Godt og Onskeligt, sees med andre Oine; mange Anskuelser, som nu have vundet Hævd, skulle vel da være blevne gammeldagse, og Interesser, som vi nu ikke forstaa, skulle da beherske Gemytterne; men en Forandring kan imødesees som sandsynlig, ja maa til en vis Grad ønskes og haabes, den, at Fordringerne til Livet ville være større end nu.

103. Fordringer til Livet! Her nævnte jeg ellers Noget, som jeg allerede havde i Erindringen ovenfor, da jeg begyndte paa den Tale om Levebrødet. Levebrødet er et økonomisk Anliggende; men Menneske-Livet styres ikke alene af økonomiske Hensyn, men ogsaa af moralske Betragtninger, af indre Stemninger og Tilbøieligheder. Herhid hører netop Fordringerne til Livet, og fordi disse ere snart større, snart mindre, derfor er det, som det paa sit Sted ogsaa blev antydet, ikke just saa ganske nøiagtigt at sige saa: Saa mange Levebrød — saa mange Giftermaal. Ere Fordringerne til Livet i et Tidsrum større end i et foregaaende, saa er der Flere, som udsætte med Giftermaal, fordi de synes, de endnu ikke have Nok. Vare Fordringerne til Livet i fordums Tid mindre, saa var der ganske vist Flere, som giftede sig i meget nøisomme, ja i tarvelige og kummerfulde Kaar. — Nu har jeg allerede oftere berørt den Mening, at en Hoved-Aarsag til den store Forøgelse i Ægtevielsernes Antal 1841—50 skulde være at søge i en tiltagende Letsindighed hos en stor Del af Nationen; Letsindighed nemlig ved Tanken om de huslige Behov, saa Fattigfolk giftede sig frisk væk uden Evne, ja uden rimelig Udsigt til at forsørge Familie. Denne Mening gaar i Grunden ud paa

dette, at Fordringerne til Livet skulde være blevne mindre inden de samme Kredse af Folket.

Men her er nye Grunde imod denne Mening. For det Første maa det ansees for vist, at Fordringerne til Livet virkelig ere stegne blandt de høiere Klasser, hvortil jeg ogsaa regner f. Ex. Gaardmænd i Modsætning til deres Tjenere og Husmænd. Som Vidnesbyrd derom kunde jeg anføre den meget almindelige Klage over tiltagende Luxus, hvilke Klager jeg dog snarere er tilbøielig til at modsige end istemme. Derfor vil jeg heller paaberaabe mig den, som jeg trygt tør kalde den, almindelige Erfaring fra det daglige Liv, at i de bedre Huse, som vi udtrykke os, lægges der an paa at have det hyggeligere omkring sig, paa at skaffe Børnene bedre Underviisning o. s. v. Og jeg mener, at det maatte kaldes ligesaa naturligt som glædeligt, om slige Tegn især viste sig hos den, som jeg allerede før har kaldt den, fribaarne Slægt, som fra 1815 af traadte ind i Livet, som under sin Opvæxt indaandede de friere Ideers og Selvstændigheds-Følelsens Luft og saa fra 1841 af søgte i egne Huse at skabe sig et Hjem og et Familie-Liv, der nogenlunde svarede til Forhaabningerne. — Og nu for det Andet: de af vore Medborgere, som staa paa et noget lavere Trin af Velstand og Dannelse, de lavere Klasser, som vi sige — hvad Grund skal der kunne nævnes for den Mening, at den samme ædlere Aand ikke trængte ind ogsaa her? Der er jo i vort Land intet svælgende Dyb befæstet mellem de to Klasser. Eiendomsmanden, Herren, bor i Stuen; Arbeideren, Tjeneren, holder til i Kammeret ved Siden af; der er kun en tynd Væg imellem med en vid Dør, som idelig gaar op og i; Begreberne, Anskuelserne, Sæderne forplante sig let fra det ene Rum til det andet.

101. Eller vil Nogen endnu gjøre den Paastand, at medens Fordringerne til Livet ere stegne i de høiere Klasser og have bevirket Indskrænkning med Hensyn til Giftermaal

der, saa er det gaaet rent omvendt inden de lavere Klasser, saa at her Mangfoldige, istedetfor at tage Exempel fra hine, meget mere i den sidste Tid, i 1841—50, have steiet ud i alslens Letsindighed værre end før? Nu vel, saa kan der svares ikke alene med Formodninger og almindelige Betragtninger, men med Tal. For det Første er der Tal, hvorefter vi maa antage, at medens Antallet af Mennesker i giftefærdig Alder overhoved steg meget stærkt i Aarene 1811—50, saa faldt denne Tilvæxt dog mere paa Arbeids- end paa Eiendoms-Mændenes Klasse. *) For det Andet har denne Bog vist os Tal, som lære, at de nye Ægteskaber i samme Tid, saa mange de vare i Tal, dog ikke vare mange i Forhold, saa Mangfoldige havde udsat med Giftermaal, snarere mere end forhen. Og endda skulde Nogen ville sige, at Folk af Arbeidsklassen i sin Letsindighed dreves til at gifte sig raskere end før, flere i Forhold end før? Ægtevielsernes Mængde inden de ubemidlede Klasser skulde altsaa været forøget overordentligt af en dobbelt Grund, først fordi der var blevet saa mange Folk i disse Klasser, dernæst fordi disse samme Folk vare saa snare til at gifte sig, og denne Forøgelse skulde være bleven opveiet ved en tilsvarende, altsaa flerdobbelt Indskrænkning af Ægtevielser inden Eiendoms-Klassen? Men denne sidste Indskrænkning vilde være større, meget større, end vor daglige Erfaring om Tingen kan kjendes ved. — Det Rimelige bliver da dette, at Fordringerne til Livet ere stegne og have bidraget til at indskrænke Hyppigheden af Ægteskaber i det norske Folke-Samfund, baade i Arbeids- og i Eiendoms-Klassen, mest vel i denne sidste, men dog ogsaa i den første. **) —

*) Se Afhandl. „Om Dødeligheden i Norge," S. 146.

**) Noget ganske Andet er naturligvis dette, at Ægtevielserne, som det senere skal sees, virkelig ere noget hyppigere inden Arbeids- end inden Eiendoms-Klassen. Men saa har det ganske vist været ogsaa i tidligere Tider, og denne Omstæn-

Vel har ogsaa jeg, som man har seet, stærk Formodning om, at der efter 1841 har været noget hyppigere Exempler paa nygifte Folk af Arbeidsklassen, som inden kort Tid have maattet modtage Fattighjælp; men da dette traf sammen med flere andre Træk, som vidnede om trange Kaar i Landet, saa er det ialfald lige saa rigtigt at skrive det paa de trange og knappe Tiders som paa de moralske Tilstandes Regning.*)

105. Kaste vi et Blik tilbage paa de Dale og Høie, som vor Undersøgelse har gjennemvandret, saa ligger der for os en saadan Række af Jagttagelser:

Antallet af Ægteviel ser steg pludselig og stærkt i Tidsrummet 1841—50 i Riget og i hvert af de fem Stifter (Kapitlerne 2 og 3); Aarsagen dertil ligger i det stærkt forøgede Antal af fødte Børn fra 1815 af og den deraf følgende Forøgelse i Antallet af unge Mennesker i giftefærdig Alder fra 1841 af (Kap. 4, 5, 6 og 7). Men saa mange Ægteviel serne end vare i Tal, vare de dog ikke mange

dighed strider da ingenlunde mod den Mening, at den senere Tid har medført Indskrænkninger med Hensyn til Giftermaal ogsaa inden Arbeids-Klassen. — Det var ellers fornemmelig med Hensyn til dette Punkt, at jeg i Indlednings-Kapitlet ytrede, at vi nok i Løbet af denne Afhandlings Undersøgelser vilde komme til at savne adskillige Oplysninger. De statistiske Tabeller indeholde ikke Opgaver over Ægtevielser særskilt for de forskjellige Stænder, og de Opgaver herom, som jeg privat har samlet, og som jeg i et følgende Kapitel skal meddele, tilstede ingen Sammenligning mellem Nutiden og Fortiden. Men derfor er det et indstændigt Ønske, at man for Fremtiden vil være betænkt paa at tilveiebringe dette Slags Opgaver.

*) I en Tid, hvor det er godt om Udkomme, gifter en Gut sig i 22 Aars Alderen og med to tomme Hænder, og han slaar sig ganske godt igjennem. I en vanskelig Tid udsætter en saadan Gut sit Giftermaal til 26 Aars Alderen og kommer nogen Tid efter i Trang. Hvem vover at sige, at her er Bevis for større Letsindighed hos den Sidste?

i Forhold (Kap. 8). Thi vel var det saa, at den store Mængde af unge Mennesker skabte en meget livlig Næringsvirksomhed, hvorunder Mangfoldige fandt Levebrød og saa sig istand til at stifte Familie; men den samme store Mængde medførte ogsaa Trængsel i Landet, hvorunder Mange, som vare mindre heldige, nødsagedes til at udsætte med Giftermaal, foruden at adskillige andre og det store Ulemper fulgte med. Størst maatte dog disse Ulemper vise sig i de første Aar, og i Tidsrummet 1851—55 synes Begyndelsens Vanskelighed allerede at være overvunden. — Hoved-Aarsagen til de tildels yderst mærkelige Forandringer i Ægteskabs-Forholdene, som den sidste Tid har været Vidne til, ligger altsaa i Befolkningens indre Sammensætning, i Folkebevægelsens tidligere bestemte Gang. Ved Siden heraf maa saadanne Omstændigheder, som ellers gjælde for at være de væsentlige Aarsager — Omvexlinger i de ydre Tids-Omstændigheder og moralske Tilstande — ansees for kun at have udøvet en underordnet Indflydelse. Saa langt førte nærværende Kapitel os.

106. Gunstige Tids-Omstændigheder, som understøtte Bestræbelserne for at vinde Levebrød, bidrage jo altid Sit til at forøge Antallet af nye Ægteskaber. Men gunstige Omstændigheder pleie tillige udrette dette, at Dødeligheden i Landet bliver mindre (saa var det ogsaa i Norge i 1841—50 i Sammenligning med 1831—40); men bliver Dødeligheden mindre, saa træffer det sjeldnere, at ældre næringsdrivende Mænd afgaa, sjeldnere altsaa, at yngre Mænd arve hines Virkekreds og Levebrød, og paa den Maade bliver det igjen formedelst den samme Tids-Omstændighedernes Gunst noget vanskeligere for nye Familier at danne sig. — Gode Tider medføre forøget Velstand; denne udvikler Begreberne om, hvad der hører med til et lykkeligt Familie-Liv, eller Fordringerne til Livet stige, og dermed indskrænkes ogsaa Hyppigheden af nye Ægteskaber; her er altsaa ogsaa baad

Virkning og Modvirkning. — I gode Tider forhøies gjerne Fordringerne til Livet, og disse ville, som sagt, indskrænke Ægteskabernes Hyppighed og Mængde; men i gode Tider sker ogsaa dette, at der ophobes større Velstand paa enkelte Hænder, og at en større Flok af Arbeidere samle sig om de enkelte Eiendomsmænd og Virksomheds-Forstandere, med andre Ord: at Arbeidsklassen faar større Overvægt i Talrighed i Sammenligning med Eiendomsklassen; men om der end gjøres større og større Fordringer til Livet ogsaa inden Arbeidsklassen, saa ere dog Ægteskaberne altid hyppigere inden denne, og paa denne Maade skjønnes det atter, at en og samme Omstændighed kan virke baade til Formindskelse og til Forøgelse af Ægtevielsernes Mængde i et Land.

Hvad jeg under Betragtningen af nærværende Sag og for Norges Vedkommende i den sidste Menneske-Alder har kaldt underordnede Omstændigheder, er altsaa tillige Omstændigheder, som ikke alene kunne omskiftes meget hurtigt og derfor for det Meste udøve ganske kortvarig Virkning, men hvis forskjellige, ligesom dobbelt-virkende Indflydelser paa de mangfoldigste Maader krydse hinanden og ophæve hinandens Virkninger.

Disse Bi-Omstændigheder bør naturligvis ogsaa være Gjenstand for opmærksom Iagttagelse. Men nøiagtigt at bestemme deres Indflydelser, helt igjennem at efterforske Forholdet mellem Aarsag og Virkning her — at forsøge herpaa, det vilde være, som om en Naturforsker vilde tage med sig Passer og Tommestok, Lodde-Vægt og Sekund-Uhr og saa stille sig hen ved en stridt strømmende Elv og forsøge paa ved alskens Maalinger og Beregninger at komme efter Aarsag og Virkning i Elvens Løb, at komme efter, hvorfor de Tusinder af Draaber og Bølger flyde hen netop i saadanne Hvirvler og Vælter, i saadanne Evjer og Malstrømme — at finde ud, hvorfor de ligesom indbyrdes kjæmpende Strømme skyde sig hen nu fort, nu langsomt, nu opad, nu

nedad, hist frem, her til Siden, snart skummende og brusende, snart jevnt flydende og glat skyllende. — Opgaven er naturligvis endeløs. Istedetfor at finde den søgte Regel og Orden turde det snarere hænde, at Forskerens Blik forvildedes ved Mangfoldighedens gjækkende Spil.

107. Men stil Dig noget længere bort fra den samme Elv, saa Øiet ikke mere hildes af de mange Enkeltheder, men bedre faar overskue det Hele — da kan det være, at Du finder Regel og Orden. Ikke sandt? saaledes har Du ofte med Undren betragtet Elvens Løb, med Velbehag dvælet ved det skjønne Syn. Hvad er det? Alt er jo uafladelig Bevægelse; men midt i Bevægelsen, som vil rive Blikket med sig, fastholder dog dit Øie visse Billeder og Figurer — skjønt formede og fint tegnede, saa Du ønsker Dig en Pensel til at tegne dem af, men lette, svævende, luftige, saa Du igjen fortviler derom —; Former, som synes at antage fast Skikkelse og forblive staaende for din Beskuelse, medens dog Bølgerne, som dannede dem, idelig forsvinde. Det er Bølgernes regelmæssige Slyngninger og Hvirvler. Fra Sekund til Sekund, fra Time til Time forblive de uforandrede, vise sig ens for Øiet. Men kom saa igjen nogle Dage eller Uger efter! da kan det være, at Du ikke gjenfinder de gamle Billeder, men helt nye. Thi har det truffet sig saa i Mellem-Tiden, at Elven formedelst Regnskyl eller Tøveir paa Fjeldet er steget stærkt, saa er Bevægelsen raskere, Bølgerne ile skyndsommere forbi, Hvirvlerne og Evjerne slynge sig voldsommere, Alt snor og dreier sig og svinger sig i mere afvexlende Fart, i kortere Løb, i snævrere Kredse. — Saa finder Du ogsaa Menneske-Livets, Samfunds-Livets Strøm. Du finder den saa i de forskjellige Retninger, Du maatte tage til Sammenligning; Du finder den saa ved Betragtning af Forholdet med Ægteskaber. Længe flyder Strømmen af den med hvert Aar opvoxende Slægt af unge Mennesker i giftefærdig Alder — længe

flyder den jevnt og roligt; giv saa Agt, og Du vil finde et vist Forhold med Ægteskaber, en vis Regel for Ægteskabernes Hyppighed og Mængde, og det saa temmelig uforandret fra Stund til Stund, fra Aar til Aar, uagtet jo de handlende Personer i hvert nyt Aar ere andre. Men saa kommer, og det kanske temmelig pludselig, en Tid, da Strømmen ligesom svulmer, da særdeles talrige Slægter, et Aars Kuld efter et andet i ustandselig Fart, naa op til giftefærdig Alder. Giv saa atter Agt, og Du vil strax finde et forandret Forhold. Der er Trængsel. Alle ile hen mod det samme Maal; men det bliver vanskeligere at naa Maalet. Mødes og skilles — hurtigt, hurtigt — saa er Løsenet. Selv Forbindelserne for Livet blive mindre varige; thi Giftermaalene udsættes til en sildigere Alder — der er da mindre af Menneskets Levetid tilbage — Ægteskaberne opløses hurtigere ved Døden. — — I den rivende Strøm, saa Du oftere i det voldsomme Sammenstød en skinnende Bølge blive ligesom knust og brudt og opløst til Skum, som nu, ude af Stand til selv at bane sig Vei, let og villieløst bæres hen paa de andre Bølgers Ryg. Men ligesaa maatte vi i Menneske-Vrimlen, i Samfunds-Livets stærke Strøm, se nu En, nu en Anden, hvis Haab blev knust, hvis Selvstændigheds-Kraft blev opløst — Mennesker, som i moralsk og borgerlig Henseende gik til Grunde, saa de fra deres Ulykkes Dag leve et Liv uden Glæde for dem selv og til Byrde for det øvrige Samfund.

Saa ligner Folke-Bevægelsens Strøm i vort Land en Elv, hvis Kilder ere Høifjeldets umaalelige Snemasser. En Foraars-Regns milde Varme kan hurtigt gjennemtrænge Masserne, og i sin Tid svulmer og bruser Elven, og stundom kan det være, at dens Strøm stiger op over det snævre Elveleie, skyller ind over Landet, belæsser Ager og Eng med Grus og Sten, river Broer og Dæmninger med sig. Men vi ere vante med saadanne Elve her til Lands. Lidt efter

lidt skal det vel lykkes at oprense og udvide Løbet og gjøre Broer og Dæmninger grundmurede og faste (Næringsveienes Udvidelse: de svulmende Kræfters raske Løb; Sædelighed, Oplysning, Bindskibelighed: Samfundets Bro-Piller), saa Oversvømmelsen ikke skal true saa ofte, saa Faren for de kommende Slægter skal blive mindre og mindre.

10. Forskjel i Bygderne.

108. „I dit Indlednings-Kapitel omtalte Du den af mange Mænd nærede Mening, at det i den senere Tid tog til med letsindige Ægteskaber; imod denne Mening satte Du din egen, som var ganske modsat og gik ud paa, at det ikke stod saa ilde til, men at Tingen heller forandrede sig til det Bedre. Nu er det saa med mig, at jeg længe har hørt til dem, som nære hin første Mening, og da jeg fandt, at Du bebudede et saavidt muligt fuldstændigt Opgjør i denne sandelig vigtige Sag, saa foresatte jeg mig at gjennemgaa din Forklaring Punkt for Punkt og har med Taalmodighed holdt ud til nu."

„At nu din Forklaring kan være rigtig, det skal jeg ikke benægte; men dermed indrømmer jeg ikke endda, at min Mening var ganske urigtig. Tingen er, at medens dine Tællinger og Beregninger angaa det hele Land, saa gjælde mine Erfaringer og Betragtninger den enkelte Egn, hvor jeg bor. At der i det her omhandlede Stykke i Folkets Liv er indtraadt en Forandring til det bedre i Landet i det Hele taget, det er Noget, som jeg nu maa tro; det skal jeg ogsaa indrømme, at enkelte af dine Bemærkninger ogsaa have bragt mig til at se Et og Andet her i min egen Egn paa en anden Maade og ligesom i et mildere Lys end forhen. Men med alt dette maa jeg dog desværre fremdeles dømme saa, at Letsindighed ved Ægteskabers Stiftelse og deraf følgende Forarmelse og andre Ulykker virkelig er et Onde,

som i den senere Tid har taget til her i min Omegn, der da vel danner en uheldig Undtagelse i Sammenligning med det hele Land."

En saadan Indvending vil maaske blive gjort, og jeg kan meget vel tænke mig, at den kan være aldeles rigtig.

Og vi blive ved denne Indvending mindede om en Ting, som er af den største Betydning for den, der vil anstille nøiagtige Undersøgelser om et eller andet Stykke i Folkelivet; det er den store Forskjellighed, som der kan være i de forskjellige Egne af Landet — en Forskjellighed, som gjør Undersøgelses-Arbeidet langt vanskeligere og til samme Tid giver det en forhøiet Interesse.

109. Hovedstadsbeboeren og Landmanden, Hedemarkens eller Indherreds Agerdyrkere og Hyrdefolket i Østerdalens hvitliggende Dalfører, Lofotens Fiskere, Matroserne og Lodserne i Udhavnene fra Lindesnæs til Hvaløerne, Røros's Grubearbeidere og Sagmesteren eller Sagdrengen eller Bordstableren ved Sarpsborgs Fos — se, det er Folk, hvis Opdragelse og Sædvaner og Anskuelser, hvis Sysler og Forhaabninger og Livskaar ere overmaade forskjellige.

Hvad er dette for en Forskjel? Det Særegne og Eiendommelige, hvorved det ene Bygdefolk adskiller sig fra det andet, hvori bestaar det?

I et Land som Norge med dets besynderlig afvexlende Naturbeskaffenhed er det lige til, at Befolkningens Næringsveie maa være yderst forskjellige; men af Næringsveiene afhænger igjen de daglige Sysler og huslige Vilkaar, og efter dem uddanner der sig gjerne visse Sædvaner og Leveskikke. Men alt dette udøver lidt efter lidt sin Indflydelse paa det hele Menneske, paa dets legemlige Velbefindende og dets sjelelige Udvikling; selv Ansigtets Træk faa gjerne et eget Udtryk, og Sjelens Evner antage ofte en egen Kraft og Retning.

Sammen med disse ydre Omstændigheder virke ogsaa

de fra Menneskets eget Indre udgaaende Bestræbelser til at uddanne hvert Bygdefolks særegne Væsen. Medens de for det hele Land fælles Samfundsindretninger sigte til paa lige Maade at fremme Dannelse og Velvære og gode Sæder i alle Bygder, saa forstaaes og anvendes de almindelige Anordninger paa forskjellig Maade af den enkelte Bygds Mænd, og ved disses Samvirken udvikler sig efterhaanden i Bygdens mindre Samfund en Helhed af Begreber og Anskuelser, som i mange Enkeltheder kan afvige fra Nabobygdernes. Eller ligesom Verdenshistorien viser os Exempler paa, at enkelt Mand i mærkelig Grad har kunnet indvirke paa en hel Nations Tænkemaade og Sæder, saaledes turde det nok være, at vi ved omhyggelig at granske efter kunde finde mangfoldige Expler paa, at begavede Personer selv af ringe Stand have kunnet bidrage meget til i den enkelte Bygds lille Kreds at give de herskende Anskuelser og Sædvaner en ny Retning, snart til det Bedre, snart til det Værre.

Saaledes kan Menneske-Naturen føie sig og danne sig efter den ydre Natur, og det synes, som hvert Bygdefolk var skabt for den Egn, hvori det er sat til at leve og virke; i den Grad paavirkes Menneskene af de i Samfundet herskende Sæder og Begreber, at vi ofte maa undskylde endog store Feil hos den Enkelte ved at bemærke, at han jo var et Barn af sin Tid, som man udtrykker sig. Men foruden Stedets og Tidens Indflydelser er der ogsaa en anden Omstændighed, som udentvivl har bidraget til at fremkalde den Forskjellighed mellem de mange Bygdefolk, som vi nu kunne iagttage i vort Land, men en Omstændighed, hvis Aarsag ligger udenfor vort Lands Grændser og taber sig i en ubekjendt Fortids Dunkelheder. Jeg sigter hermed til, hvad vore Historikere tro at have fundet, at vort Land fra Begyndelsen af blev besat af forskjellige Folke-Stammer, der vel vare indbyrdes beslægtede og for Størstedelen udgjorde

en Nation, men dog fra sit tidligere Stammeland medbragte hver sin egen Art og saa forplantede denne hver i sin Bygd her i vort Land, hvor de satte sig fast. Nu kunde man vel mene, at efter saa mange Aarhundreders Forløb maatte hin oprindelige Stamme-Forskjel være udslettet; men Exempler for andre Lande — og det Exempler, som netop ere fundne paa statistisk Vei, saasom ved at tage Tallet paa de forskjellige Slags Forbrydelser, hvormed forskjelligt Sindelag lægges for Dagen — have viist, at den oprindelige Folke-Art kan holde sig overmaade længe. Det tør derfor nok være, at den Forskjel i Legems-Dannelse og Sjels-Egenskaber og Levesæt, som man selv ved en flygtig Jagttagelse kan finde f. Ex. mellem Befolkningerne i Valders's og Gudbrandsdalens Fjeldbygder, at den kan skrive sig lige fra hin fjerneste Tid.

110. Der kan altsaa være Forskjel i Folkets Væsen i de forskjellige Bygder. At der ogsaa virkelig er saadan Forskjel, det er bekjendt nok. Denne Sag er jo endogsaa en af de mest yndede Gjenstande for Samtaler. Reis fra By til By langs hele Norges Kyst, og overalt skal Du faa høre, hvorledes Folket i den ene By morer sig ved at gjøre Bemærkninger over disse Egenheder ved Nabobyernes Sæder og Skikke. Reis fra Bygd til Bygd, og det skal ikke mangle, at Du faar høre Almuen øve sin Vittighed paa Nabobygdernes Bekostning. Den almindelige Dom om Folkets Væsen og Færd udtaler sig gjerne i lunefulde, ofte i meget drøie Sætninger; man spotter over en Bygds Smaalighed, ærgrer sig over en andens Storagtighed, ytrer sig haanligt om en tredies Tyvagtighed. Paa Romerike, paa Hedemarken, i Gudbrandsdalen ere disse Domme, vistnok fra gammel Tid, udsatte i Ramser og Rim, som nævne alle Bygderne i det hele Distrikt og med sine skarpe og ofte træffende Bemærkninger snerte hver enkelt af dem.

Men om Folket i en Bygd er tyvagtigt eller urenligt

eller dovent o. s. v, det skulde ikke være Gjenstand for en blot legende Tale; dertil er Sagen sandelig for vigtig, saasom den jo angaar Menneskers borgerlige og moralske Lykke eller Ulykke.

Den store Mangfoldighed af Stenarter, som danne vort Lands Bund, af Planter, som bedække Stranden og Dalen og Fjeldet, den store Mangfoldighed af Fugle og Fiske og alskens andre Dyr — den har lange Tider været Gjenstand for Naturforskernes Opmærksomhed, og alle dannede Mænd glæde sig over hver ny Opdagelse, som det lykkes deres Flid at berige Verden med. Skulde da ikke de mange Forskjelligheder i Menneskelivet ogsaa være en værdig Gjenstand for vor Opmærksomhed, og skulde det ikke kaldes nyttigt, om vi bleve satte istand til noget sikrere og fuldstændigere end hidtil at kjende dem og forstaa deres Aarsager, skulde det ikke kaldes nyttigt for Lovgiveren, for Embedsmanden, for hver Borger, som føler for sit Land eller sin Bygd og gjerne vil bidrage Sit til at befordre det Gode, modarbeide det Onde, der monne vise sig?

Her som i enhver Videnskab er der vel Meget, som altid vil unddrage sig for det forskende Blik og forblive en Hemmelighed. Men den, som leder, pleier dog finde, og jeg mener, at dersom vi havde Opgaver med Hensyn til Skolevæsen og Oplysning, med Hensyn til Forbrydelser, Løsagtighedsforseelser, Drukkenskab, med Hensyn til de religiøse Tilstande, med Hensyn til Folkeformerelse og Befolkningens Inddeling i Stænder (Eiendomsmænd og Arbeidere), med Hensyn til Næringsveiene og Formuestilstanden og Fattigvæsnet, med Hensyn til Legemsdannelsen og Sundhedstilstanden, med Hensyn til huslige Indretninger og selskabelige Skikke o. s. v., o. s. v., dersom vi, siger jeg, havde paalidelige og muligst fuldstændige Opgaver og Forklaringer over disse Ting for hver enkelt Bygd, saa vi kunde sammenholde det Ene med det Andet, saa var det at vente, at Meget

skulde blive klart, af hvad der nu er os dunkelt i det norske Folks ydre og indre Tilstand, at der for Betragtningen skulde vise sig en vis Sammenhæng mellem Aarsag og Virkning, at der for den praktiske Virksomhed, som stræber at fremme Folkets Vel, skulde fremgaa megen gavnlig Veiledning til at finde de rette Midler for at opnaa de bedste Diemed. *)

111. Hvorledes kom jeg ind paa al denne Tale? Jo, ved Forestillingen om, at der kanske kunde være en eller flere Bygder, der dannede Undtagelse fra den almindelige Regel: at Folk i den giftefærdige Alder gifte sig mindre hyppigt nu mod før, saa der vel ogsaa stiftes færre letsindige Ægteskaber end tidligere. Dersom der var saadanne Undtagelser, dersom det i enkelte Bygder var saa ulykkeligt, at Letsindighed i denne Sag tog mere og mere Overhaand, saa maatte det ganske vist have sine bestemte Aarsager paa den ene Side

*) Det er naturligvis ikke min Mening at ville sige, at de her berørte Forholde i Folkets Liv ikke have været paaagtede i vort Land. Krafts topographisk-statistiske Værk over Norge indeholde jo fortrinlige Oplysninger fornemmelig om Bygdernes Nærings-Forholde, og Ivar Aasens Sprog-Arbeider give os den ypperligste Veiledning til Studiet af det større og mindre Slægtskabs-Forhold mellem de mange Bygdefolk. Men netop den sjeldne Omhu og Dygtighed, hvormed disse Arbeider ere udførte, vækker et forhøiet Ønske om, at ogsaa de mange andre Stykker i Bygdefolkenes Livsforholde maatte blive paa lignende Maade behandlede. Naar Alt kommer til Alt, skal man nok finde, at Litteraturen giver os mere Belærelse om de mærkelige Ting i Naturens Riger end om Menneskelivets forskjellige Former i vort Land, og disses idelige Afvexling gjør dog en vedholdende Opmærksomhed dobbelt fornøden. — Ved at omtale dette skal jeg ikke tilbageholde den Ytring, at det forekommer mig, at Provinds-Aviserne baade kunde og burde mere end hidtil lægge an paa at give Bidrag til Oplysning om Folkets Kaar og Sæder i de enkelte Egne.

og sine naturlige Virkninger paa den anden Side, eller det vilde staa i den inderligste Sammenhæng med det hele Samfundsliv i de enkelte Bygder, og denne Sammenhæng vilde det være høist lærerigt at kjende nøie. Og dersom det nævnte Onde herskede i en Bygd, saa vilde en sikker Kundskab derom især være vigtig for alle de Mænd i Bygden, hvis Kald i Livet det er at arbeide for Sædelighed og Velvære blandt Folket.

Der er ellers en Mangfoldighed af Jagttagelser at gjøre om Folkets Forhold med Hensyn til Giftermaal i de forskjellige Bygder. Jeg skal exempelvis nævne et Forhold. Som bekjendt afsluttes jo de allerfleste Ægteskabsforbindelser mellem Ungkarle og Piger og det som oftest noget ældre Ungkarle og yngre Piger. Men i enkelte Egne finder man ret mærkelige Afvigelser derfra. En Egn, hvor der saaledes er usædvanlig mange Ungkarle og Enker, som gifte sig sammen, er Nordlandene og Finmarken eller Tromsø Stift. Her ligger Grunden dog tydelig i den ulykkelige Omstændighed, som jeg udførlig har handlet om i det tidligere Skrift „Om Dødeligheden i Norge," at saa særdeles mange unge Mænd omkomme paa Søen, hvorved mange Koner i tidlig Alder blive satte i Enkestand. Men der er ogsaa andre Egne i vort Land, hvor der Aar efter Aar stiftes usædvanlig mange Ægteskaber mellem Ungkarle og Enker, uden at nogen saadan ydre Omstændighed kan skjønnes at være Aarsag dertil. Saadanne Egne ere f. Ex. Ryfylke Provsti i Sammenligning med Nabo-Distrikterne, fremdeles Øvre Thelemarkens øst- og vestfjeldske Provstier i Sammenligning med Nedre Thelemarkens og Bamble Provstier. Her er det at befrygte, at Aarsagen er den samme, som den dygtige Præst Strøm i forrige Aarhundrede klager over i sin „Søndmørs Beskrivelse," at „unge Drenge tage gamle Enker blot for at faa en Jordepart." Gjensidig Agtelse og personlig Tilbøielighed skulde være Kjernen i Ægteskabets Pagt; gifter Nogen sig blot for at faae en Jordepart, saa er det

en smaalig Beregning, ligesaa fordømmelig som den ellers saa ofte paaklagede Letsindighed; at der i enkelte Egne meget hyppigt indgaaes Ægteskab mellem Ungkarle og Enker eller mellem Enkemænd og Piger, det kan derfor være meget betegnende med Hensyn til de i Egnen herskende Begreber og Sæder.

112. Men den skjønsomme Læser vil ikke vente, at jeg i dette Skrift skulde give en fuld Forklaring om Ægteskabs-Forholdene i hver enkelt Egn af vort Land. Dertil ere de Forarbeider, som vilde udkræves, altfor vidtløftige. Paa den anden Side tør jeg dog haabe, at den samme skjønsomme Læser vil billige, at jeg anvender nogle Blade for at meddele Udbyttet af en Del Undersøgelser, som jeg allerede har anstillet om Ægteskabsforholdene i de forskjellige Egne.

Jeg tænker mig Landet inddelt i 53 Distrikter eller Bygdelag, der som oftest falde sammen med Provsti-Distrikterne og derfor kunne betegnes med disses Navne.*) Og af de fra Præsterne, Provsterne og Biskopperne aarlig afgivne Lister har jeg hentet Tallet paa Ægtevielser i hvert Distrikt for de 20 Aar 1831—1850. De ved Hjælp af disse Tal erholdte Oplysninger skulle være mig Udgangspunkter for yderligere Granskninger med Hensyn til de enkelte Egne; men de tjene tillige til at understøtte nogle af de i de foregaaende Kapitler fremsatte Anskuelser, og derfor har en Meddelelse derom sin rette Plads i nærværende Skrift.

113. I § 74 viste jeg, hvorledes Antallet af Ægtevielser har tiltaget fra Ti-Aaret 1831—40 til Ti-Aaret 1841—50, nemlig:

*) Det er ganske den samme Inddeling, som jeg har fulgt i min Afhandl. „Om Dødeligheden i Norge." Kap. 12 og 13, og hvorom jeg i Tillæg IV til samme Afhandl. har givet en fuldstændig Forklaring.

i Frankrig	med	5	Procent,
i Preussen	=	12	—
i England	=	14	—
i Danmark	=	10	—
i Sverige	=	12	—
i Norge	=	24	—.

Ved særskilt Undersøgelse i § 68 for hvert af de fem Stifters Vedkommende fandt vi, at denne Forøgelse var:

i Christiania Stift	32	Procent,
i Christiansands —	18	—
i Bergens —	19	—
i Throndhjems —	16	—
i Tromsø —	28	—.

Hvad enten vi altsaa saa hen til Norges Land i det Hele eller til de enkelte Stifter, saa maatte vi forundre os over den særdeles betydelige Forøgelse i Ægtevielsernes Antal i Aarene 1841—50 i vort Land i Sammenligning med de andre Lande.

Men nu spørges her: Indtraf dette usædvanlige Forhold i hver enkelt Egn af vort Land, eller var der ingen Undtagelser i dette Stykke?

Svaret paa dette Spørgsmaal indeholdes i Tab. 22, hvor jeg nævner alle Provsti-Distrikter i den Orden, hvori de følge efter hinanden i Landet, fra Øst til Vest og fra Syd til Nord.

114. Det eneste Distrikt i det ganske Land, hvor Ægtevielsernes Antal i 1841—50 var mindre end i 1831—40, var Lister Provsti. Den væsentlige Aarsag hertil er heller ikke vanskelig at gjætte. I 1831—40 eller i de fleste af disse Aar slog et usædvanligt rigt Sildefiske til her; Velstanden tiltog hurtigt, og Forhaabninger stege endnu mere, saaledes at endog mange Mennesker lokkedes hid fra fremmede Bygder, og her som overalt viste det sig da, at de gode Tiders Gunst foranledigede usædvanlig Mange til at

stifte Familie. Men ved Overgangen til Ti-Aaret 1841—50 ophørte pludselig det fordelagtige Sildefiskeri; istedetfor

(22.) Fra 1831—40 til 1841—50 har Antallet af Ægtevielser tiltaget (+) eller aftaget (÷) i Provsti-Distrikterne saaledes:

No.	Navne.	pCt.	No.	Navne.	pCt.
1	Nedre Borgesyssel	+21	26	Jæderen	+25
2	Mellem Do.	+21	27	Stavanger	+49
3	Vestre Do.	+26	28	Karmsund	+51
4	Øvre Do.	+24	29	Rysylke	+20
5	Nedre Romerike	+32	30	Hardanger og Voss	+20
6	Christ.nia Stifts-Pr.	+69	31	Søndhordland	+28
7	Øvre Romerike, Solver og Odalen	+40	32	Bergens Stifts-Pr.	+22
			33	Nordhordland	+24
8	Østerdalen	+21	34	Ytre Sogn	+10
9	Hedemarken	+36	35	Indre Do.	+ 3
10	Gudbrandsdalen	+42	36	Søndfjord	+15
11	Thoten og Valders	+38	37	Nordfjord	+17
12	Hadeland, Ringerike og Hallingdal	+28	38	Søndre Søndmør	+13
			39	Nordre Do.	+23
13	Kongsberg	+26	40	Romsdal	+13
14	Drammen	+32	41	Nordmør	+19
15	Jarlsberg	+24	42	Fosen	+23
16	Laurvik	+24	43	Throndhjems Stifts-Pr.	+28
17	Nedre Thelemarken og Bamble.	+14	44	Dalerne	+ 7
18	Øvre Thelemarken	+16	45	Indherred	+16
19	Østre Nedenæs	+14	46	Namdalen	+28
20	Vestre Do.	+24	47	Helgeland	+26
21	Robygdelaget	+ 9	48	Salten	+19
22	Christiansands Stifts-Pr.	+12	49	Lofoten og Vesteraalen	+39
			50	Senjen	+30
23	Mandal	+11	51	Tromsø	+38
24	Lister	— 7	52	Vest-Finmarken	+18
25	Dalerne	+12	53	Øst-Finmarken	+38

Velstand og livligt Mod indtraadte nu stor Forlegenhed og Engstelse, og som det blev vanskeligere for Folk at finde Levebrød, bleve Giftermaalene sjeldnere. Men nu kom Stavangers og Karmsunds Provsti-Distrikter til at nyde godt af Fiskeriets Fordele og det endnu mere end før, og vi finde af Tabellen, at i disse Distrikter tiltog Egtevielsernes Antal i usædvanlig Grad. — Saaledes turde det nok være, at et nøiagtigt Kjendskab til Næringsveienes Tilstand overalt i Landet i 1831—40 samt i 1841—50 skulde for en stor Del give os Forklaring til den Forskjel Distrikterne imellem, som Tabellens Tal opvise.

Men en Ting maa jeg fæste Opmærksomheden paa. Det Land udenfor Norge, hvor vi fandt den største Forøgelse i Egtevielsernes Antal i 1841—50, var England (14 pCt.), og af Norges 53 Provsti-Distrikter er der hele 41, i hvilke Forøgelsen var end stærkere.

Disse 41 Distrikter ligge jo dels ude mod Havet, dels inde i Landet, sydpaa og nordpaa; disse 41 Distrikter have jo de mest forskjellige Næringsveie, som paa Grund af mangfoldige Omstændigheder kunne lykkes saa overmaade forskjelligt. Naar Hedemarkens Bonde faar sine Laaver og Lader, sine Boler og Binger vel fyldte, saa kanske Indherred har et Grøn-Aar; naar Tømmerhandelen gaar heldigt og bringer Liv i Østerdalens Skove og ved Sarpsborgs Sagbrug, saa kan det træffe, at Nordlandenes Fiskere faa liden Pris for sin Fisk. Derfor skulde det i Sandhed være et høist mærkværdigt Træf, om Næringsveiene i hele 41 af Norges 53 Distrikter skulde have været saa meget heldigere i 1841—50 end i 1831—40, at man alene deraf kunde forklare sig, at Egtevielsernes Antal tiltog mere end i det blomstrende England.

115. Hvorledes forklarer jeg da Tingen? Jeg har allerede forklaret den. I de foregaaende Kapitler har jeg paavist, at der maa tages Hensyn ikke alene til de samtidige, men

ogsaa til de fortidige Omstændigheder. I de nærmeste Aar før 1815 var der Krig i Landet; da maatte Mange opsætte med Giftermaal, og Mængden af de fødte Børn blev mindre end ellers. Med Aaret 1815 indtraadte Fred og gode Tider; nu stiftedes der usædvanlig mange nye Familier, og Børneflokken forøgedes mærkeligt. Fra 1841 af traadte disse Børn op i 25 Aars Alderen, og Mængden af Folk i giftefærdig Alder forøgedes altsaa betydeligt, hvorefter det ogsaa var at vente, at Ægteviesernes Mængde vilde tiltage. Hvad der var at vente, indtraf ogsaa. Det have vi seet for hele Rigets Vedkommende (§ 65, Tab. 17); det have vi ogsaa fundet for hvert af Stifterne (§ 67, Tab. 18). Nu erfare vi det ligesaa for de mindre Provsti-Distrikters Vedkommende.

Det var jo paa Forhaand rimeligt at antage, at Krigens Ulykker ikke rammede hvert enkelt Distrikt nøiagtigt lige haardt, rimeligt altsaa ogsaa at antage, at den her skildrede Eftervirkning (Overgang fra et mindre Antal Ægteviesler i 1831—40 til et større i 1841—50) heller ikke vilde vise sig lige stor i hvert enkelt Distrikt. Men Overensstemmelsen er dog saa stor i de 53 Distrikter, at paa 1 nær er det i dem alle Stigen i Ægteviesernes Antal, og i 41 Distrikter er denne samme Stigen saa stærk, at den efter Sammenligning med andre Lande maa kaldes usædvanlig. Den almindelige Forklaring, jeg før har givet for det hele Rige og for de fem Stifter, passer altsaa i det Hele taget meget vel for de mindre Distrikter ogsaa, og det skal vanskelig kunne miskjendes, at dette igjen afgiver en god Bestyrkelse for hin Forklaring.

116. Det her Anførte kan ogsaa udtrykkes saaledes, at Befolkningens Bevægelse i de fleste Distrikter har været temmelig ens, saaledes, at der f. Ex. har været faa Personer i 20—30 Aars Alderen i Aarene 1831—40, mange derimod i 1841—50. Havde Befolkningens Bevægelse

været aldeles nøiagtig ens i alle Distrikter, saa vilde vi for at udfinde, om Folk gifte sig mere eller mindre hyppigt, ikke behøve en saa vidtløftig Beregning som den, jeg for hele Rigets Vedkommende anvendte i § 84; det vilde da være nok at kjende Antallet af Ægtevielser og af den samlede Folkemængde. Saasom nu Befolkningens Bevægelse, som sagt, ikke er nøiagtig ligedan overalt, saa vil denne simple Maade at beregne Ægteskabernes Hyppighed ikke give noget aldeles nøiagtigt Resultat; men da Overensstemmelsen dog, som vi have seet, er temmelig stor i de fleste Distrikter, er det at formode, at en saadan letvindt Beregningsmaade vil bringe os nær til Sandheden.

I hele Norges Land var:

	Folkemængden,		det aarlige Antal af Ægtevielser,
1835:	1,194,827,	1831—40:	8,291,
1845:	1,328,471,	1841—50:	10,309,
Middel-Tal:	1,261,649,	Middel-Tal:	9,300.

Sammenstiller jeg nu disse Tal, saa kan jeg finde, at i de 20 Aar 1831—50 blev der for hver 10,000 Mennesker ægteviet omtrent 74 Par (egentlig kun 73,7), og dette Tal angiver da Maalet paa Ægteskabernes Hyppighed i det nævnte Tidsrum.

Udfører jeg saa den samme Beregning for hvert Provsti-Distrikt, saa finder jeg, at dette Tal er snart noget mindre, snart en Del større end det for hele Riget, og jeg faar derved en Formodning om, at Giftermaalenes Hyppighed i nogle Distrikter er noget mindre, i andre noget større — en Formodning, sagde jeg, og ikke nogen afgjørende Visshed, saasom Beregningen, som forklaret, formedelst Mangel paa de fornødne vidtløftige Materialier ikke er udført paa den rette omstændelige Maade.

Beregningen er udført i Tab. 23, som bestaar af følgende Rubrikker:

1. Provsti-Distrikternes No., saaledes, at der er begyndt med det Distrikt, hvor Tallet for Ægteskabernes Hyppighed er mindst;
2. Distrikternes Navne;
3. Tallet for Ægtevielsernes Hyppighed i 1831—50;
4. Tal, som angive, hvor mange Procent Folkemængden i Løbet af de 10 Aar 1836—45 maa antages at have tabt ved Udflytning (+) eller vundet ved Indflytning (+); *)
5. No. paa Distrikterne, naar disse tænkes ordnede efter Graden af Udflytning og Indflytning, saaledes at det Distrikt bliver No. 1, hvor Folkemængden tabte mest ved Udflytning, det derimod faar No. 53, hvor Folkemængdens Forøgelse ved Indflytning var størst.

117. Naar vi nu sammenligne det første og det sidste Distrikt, Gudbrandsdalen, No. 1, og Vest-Finmarken, No. 53, saa se vi, at der kan være en ikke liden Forskjel i Ægtevielsernes Hyppighed. Blandt en Befolkning af 10,000 Mennesker blev der i Tidsrummet 1831—1850, gjennemsnitlig regnet, aarlig ægteviet 62 Par i Gudbrandsdalen, i Vest-Finmarken derimod 107 Par.

Men hvorfor har jeg her ogsaa anført Opgaverne om Indflytning og Udflytning? Jo, jeg beder lagt Mærke til, at i Gudbrandsdalen, hvor Ægtevielserne vare mindst hyppige i 1831—50, der var det mere end andetsteds Tilfælde, at Folk flyttede ud af Bygden, at sige: i de Aar, hvorom jeg har Kundskab, nemlig 1836—45; da flyttede ikke mindre end 7 Procent af Befolkningen ud, saa Gudbrandsdalen ogsaa i den Henseende bliver No. 1 af alle 53 Distrikter. I Vest-Finmarken derimod var det Omvendte Tilfælde; der flyttede Folk ind og det i saa stor Mængde, 13 Procent, at Di-

*) Hvorledes jeg har beregnet Ud- og Indflytningen i Aarene 1836—45 i de forskjellige Distrikter, det har jeg forklaret i Afhandl. „Om Dødeligheden i Norge," Pag 126.

strikter i denne Henseende bliver et af de sidste i Rækken, No. 50, saasom der kun var nogle faa Distrikter, hvor Indflytningen var endnu større. — Det falder altsaa saaledes ud, at i det Distrikt, hvorfra Udflytning fandt Sted, der

(23). Hyppigheden af Ægteviesler m. m.

1.	2.	3.	4.	5.
1	Gudbrandsdalen	62_4	-7_1	1
2	Østerdalen	64_4	-2_2	19
3	Mandal	66_4	-3_1	11
4	Dalerne, Throndhjems Stift	68_1	-0_8	24
5	Bergens Stifts-Pr.	69_6	$+1_7$	35
6	Østre Nedenæs	69_7	-0_6	23
7	Øvre Borgesyssel	69_8	-1_1	22
8	Øvre Romerike etc.	70_0	-2_3	18
9	Indre Sogn	70_1	-2_4	15
10	Hardanger og Voss	70_2	-5_3	3
11	Dalerne, Chr.sd. Stift	70_4	-5_3	4
12	Nedre Romerike	70_6	-2_7	14
13	Romsdal	70_9	$+4_7$	44
14	Vestre Nedenæs	71_0	$+1_7$	34
15	Namdal	71_2	$+2_7$	38
16	Vestre Borgesyssel	71_2	$+4_1$	43
17	Søndfjord	71_3	$+1_0$	32
18	Fosen	71_6	$+4_1$	42
19	Lister	71_6	-3_5	9
20	Nedre Thelemarken	72_0	-3_7	6
21	Kongsberg	72_1	-2_0	20
22	Indherred	72_1	$+0_1$	29
23	Mellem Borgesyssel	72_3	-3_0	13
24	Hedemarken	72_4	-3_1	12
25	Hadeland etc.	72_6	-4_2	5
26	Thoten etc.	72_8	-2_6	21
27	Øvre Thelemarken	73_3	-6_4	2
28	Jæderen	73_6	-3_7	7
29	Christiansands Stifts-Pr.	74_0	$+0_4$	30
30	Robygdelaget	74_4	-2_3	16
31	Nordmør	74_8	$+5_7$	46

var der færre Folk, som giftede sig, og omvendt, at der, hvor Folk flyttede ind, var der Flere, som indgik Ægteskab og stiftede Familie.

Og dette gjælder ikke alene Gudbrandsdalen og Vest-

(23). Fortsættelse.

1.	2.	3.	4.	5.
32	Jarlsberg	74_{7}	$+ 0_{6}$	31
33	Throndhjems Stifts-Pr.	74_{7}	$+ 7_{2}$	47
34	Laurvik	75_{1}	$- 0_{6}$	27
35	Ytre Sogn	75_{3}	$- 3_{6}$	8
36	Salten	75_{6}	$+ 3_{0}$	39
37	Nedre Borgesyssel	75_{9}	$+ 1_{4}$	36
38	Drammen	76_{0}	$+ 2_{1}$	37
39	Nordfjord	76_{2}	$- 0_{2}$	28
40	Ryfylke	77_{4}	$- 3_{2}$	10
41	Søndre Søndmør	77_{4}	$- 2_{3}$	17
42	Helgeland	77_{7}	$+ 1_{4}$	33
43	Lofoten og Vesteraalen	79_{8}	$+ 9_{6}$	49
44	Søndhordland	80_{0}	$- 0_{7}$	25
45	Nordre Søndmør	80_{1}	$+ 3_{8}$	41
46	Senjen	80_{7}	$+ 3_{6}$	40
47	Karmsund	80_{7}	$+ 8_{2}$	48
48	Tromsø	80_{8}	$+ 5_{2}$	45
49	Stavanger	80_{9}	$+ 14_{5}$	51
50	Nordhordland	82_{9}	$- 0_{7}$	26
51	Christiania Stifts-Pr.	89_{2}	$+ 25_{7}$	53
52	Øst-Finmarken	94_{2}	$+ 16_{6}$	52
53	Vest-Finmarken	107_{6}	$+ 13_{1}$	50
I	Throndhjems Stift	71_{4}	$+ 2_{2}$	VI
II	Christiania Do.	72_{7}	$- 0_{6}$	III
III	Christiansands Do.	73_{2}	$- 0_{9}$	II
IV	Bergens Do.	75_{4}	$- 0_{9}$	I
V	Tromsø Do.	81_{3}	$+ 4_{9}$	V
	Riget	73_{7}	$+ 0_{3}$	

Finmarken; det gjælder de fleste Distrikter. I de 28 første Distrikter paa Tabellen sees Ægteskabs-Hyppigheden at være mindre end den for hele Riget fundne (mindre end 73 [7]); men i de fleste af disse Distrikter fandt Udflytning Sted eller ogsaa kun ringe Indflytning. I Tabellens 25 sidste Distrikter derimod sees Ægteskabs-Hyppigheden at være større end den for hele Riget (større end 73 [7]), og i de fleste af disse Distrikter fandt der enten Indflytning Sted eller ogsaa ganske ringe Udflytning.

118. Men denne Jagttagelse er ikke uvigtig for Bedømmelsen af Tilstanden og Sæderne i de enkelte Distrikter. Jeg kan f. Ex. nok tænke mig, ja jeg har jo ofte hørt det med mine egne Øren, at Folk i Gudbrandsdalen klage over den store Letfindighed, hvormed unge og fattige Gutter der gaa hen og gifte sig. Og det feiler ikke paa mange enkelte Exempler, som ere i høi Grad forargelige og nok kunne give Anledning til saadan Klage. Men her mener jeg, at man skal vogte sig for at bedømme Tingen saa, som om Tilstanden i dette Stykke var usædvanlig slem, som om hin Letfindighed skulde være meget truende. Det sande Forhold turde være dette, at der netop inden den fattige Klasse har udviklet sig en alvorlig Betænksomhed om, at det ikke gaar vel an at gifte sig i saa smaa Kaar, som Bygdens Leilighed tilbyder, og at derfor en stor Del netop af denne Klasses Ungdom er draget ud for i lykkeligere Egne at søge det Levebrød, som Hjemmet syntes at nægte. Denne Betragtning stemmer ialfald bedst med de fundne Tal. *)

*) Og paa denne Maade havde jeg netop for Gudbrandsdalens Vedkommende tænkt mig Tingen, længe før Tallene og Beregningerne kom til. I Gudbrandsdalen er Jordbrug fast eneste Næringsvei. Men det er vanskeligt for en ubemidlet Mand at faa kjøbt sig Jord, og den tiltagende Mangel paa paa Skov samt den altid føleligere Mangel paa Havnegang i Nærheden af Gaardene gjør Gaardeierne lidet tilbøielige til at overlade noget af deres Udmark til Rydningsmænd

Det ligger jo Menneskene til, at naar de naa frem til voxen Alder, saa pleie de tænke paa Giftermaal; det ligger ogsaa Menneskene til, at de gjerne ville forblive ved Hjemstavnen, saa der skal en fornuftigere Betragtning og høiere Hensyn til, for at den Unge skal gjøre Vold paa sig selv og forlade Fædre-Hjemmet. Nu er der jo Aar om andet adskillige Tusinde Par, som gifte sig her i Landet, og dersom det kunde paavises, at der blandt disse i de senere Aar var flere Hjemalinger, som ikke havde prøvet Lykken udenfor sin egen Bygd, flere end i tidligere Tider, saa vilde jeg kalde det et betænkeligt Træk, vel skikket til at bestyrke den af Mange nærede Mening, at Letsindigheden tager Overhaand, Letsindigheden, hvorefter Folk kun følge den naturlige Attraa og gifte sig uden at anstrænge sig videre for Levebrød o. s. v. Men nu viser vor Tabel os, hvorledes der i Aarene 1836—45 var megen Flytning i Landet, Udflytning fra nogle Bygder, Indflytning til andre; vi maa nødvendig antage, at det for en stor Del var unge og ugifte Folk, som droge ud for at søge sig Levebrød; vi finde det rimeligt, at de omsider sloge sig ned der, hvor de fandt bedst Udsigter for sig; vi formode, at netop disse Folk bidroge til, at Ægtepielserne bleve saa hyppige i de Distrikter, hvor de

---

eller Husmænd. Under saadanne Forholde maa selv meget „letsindige Kroppe" finde det betænkeligt at stifte Familie, og saadan syntes jeg ved gjentaget Besøg i Egnen at finde Stemningen selv inden den fattige Klasse. Det er ogsaa Noget, man snart bliver opmærksom paa ved at færdes blandt Folket her, at saa overmaade mange unge Mennesker især af Husmandsklassen, baade Piger og Gutter, i de senere Tider ere „reist aav," mest til Nordlandene for der at søge Tjeneste eller Dagarbeide. Mange af dem ere nu gifte og bosatte her, og deres Flytning har da bidraget til, at Hyppigheden af Ægtevielser er saa liden i Gudbrandsdalen, men — hvad Tabellen ligeledes lærer os — meget stor i de fleste nordlandske Distrikter.

flyttede ind. Og hertil kommer, hvad jeg paa et andet Sted har godtgjort eller ialfald gjort sandsynligt, *) at denne Flytning har været en god Del hyppigere i Aarene 1836—45 end i den tidligere Tid eller i 1826—35. — Alt dette leder os til den Slutning, at Landets Ungdom i den senere Tid heller synes at vise en forhøiet Iver for at vinde frem til en saadan Stilling, at det kan være forsvarligt at stifte Familie, og denne Slutning stemmer paa det Bedste overens med alle de Vidnesbyrd, som jeg før i denne Bog har fremført imod den ubyggelige Mening, at Ungdommens Letsindighed i dette Stykke skulde arte sig værre og værre.

119. Dog, dette, at unge Folk flytte bort fra en Egn og gifte sig i en anden, det er kun en af de mange Omstændigheder, som kunne bevirke, at Ægtevielserne blive mindre hyppige i den ene Egn og mere hyppige i den anden. Først og fremst skulde man have en muligst paalidelig Kundskab om, i hvilke Egne Ægteskabs-Hyppigheden er større eller mindre, uden Hensyn til, hvad Aarsagen dertil monne være. Og derfor benytter jeg fremdeles de i § 116 omtalte Materialier (Opgaver over Folke-Tallet og over Antallet af Ægtevielser), saaledes at jeg beregner Ægteskabs-Hyppigheden særskilt for Tidsrummene 1831—40 og 1841—50. Udfaldet af Beregningen anfører jeg i Tab. 24, hvis Rubrikker indeholde:

1 og 2. Provsti-Distrikternes No. og Navne i samme Orden som Tab. 23;

3 og 4. Tal for Ægteskabs-Hyppigheden i Aarene 1831—40 og 1841—50, samt

5 og 6. Provsti-Distrikternes No., naar de tænkes ordnede særskilt for 1831—40 og 1841—50, saaledes at der begyndes med det Distrikt, hvor Ægteskabs-Hyppigheden var mindst.

*) Afhandl. „Om Dødeligheden i Norge," Side 126.

120. Af denne Tabel lære vi f. Ex. om Nordhordland (eller Strile-Landet), at Ægteskabs-Hyppigheden i 1831—40 var 77 $_{2}$, og at den i 1841—50 var 88 $_{1}$, altsaa, at den i hvert af de to Tidsrum var betydelig større end i de fleste andre Distrikter, saaledes at Distriktet begge Gange havde No. 50 i Rækken. Det kan altsaa formodes, at der i denne Egn er særegne og stadigt virkende Aarsager, som foranledige usædvanlig mange Mennesker til at gifte sig. Omvendt erfare vi om Gudbrandsdalen, at Ægteskabs-Hyppigheden i begge Tidsrum var meget liden, saa Distriktet i 1831—40 endog var No. 1 i Rækken og i 1841—50 No. 8; men saasom der i hvert af de to Tidsrum, hvor dog Næringsforholdene vare temmelig forskjellige (tildels Mangel og Nød i nogle af Aarene 1831—40 og god Tid i de fleste af Aarene 1841—50), var ganske faa Brudefolk i Gudbrandsdalen i Sammenligning med de fleste andre Distrikter, saa er det rimeligt at antage, at der maa være visse Omstændigheder i Bygdens Forholde, som ikke blot forbigaaende, men Aar efter Aar have virket hemmende paa Folkets Tilbøielighed til at indgaa Ægteskab.

Vi kunne inddele hele Rækken af de 53 Distrikter i 2 Klasser, nemlig de 28 første, hvor Ægteskabs-Hyppigheden i det samlede Tidsrum 1831—50 var mindst, og de 25 sidste, hvor den var størst. Af hine 28 sees det, at de allerfleste (nemlig de, som ere mærkede med Tegnet *) i hvert af de to enkelte Tidsrum have hørt til den Halvdel af Distrikter, hvor Ægteskabs-Hyppigheden var mindst; af de andre 25 Distrikter sees det fremdeles, at de allerfleste (de med Tegnet * mærkede) i hvert enkelt af de to Tidsrum, i 1831—40 og i 1841—50, have hørt til den anden Halvdel af Distrikter, hvor Ægteskabs-Hyppigheden var størst. Paa enkelte Undtagelser nær har det da rimeligvis været saa, at det er ikke blot forbigaaende mere eller mindre gunstige Tids-

omstændigheder, som have bevirket denne Forskjel i Ægteskabs-Hyppigheden, men vedblivende Omstændigheder.

Hvad kan det da være for Omstændigheder? Det kan vistnok være visse Egenheder i Kultur-Tilstanden. Hvor

(24.) Ægtevielsernes Hyppighed i 1831—40 og 1840—50.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
* 1	Gudbrandsdalen.	52_6	71_8	1	8
* 2	Østerdalen	61_3	67_2	3	2
* 3	Mandal	65_6	67_3	9	3
* 4	Dalerne, Th.hjems Stift	69_0	67_4	18	5
* 5	Bergens Stifts-Pr.	64_2	74_9	6	19
* 6	Østre Nedenæs	69_7	69_8	22	6
* 7	Øvre Borgesyssel	64_7	74_6	7	18
8	Øvre Romerike etc.	60_5	78_4	2	30
9	Indre Sogn	73_2	67_3	36	4
*10	Hardanger og Voss.	65_7	74_4	11	17
*11	Dalerne, Chr.sands Stift. . . .	68_8	72_0	17	9
*12	Nedre Romerike	62_8	77_7	4	27
13	Romsdal	71_4	70_6	30	7
* 14	Vestre Nedenæs	67_8	73_7	15	14
*15	Nambal	65_6	76_3	10	23
*16	Vestre Borgesyssel	69_2	72_8	19	11
*17	Søndfjord	70_4	72_1	27	10
*18	Fosen	69_3	73_3	20	12
19	Lister	77_8	66_0	51	1
*20	Nedre Thelemarken	69_9	74_0	24	15
*21	Kongsberg	66_5	77_2	13	26
22	Indherred	70_6	73_5	29	13
*23	Mellem Borgesyssel	67_4	77_0	14	25
24	Hedemarken	63_6	80_6	5	40
25	Hadeland etc.	66_3	78_5	12	32
26	Thoten og Valders	65_1	79_6	8	37
*27	Øvre Thelemarken.	70_2	76_3	25	24
28	Jæderen	68_1	78_5	16	31
29	Christiansands Stifts-Pr. . . .	72_9	75_0	34	20
30	Robygdelaget	75_4	74_3	46	16
31	Nordmør.	73_3	75_7	39	21

Raadhed hersker, der vil vistnok flere unge Mennesker gifte sig letsindig og i tidlig Alder; hvor der er mere Dannelse og Betænksomhed blandt Folket, ville Flere og Flere finde sig i at udsætte med Giftermaal, indtil de have vundet sig

(24) Fortsættelse.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
32	Jarlsberg	70_{5}	78_{4}	28	29
33	Throndhjems Stifts-Pr.	69_{4}	79_{6}	21	36
34	Laurvik	70_{3}	79_{4}	26	35
35	Ytre Sogn	74_{3}	76_{2}	42	22
*36	Salten	72_{3}	78_{6}	32	33
37	Nedre Borgesyssel	73_{3}	78_{2}	38	28
38	Drammen	69_{7}	81_{6}	23	41
*39	Nordfjord	73_{2}	79_{0}	37	34
*40	Ryfylke	74_{6}	79_{9}	43	39
*41	Søndre Søndmør	75_{0}	79_{7}	44	38
*42	Helgeland	72_{5}	82_{3}	33	42
*43	Lofoten og Vesteraalen	71_{8}	86_{7}	31	47
*44	Søndhordland	74_{2}	85_{2}	41	46
*45	Nordre Søndmør	75_{2}	84_{5}	45	45
*46	Senjen	76_{5}	84_{1}	47	43
*47	Karmsund	73_{1}	86_{7}	35	48
*48	Tromsø	73_{4}	87_{3}	40	49
*49	Stavanger	76_{6}	84_{2}	48	44
*50	Nordhordland	77_{2}	88_{1}	50	50
*51	Christiania Stifts-Pr.	76_{9}	98_{7}	49	51
*52	Øst-Finmarken	87_{6}	99_{6}	52	52
*53	Vest-Finmarken	106_{8}	108_{3}	53	53
I	Throndhjems Stift	70_{0}	72_{6}	2	1
II	Christiania —	65_{9}	78_{5}	1	3
II	Christiansands —	71_{5}	74_{7}	3	2
V	Bergens —	72_{2}	78_{9}	4	4
V	Tromsø —	76_{3}	85_{8}	5	5
	Riget	69_{4}	77_{6}		

en fast Stilling og nogenlunde sikkert Udkomme. Men der er ogsaa mange andre Omstændigheder, som indvirke her, f. Ex. den større eller mindre Dødelighed i de forskjellige Egne. Jeg har nemlig paa et andet Sted paavist, *) at hvor Dødeligheden er større, der pleie Giftermaalene være hyppigere. Denne sidstnævnte Omstændighed bør saa meget mere paaagtes, som den større eller mindre Dødelighed ikke alene har Indflydelse paa de virkelige Forholde, men ogsaa bidrager til at gjøre Beregninger over Ægteskabs-Hyppigheden, saaledes som de i dette Kapitel ere udførte, mindre paalidelige.

121. Men fordi disse Beregninger, som oftere nævnt, ere mindre paalidelige, og saasom det ikke er min Leilighed at samle de fornødne Opgaver for hvert enkelt af de 53 Distrikter, tilføier jeg endnu en Forklaring om Ægteskabs-Hyppigheden i de fem Stifter, en Forklaring, der er bygget paa det samme Slags Opgaver, som ligge til Grund for Beregningen i § 84 for det hele Riges Vedkommende. Denne Beregning er vel endnu ikke den fuldkomneste (se Anm. Side 121); men den giver dog et meget paalideligt Resultat; den adskiller sig nemlig fra den hidtil i dette Kapitel anvendte derved, at den kun tager Hensyn til de Personer, som vare i saadan Alder og Stand, at de kunde gifte sig, nemlig de voxne Personer, som ikke allerede levede i Ægteskab (med Udeladelse altsaa af Børn og af Ægtefolk). For Kortheds Skyld anfører jeg dog Beregningens Resultat kun for Mandspersonernes Vedkommende (Tab. 25).

Denne lille og let overskuelige Tabel er overmaade lærerig. Hvad jeg først skal pege paa, er dette, at den paa en mærkelig Maade stadfæster den ovenfor (§ 85) for hele Riget opstillede Sætning, at Ægteskabs Hyppigheden er bleven mindre i den senere Tid (at Ægtevielserne ere blevne faa i Forhold, uagtet de ere blevne mange i Tal). Dette viser sig nemlig nu at være Tilfældet i hvert enkelt af de fem

*) „Om Dødeligheden i Norge," Side 132.

Stifter. Naar der f. Ex. i Christiania Stift i 1841—50 giftede sig 68 af 1000, saa er dette mindre, end da der i 1821—30 giftede sig 85 af 1000. Dernæst maa jeg gjøre opmærksom paa den ligesaa interessante som utvivlsomme Kjendsgjerning, som fremgaar af Tabellens Tal, at Ægteskabs-Hyppigheden i Throndhjems Stift er mindre end i hvilketsomhelst af de øvrige, og det ikke blot i et enkelt mindre Tidsrum, men i hvert af de fem Tidsrum, hvori den 30-aarige Periode fra 1821 til 50 lader sig opløse. Hvor interessant denne Visshed er, hvor vigtig for et nærmere Studium af Samfundsforholdene, det vil man forstaa, blot jeg nævner en enkelt Omstændighed, som paa det Nøieste hænger sammen med Ægteskabsforholdene, nemlig at hele dette Aarhundrede igjennem, altsaa saa længe som Kundskab derom haves, har Ulykken med mange uægte fødte Børn været langt større i Throndhjems end i noget af de andre Stifter.

122. I Kapitel 3 omtalte jeg, hvorledes dette Skrift for en Del er foranlediget ved et længere Ophold i Gudbrandsdalen med den Hensigt der at anstille Undersøgelser om visse Samfundsforholde. I nærværende Kapitel har

---

(25.) Af 1000 giftefærdige Mandspersoner (d. e. voxne Ungkarle over 20 Aar samt Enkemænd) ægtevièdes aarlig:

Stifterne.	1821—30.	1826—35.	1831—40.	1836—45.	1841—50
Christiania.	85	75	69	67	68
Christiansand.	85	77	72	71	69
Bergen.	80	78	73	70	72
Throndhjem.	75	74	68	65	63
Tromsø.	79	77	75	71	71
Riget.	82	76	71	68	68

jeg ogsaa flere Gange exempelvis nævnt Gudbrandsdalen som et Distrikt, hvor Ægtevielser vare lidet hyppige. Dette foranlediger mig til endnu at tilføie en nøiagtigere Forklaring om dette enkelte Distrikt, en Forklaring, der er fremkommet ved samme Slags udførlige Beregning som den i Tab. 25, nemlig:

Af 1000 giftefærdige Mandspersoner, d. e. Ungkarle over 20 Aar samt Enkemænd, ægteviedes aarlig i hvert af efternævnte Tidsrum:

1821—30.	1826—35.	1831—40.	1836—45.	1841—50.
85,	72,	57,	57	63.

I Fem-Aaret 1836—40 indtraf en Række af Misvært-Aar i flere af Oplandets Egne og ikke mindst i Gudbrandsdalen, Misvært-Aar saa alvorlige, at der trindt om i Landet maatte indsamles Kjærligbedsgaver for at afhjælpe Nøden. Denne heldigvis forbigaaende Omstændighed maa det rimeligvis tilskrives, at Ægteskabs-Hyppigheden viser sig saa overmaade liden i Tidsrummene 1831—40 og 1836—45. Men ellers er det mærkeligt at se, hvor liden Ægteskabs-Hyppigheden er baade i Tidsrummet 1826—35 og i den gode Tid 1841—50, Noget, man vil finde ved Sammenligning ved Tallene i Tab. 25. Det stadfæster sig altsaa, hvad vi allerede før fik grundet Formodning om, at i den sidste Menneske-Alder har Hyppigheden af Ægtevielser i Gudbrandsdalen været meget ringe.

11. De høiere og lavere Klasser.

123. I denne Bog har jeg først handlet om, hvilken Forskjel der har været i Giftermaalenes Mængde og Hyppighed i de forskjellige Tider af dette Aarhundrede. Dernæst har jeg talt om, hvilken Forskjel der i dette Stykke kan spores i de forskjellige Bygder. Men ogsaa i en tredie

Retning kan der vise sig Forskjel, nemlig inden de forskjellige Stænder. *)

Nærværende Afhandling er foranlediget ved den af Mange nærede Frygt for, at det i den senere Tid tager Overhaand med letsindige Giftermaal. Men naar der tales om hyppige letsindige Giftermaal som et faretruende Onde, saa er det jo en vis Klasse, man har for Øie, den lavere Klasse, Arbeids-Klassen, og en Undersøgelse om denne Sag burde da ikke undlade at tage Hensyn til denne Klasse, til dens Forholde og Sædvaner.

Dette har jeg heller ikke undladt. Jeg har paavist, at Giftermaal i den senere Tid have været mindre hyppige i vort Land; den nødvendige Slutning heraf er, at den Betænksomhed, der er det Modsatte af hin Letsindighed, maatte være bleven større og have bevæget Mange til at udsætte med Giftermaal, og denne Slutning — det har jeg udtrykkelig paapeget — maatte ogsaa gjælde Arbeids-Klassen, som er den talrigste Del af Nationen (§ 103). Jeg har fremdeles paavist, at Giftermaalene i det Hele taget vare mindst hyppige i de Egne, hvor der fandt Udvandring Sted, mest hyppige derimod i de Egne, hvor Folk flyttede ind; her laa det nær at antage, at det især var unge og ugifte Folk af den ubemidlede Klasse, som flyttede fra Sted til Sted for at søge sig fast Stilling og Levebrød, og da saadan Flytning i den senere Tid saaes at finde Sted i større Udstrækning end før, saa var det rimeligt deri at se Vidnesbyrd om, at ubemidlede Folk heller viste en forhøiet Anstrængelse for at komme i saadan Stilling, at det kunde ansees forsvarligt for en Mand at stifte Familie (§ 118).

*) Fremdeles kunde det være lærerigt at se, hvilke Forskjelligheder der monne være i dette Stykke i Byerne og paa Landet. Men hermed maa der ventes, indtil de officielle Tabeller om Befolkningsforholdene levere Opgaver, som ere ordnede efter saadant Hensyn.

Jeg er imidlertid saa heldig at kunne tilføie en Del yderligere Forklaringer, som mere ligefrem skulle oplyse os om Forholdet med Giftermaal inden Arbeidsklassen eller om Forskjellen i dette Stykke mellem de høiere og lavere Klasser.

124. Der er vel ikke mange Ting, som mere beskjæftiger Nutidens Philosopher end netop Forskjellen i Anskuelser og Sæder og Livs-Vilkaar inden de forskjellige Stænder. Philosopher, sagde jeg? de store og heilærde Tænkere? Nei, tag hvilkensomhelst Avisskrivers Blad i Haanden, og Du skal faa se Betragtninger og Domme om de forskjellige Partiers Interesser og Fordringer, om de høiere og lavere Stænders Dyder og Fortrin eller Mangler og Brøst; lyt til hvilkensomhelst Samtale, som føres saaledes i det daglige Liv, og dersom det er Gaardmænd, skal Du snart faa høre deres Domme om Tjenerklassens eller Husmands-Klassens Væsen og Manerer, eller dersom det er Husmænd, pleier det ikke være længe, før Du faar høre deres Paastande om Gaardmandsfolkets Levesæt og Handlemaade.

„Net nu ere Gaardbrugerne saa haarde, at det gaar ikke an for Fattigfolk at leve. Min Fader betalte 5 Fire-Marks Dalere for denne Plads; men se, om jeg fik den under 8 Specier — og endda havde Husbonden taget fra et godt Jorde. Men slige ere de."

„Det kan ikke andet end blive fattigt med Arbeidsfolk, naar de gaa saaledes hen og gifte sig i Daarskaben, som Størstedelen af dem gjøre. Der er nu Halvor Nebben, som vi kalde ham; rigtig et Tufs er han; men ikke før var han sluppen af Lægden — ja, han havde ialfald ikke været saa længe i Tjenesten, at han havde faaet voxen Løn — saa skulde han nu ogsaa gifte sig, og hvis Du nu vilde gaa indom til Per Bakken, Husmanden der borte ved Veien, som han holder til hos, saa kunde Du for Moro Skyld se efter i Melkoppen hans, om Konen har Noget at koge til sig og de to Unger — det er nok ikke stort."

Slige Paastande og slige Exempler har jeg hørt mange af; men lige saa ofte maatte jeg tænke ved mig selv: „Hvordan mon Tingen vilde se ud, naar vi havde for os — ikke enkelte Exempler, men den hele Virkelighed?“

Der er saa mange Omstændigheder, som uformærkt kunne indvirke paa vore Jagttagelser og Domme, og man kan finde Ensidigheder og stærke Overdrivelser selv hos meget retskafne Mænd. Derfor er det saa vigtigt at samle ret mange og omstændelige Bidrag til en paalidelig Dom om Ting, der ere Gjenstand for saa mangfoldige Menneskers Tanke og Tale.

125. De hidtil i denne Bog benyttede aarlige Opgaver fra Præsterne indeholde ikke Forklaringer med Hensyn til de ægteviede Folks borgerlige Stilling. Men under 25de April 1853 tilskrev jeg samtlige Præster i Christiania og Christiansands Stifter (undtagen Præsterne i Christiania Stifts-Provsti eller Christiania By og Akers Præstegjæld*), med Anmodning om efter Ministerial-Bøgerne at meddele mig en Del Opgaver med Hensyn til Ægteviede og uægte Børns Forældre, saaledes at der toges Hensyn til Personernes Stand. Det var 197 Præster, som jeg tillod mig at henvende denne Anmodning til, og jeg havde den Tilfredsstillelse at erholde de begjærede Opgaver fra 158 af dem. Disse mange Opgaver ere et mig betroet Gods, og jeg staar i Gjæld for dem, en Gjæld, som jeg har at af-

*) De Spørgsmaale, jeg begjærede Svar paa, havde jeg fremsat i et Schema med tilsammen 109 Rubrikker; men at udfylde disse vilde for saa folkerige Præstegjældes Vedkommende som de i Christiania og Aker kræve et vidtløftigere Arbeide, end jeg fandt det passende at anmode Nogen om; dernæst tænkte jeg, at der maaske engang skulde gives mig Tid til personlig at benytte Ministerialbøgerne i disse Præstegjælde for at samle Bidrag til et saadant specielt Studium af Befolkningsforholdene i Hovedstaden og dens nærmeste Landdistrikt, som flere Hensyn kunde gjøre ønskeligt.

betale derved, at jeg med Omhu bearbeider dem til en samlet Fremstilling og offentliggjør denne, saa de Mænd, som velvillig have bistaaet mig i disse mine Undersøgelser, kunne tilegne sig det hele Udbytte af samme. Den Del af hine Opgaver, som angaa uægte fødte Børn, maa jeg dog forbeholde til en anden Afhandling; men paa disse Blade skal jeg fremstille, hvad Opgaverne lærte mig om Ægteskabsforholdene inden de forskjellige Stænder.

126. Der kan naturligvis tales om mange Stænder i et Samfund; men for at undgaa altfor stor Vidtløftighed har jeg ved disse Undersøgelser holdt mig til en Inddeling af alt Folket i to Klasser, som jeg vil kalde Eiendoms-Klassen (Kl. I) og Arbeids-Klassen (Kl. II). Og for at vise, hvad jeg forstaar ved hver af disse Klasser, som naturligvis ere afgrændsede kun ved Skjøn, afskriver jeg her den Forklaring, som jeg fremsatte i hin Skrivelse til Præsterne, og hvorefter altsaa Opgaverne for hvert Præstegjæld ere ordnede.

„Til Kl. I henregnes (se Folketællings-Tabellerne for 1845, Side 26): Embeds- og Bestillingsmænd, Studerende, Kontorister, Gaardmænd (Selveiere og Leilændinger), Handelsmænd, Værkseiere, Fabrikanter, Haandværkere med Borgerskab eller egentlige Haandværksmestere, Skippere, og hvilke Andre der i borgerlig Stilling skjønnes at staa de her Opregnede nærmest.“

„Til Klasse II henregnes: Husmænd med og uden Jord, Rydningsmænd, Haandværkere uden Borgerskab, Søfarende, Lodser, Fiskere, Værksarbeidere, Daglønnere, Tjenestefolk, og hvilke Andre der i borgerlig Stilling skjønnes at staa de her Opregnede nærmest.“

„Til hver Klasse henregnes ogsaa de til samme henhørende Personers Enker, Hustruer, Børn og andre Familie-Medlemmer, forsaavidt de ikke ved bestemt selvstændig Stilling maa ansees at høre til en anden Klasse end Familie-For-

standeren. Saaledes bør f. Ex. Ægteviede, som den Tid, de viedes, eller da Forbindelsen sluttedes, vare Tjenestefolk, henregnes til Klasse II, om end deres Forældre henhøre til Klasse I."

„Naar Nogen indehaver flere borgerlige Stillinger, bør han henføres til den Klasse, til hvilken han maa ansees at høre efter den Stilling, som for ham i økonomisk Henseende er den vigtigste."

„Naar der tales om f. Ex. sammenviede Ungkarle og Piger af Kl. I, saa menes dermed Par, af hvilke Manden hører til den nævnte Klasse."

Det vil jo strax sees, at denne Inddeling er udført efter et Skjøn, som En og Anden maaske vilde have udført anderledes; det forstaar sig ogsaa af sig selv, at ikke netop alle Folk af Kl. I just ere Folk med Eiendom eller i høiere Stilling, og at ikke alle Folk af Kl. II ere blot Arbeidsfolk eller ubemidlede; saaledes kan det jo være, at f. Ex. en Gaardmand, altsaa en Mand af Kl. I, kan være en meget forarmet Mand, og omvendt kan en Husmand eller Værksarbeider befinde sig i en ganske god Forfatning. Men i det Hele og Store taget vil dog Enhver finde, at de Klasser af Folk, som efter min Inddeling ere henregnede til Kl. I, ved Dannelse eller Formue eller betroet Stilling staa over dem, der ere henregnede til Kl. II, eller at det i Almindelighed er de saakaldte høiere Klasser, som ved denne Inddeling stilles paa den ene Side, og de lavere Klasser, som stilles ligeoverfor paa den anden.

127. Før jeg kan gaa over til selve Tingen, maa jeg fremdeles kortelig forklare, hvorledes jeg har benyttet de mange Opgaver. Disse bestode af lutter Tal og omfattede de to Aar 1851 og 1852. Først lagde jeg sammen Tallene for alle de Præstegjælde, der hørte til samme Provsti. Men endda syntes de samlede Opgaver for et Provsti-District ikke at være talrige nok til derpaa at bygge statistiske

Beregninger, og derfor fortsatte jeg med Sammenlægningen, idet jeg forenede flere tilgrændsende Provsti-Distrikter til en større Gruppe. Paa denne Maade kom jeg til at tænke mig begge Stifter inddelte i 7 Grupper, af hvilke hver indbefatter visse Provsti-Distrikter, nemlig

A. i Christiania Stift:

1ste Gruppe: 1) Nedre, 2) Mellem, 3) Vestre og 4) Øvre Borgesyssels samt 5) Nedre Romerikes Provstier,

2den Gr.: 1) Øvre Romerike, Soløer og Odalens, 2) Østerdalens, 3) Hedemarkens og 4) Gudbrandsdalens Pr.,*)

3die Gr.: 1) Thoten og Valders's, 2) Hadeland, Ringerike og Hallingdalens samt 3) Kongsbergs Pr.,

4de Gr.: 1) Drammens, 2) Nordre og 3) Søndre Jarlsbergs, 4) Laurviks, 5) Bamble og 6) Nedre Thelemarkens Pr.;

B. i Christiansands Stift:

5te Gr.: 1) Øvre Thelemarkens østfjeldske og 2) vestfjeldske Pr., 2) Østre og 3) Vestre Nedenæs samt 5) Robygdelagets Pr.,

6te Gr.: 1) Mandals, 2) Listers og 3) Dalernes Pr.,

7de Gr.: 1) Jæderens, 2) Stavangers, 3) Ryfylke og 4) Karmsunds Provstier.

Som det vil sees af denne Fortegnelse, mangler jeg Opgaver ikke alene, som anført, for Christiania, men ogsaa for Christiansands Stiftsprovsti. Men da jeg ellers har Opgaver for den allerstørste Del af Præstegjældene i de øvrige Distrikter, og da de faa Præstegjælde, fra hvilke jeg, som bemærket, mangler Opgaver,**) ligge temmelig jevnt

*) For Gudbrandsdalens samt Thoten og Valders's Provstiers Vedkommende er den ældre Inddeling her fulgt, hvorefter Gausdals og Faabergs Præstegjælde hørte til det førstnævnte.

**) Foruden at de ønskede Meddelelser udebleve for nogle Præstegjælde, maatte jeg ogsaa ved Bearbeidelsen deels udelade

adspredte mellem alle de øvrige, tør det troes, at de saaledes ordnede Opgaver give et ganske paalideligt Billede af de virkelige Forholde.

128. Hvad vi nu først ved Hjælp af disse Opgaver skulle søge Kundskab om, det er, hvorledes de mange Ægteviede vare fordelte paa de to Klasser. I denne Henseende indeholde Opgaverne Forklaring om 8933 Par, altsaa om ligesaa mange Mænd og Kvinder, som ægteviedes i de nævnte Aar 1851 og 1852. Her spørges nu: i hvilket Forhold hørte disse til Kl. I og til Kl. II? Jeg har beregnet Forholdet procentvis for begge Stifter under Et, for hvert af de to Stifter og for hver af de 7 Grupper, og jeg anfører Resultatet i Tabel 26.

Kaste vi nu et Blik paa Tabellens nederste Linie, den, som gjælder begge Stifter under Et, saa se vi strax, at der af de Ægteviede, baade af Mændene og Kvinderne, er en betydelig større Del, som hører til Kl. II end til Kl. I. Se vi videre efter for hvert af de to Stifter, saa finde vi fremdeles det samme, kun at Arbeidsklassen ikke har fuldt saa stor Overvægt i Christiansands som i Christiania Stift. Undersøge vi endelig Forholdet i hver af de 7 Grupper, saa viser det sig som en almindelig Regel, at der er flere Ægteviede paa Arbeids- end paa Eiendomsklassens Side, en Regel, hvorfra alene Gruppe 6 danner en Undtagelse.

Men dette, at der næsten overalt er mange flere Ægteviede af Arbeids- end af Eiendoms-Klassen, det maa ikke strax udlægges saa, at Folk af hin Klasse ere saa meget

dem for andres Vedkommende, naar nemlig Besvarelserne røbede Misforstaaelse af Spørgsmaalene. — Hvilken Grad af Fuldstændighed de i de følgende Tabeller benyttede Opgaver have, vil bedst sees af denne Sammenstilling: det hele Antal af Ægtevielser i Aarene 1851 og 1852 i de to Stifter med Undtagelse af begge Stifts-Provstierne var 11310; af disse ere 8933 indbefattede under de Opgaver, som jeg har benyttet.

snarere til at gifte sig end Folk af denne. Dette vilde være en overilet og urigtig Forklaring. Hvad vi nærmest kunne lære af Tabellens Tal, det er ikke den større eller mindre Hyppighed af Ægtevielser inden de to Klasser, men simpelt hen, hvilken af de to Klasser der har det største Folketal, og hvormeget omtrent den ene Klasses Folkemængde er talrigere end den andens. Thi det er jo rimeligt, at i den Klasse, som tæller det største Folketal, i den vil der Aar om andet falde flest Ægtevielser.

Men ogsaa dette er det for den følgende Undersøgelse vigtigt at vide, at paa de fleste Steder er Arbeidsklassen saa meget talrigere end Eiendomsklassen. Og det bør vel lægges Mærke til, at medens denne Forskjel i Christiania Stift er meget stor, saa er den mindre i Christiansands Stift, af hvis Distrikter endog et (Gruppe 6) danner en saadan Undtagelse, at det omvendte Forhold finder Sted, saa der er flere Folk af Eiendoms- end af Arbeidsklassen. Mest simpelt og forstaaeligt kunne vi udtrykke det saa, at i de

(26.) Af hvert 100 ægteviede Mænd eller Kvinder hørte følgende Antal til hver Klasse:

Sted.	Mænd.		Kvinder.	
	Kl. I.	Kl. II.	Kl. I.	Kl. II.
Gruppe 1.	32	68	34	66
— 2.	34	66	34	66
— 3.	36	64	36	64
— 4.	35	65	33	67
Gruppe 5.	40	60	40	60
— 6.	63	37	60	40
— 7.	45	55	46	54
Christiania Stift.	34	66	34	66
Christiansands —	48	52	47	53
Begge Stifter.	38	62	37	63

østlandske Distrikter bestaar Folket af færre Herrer, men desto flere Tjenere og Arbeidsmænd, som maa arbeide i hines Brød, men at i de vestlandske Bygder er Formuen mere fordelt paa mange Hænder, saa Eiendomsmændene ikke have Behov for og heller ikke kunne skaffe Næring for saa mange Arbeidsfolk.

129. Denne Forskjel, denne større eller mindre Talrighed af de to Klasser, som leve sammen i et Land eller en Egn, maa ganske vist have stor Indflydelse i mange Retninger. — En Samling af Mennesker kan danne en Stat, og med Hensyn hertil er det, vi tale om Samfundets politiske Forfatning og dens Indflydelse paa Borgernes Velvære. Men et Folk kan ogsaa opfattes som en stor Familie, hvis mange Medlemmer sammenholdes ved de mange usynlige Baand mellem Naboer og Kjendinger, mellem Herrer og Tjenere, Embedsmænd og Almuesmænd, Høie og Lave. Med Hensyn hertil er det, vi tale om Samfundets sociale Indretning og Tilstand. En Stats politiske Forfatning kan omdannes paa en Dag; Samfundets sociale Forholde derimod, de ved lange Tiders Vane rodfæstede Forholde mellem de forskjellige Stænder, forandres ikke saa let eller saa hurtigt. Et Folks sociale Liv er som den naturlige Jordbund, hvori man ofte med Kunst og snart med, snart uden Held planter den politiske Forfatnings Træ. — Men derfor er det værd at lægge Mærke til hvert Træk, som paa nogen Maade kan bidrage til at oplyse os om Forholdet mellem de forskjellige Stænder.

Og et saadant Træk skal jeg fremstille. Det faldt mig ind at spørge: Hvor ofte træffer det, at der indgaaes indbyrdes Ægteskaber mellem de høiere og lavere Klasser — hvor ofte hænder det f. Ex., at en Husmandssøn faar gifte sig med en Gaardmandsdatter, eller at en Gaardmandssøn ægter en Husmandsdatter? eller hvorvidt pleie Folk i vort Land ved Giftermaal holde sig til sin egen Stand? Jeg har faaet

Svar paa dette Spørgsmaal med Hensyn til hvert af de ovennævnte 8933 Par, og Summen deraf meddeler jeg i Tab. 27.

130. Ogsaa ved Betragtningen af denne Tabel ville vi begynde med den nederste Linie. Den viser os, at i begge Stifter under Et var Forholdet saa: Af 100 Mænd af Eiendomsklassen var der 79, som giftede sig inden denne samme Klasse, hvorimod de øvrige 21 toge sig Hustruer af Arbeidsklassen; fremdeles, af 100 Mænd af Arbeidsklassen var der 88, som giftede sig inden sin egen Klasse, og kun 12, som fik sig Hustruer af Eiendomsklassen.

Saaledes tager Tingen sig ud, naar vi, som skeet er, beregne Forholdet efter Hundreder. Se vi derimod hen til de virkelige Tal, som ligge til Grund for samme Beregning, saa finde vi det Mærkelige, at der i Virkeligheden foregaar et næsten lige stort Bytte Klasserne imellem, idet 716 Kvinder

(27.) Om Giftermaal indbyrdes mellem Klasserne.

Sted.	Af 100 Mænd af Kl. I giftede sig med Kvinder		Af 100 Mænd af Kl. II giftede sig med Kvinder	
	af Kl. I.	af Kl. II.	af Kl. I.	af Kl. II.
Gruppe 1.	78	22	12	88
— 2.	79	21	11	89
— 3.	86	14	8	92
— 4.	78	22	8	92
Gruppe 5.	74	26	17	83
— 6.	75	25	34	66
— 7.	77	23	20	80
Christiania Stift.	80	20	10	90
Christiansands —	76	24	22	78
Begge Stifter.	79	21	12	88

af Kl. II ved Ægteskab med Folk af Eiendomsklassen ligesom hævedes op til Kl. I, og 681 Kvinder af Kl. I omvendt stege ned til Kl. II. Det er, som om der nødvendig maatte være en vis Ligevægt her.

Men jeg vender tilbage til Tabellen og bemærker, at der er nogen Forskjel de to Stifter imellem. I Christiania Stift træffer det sjeldnere, i Christiansands Stift derimod hyppigere, at Folk af de forskjellige Klasser gifte sig sammen. Ja, denne Forskjel finde vi, om vi sammenligne hvilketsomhelst af de 4 østlandske Distrikter med noget af de 3 vestlandske. Navnlig se vi, at i Gruppe 6 hænder det ganske ofte, at Mænd af Arbeidsklassen komme i Ægteskab med Kvinder af Eiendomsklassen.

Men en modsvarende Forskjel var der ogsaa i de to Klassers større og mindre Talrighed i de to Stifter. Sammenholde vi nu de to sidste Tabeller, saa finde vi, at i Christiania Stift, hvor Arbeidsklassen er talrigst, der ere indbyrdes Giftermaal mindst hyppige, og i Christiansands Stift (og navnlig Gruppe 6), hvor Arbeidsklassen er mindre talrig, der ere disse indbyrdes Giftermaal mere hyppige.

Her komme vi til at gjøre den Slutning, at naar der mellem Eiendoms- og Arbeids-Klassen er stor Forskjel i Folketal (faa Eiendomsfolk, mange Arbeidsfolk), saa er der ogsaa en stor Forskjel i Tænkemaade og Væsen, saa hine i Omgang ligesom skille sig fra disse og ialfald sees ikke gjerne at gifte sig uden for sin egen Klasse; hvor Forskjellen i Tal derimod er mindre, der er ogsaa denne Kløft imellem Klasserne mindre, saa den Ene mere føler sig som den Andens Ligemand.

Nu ville vel Mange strax sige, at jo større Lighed og Ligheds-Følelse mellem Mand og Mand, des bedre, jo mindre Forskjel mellem Eiendoms- og Arbeidsklassen baade i Talrighed og i Livs-Vilkaar og i Sæder, desto fuldkomnere og lykkeligere for begge Parter. Dette vilde dog være for rask

dømt. Vistnok er det ikke vanskeligt at paavise, hvilke betænkelige Stemninger og vanskelige Tilstande der kan udvikle sig i et Samfund med en talrig Arbeiderbefolkning og en liden Kreds af Virksomhedsforstandere og Eiendomsmænd, der holde sig skarpt affondrede fra hin mindre begunstigede Klasse. Men det er vel omtrent lige saa let at vise, hvor uheldigt det kan være for Næringsveienes Udvikling og Oplysningens og Kulturens Fremme, naar Eiendommene ere saadan jevnt fordelte paa mange Hænder, at hine Forskjelligheder i Samfundslivet ikke kunne udvikle sig synderligt. Rimeligt er det imidlertid, at fortsatte Undersøgelser i denne Retning og derpaa byggede Sammenligninger mellem de forskjellige Egne af Riget skulde lede til interessante Oplysninger og Forklaringer om Folke-Sæder og Folke-Lykke, og et af de Stykker, man da maatte have Opmærksomheden henvendt paa, skulde være netop disse indbyrdes Giftermaal.

131. De allerfleste Folk gifte sig jo kun en Gang; at den, der er bleven Enkemand eller Enke, bliver gift anden Gang, er jo sjeldnere. Men der kan ogsaa i dette Stykke vise sig ligesom en vis Regelmæssighed. Ovenfor, S. 162, omtalte jeg, at i visse Egne sker det Aar efter Aar og temmelig regelmæssigt, at flere Enkemænd og Enker blive opgifte, og jeg gjorde opmærksom paa, hvorledes dette paa forskjellig Maade kan være begrundet i Folkets Kaar og Sæder. Nu spørges her: Viser der sig nogen stadig Forskjel i denne Henseende mellem de to Klasser, hvis Kaar og Sæder jo i mange Maader ere saare ulige? De fornævnte Opgaver for 1851 og 1852 indeholde Svar herpaa, og eg fremstiller det i Tab. 28.

Her finde vi virkelig den Forskjel mellem Klasserne, at der i Kl. I er flere, men i Kl. II færre Enkemænd eller Enker blandt de Ægteviede, ialfald i Christiania Stift.

Denne Forskjel er ogsaa rimelig nok. Dersom det er

saa, som jeg ovenfor maatte give en Antydning om (§ 111), at Ungkarle undertiden gifte sig med Enker af klog Beregning (f. Ex. „for at faa en Jordepart"), saa var det at vente, at Saadant oftere vilde forekomme inden den bemidlede Stand, hvor Jordeparter og andre Herligheder findes. Og om en Enkemand af Arbeidsklassen, en ubemidlet Mand, skulde tænke paa at gifte sig igjen, saa kan snarere den Betænkelighed komme i Veien for ham, at naar han først maatte stifte sit ringe Bo med sine Børn, saa havde han Lidet eller Intet igjen til at begynde ny Husholdning med.

132. Af den sidste Tabel se vi ellers Stadfæstelse paa det nys Anførte, at den allerstørste Del af de ægteviede Par er Ungkarle og Piger, som gifte sig sammen. Disse Par pleie ogsaa være de yngste af Aar (thi det er gjerne noget ældre Ungkarle, som gifte sig med Enker, og noget ældre Piger, som gifte sig med Enkemænd). Og nu skulle vi særskilt betragte disse sammenviede Ungkarles og Pigers Alder og se, hvad Forskjel der i den Henseende monne være mellem de to Klasser. I denne Afhandling, hvor vi idelig have Forholdet med letsindige Ægteskaber for Oie, er dette

(28.) Af 100 ægteviede Par vare:

Sted.	Ungkarle og Piger.	Ungkarle og Enker.	Enkemænd og Piger.	Enkemænd og Enker.
Kl. I.				
Christiania Stift.	83	5	10	2
Christiansands —	82	4	12	2
Begge Stifter.	83	5	10	2
Kl. II.				
Christiania Stift.	88	3	7	2
Christiansands —	85	4	8	3
Begge Stifter.	88	3	7	2

Stykke naturligviis af største Vigtighed, saasom jo en meget ung Alder hos Ægtefolk gjerne vækker Formodning om, at Ægteskabet kanske var letsindigt og ubetimeligt.

Altsaa: hvor gamle vare de sammenviede Ungkarle og Piger af Eiendoms- og af Arbeidsklassen? *) eller hvor mange vare under 20 Aar, mellem 20 og 25 Aar o. s. v.? Svaret indeholdes i den efter Opgaver for 1851 og 1852 beregnede Tabel 29.

*) Et Par af sammenviet Ungkarl og Pige er her regnet til Kl. I eller Kl. II, efter som han hørte til Kl. I eller til Kl. II, uden Hensyn til, af hvad Stand eller Klasse hun var.

(29.) Sammenviede Ungkarle og Piger efter Alderen, procentvis beregnet.

Sted.	under 20 Aar.	20—25 Aar.	25—30 Aar.
	Kl. I.	Brudgomme.	
Christiania Stift.	0 ₅	23 ₄	39 ₈
Christiansands —	1 ₀	21 ₆	39 ₂
Begge Stifter —	0 ₇	22 ₈	39 ₆
		Brude.	
Christiania Stift.	7 ₂	42 ₂	34 ₄
Christiansands —	10 ₈	44 ₃	31 ₈
Begge Stifter.	8 ₄	42 ₉	33 ₆
	Kl. II.	Brudgomme.	
Christiania Stift.	0 ₇	29 ₂	45 ₈
Christiansands —	0 ₇	26 ₆	46 ₃
Begge Stifter.	0 ₇	28 ₇	45 ₃
	—	Brude.	
Christiania Stift.	3 ₆	38 ₆	39 ₈
Christiansands —	5 ₂	40 ₆	37 ₁
Begge Stifter.	3 ₉	38 ₉	39 ₂

Hvor ofte har jeg ikke hørt den Paastand, at Gutter af Arbeidsklassen gifte sig saa overmaade tidligt, at de fleste af dem ikke ere mere end to- tre og tyve Aar gamle! Men derfor er denne Tabel mig af den allerstørste Interesse. Den viser, at lige saa ugunstig som hin Paastand er, lige saa urigtig er den ogsaa. Af 100 Brudgomme af Kl. II vare kun omtrent 28 eller 29 i Alderen mellem 20 og 25 Aar, og af dem igjen maa endnu kun ganske faa have været saa unge som 22 eller 23 Aar. — Den Talemaade, at Folk af Arbeidsklassen gifte sig saa overmaade tidlig, at Fattigmands Børn neppe ere slupne frem for Præsten og komme

(29.) Fortsættelse.

30—40 Aar.	40—50 Aar.	over 50 Aar.	Sum.
	Kl. I.	Brudgomme.	
31_0	4_3	1_0	100
33_0	4_4	0_8	100
31_7	4_2	0_9	100
	—	Brude.	
14_9	1_1	0_2	100
11_9	1_2	0_0	100
13_9	1_1	0_1	100
	Kl. II.	Brudgomme.	
22_7	2_1	0_3	100
23_2	2_7	0_5	100
22_8	2_2	0_3	100
	—	Brude.	
16_6	1_5	0_1	100
14_8	2_1	0_3	100
16_3	1_6	0_2	100

ud af Lægden, før de begynde at tænke paa Selskaber, at Husmandssønnen neppe er kommen i Tjeneste og har begyndt at lære Noget, før han skal til Præsten og forlange Lysning og Vielse o. s. v. — den Tale bør være afskaffet herefter; den stemmer ikke med Virkeligheden; den indeholder en uretfærdig Overdrivelse.

133. Det er ellers noget vanskeligt at opfatte den meget fuldstændige Forklaring, som Tabellen giver; det er saa besværligt at overskue og fastholde de mange Tal, som maatte tages med ved Sammenligningen mellem de forskjellige Klasser, og med saadan Vidtløftighed vilde det være fast umuligt at faa en Oversigt over Forholdet i de forskjellige Egne eller i de 7 Grupper.

Men jeg kan fremstille det Hele paa en anden og simplere Maade. Jeg veed f. Ex., hvor mange unge og gamle Brudgomme der var af hver Klasse, og jeg lægger sammen de yngres og de ældres Alder, lægger Noget til hines og trækker Noget fra disses, alt efter en vis Beregningsmaade, og saaledes finder jeg ud, hvor gamle de samme Brudgomme vare i Gjennemsnit, eller — som jeg ogsaa kunde udtrykke mig: hvad Alder en middels Brudgom havde. *) Og denne Middel-Alder anfører jeg i Tab. 30.

*) Fremgangsmaaden herved er denne: Istedetfor de i Tab. 29 angivne Aldere „under 20 Aar," „mellem 20 og 25 Aar" o. s. v. tænker jeg mig disse Aldere: 19, 22½, 27½, 35, 45 og 52½ Aar; derefter beregner jeg Samtliges Livs-Aar til en Sum og deler saa ligt imellem dem alle. Til Exempel anfører jeg Beregningen for Christiania Stift angaaende Brudgomme af Kl. I:

Alder.	Antal Brudgomme.	Samtlige Brudgommes Alders-Aar.
19 Aar.	9	171
22½ —	414	9315
27½ —	706	19415
35 —	550	19250

134. Middel-Alderen for en Brudgom af Kl. I er ifølge Tabellen i begge Stifter under Et henved 30 Aar, og betragte vi Forholdet i de enkelte Distrikter eller Grupper, finde vi, at den intetsteds er under 29 og kun etsteds er lidt over 30 Aar. Middel-Alderen for en Brudgom af Kl. II derimod er, i begge Stifter under Et, kun lidet over 28 Aar, og i ingen af Grupperne naar den op til 29 Aar, som var det laveste Maal for Middel-Alderen i Kl. I. Forsaavidt er altsaa den almindelige Erfaring ganske rigtig, at Mænd af Arbeidsklassen gifte sig i yngre Alder end Mænd af Eiendomsklassen, skjønt Forskjellen visnok ikke er saa stor,

(30.) Hvor mange Aars Alder de sammenviede Ungkarle og Piger havde i Gjennemsnit.

Sted.	Brudgomme.		Brude.	
	Kl. I.	Kl. I.	Kl. I.	Kl. II.
Gruppe 1.	30_{1}	28_{3}	26_{4}	26_{9}
— 2.	30_{0}	28_{2}	26_{5}	27_{1}
— 3.	29_{0}	27_{7}	25_{9}	26_{4}
— 4.	29_{3}	28_{2}	25_{8}	26_{7}
Gruppe 5.	29_{9}	28_{6}	25_{4}	26_{2}
— 6.	29_{9}	28_{7}	25_{9}	27_{0}
— 7.	29_{5}	28_{1}	25_{0}	26_{9}
Christiania Stift.	29_{6}	28_{1}	26_{2}	26_{8}
Christianssands —	29_{3}	28_{4}	25_{4}	26_{6}
Begge Stifter.	29_{7}	28_{2}	25_{9}	26_{8}

45 —	76	3420
52½ —	17	892
Alle Aldere	1772	52463.

Naar 1772 Brudgomme have levet tilsammen 52,463 Aar, saa maa den gjennemsnitlige Alder eller Middel-Alderen findes ved at dele det sidste Tal med det første, og vi faa ud, at den er $29\frac{6}{10}$ Aar.

som de Fleste mönne have tænkt sig. Derimod er denne Paastand ikke rigtig, naar den fremsættes om Folk af Arbeidsklassen i det Hele. Undersøge vi nemlig Forholdet for Fruentimmernes Vedkommende, saa viser Tabellen os det Modsatte. I begge Stifter under Et, i hvert af de to Stifter, i hver af de syv Grupper er Brudenes Middel-Alder i Kl. I mindre end i Kl. II.

Hele dette saa vigtige Forhold stiller jeg endnu tydeligere for Oie i Tab. 31.

Det flygtigste Blik paa denne Tabel lader os se, at Brudgommene af Kl. I overalt ere ældre end de af Kl. II, og at Brudene af Kl. I overalt ere yngre end de af Kl. II. Og vi se tillige, at denne Aldersforskjel er temmelig jevn-stor overalt, aldrig under 1 eller over 2 Aar paa Brudgommenes Side, aldrig under ½ og sjelden over 1 Aar paa Brudenes. Naar vi betænke, hvilken Ulighed der er mellem f. Ex. Christiania Stifts Opland og Christiansands Stifts

(31.) Alders-Forskjel i Klasserne.

Sted.	Hvor meget Brudgomme af Kl. I ere ældre end Brudgomme af Kl. II.	Hvor meget Brude af Kl. I ere yngre end Brude af Kl. II.
Gruppe 1.	1,8 Aar.	0,4 Aar.
— 2.	1,8 —	0,6 —
— 3.	1,3 —	0,6 —
— 4.	1,1 —	0,9 —
Gruppe 5.	1,8 —	0,8 —
— 6.	1,2 —	1,1 —
— 7.	1,4 —	1,9 —
Christiania Stift.	1,6 —	0,6 —
Christiansands —	1,4 —	1,1 —
Begge Stifter	1,6 —	0,9 —

Kyst-Distrikter, Ulighed i Næringsveie, i Folketallet inden de høiere og lavere Klasser, i det sociale Forhold mellem Klasserne indbyrdes, saa er det tilvisse hel mærkeligt, at der i dette Stykke skal være saa megen Lighed overalt, at der skal være en saadan jevn-stor Aldersforskjel, som vi have seet.

135. Jeg maa endnu gjøre opmærksom paa en Ting, som næstforrige Tabel underviser os om. Baade i Kl. I og i Kl. II kunne vi finde, at Brudgommene i Almindelighed ere ældre end Brudene; men dette er ikke ligedan i begge Klasser; i Kl. I er Alders-Forskjellen mellem Brud og Brudgom større, i Kl. II derimod mindre. Forholdet vil lettest sees af den her tilføiede Tab. 32.

I Kl. I se vi, at Brudgommenes Middel-Alder er mellem 3 og 4½ Aar større end Brudenes; i Kl. II deri-

(32.) Hvor meget Brudgommenes Middel-Alder er større end Brudenes.

Sted.	i Kl. I.	i Kl. II.
Gruppe 1.	3_{7} Aar.	1_{4} Aar.
— 2.	3_{6} —	1_{1} —
— 3.	3_{1} —	1_{3} —
— 4.	3_{8} —	1_{6} —
Gruppe 5.	4_{5} —	2_{4} —
— 6.	4_{0} —	1_{7} —
— 7.	4_{6} —	1_{2} —
Christiania Stift.	3_{4} —	1_{2} —
Christiansands —	4_{3} —	1_{8} —
Begge Stifter.	3_{8} —	1_{4} —

mod er denne Aldersforskjel oftest kun mellem 1 og 2 Aar. *)

136. Sammenholde vi Indholdet af Tabellerne 31 og 32, saa kunne vi opfatte og udtrykke det Hele saaledes:

Ungkarle af Eiendomsklassen gifte sig i en noget ældre Alder end Arbeidsklassens Gutter; men hine vælge sig yngre Piger end disse, og Aldersforskjellen mellem Brud og Brudgom bliver da større i Eiendoms- end i Arbeids-Klassen. Saa fandt vi Forholdet i Christiania og Christiansands Stifter i Aarene 1851 og 1852. Om Forholdet ogsaa har været ligedan i tidligere Tider, om det er ligedan i de andre Stifter og i andre Lande, det have vi ingen Kundskab om. Men da Tingen viser sig saa paafaldende ens i hvert af de to Stifter, ja i hvert af de 7 mindre Distrikter, hvori vi delte Stifterne, saa kunne vi vide med Vished, at det ikke er noget Spil af Tilfældet, som har ladet os se Forholdet saa, men at det maa være disse

*) Ved denne Tale om Alders-Forskjel mellem Brud og Brudgom maa det vel erindres, at det er Middel-Alderen, som her haves for Øie. I Virkeligheden er Tingen saa, at de fleste Brudgomme tage yngre, en Del af dem jevngamle og nogle af dem ældre Brude; men betragte vi Tingen i det Hele og Store eller lægge vi den gjennemsnitlige Alder eller Middel-Alderen til Grund for Sammenligningen, saa finde vi, at Brudgommens Middel-Alder er større end Brudens, og det i begge Klasser. Men i Kl. II er denne Alders-Forskjel ikke saa stor som i Kl. I, og dette maa da være fremkommet paa den Maade, at i Kl. II er der ikke saa mange Brudgomme, som gifte sig med yngre Brude, flere derimod, som tage jevngamle eller endnu ældre. — Nøiagtigere Sammenligninger skulde vi ellers været istand til at anstille, dersom vore Opgaver for hver af de to Klasser viste os, hvor mange af Brudene der vare f. Ex. over 10 Aar yngre, og hvor mange der vare over 10 Aar ældre end Brudgommene.

bestemte og almindelige Aarsager, hvis Virkninger vi have for os.

137. Det er jo naturligt, at Brudgommens Middel-Alder er større end Brudens. Det hænger sammen med den Naturomstændighed, at i Sammenligning med Pigerne udvikles Drengebørn for det Meste langsommere baade med Hensyn til Legem og Sjel og blive altsaa senere fuldvorne. Det er hermed som med visse Slags Træer, at de noget senere paa Vaaren end andre skyde Blade og Blomst. Men ved Siden af disse Natur-Omstændigheder, som vel ere lige i begge Klasser, maa der i Samfundsforholdene, som bestemme de høiere og lavere Klassers ydre og indre Kaar, være visse særegne Omstændigheder, som bevirke, at Aldersforskjellen mellem Brud og Brudgom ikke er lige stor i begge Klasser.

Magnet-Naalen viser sjelden eller aldrig mod det sande Nord, men har gjerne nogen Misvisning, paa nogle Steder mod Vest, paa andre Steder mod Øst — se der Noget, som Naturforskerne ved vidtløftige Jagttagelser og Undersøgelser have stræbt at udgrunde. — Nu vel, mine Tabeller angive ogsaa Misvisninger, mod Vest og mod Øst. I en Kreds af Samfundet ser jeg en Regel for Folkets Færd og Væsen; i en anden Kreds finder jeg en anden Regel. Hvor er her det sande Nord, hvorom Misvisningerne dreie sig, og hvor de Magnet-Poler, som bevirke de gaadefulde Afvigelser?

Der er en vis naturlig Forskjel i den Alder, hvori den unge Mand og den unge Kvinde bliver voxen, og vi kunne forestille os, at dersom Menneskene levede i en saadan lykkelig Naturtilstand, at de villige og ubindrede fulgte Naturens Vink, saa vilde der være en netop lige saa stor Aldersforskjel mellem Brudgom og Brud. Hvorledes er det nu gaaet til i det virkelige Liv, i vort noget kunstlede Samfundsliv? Mon saa, at denne Aldersforskjel formedelst visse Omstændigheder er bleven endnu større inden de høiere Klasser?

eller mon saa, at den formedelst visse modsatte Omstændigheder inden Arbeidsklassen er bleven mindre? Eller hvorledes er det gaaet til? *)

Jeg veed naturligvis, at til en udtømmende Behandling af dette Emne vilde der udkræves en langt større Række af Jagttagelser, end det hidtil har været mig muligt at faa anstillet. Man kan sige, at Spørgsmaale angaaende den hovedsagelige og væsentlige Forskjel i Kaar og Sæder inden de høiere og lavere Klasser af Folket; thi Ægteskabet er Menneskets Hjertes-Anliggende, og alle hans Livs-Omstændigheder, de ydre som de indre, have bevidst eller ubevidst Indflydelse paa hans Forhold derved. Imidlertid, netop fordi Sagen er saa omfattende og vigtig, er det dog værd at forsøge, hvor langt man kan komme i Forklaring af Gaaden. Hvad der er endnu idag monne være dunkelt og usikkert, kan en anden Dag belære os om.

138. Hvad nu nærmest det angaar, at unge Mænd af Eiendomsklassen udsætte noget længer med Giftermaal end Gutter af Arbeidsklassen, saa synes det endnu ikke saa vanskeligt at forstaa. Den, som er født og opdragen i bedre Kaar, kommer jo uvilkaarlig til at betragte det som sin Opgave at arbeide sig frem til en mindst ligesaa god selvstændig Stilling som hans Faders; men dertil udfordres oftest baade Tid og Flid. Skipper-Sønnen gaar tilsøs, begynder Farten som Jungmand og bliver siden helbefaren Matros; men med de Begreber og Forsætter, han har taget med sig hjemmefra, kan han ikke vel lade det bero hermed; han holder ud med Taalmodighed, indtil han bliver Styrmand og tilsidst faar

*) I norske Lov af 1687, 3—18—5, hvor det siges, at Umyndige ikke maa troloves, der sættes Myndigheds-Alderen for Gutten til det fyldte 20de og for Pigen til det fyldte 16de Aar, saa Alders-Forskjellen bliver 4 Aar. Denne Alders-Forskjel svarer meget nøie til den, vi have fundet mellem Brudgom og Brud i Kl. 1 (3,4 Aar).

Skib at føre. Nu kommer maaske en Jevnaldrende, en Matros, der paa samme Tid som han fik Patent, med en 12-aarig Søn, som han anmoder den nye Skipper at antage som Kahyts-Dreng; men Skipperen selv har ikke turdet tænke paa at stifte Familie endnu. — Af de rigtignok faa Gutter, som gifte sig under 20 Aars Alder, tør det nok være, at de fleste ere Gaardmands-Sønner, for hvem det formedelst Faderens Død faldt saa til, at de maatte overtage Gaardsbrug; men oftere maa dog ældste Gaardmandssøn vente temmelig længe, før han kan tiltræde Faderens Gaard, og de yngre Sønner ere oftest saaledes paavirkede af Standens Tænkemaade, at de synes ikke at vide noget andet Levebrød at lægge an paa end ogsaa at faa en Gaard at bruge, hvisaarsag de gjerne maa bie meget længe, inden de tør fatte Beslutning om at gifte sig. Husmandssønnen derimod eller Tjenestegutten, som mere ser sit Levebrød i sin Sundhed og sine stærke Arme, han kan ved 25 Aars Alder synes at have, hvad han behøver, og han finder, at han lige saa godt kan gifte sig først som sidst. — Kandidaten tænker kanske paa at blive Professor, og han maa anvende saa faa Timer som muligt for at vinde Skillinger, men saa mange Timer som muligt, ved Dag og ved Nat, for at samle flere og flere Kundskaber. Men dette fatter ikke Stenbryderen; hjemmefra er han ikke vandt med Andet end at leve fra Haanden til Munden, som det hedder, og sin Kunst har han allerede lært til Fuldkommenhed i ung Alder. Om han nu istedetfor at gifte sig ved 25 Aars Alder vilde opsætte dermed, til han blev 27, saa vilde han jo i den Tid kunne spare sig sammen en Skilling, der nok kunde komme saare vel med; men kanske det er nok saa vel, at han gifter sig ung; har han nemlig Sands og Gave til at vinde en brav Hustru og berede sig og hende et lykkeligt Husliv, saa vil han paa glædelig Maade være bevaret for Fristelser, som i et langt Ungkarls-Liv turde være blevne ham for farlige; thi

Stenbrydere og saadan grove Arbeidsmænd have saa lidet Lag paa at indrette det hyggeligt for sig i det Logement, hvor de tilbringe Hviletiden og Helgen, og derfor kunne slet Selskabs Forførelser saa let faa Magt over dem.

139. „Sig mig — saaledes spurgte jeg en Husmand, med hvem jeg sad ude paa Bakken og samtalte om mangehaande Ting — sig mig, Du Ole — Du giftede Dig altsaa, da Du var 23 Aar gammel; synes Du ikke selv nu, naar Du tænker over Sagen, at det var Daarskab, at Du giftede Dig saa tidlig?" „Nei, jeg kan ikke sige det." „Saa! Vist nok maa jeg tilstaa, at jeg er meget fornøiet over, hvad jeg har seet og hørt i dit Huus; Du har 6 vakre og trivelige Børn; der er jo saa muntert og levende i Stuen din, at vi maatte gaa herud paa Bakken for at faa Ro til at tale sammen; I lide ikke Mangel nu og have vist aldrig trængt Hjælp af nogen Mand; Du er mig ud til en forsvarlig Arbeidskarl, og Konen din er vist overmaade flink til at styre med baade Hus og Børn — men jeg siger, Du var ikke rigtig voxen Karl, da Du, 23 Aar gammel, gik hen til Præsten og forlangte Lysning — Du var en Gut, var Du, som ikke kunde have nogen rigtig Tanke om, hvad Du tog dig paa — ikke sandt?" „Jo, jeg tænkte som saa, jeg, at det just skulde være bedst, som jeg gjorde; for naar En gifter sig tidlig, saa har han Ungdommen til at træle for Ungerne og kan faa dem fra sig, før Alderdommen kommer." „Snak — Sligt tænkte Du ikke paa da." „Jo, jeg gjorde det." „Og det vil Du indbilde mig?" „Ja, det er virkelig sandt. Jeg mindes det godt. Det er Noget, En tidt kan se, at Folk komme rent i Armoden, naar de i Alderdommen sidde med Smaabørn — for En kan faa mange Børn, om han gifter sig noget sent ogsaa. Just saa var det med Forældrene mine. Jeg var den ældste og var i Tjenesten — men derhjemme var der mange Smaabørn, og Fortjenesten var liden, saa det var saa slemt, saa —." Og paa denne Maade

fik Ole mig virkelig til at tro Forklaringen, saa meget mere, som Forklaringen ingenlunde var mig ny; inden Arbeidsklassen havde jeg oftere fundet Træk af den samme Tænkemaade. Hvad skal man kalde en saadan Betragtning hos en Ungdom? Den er jo lige det Modsatte af Letsindighed, og man bliver uhyggelig tilmode ved saaledes at se Ungdommens lyse Haab omverlet til Alderdommens Bekymringer. Men det er vel vist, at saadanne Bevæggrunde ikke letteligt gjøre sig gjældende inden de høiere, mere dannede og bemidlede Klasser, og vi tør da ogsaa i dette Træk se en af Aarsagerne til Mændenes forskjellige Giftermaals-Alder inden de to Klasser.

140. Jeg var ganske indtaget i en ung, munter Skydsgut, som sad bag paa min Kariol, og jeg havde underholdt mig ved at høre Forklaring om, hvorledes han havde det i Verden. Han var Tjenestegut og havde ganske nylig faaet fuld Løn, og at han af sin tidligere ringe Løn havde et halvt Snes Daler opsparet, det syntes mig et godt Tegn. „Nu er Du 20 Aar, min Gut! Naar jeg nu om 8 Aar kommer reisende her igjen, saa skulde det fornøie mig at besøge Dig paa en gild Husmands-Plads — da har Du vel ogsaa fundet dig En, som kan hjælpe Dig med at holde Hus —." „Jeg er gift," sagde han. „Nei, hør mig nu alvorligt," fortsatte jeg. „En Kjæreste vil det sagtens ikke falde Dig vanskeligt at finde; men det er jo ikke saa let at faa sig et skikkeligt Pladsbrug nu for Tiden; det kommer da an paa, om —" „Ja, men jeg er gift alt," vedblev Gutten med Iver, saa jeg maatte vende mig om og se paa ham. „Du gift? Din Ungdom? Du sagde jo, Du var 20 Aar?" „Ja, jeg var 20 Aar i Vaar, og da holdt jeg Bryllup." Jeg lo og jeg skjændte. „Ja, han skjændte, Husbonden min ogsaa; for da han skjønte, at Gjenten min var med Barn, saa vilde han, at jeg skulde reise af, til Nordlandene; for der var mange Gutter, som gjorde saa,

sagde han, og det var saa vant om Bladsbrug her i Bygden, sagde han, at det vilde bare være galt afsted, om jeg og Gjenten kom ihop, sagde han. Men saa blev jeg harm, jeg, og samme Dagen gik jeg til Præsten og forlangte Lysning. Den Dag, da vi bleve viede, saa blev Ungen vor døbt. Jeg syntes det, jeg, at naar det først var blevet saa, saa burde det blive Alvor af. Og siden har jeg havt baade Kjærringen og Ungen hos Forældrene mine — ja, det har nu ikke kostet dem noget; for vi have da klaret os selv til denne Dag — have vi." — Ofte har jeg siden tænkt paa denne unge, raske Mand, og det med de bedste Ønsker om, at hans friske Mod ikke skal skuffes altfor bittert. Jeg har ofte maattet mindes ham, fordi jeg ofte har truffet lignende Tilfælde og derved er bleven opmærksom paa en ny Aarsag til tidlige Ægteskaber inden Arbeidsklassen — tidlige, men ikke derfor letsindige. Den Maade, hvorpaa Bekjendtskaber stiftes mellem de unge Folk — de natlige Besøg, som gammel Sædvane og huslige Forholde paa Landet have hævdet — den er ledsaget af megen Letsindighed; men naar saa Pigen maa fortælle Gutten, at hun er med Barn, saa kan det være, at han gaar en tung Gang hen til Præsten og forlanger Lysning og Vielse for saaledes ved et, som han maaske maa høre Folk sige, letsindigt Ægteskab at opfylde sine dyre Pligter mod Barnet og dets Moder og dermed paa en Maade gjøre godt igjen, hvad han forbrød. Men dette træffer hyppigere inden Arbeids- end inden Eiendomsklassen, og det af en dobbelt Grund: for det Første er Sædeligheds-Tilstanden forsaavidt bedre inden Eiendomsklassen, at det er sjeldnere, at dens Sønner forse sig i dette Stykke; for det Andet er det saa, at den bedre Mands Søn, som virkelig lader sig henrive af Lidenskaben, for det Meste forser sig med en Tjenestepige eller anden Kvinde af ringere Stand og da siden finder det for meget forlangt, at han skulde staa ved sine Pligter og ved Ægteskab med Pigen

gjengive hende den Ære, som dog maaskee hans falske Løfter røvede hende. Medens den fattige Gut ikke synes der er anden Raad, end at han maa ægte Pigen, saa affærdiger den bemidlede Karl sin Forførede med Skillinger (Opfostrings-Bidrag til Barnet), men opsætter ellers med Ægteskab, indtil han, maaskee sent, finder Leilighed til at gjøre Lykke med et Parti efter sin Stand, en Lykke, der dog oftere, end Mange tænke, forbitres ved Erindringen om Ungdomstidens Feiltrin.*)

141. Saaledes har da en Række af Betragtninger og Erfaringer lært os nogenlunde at forklare den første Del af det noget indviklede Forhold, som Tabellerne 30, 31 og 32 gjorde os opmærksom paa, nemlig at Ungkarle af Eiendomsklassen i Almindelighed paa sin Bryllups-Dag ere ældre end Ungkarle af Arbeidsklassen. Men hvoraf kommer nu det, at de Piger, som disse sidste vælge sig til Hustruer, i Almindelighed ere ældre end hines? hvoraf kommer det, at Brudgommen i Almindelighed i de høiere Stænder er omtrent 4, i de lavere Stænder derimod kun omtrent 1½ Aar ældre end Bruden? Dette var nemlig det andet Stykke, som vi forefandt i de samme Tabeller.

En nærmere Undersøgelse heraf vil føre os ind paa Spørgsmaalet om Kvindens Stilling inden de forskjellige Kredse af Samfundet.

Hos barbariske Folkefærd se vi Kvinden som Mandens nedværdigede Træl; hvor Civilisationen staar paa det Høieste, i de overforfinede Kredse, hyldes hun som Herskerinde.

*) De omtalte Opgaver for Præsterne vise mig, at det er saa, at Løsagtighedsforseelser vel ere mindre hyppige inden Eiendoms-Klassen, men tillige, at de høiere staaende Mænd mest finde sine Offere blandt Piger af den lavere Klasse og sjeldnere ægte sine uægte Børns Mødre. Men Enkelthederne af disse Undersøgelser maa jeg forbeholde til en anden Afhandling.

Dette var nu Yderlighederne. Men i Almindelighed kunne vi sige, at den hele Kulturtilstand, at Menneskenes ydre Kaar, de herskende Sæder og Begreber, Alt, hvad der har Betydning i Menneskelivet, bidrager jevnt og stadigt til at bestemme Kvindens Værd i Mandens og i hendes egen Bevidsthed, hendes Rettigheder og Pligter i Huslivet og i Borgersamfundet, hendes Kaar og Stilling i Livet. Og allertydeligst viser Christendommens Indtræden i Menneskelivet sig som et Vendepunkt i Kvindens Historie. Det er en af Christendommens store Velgjerninger over Menneskeheden, at Kvinden er kommen til sin Ret som Mandens Medarving til Livet og som værdig Gjenstand for hans kjærlighedsfulde Agtelse, og staar det vel til i vort Land, er der Fred og Lykke i Husene, opdrages den opvorende Slægt i gode Sæder, er der Friskhed og Liv i Folkets Indre, da er dette ikke mindst at betragte som fremkaldt ved hin Christendommens Indflydelse.

Men det turde nok være, at en nærmere Betragtning ogsaa i dette Stykke som i flere andre skulde lade os se, hvorledes de fra Oldtiden, fra Hedenskabet, nedarvede Synsmaader og Sædvaner meget længe bestode og tildels endnu bestaa ved Siden af de indførte og fremmede Anskuelser og Anordninger. I Oldtiden var det saa, at Manden kjøbte sin Kone; det kaldtes udtrykkeligt Kjøb, saasom det var Pigens Fader eller Broder eller nærmeste mandlige Slægtning, der havde at raade for hendes Giftermaal og at bestemme, hvor meget hun skulde faa i Medgift, og hvor stor Værdi i Penge og Gods den maatte sætte imod, som vilde have Pigen. Hin Medgift eller Hjemgift og denne Tilgave, som det kaldtes, blev at betragte som Hustruens Eiendom, som hendes Del i Boet; med denne Eiendom havde hun en vis selvstændig Stilling ligeoverfor Manden; levede de godt sammen, saa kunde de betragte Eiendommen som fælles og forøge den til fælles Fordel; var Forstaaelsen mindre god,

og truedes Konen med Overlast af en raa Mand, saa kunde hun sige sig skilt fra ham, tage sin Eiendom med sig og leve for sig selv. Hint Kjøb var altsaa, hvad vi nu vilde kalde en Kontrakt; Ægteskabet var mere en huslig Forening end en Hjerternes Pagt. Nu kom Christendommen til, og lidt efter lidt lagdes der an paa ved Love og Bestemmelser at indskjærpe den Regel, at, hvad Gud har tilhobefeiet, det skal intet Menneske adskille; Ægteskabets Pagt blev dermed inderligere og varigere. Men saa langt ned i Tiden som under Christian den 4des Regjering se vi dog i Landsloven Bestemmelser om, at Pigens Fader og Moder eller, om de ikke ere i Live, hendes næste fædrene Frænder skulle raade for hendes Giftermaal og gjøre Aftale om Størrelsen af Hjemgift og Tilgave, — at om nogen Pige gifter sig uden deres Raad, saa skal hun have forspildt sin Arv, — at naar Pigen er bleven Kone, saa skal der fremdeles føres et Slags særskilt Regnskab over hendes Eiendom (hin Hjemgift og Tilgave), saa Manden ikke skal kunne forøde samme.*) I Landsloven af 1687 anføres vel ikke disse mange Forskrifter om Ægteskabs-Handelen, og der siges endog, at ikke Forældrene alene skulle raade over Pigen, saasom hendes Ja og Villie ogsaa skal have Noget at betyde; men Loven tager dog endnu meget Hensyn til den økonomiske Side af Sagen og tillægger derfor Værgen stor Magt, idet han kan raade over Pigens Gods, om hun gifter sig uden hans Samtykke, og der maa endogsaa gives egne Bestemmelser for det Tilfælde, at Værgen for egen Fordels Skyld skulde misbruge sin Magt og nægte Pigen at gifte sig, selv om hun kunde gjøre et godt Parti. **)

142. Saadan som Lovene bestemte Tingene, saadan vare naturligvis ogsaa Sæderne og Tænkemaaden i Landet

*) Christian den 4des Norske Lovbog af 1604, Arvebolken, Kap 1, 2 og 3.

**) Norske Lov, 3die Bogs 18de Kap.

Men disse Sæder og denne Tænkemaade have vedligeholdt sig til den Dag idag inden en meget talrig Del af det norske Folk, inden en stor Del af Bondestanden, navnlig i de noget mere afsides liggende Bygder. Aftalen om Ægteskab kaldes vel ikke længer et Kjøb, og det er vistnok ikke almindeligt, at der mellem Pigens Fader og Frieren gjøres formelig Aftale om Hjemgift og Tilgave;*) men der tænkes dog paa begge Sider paa, hvad Formue hver af Parterne har at bringe med, og disse Betragtninger have gjerne en meget stor Indflydelse paa Beslutningerne. — Der siges ofte saa, at de allerfleste Ægteskaber, som stiftes inden Bondestanden, ere blotte Fornufts-Partier. Just saa vil jeg ikke sige. Ægteskaberne her betragtes vel ofte kun som nyttige Kontrakter, huslige Foreninger, hvorved baade Mand og Kvinde staar sig bedre i timelig Henseende, end om de levede hver for sig, og her tænkes vistnok mindre paa Ægteskabs store Betydning for Menneskets indre Liv og paa de Følelser af Tilbøielighed, Hengivenhed og Kjærlighed, som ikke maa mangle i et Ægteskab, der i Sandhed skal vorde lykkeligt. Men saa er den fra Fortiden nedarvede Synsmaade og Sædvane; der er i det Hele taget et mærkeligt roligt, ja strængt Forstandigheds-Væsen udbredt over det norske Bondeliv, og dermed kunne de Troskabens Dyder saa vel forenes, som i saa høi Grad og med meget faa Undtagelser smykke det ægteskabelige Liv i vore Landsbygder. Og naar nu Mængden af unge Folk, som ere opdragne i denne Tænkemaade, ved Ægteskabs-Pagten væsentlig agte paa den timelige Nytte og Fordel, saa mener jeg, man ikke skulde være saa snar til at gjøre dem den Bebreidelse, at de med

*) Skjønt jeg veed en Bygd (Lom i Gudbrandsdalen), hvor der endnu gjøres eller dog indtil ganske nylig nu og da har været gjort Aftale ved Forlovelsen om en vis Pengesum, som den af Parterne, der slaar op eller hæver Forlovelsen, skal betale i Erstatning til den anden.

bevidst Sind og Overlæg have tilsidesat og undertrykt Hjertets Stemme (det er, hvad der blandt By-Befolkningen fordømmes som Fornuft-Partier); heller skulde man beklage dem, hvis indre Menneske endnu er saa lidet udviklet, at de ikke ret have kunnet fatte og nyde det, som dog skulde være det Bedste og Skjønneste i Ægteskabet, Mandens og Kvindens gjensidige ømme Kjærlighed.

Men hele dette Forhold maa medføre, at inden Bondestanden (der jo udgjør den største Del af den Samfundsklasse, som jeg har kaldet Kl. I; thi ved Bondestanden, den Stand, som har vedligeholdt de gamle Tiders Anskuelser og Sædvaner, tænkes her paa de egentlige Bønder eller Gaardbrugerne og ikke paa deres Arbeidsfolk eller Husmandsklassen) er Brudgommen gjerne meget ældre end Bruden. Thi naar vi se bort fra Undtagelserne, som der jo altid er en hel Del af, saa kunne vi forestille os Tingen saa: Gaardmandssønnen gaar stadig med Tanke om at gjøre et godt Parti, og med stor Opmærksomhed søger han at finde og vinde en Pige, hvis Arv eller Hjemgift kan hjælpe ham til at indløse en Gaard; saa snart en formuende Mands Datter er bleven voxen, saa er jo hun et saadant godt Parti, og hun kan da være vis paa snart at se mange Beilere; men saasom de gode Partier altid kun ere faa imod de Mange, som søge dem, saa maa de fleste af disse sidste i Aarevis se sine Forhaabninger skuffede, og oftest bliver det da en ældre Ungkarl og en ganske ung Pige, som omsider forenes.

143. Hidtil har jeg fremstillet Forholdet med Ægteskaber inden Bondestanden som et Forhold, der i det Hele kan kaldes ulasteligt og i visse Henseender endog rosværdigt. Men det er jo altfor rimeligt, at det forstandige Væsen saaledes kan tage Overhaand, at det bliver til Hjerteløshed og Slethed. Et Exempel vil gjøre det tydeligt. Ældste Søn af en af de formedelst Formue mest ansete Bondefamilier i en vis gammeldags Bygd var forlovet med en brav Pige

ligeledes af god Familie og paa en af Nabo-Gaardene. Han havde vel ikke endnu gjort nogen Aftale med Forældrene (thi dette udsættes ofte, indtil man berammer Bryllupsdagen og gjør de fornødne Forberedelser til Egteskabets Fuldbyrdelse); men han var forlovet med Pigen paa denne landlige Maade, at han havde vundet hendes Tillid og Forældrenes Velvillie, saa han kunde f. Ex. komme til Gaarden Lørdags Aften, deltage i Aftensmaaltidet med Husets Folk, sove i Pigens Arm og saa om Morgenen lade sig traktere med Kaffe o. s. v. Dette fortrolige Forhold havde varet nogen Tid, og efter Bygdens Sæder og Begreber var derpaa Intet at udsætte. Men saa udeblev Gutten fra sine vante Besøg, og Aarsagen dertil var denne: I en anden Grænd af Bygden boede en Bonde, hvis Gaard havde den usædvanlige Herlighed at have to Sætre; Bonden selv brugte for det meste kun den ene af disse, og den anden laa saaledes til, at den vilde være særdeles tjenlig for den Gaard, som Gutten skulde arve, og som altid havde manglet bekvem og god Sæter. Den samme Bonde havde desuden en Datter, som ganske nylig var konfirmeret. Hvad nu? Paa en eller anden Maade faar Gutten Tanke om, at han kanske ikke vil blive ilde anseet som Frier der (thi saadanne Sager ere gjerne Gjenstand for meget omhyggelig Opmærksomhed ikke alene blandt Bygdens Ungdom, men ogsaa blandt de Ældre, og der er gjerne En eller Anden, som af forskjellige Grunde har Interesse af at gaa imellem og give Vink og Raad); han melder sig ogsaa virkelig, og det for Sikkerheds Skyld paa den mere høitidelige Maade, at han tager en ældre Slægtning med sig og først andrager Sagen for Pigens Fader. Hans Tilbud kunde ikke uden videre forkastes; Gutten var jo langt ud over de letsindige Aar, var af god Familie og havde en god Faders-Gaard at tiltræde, der, saavidt man vidste, ikke var behæftet med Gjæld. Der blev altsaa aabnet Underhandlinger; kun viste Faderen

den Forsigtighed, at han under de gjentagne Besøg forhindrede, at Gutten blev hos Pigen om Natten, Noget, Faderen saa meget heller kunde gjøre uden at vække Anstød, saasom der i Grænden boede en Slægtning af Gutten, hos hvem denne kunde tage Natte-Logis. Men hvad sker? Faderen opdager ved sine Efterspørgsler, at Gutten har været forlovet med en anden Pige, som nu befandt sig i høist frugtsommelig Tilstand. Brat afbrødes da alle Underhandlinger. — Historien, som ogsaa ellers var vel kjendt i Bygden, fortaltes mig af Faderen til den Pige, der lykkeligvis blev reddet for den lumpne Karls Vindesyge. Historien er altsaa sand, og med dette og flere lignende Exempler for Øie tør jeg mene, at Folk, der ere nøie kjendte med de landlige Forholde, skulle give mig Ret, naar jeg siger saa: Medens forhaabentlig kun faa Bondegutter vise en saadan Nederdrægtighed, som det fortalte Exempel aabenbarede, saa hænder det ikke saa ganske sjelden, at unge Mænd af Bondestanden ligefrem undertrykke Hjertets Stemme og beile og gifte sig ene og alene for Medgiftens Skyld; det har hændt ikke en, men flere Gange, at en Karl, som maaske i 27 Aars Alderen var i den Stand, at han kunde stifte Familie, har ventet, til han blev 37, og det med den hjerteløse Tanke, at i den Tid skulde en vis rig Bondes Datter voxe op til giftefærdig Alder, og til samme Tid skulde han vide at vinde Faderens Samtykke til at føre baade Pigen og hendes Arv hjem til sit Hus. — Men for hver Gang Saadant sker, saa forøges jo Antallet af de Ægte-Par inden Eiendoms-Klassen, hvor Manden er meget ældre end Bruden.

144. Det hidtil Anførte angik Bondestanden, inden hvilken, som sagt, Fortidens Sæder og Tænkemaade mest have vedligeholdt sig. Og vel danner Bondestanden den talrigste Del af, hvad jeg ovenfor har kaldt Eiendomsklassen eller Klasse I; men se vi hen til de øvrige Medlemmer af denne Klasse, Skippere, Handlende, Haandværksmestere, Embeds-

Kandidater o. s. v., saa finde vi ogsaa her en ganske tydelig Forklaring for det omhandlede Forhold, at Brudgomme inden denne Klasse i Almindelighed ere en god Del ældre end deres Brude. Den høiere Dannelse, som disse Folk i det Hele besidde, har vel i Almindelighed ytret en saadan Indflydelse paa deres Tænkemaade, at de ved Valget af sin Brud ikke se saa meget paa hendes tilkommende Arv, saa de altsaa ikke for Vindingens Skyld lægge an paa at bevæge Fædrene til at give sine ganske unge Døtre i deres Vold. Den inden By-Befolkningen herskende Tænkemaade misbilliger desuden Saadant. Men derimod maa vi jo finde det rimeligt, at den dannede unge Mand, som ved anstrængt Flid har arbeidet sig op til en selvstændig Stilling, saa et Par Hundrede Dalers Medgift ikke engang er ham saa vigtig, han tager ved Valget af sin Brud mere Hensyn til den personlige Ynde og Elskværdighed, og hvad han søger, det finder han oftest hos den unge Pige, som netop staar i sin Alders Blomst.

145. Men alt dette er for en stor Del anderledes inden Arbeidsklassen eller Kl. II. Tabellerne lærte os, at her er Aldersforskjellen mellem Brud og Brudgom mindre end i den første Klasse, og et opmærksomt Blik paa Livet finder ogsaa adskillige Eiendommeligheder i Synsmaader og Sædvaner, som synes ganske naturlig at medføre, at saa maa være, eller at den unge Mand af Arbeidsklassen gjerne vælger sig sin Brud blandt de noget ældre Piger.

Den dannede Families Datter ansees allerede i 18 Aars Alder for at være fuld-voxen; hun besidder den udviklede Forstand og dyrkede Aand, hvormed hun vil danne en Prydelse for det Hus, hvor den velstaaende og kjærlige Mand fører hende ind. Den velstaaende Bondes 18-aarige Datter gjælder ogsaa i alle Bygde-Gutters Øine for en voxen Pige; thi hendes Arveret bliver ikke større, end den er nu, og hvad hun maatte mangle i husmoderlig Erfaring, det vil komme med Aarene. Men saa er det ikke med Hus-

mands-Datteren paa 18 Aar. Hun er maaske nys kommen i Tjeneste paa en Bondegaard, og ikke nok med, at hun her idelig maa høre, at hun som næsten alle Husmandsbørn staar saa meget tilbage i kvindelig Dont (Husmoderen finder, at selv det Hverdags-Varp, Pigen har spundet, er saa ujevnt og enten for løst eller for fast, og der maa formelig gjøres Aftale med Overbudeien om, at hun, den unge, skal faa være fri fra Fjøset en hel Dag for at være med at rende en Væv, at hun dog engang kan faa lære det Arbeide); men hvad mere er: den 23-aarige Gut, som tjener paa Nabo-Gaarden, indbyder hende ikke til at følge med paa Dandsen i Husmandsstuen derborte paa Søndag; siden hun er saa ung, saa tages det imidlertid heller ikke ilde op, om hun kommer ubuden til Sammenskuds-Laget, bare for at se paa Moroen, og da kan det være, at han for Naboskabets Skyld dandser en enkelt Dands med hende; men hun er ikke den af Pigerne, som han lægger an paa at vise Opmærksomhed (at spendere for 12 Skilling Kaffe og Honningkage er en stor Opmærksomhed); hun er ikke den, som han gjør sig Flid for at faa ledsage hjem om Natten — denne natlige Vandring, som for saa Mange er Begyndelsen til den Fortrolighed og Kjærlighed, der senere udvikles under regelmæssige natlige Besøg, Lørdags-Besøg, hvorved de unge Folk blive „kjend'e" (d. e. kjendte, omtrent det samme som hemmelig forlovede). Den 23-aarige Gut, som har „voxen" Løn og udfører en voxen Arbeidsmands Gjerning, han regner sig ogsaa selv for fuld-voxen; den 18-aarige Pige derimod er ham endnu kun en „Fremvæxtring," og han er maaske endog saa vel opdragen, at han veed, det er ikke ret for en voxen Karl paa hin fortrolige Maade, med Nattebesøg o. s. v., at nærme sig til en saadan ung En; thi for det Første har hun jo ikke Forstand til at raade sig selv endnu, og de langt borte værende Forældre kunne endnu mindre raade hende; og for det Andet vilde brave Med-Tjenere og andre Folk paa Gaarden

(f. Ex. den betroede Husmand, som har det Hverv at vække de Sovende om Morgenen) ganske vist lade ham høre ilde for, at han sov hos en Pige, som det jo — siden hun er saa ung — ikke kunde være hans Agt at gifte sig med. Thi det er Noget, som staar fast her i denne Kreds, at en brav Gut, som tænker paa at gifte sig, han maa søge sig et dygtigt „Arbeidsmenneske“ og derfor holde sig til en ældre En, som har faaet nogen Lærdom og Øvelse i kvindelig Dont.

Se, saadan er Kvindens Stilling i denne Kreds af Samfundet. De Aandsfortrin og den personlige Ynde, hun kan besidde, staa ikke høit i Pris; Hjemgift og Arvemidler kan der ikke være synderlig Tale om. Men Tjeneste-Gutten har Tanke om med Tiden at faa sig et Pladsbrug, og det er af den øiensynligste Vigtighed for ham at faa sig et „Kvindfolk,“ som kan være ham en dygtig Husmoder og Kokkekone og Budeie tillige. Falder det saa til, at han selv maa rydde sig en Plads, saa maa hun være slig, at hun, medens Mad-Skræppen hænger paa den nærmeste Furu-Læg og Barnet sover ved Siden af, kan hjælpe ham med at at flytte de Tømmerstokke, som hans Ox har tildannet. Hun maa være med at bygge Hus og at samle til Hus.

146. En ung Gut, som ikke eier mere end de faa Dalere, han har indsparet af sin Tjenerløn, gifter sig med en næsten jevn-gammel eller endog ældre Pige, som har været saa længe i Tjenesten og brugt sin Løn saa vel, at hun, foruden gode Gangklæder og Sengeklæder, eier 2 Gryder, 1 Bakstehelle, et Par Lysestager og kanske, naar det kommer høit, en Ko paa Leie — se her et Parti, som der stiftes saa mange af inden Arbeidsklassen paa Landet! Her vilde maaske Mange finde det rimeligst at antage, at han vælger netop hende, fordi han veed, at hun har denne Smule Formue, at han tager hende for Grydernes og de andre værdifulde Sagers Skyld. Men saadan Forklaring er ganske

vist ikke rigtig. Tjenestegutten eller Husmandssønnen, som veed, at hans og Konens Arbeide maa være hans Levebrød, fristes neppe saa meget som Gaardmandssønnen til at gjøre sit Valg af saadan Grund, Gaardmandssønnen, der næsten ikke kan tænke sig anden Udvei til Levebrød end at faa Penge til at kjøbe en Gaard. Derimod er det aldeles troligt — og et godt Tegn paa rosværdig Forstandighed inden denne Samfundsklasse —, at Gutten sætter stor Priis paa hine opsamlede nyttige Ting af den Grund, at de ere ham ubedragelige Vidnesbyrd om Pigens Sparsommelighed og Virkelyst og husholderiske Anlæg — Egenskaber, som han ifølge sin hele Stilling nødvendig maa agte saare høit.

147. I det her skildrede Forhold bør man ikke forestille sig, at dette forstandige Væsen hos den unge Mand nødvendig har kvalt den livlige Følelse og naturlige Tilbøielighed, som ikke skulde savnes blandt de Bevæggrunde, der lede Manden ved Valget af hans Brud. Men saa vidt gaar dog Forstandigheden undertiden, maaske ikke saa ganske sjelden, saa vidt, at vi fast ikke se Spor af det freidige Livs-Haab, som skulde anspore Ungdommen og ledsage Manddommen. En og anden Gang har jeg ved Besøg i Husmandsfamilier fattet en vis Mistanke, og naar jeg da har spurgt saaledes ligefrem og fortrolig: „Sig mig, Du Nils: hvorledes kunde det gaa til, at en slig rask Karl som Du kunde gaa hen og tage Dig et saa gammelt Menneske til Kone? Hun ser mig nok ud til et dygtigt Menneske; men hun er da saa meget ældre end Du“ — se, saa har Svaret kunnet lyde saaledes: „Aa, jeg tænkte nu som saa, jeg, at naar jeg tog slig en gammel En, saa skulde ikke Unge-Hoben blive saa stor; for det er vanskeligt for den, der er i smaa Omstændigheder, at føde op saa mange.“ En Gang var der en egen ubehagelig Omstændighed ved, og da jeg havde faaet et saadant Svar næsten med de samme Ord, føiede jeg uvillig til: „Jeg synes, Du har faaet en større Hob,

end nogen Mand skulde have;" men med uforandret Rolighed vedblev Manden: „Ja, men de 3 Unger, som hun havde med sig, har jeg ingen Skade af; for Faderen til den ene er en Gaardmand, og den, som har de 2, er en Skrædder, som staar sig godt, saa der er ikke nogen Vanskelighed med Betalingen af det, de skulle lægge for Aaret." — De, der ere saa snare til at dadle Arbeidsklassens Ungdom for Letsindighed med Hensyn til Giftermaal og deres huslige, økonomiske Anliggender, de skulde overveie, hvad det vel kan være for Omstændigheder i Arbeidsklassens Stilling, som fremkalder en saadan unaturlig Tænkemaade og Livs-Regel.

148. At det saa ofte træffer inden Arbeidsklassen, at en yngre Gut og en ældre Pige komme sammen i Ægteskab, det kan ellers i mange Tilfælde mere være bevirket ved et eget Forhold fra Pigens Side. Det kan være, at det er en ældre Pige, som frier til en yngre Gut.

Naar Tingen nævnes saa ligefrem, saa vil den forekomme høist anstødelig og unaturlig for dem af mine Læsere, der monne være mindre bekjendte med de landlige Forholde, som jeg her fornemmelig har for Øie. Men det er vanskeligt at dømme om et enkelt Stykke af de lavere Klassers Sæder, naar man ikke kjender det Hele, og for at kunne give en forstaaelig Forklaring om den nævnte Sag maa jeg være lidt udførlig her.

En mørk og styg Høstaften, en Lørdags-Aften, staar Per, en ung Tjenestegut, udenfor Kjøkken-Vinduet paa en Bondegaard og stirrer ind igjennem den dunkle Rude. Det kolde Veir gjør ham ikke stor Uleilighed; thi han har Ungdommen, og desuden fornemmer han ligesom en ny og underlig Varme i Brystet, hver Gang Ilden paa Skorstenen blusser op saaledes, at han faar Kjendsel paa Anne, den brave Tjeneste-Pige, som sidder ved Rokken mellem en Del andre Kvindfolk. Ufortroden venter Per en Time, indtil Anne i et eller andet Erinde kommer ud paa Gaarden, og

nu maa han skyde Hjertet i Livet for paa en saa lidet klodset Maade som mulig at benytte det eneste Dieblik. Saa gjør han sig maaske det Ærinde at spørge hende, om hun vil være med ham paa Dands i et Sammenskuds-Lag imorgen. Anne forstaar ganske vist Hensigten og afslaar derfor Indbydelsen; men hun er ogsaa opfindsom og veed at anføre en saa antagelig Grund, at han ikke kan tage hendes Afslag ilde op, og det kan nok være, at han gaar bort med lysere Haab, end da han kom. — Næste Lørdag faar han hende ogsaa i Tale, og det er muligt, at han nu endnu tydeligere mærker, at hans Besøg ikke er hende ubehageligt. Ganske sikkert er han derfor paa Pletten ogsaa tredie Gang, og om hun modtager og med et Haandtryk takker ham for et lidet Bomulds-Tørklæde, han har havt med til hende, saa ændser han ikke Snefog og Storm paa Hjemveien. 4de Lørdags-Aften indretter han sig med et Slags Overlæg saa, at han først kommer til Gaarden, efterat Husets Folk have lagt sig, og næsten ligesaa stærkt som Hjertet klapper ham i Brystet, klapper han paa Ruden. Han behøver heller ikke at gjøre megen Uro; thi rimeligvis har Anne med en vis Forventning ligget vaagen indtil nu. Hun kommer ud, og i denne sildige Aftentime, da alle Andres Dine ere lukkede, tør hun sidde temmelig længe og samtale med ham ude i Vedskuret; de tale bestemt om, hvorvidt der kan være Udsigt for Folk i denne Tid til at faa sig et Pladsbrug eller anden rimelig Levevei. 5te Aften har han mere Mod. „Aa, lad mig faa gaa ind med Dig, Du Anne!“ Og medens et Par Piger og en Gut snorke rundt omkring i Værelset, sidde de to i hviskende Samtale paa Bænken. 6te Aften — der maa ingen Afbrydelse være i Pers Lørdagsbesøg, saasom Anne jo da kunde tro, at han var ude paa Flugt andre Steder — 6te Aften er Anne tilfældigvis dygtig træt efter et eller andet strængt Arbeide om Dagen; hun lægger sig da paa Sengen og maa tillade ham at sidde paa Sengekanten. Rigtignok er

Anne ikke ene om Sengen; Vesle-Mari ligger sammen med hende; men det falder saa heldigt, at Anne har sin Plads yderst. 7de Aften sidder Per atter en Stund paa Sengekanten — men saa spænder han Skoene af og kaster Trøien, og efter en kort og svag Modstand af Anne ligger han ved hendes Side, slynger Armen om hendes Hals, gjentager alle sine gode Løfter, faar ogsaa hendes Tilstaaelse, og falder i Søvn. Anne passer dog paa, at han er paa Benene igjen og borte, før nogen af Husets Folk er oppe. Men nu ere Per og Anne blevne „kjend'e" (forlovede), og disse natlige Besøg gjentages hver Lørdag. Da de ere hemmelig forlovede, saa kan det vel være, at en anden Frier en enkelt Gang slipper ind til Anne før Per; men jeg tænker mig Anne som en brav Pige, og hun vil da vide at faa ham paa Dør („Nei, vi faa vel ikke prate længer; jeg skal tidlig op imorgen. — Jeg siger Dig det, Du Hans! Du faar gaa Din Vei"). Vistnok kan Forholdet ikke ret længe forblive hemmeligt; men det er en Æressag for Medtjenere ikke at røbe dette Slags Hemmeligheder, og naar det kun befindes, at de ere hinanden tro, saa hun ikke modtager andre Gutter og han ikke besøger andre Piger, saa er der ingen af deres Omgivelser, som i mindste Maade vil laste dem. Thi dette er efter Landets Skik i mange af vore Bygder den eneste Maade, hvorpaa unge Folk af Tjenerklassen blive „kjend'e," og i mange, mange Tilfælde sker det i al Ærbarhed og Troskab. Dette Nattefrieri er naturligvis altid overmaade farligt for Kjød og Blod. Men det er en feilagtig Dom, naar alle de Piger, som tage imod sine Friere paa denne Maade, ansees for Piger uden Blufærdighed og Ærbarhed. Selv inden den Klasse, hvor Nattefrieriet hører hjemme, er der visse Regler for samme, og der hersker en vis Strænghed i Begreberne om, hvorledes en ærbar Pige maa opføre sig; ja, det er Noget, som ofte hænder, at en Pige opsiger sin gode Tjeneste alene af den Grund, at hun ikke kan være

bekjendt at tjene sammen med en anden Pige, som har forseet sig imod de herskende Regler og dermed inden Tjener-Klassen er kommet i ondt Rygte.

Men — for at komme tilbage til den Sag, som jeg begyndte med — saaledes som jeg hidtil har skildret Forholdet med Per og Anne, ser det jo ud, som om det var Per, der havde gjort det første Skridt til Tilnærmelsen. Men det kan meget godt være Anne, og denne samme Anne kan fremdeles meget godt være en ærbar Pige baade i sin egen Bevidsthed og i Andres Omdømme. Jeg tænker mig Anne som en stadig og forstandig Pige, der længe har skjønnet, hvilken livsvarig Ulykke der venter den Kvinde, som indlader sig i Ægteskab med en ustadig Gut. Anne har maaske havt flere saadanne Gutters Tilbud, men klogelig afslaaet dem alle og tænkt som saa, at hun gjorde bedre i at tjene og samle nogen Eiendom for sig selv, saa hun tilsidst kunde leve sin Tid paa egen Haand. Men lad saa Aarene gaa, og da kan det være, at hun begynder at grue ved Tanken om den lange Tjeneste-Tids Besvær og den enlige Alderdoms Møie. Og vel har hun nu vænnet Frierne fra sig; men et dygtigt Arbeids-Menneske som hun har noget Karlsmæssigt eller Mandfolkagtigt i sit Væsen, og derfor tør det nok hænde, at hun, uden derover at blues for sig selv, lægger sin Elsk paa en ung og troskyldig Person som hin Per (en ældre Karl, som sagtens vil raade baade sig selv og hende, behager hende ikke saa meget).

Har hun tillige ved lang og tro Tjeneste vundet sin Husbondes Velvillie og dermed faaet Haab om af ham at faa et godt Pladsbrug, om saa skulde ske, at hun kom i Ægteskab, saa fatter hun med godt Overlæg sin Beslutning, og med saa megen Finhed, som behøves, viser hun Per smaa Tjenester og anden Opmærksomhed. Derved opstaar hos ham den første, spæde Tanke; med Pige-agtig Undselighed søger han hende den første Løverdags-Aften, men faar

for hver Gang saa meget nyt Mod, som der behøves for at forfølge en Seier, der er lettere, end han selv skjønner. Men hun holder vist oprigtig af den skikkelige Gut, som hun selv har kaaret sig.

Og om vi kunde besøge dem nogle Aar efter paa deres Husmandsplads, skulde vi vist finde, at de leve baade godt og vel sammen — skjønt rigtignok paa en egen Maade. Jeg forestiller mig ham som en Arbeids-Træl; efter vel udført Dagværk kommer han træt og mødig ind om Aftenen, spiser sin Grød og lægger sig til at sove, tilfreds over, at nu har han gjort det, han skulde gjøre. Men det er Konens Tanke, som raader i Huset; Børne-Opdragelsens Vanskelighed hviler paa hende; det er hendes Vinskibeligheds og Sparsommeligheds Kunst, som gjør, at Koen kan være i saa godt Huld med det ringe Foder, at Melkarret trods den mislige Avl dog aldrig er tomt, at der af det lille Slagt ifjor altid er lidt Sul igjen i Huset lige til Slagtetiden i Høst. Og naar Per, uagtet han dog kun har 2 vinterfødte Sauer, endda hvert 2det Aar kan faa sig en ny og pen Kjole at gaa til Kirke med, saa stoler Anne paa, at Folk i Bygden ikke skulle sige om hende, at hun er stræng mod Manden, og Per kan ikke andet end tilstaa med sig selv: „Det er nok bedst alligevel, at hun Anne raader."

149. Hvad jeg her har fortalt om Per og Anne, er ellers ikke nogen virkelig Historie; men i den valgte Fremstilling har jeg forenet en stor Del Erfaringer, som jeg ved at færdes blandt Folket tror at have gjort med Hensyn til Sæder og Tænkemaade inden Arbeidsklassen, og hvad jeg navnlig vilde have fremhævet, det var den for Folk af de mere dannede Klasser besynderlig store Frihed, som tilstedes Pigen i hendes Forhold til Gutten. Og nu kan man paa Forhaand formode, hvad ogsaa Erfaring stadfæster, at hvor Friheden er saa stor, der træffer det hyppigere, at den mindre blufærdige Pige endogsaa overskrider de vide Grændser for det Sømmelige, der dog, som sagt, ogsaa her ere fastsatte.

Hermed sigter jeg til et saadant Tilfælde, at en Pige i ung og ubefæstet Alder tabte sin Ære og saa hengav sig til et mere og mere letfærdigt Liv med den vederstyggelige Plan, at siden hendes 1ste Barns Fader sveg hende, saa skal vel hendes 2det eller 3die Barns Fader blive hængende ved hende og blive hendes Ægtemand. Netop hun, som nu engang er bleven „foragtet" eller har tabt sit Rygte, har dobbelt Aarsag til at grue for den enlige Alderdom, og derfor finder hun vel endog, at hun har et Slags Ret til at søge sig en Forsørger. Jeg mener, at Mange skulde sande, at slige Tilfælde ikke høre til de ukjendte Ting, og naar den forvorpne Pige faar sin Plan sat igjennem, saa skal man vist oftest finde, at det er en uerfaren Ung-Gut, hun har fanget i sine Garn. Men hver Gang Saadant sker, saa bidrager ogsaa det til at fremkalde det Forhold, som vore Tabeller belærede os om, at det inden Arbeidsklassen saa ofte er unge Gutter og gamle Piger, som komme sammen i Ægteskab.

150. Under de sidste Blades Forsøg paa at finde Grundene til de Forholde, som Tabellerne 30, 31 og 32 viste os, har Afhandlingen udvidet sig til almindelige Betragtninger over visse Stykker i Folkelivet. Men dette stemmer dog ganske vel overens med Bogens Hensigt. Vistnok er jo Bogen hovedsagelig af statistisk Indhold; men Hensigten med statistiske Opgaver og Beregninger over Befolknings-Forholdene er jo netop den, at de skulle veilede Undersøgelser over Folkelivet. Og dersom de nys meddelte Betragtninger over og Skildringer af Folkelivet tjene til at forklare den Forskjel inden de høiere og lavere Klasser, som de nævnte Tabeller gjorde os opmærksomme paa, saa tjene igjen disse samme Tabeller i nogen Grad til at stadfæste den givne Opfattelse af Folkets Tilstand og Sæder.*)

*) Herved bør jeg dog ikke fortie, at de af mig givne Forklaringer dog ikke strække til for at løse alle de Spørgsmaal,

Saa meget snarere venter jeg det indrømmet, at nærværende Afsnit staar i god Sammenhæng med den hele Afhandling, dersom Læseren med mig maatte have fundet, at ved ret nøie at sætte sig ind i Omstændighederne vil man i mange Tilfælde blive mindre tilbøielig til at istemme den hyppig fremførte Sætning om Fattigfolks letsindige Giftermaal, en Sætning, som jeg allerede i Indledningskapitlet ytrede mig imod.

Ved denne Leilighed faar jeg ellers forklare mig om et enkelt Punkt i dette samme Afsnit. Jeg har her talt om Nattefrieri; jeg har endog skildret Nattefrieriet mere ligefrem, end det, saavidt jeg veed, er skeet i noget andet Skrift. Det er ikke uden Betænkelighed, jeg har gjort det. Nattebesøg og Nattefrieri er for By-Befolkningen en anstødelig Ting, lige saa anstødelig som (saa besynderlig forskjellige kunne Begreberne være) et Kys mellem Forlovede eller Ægtefolk er det for Landbefolkningen i vort Land. Paa Landet kan jeg med stærke Ord fordømme Nattefrieriet, uden at man forstaar mig; i Byerne maa jeg betænke mig paa at nævne Tingen for ikke at synes at gaa for vidt i min Tale. Men

som de nævnte Tabeller give Anledning til. Et saadant Spørgsmaal er dette: Hvoraf kommer det, at Aldersforskjellen mellem Brud og Brudgom i hver af de to Klasser er større i Christiansands end i Christiania Stift (se Tab. 32)? Ifølge Forklaringen i § 145 skulde man kunne gjætte paa en saadan Aarsag, at Kvindens Stilling forsaavidt maatte være noget forskjellig i de to Stifter, at hun i det første ikke var saa meget nedværdiget til at blive betragtet som „Arbeidsmenneske." Men dersom jeg tør dømme efter Erfaringer fra nogle Egne af Christiansands Stift (Lister og Mandals Amt, hvor Kvinder paa Landet temmelig almindelig maa deltage i saadanne tunge Arbeider som at slaa Hø og tærske Korn), saa maa jeg snarere sige, at det Omvendte finder Sted. Og hvilke andre Omstændigheder det skulde være, som trods dette bevirke den større Alders-Forskjel i Christiansands Stift, det vil ikke blive mig klart. Dette er da Noget, som jeg maa lade staa hen til nærmere Undersøgelse.

derfor er det med godt Overlæg, at jeg alligevel har talt om Sagen. Hvad enten Tingen befindes anstødelig eller ikke, saa gaar det ikke an at lade, som om Ingenting var, naar man veed, hvad de Ulykker have at betyde, at der hvert Aar fødes henved 4 Tusinde uægte Børn i vort Land, og at et ubekjendt, men ganske vist stort Antal Mennesker for at skjule deres Løslevnets Skam (altsaa ikke just saa lige til i Letsindighed) nødes til at gifte sig i Ungdom og Fattigdom, Ulykker, som for Landsbygdernes Vedkommende for en stor Del maa tilskrives Nattebesøgenes gammeldags Skik. Skal Skikken — nei skal denne Uskik modarbeides, saa maa det vel tales og skrives om den saa udførligt og saa tydeligt, at Tingen bliver almindelig kjendt og ret forstaaet. Nu for Tiden er den ingenlunde ret forstaaet, ikke af dem, der uden videre fordømme den som et utugtigt Væsen, heller ikke af dem, der følge Skikken og anse den som uskadelig. Mangfoldige og aldeles hæderlige Mennesker paa Landet ere blevne og have flere Aar i Rad været forlovede paa den antydede Maade, fordi de ifølge deres hele Opdragelse og Dannelse ikke have havt Tanke om nogen anden Maade — det er Skikken. Mangfoldige og aldeles hæderlige Mennesker have søgt hinandens Bekjendtskab og Fortrolighed paa denne Maade og have dermed udsat sig for Fristelser, som bleve for svare for Kjød og Blod — det er Uskikken. Hvad der derfor maa arbeides paa, det er at vise Tingens store Farlighed; hvad der maa stræbes efter, det er (næst efter at indskjærpe Meningen med den daglige Bøn: „Herre, led os ikke ind i Fristelse!") at hæve Land-Almuens Ungdom til et saadant Trin af Dannelse, at man vel forstaar Forskjellen paa Sandselighed og Kjærlighed; thi Sandseligheden, den skjuler sig naturligen i Nattens Mørke; den Ungersvend derimod, som er sig klart bevidst, at det er Kjærlighed, som bevæger hans Bryst, han skyr ikke Solens Lys.

Men saa betydningsfuld en Sag som Nattefrieriets

gamle Væsen er, saa vidtløftig en Sag er det ogsaa at give en fuld Forklaring om. Der er mangfoldige Forholde at tage i Betragtning, naar man ret vil forstaa dette Stykke i Landbefolkningens Leve-Skikke; der er mange Forskjelligheder ved Sagen i de forskjellige Egne af Landet. Her er ikke Stedet til at handle om alt dette. Kun vil jeg tilføie den Ytring, at jeg har Grund til at tro, at Tænkemaaden i den senere Tid har begyndt saa smaat paa mange Steder at vende sig imod Nattefrieriets Skik og Uskik. Men dette, at Tingen saaledes holder paa ligesom af sig selv at forandre sig til det Bedre, det indeholder netop den største Opfordring til nu at tage alvorlig fat og stræbe at fremskynde den gode Forandring; thi nu er der større Haab end tidligere om, at gode Bestræbelser i dette Anliggende ikke skulle blive frugtesløse. *)

*) Hvorledes Tænkemaaden og Skikken lidt efter lidt kan vende sig til det Bedre, det kan jeg bedst oplyse ved nogle Ytringer af en tænksom Bondekone, som jeg samtalte udførlig med om denne Gjenstand. Det var paa øvre Romerike, en af de Bygder i Landet, hvor Forholdet med Løsagtigheds-Forseelser er værst. Konen havde selv været forlovet paa den forklarede Maade og dengang ikke tænkt videre derover; men siden, som Husmoder med flere Tjenestefolk under sig, havde hun havt Anledning nok til at se sørgelige Følger af Uvæsenet, og som Moder med voxne Børn havde hun lært at frygte for dets Farer. Hun ytrede sig med stor Uvillie imod det gamle Væsen, men mente tillige, at det var aftaget noget, og i sin Iver føiede hun til: „Og om ti Aar er jeg vis paa, det skal være saa godt som afskaffet.“ „Men hvorpaa bygger Du den Tro?“ spurgte jeg. „Jo, det skal jeg forklare,“ fortsatte hun. „Der er da saa mange Ting, som ere anderledes nu end før. Det kommer deraf, at vi bo saa nær ved Byen, hvor jo næsten Hver og En af os har Kjendinger eller Slægtninger, som vi sommetider besøge; for det er ikke saa vanskeligt at gjøre en Bytour engang imellem nu for Tiden. Men dermed er det, ligesom der kommer nye Skikke op over Bygden. Saadan er det i den senere Tid bleven Skik at

151. I vore Dage bliver det mere og mere almindeligt i Skrifter af de forskjelligste Slags at oplyse de fremsatte Forklaringer med tilføiede Billeder. Jeg har ogsaa tilladt mig at oplyse enkelte af de i denne Bog anførte Sætninger med Billeder, men Billeder i Ord eller Fortællinger fra det virkelige Liv. Og paa denne Maade havde jeg oprindelig tænkt at tilføie et Par Exempler endnu for nærmere at vise Meningen med den i § 149 anførte Sætning. Men da Exemplerne vare satte paa Papiret, fandt jeg, at det var altfor hæslige Stykker til at staa i denne Bog. Jeg udelader dem derfor. Derimod meddeler jeg her et Billede, som er ganske

holde Selskaber og ligesom smaa Baller, hvor vi bede sammen nogle af vore Kjendinger Nu paa nogle Aar have vi gjort det, min Mand og jeg, og ligedan flere Andre. Men nu ser jeg saa tydelig, at Ungdommen har saa godt af at komme sammen paa den Maade; for i min Ungdom var det da saa, at naar unge Folk, Gutter og Gjenter, vare sammen i et Lag, enten et Gravøl eller saa, saa kunde det ikke gaa an, at den Ene saa paa den Anden, saa bluge skulde de være; Gutterne skulde være i den ene Krog af Stuen og Gjenterne i den anden; nu derimod ser jeg ikke andet, end at Gutterne og Pigerne kunne være sammen og tale med hverandre og spøge og le just som i Byen; det er ligesom de først have lært det nu. Men naar de ere saaledes lærte, saa ville de ikke flyve sammen om Natten, det kan Du være sikker om; de begynde at skjæmmes for det, naar de først have lært Bysskik. Og nu var vel dette Gaardmands-Børn; men saa har det sig ogsaa saa, at Husmandsklassen gjerne vil tage efter Gaardmandsfolket. Og desuden har jeg tænkt paa det — og jeg har talt med nogle andre Koner, som ogsaa ville gjøre det samme —: engang imellem, saadan om Søndags-Eftermiddagen, at holde et lidet Lag for Tjeneste-Folkene ogsaa, hvor de kunne more sig sammen, og jeg kan være tilstede; Manden min, han synes nok ikke videre om det, for han er ligesom noget skarp og haard af sig, han; men jeg har nu foresat mig det, og jeg mener, jeg skal nok faa det frem."

vel skikket til at anskueliggjøre det forstandige Væsen, som jeg i § 146 omtalte at have fundet hos Folk af Arbeidsklassen.

Det var Jakob Skomager — ja, han hedte ikke just Jakob; men medens jeg forresten gjengiver hans livlige Fortælling saa bogstavret, som det er mig muligt, saa forandrer jeg med Overlæg vedkommende Personers Navne — det var Jakob Skomager, en brav Mand, som jeg kalder min gode Ven, fordi jeg endnu efter Aar og Dag er glad ved Erindringen om de mange fortrolige Samtaler, vi havde sammen, og om den hyggelige Eftermiddag, jeg engang tilbragte i hans Hus. Men idet jeg fremstiller ham for Læseren, bør jeg kanske forklare, at han var en saadan Skomager, at han nok sled selv Størstedelen af de Sko, han syede. Han var en overmaade flittig Jordbruger paa sin lille Selveierplads, og derom vidnede store Stendynger ved Siden af hans smaa Agerflekker; han var et Stykke af en Handelskarl og det saaledes, at hans Handelsvei laa over de høie Fjelde mellem Gudbrandsdalen og Bergens Stifts Fjorde; han var Jæger og drev om Høsten om paa Høifjeldet efter Renen. Sko-Arbeidet var ham kun en Bisyssel, som var god at tage til i Mellemstunder; men da han som Skomager efter Landsbygdernes Maade arbeidede i Bøndernes Huse, saa maatte dette tilligemed hans øvrige vidtløftige Bedrift bidrage til, at han var saa besynderlig vel kjendt med al Bygdens Væsen. Og jeg gjorde hans Bekjendtskab netop derved, at jeg nogle Dage opholdt mig paa en Bondegaard, hvor han traf til at være paa Sko-Arbeide. Jeg benyttede mig af Leiligheden, og ikke en, men flere Gange fik jeg ham til at lægge Skjød-Skindet fra sig og følge mig paa Spadseretoure ud paa Marken, hvor vi da kunde tale frit sammen.

„Hør mig nu, Jakob!" sagde jeg engang efter en hel Hoben anden Passiar. „Nu har Du forklaret mig saa mange Ting, at jeg rigtig maa forundre mig over Dig.

Du har givet mig bedre Forstand paa adskillige Stykker i Folkets Levemaade i en saadan Fjeldbygd, end jeg havde før. Men nu skal jeg endnu nævne Dig en Ting. Kan Du forklare mig den ogsaa, saa skal jeg kalde Dig Mester. Igaaraftes havde vi det Stykke om Giftermaal paa Tale, men ganske kort. Den Sag vil jeg gjerne have fuld Besked om, saasom jeg frygter for, at der nok er Adskillige, som gifte sig i Letsindighed, især naturligvis Saadanne, som ere komne af Fattigfolk — ja saadanne som Du og Dine Lige, Jakob — ikke sandt?"

„Aa jo, det er nok altfor meget af det," svarede Jakob.

„Men hør nu, hvad det var, jeg vilde spørge Dig om! Jeg har gjort mig saa meget for i denne Sag, at jeg har skrevet til hver eneste Sognepræst i hele Christiania og Christiansands Stift og bedet dem om adskillige Forklaringer efter Kirkebøgerne, og naar jeg nu lægger sammen alle de Forklaringer, Præsterne gav mig, saa finder jeg først en Ting, som jeg havde ventet, nemlig dette, at Husmandssønner og Tjenestegutter og Slige virkelig ere snarere til at gifte sig end Gaardmandssønner; men dernæst finder jeg en anden Ting, som er mig saa besynderlig, nemlig dette, at de fattige Gutter, som gifte sig i yngste Alder, de tage sig gjerne til Kone saadanne Piger, som ere noget tilaars. Det er dette, som jeg nu spørger Dig om: hvorledes kan det have sig?"

„Aa, det kan nok have sig paa mange Maader, det," ytrede Jakob.

„Ja, en Maade er nu den, at den fattige Gut er slig en Skarv, at han gifter sig med en gammel Gjente bare for at faa de Skillinger, hun har samlet sig — hvad mener Du?"

Og Jakob vilde ikke nægte, at det undertiden kunde gaa saa. „Men, føiede han til, det er nu ret ikke saa meget af det."

„Hvordan skulde det da have sig?"

„Jo, det har sig nok meget saa, at naar en Gut saadan tænker paa at forandre sig, saa maa han se til at finde En, som kan stelle vel baade i Huset og i Fjøset, og det er da let at skjønne, at en Ungdom af en Gjente, som ikke har været videre i Tjeneste, har ikke saa meget Lag paa Sligt som den, der længe har staaet under en god Madmoder."

„Og det mener Du, at Gutterne tænke saa fornuftigt?" spurgte jeg i en tvivlende Tone.

„Ja, jeg mener nok det," svarede Jakob med en vis Bestemthed. „For det er nu Et, at jeg selv har været Tjenestegut og har giftet mig, og dernæst er det saa, at naar Folk her i Omkredsen tænke paa at gifte sig, saa skal jeg næsten altid vide om det. Jeg spørger just ikke efter Sligt; men det gaar saa alligevel. Jeg veed ikke, hvoraf det kommer."

„Saa?"

„Det hændte engang — jeg var paa Sko-Arbeide paa denne samme Gaard, hvor jeg syr nu i disse Dage — at Husmands-Sønnen fra Vasenden, Ole, kom ind i Stuen. Han satte sig paa Bænken og talte en Stund med Folket i Stuen; men jeg skjønnede snart, at det var mig, han vilde have i Tale. Saa kom han hen til mig og sagde: „Du Jakob, sagde han, kom og vær med mig bag om Laaven." Ja, jeg lagde da Arbeidet og gik med ham bag om Laaven, og saa var det det, han vilde, at jeg skulde gaa ned til Rognlien og fri for ham til Marit, som tjente der. Og det kunde jeg ikke Andet end sige Ja til, og jeg sagde ogsaa Ja strax; for jeg kjendte Marit og vidste, at det var en brav Gjente. „Men sig mig, Du Ole, sagde jeg, jeg synes, det er underligt, at Du vil, jeg skal gaa just til hende; for nu er Du ikke stort over 20 Aar, og hun er vel over de 30; det er da saa ujævnt, dette." Men saa forklarede Ole — og jeg kunde ikke sige ham imod — at siden det nu faldt saa til, at han maatte overtage Pladsbruget — for Faderen var

bleven Enkemand og vilde give det op —, saa havde han Behov at faa En til at hjælpe sig, som havde rigtig godt Lag paa Kreatur-Stel og alt Andet, og Skyldfolket hans havde raadt ham til at fri netop til Marit, som ogsaa Alle vidste havde godt Lov af den Madmoder, hun havde været under i lang Tid; ja, Ole sagde ogsaa, at han havde da seet hende nogle Gange, saa de vare ikke ganske fremmede for hinanden; men talt til hende paa denne Maade, det havde han ikke, og han syntes, han kunde ikke komme sig til med at tale til hende selv heller; for saadan en Ungdom er saa blug, maa tro."

„Nu, hvordan gik det? Fortæl, Jakob!"

„Jo, det gik brav. Dette var en Thorsdag, og Lørdags Eftermiddagen sluttede jeg med Arbeidet, rigtig just for Oles Skyld, og gik nedover til Rognlien. Jeg gik ind bagre Veien, forbi Fjøset, og saa indom der. Der var Marit ogsaa; for det var som en fire Uger før Jul og just paa den Tid mod Kvelden, at Kreaturstellet pleier gaa for sig. Men der var en Lægdegut inde, som hjalp til med at bære Vand, og saa sagde jeg til Marit: „Du Marit, sagde jeg, kom og vær med bag om Laaven, jeg vil tale et Ord med Dig." Da vi saa kom bag Laaven, saa bar jeg op Maalet for hende og sagde — ja, jeg sagde det, jeg skulde sige — jeg mindes ikke, hvordan Ordene faldt. Men hun, — hun stod bare og glaamte paa mig. „Du lyt svare, Du Marit," sagde jeg. „Du lyt gaa med op paa Loftet, Du Jakob," sagde hun. Da vi kom op paa Loftet, der, hun havde Kisten sin staaende, saa maatte jeg sidde ned, og hun slog en Dram til mig og gav mig et temmelig tykt Stykke Kakebrød ataat, saa det syntes, at hun var forsynlig Gjente. Og en Stund efter svarede hun mig saa: „Sig han Ole fra mig, at naar han er til Kirke hernæst, saa kan han komme indom paa Hjemveien, saa skal han faa Svar." — Næste Messe-Dag vare vi til Kirke, baade han Ole og jeg, og

derefter gik vi frem paa Gaarden. Halvord Rognlien, Bonden paa Gaarden, stod ude paa Tunet, da vi kom, og ham var jeg nu vel kjendt med før; for jeg er voxet op just der i Kredsen; men jeg skjønte ogsaa, at han vidste Besked om vort Erinde; for strax han saa os, kom han og hilste og bad os ind i Stuen. Der fik vi Kaffe, baade Ole og jeg; ja, det var nu Konen i Huset, som trakterte, og de ventede os nok; for Kaffeen stod færdig, det saa jeg. Men en Stund efter bad Manden os gaa ind i Kleven (Kammeret) og fulgte med selv, og lidt efter kom Marit ind der. Der stod nu hun saa blug — saa blug, og han, Ole, han kunde da heller ikke faa frem Ordet. Saa maatte jeg til og sagde just saa: „Nu ere vi komne, som Du ser, Du Marit, for at faa det Svar, som Du lovede, og jeg tilspørger Dig, Marit Hansdatter, om Du har raadslaaet med Din Gud og Dit eget Hjerte og har Hu til at have Ole Christensen Vasenden, som for Dig staar, til Din Fæstemand?" Hun stirrede paa Gulvet og svarede ikke strax; men saa lettede hun lidt paa Hovedet og svarede — netop saa, at vi kunde høre det — og sagde: „Aa ja, saa faar det vel blive saa, da." Og dermed gav de hinanden Hænderne, Ole og Marit, og Halvord og jeg lagde vore Hænder ovenpaa — og saa var det bestilt. — Ja, jeg kunde da fortælle det ogsaa, at hun gik ud, Marit, og lidt efter kom hun ind igjen og havde med sig en Flaske, som der kunde være som en god Halvpot paa, og en Talrik med Rumbrød, og saa skjænkede hun først os, som i Kleven vare, og dernæst alle de Andre, som hørte Huset til, saa det blev ligesom et lidet Fæster-Lag."

„Aa, Du er da en prægtig Fyr til at fortælle, Jakob!" ytrede jeg. „Men jeg maa høre mere. Hvordan gik det med Ole og Marit?"

„Jo, det gik brav. Det er nu 3 Aar, siden de kom ihop, og de leve baade godt og vel."

„Du maa jo være en vigtig Person i denne Familie, og jeg vil tro, Du har besøgt dem sommetider?“

„Ja, jeg er der tidt; for jeg har Sæteren min og Mose-Taget mit opi der, hvor de bo, saa jeg kommer tidt derforbi, og det er slig en Velstand, naar jeg kommer ind, at det er svære Ting; har jeg ikke Tid til at vente, mens hun sætter Kaffe-Kjedlen over, saa maa jeg ialfald drikke en Skaal Melk og æde et Kake-Stykke eller hvad det kan være, som Marit har ved Haanden.“ *)

Tak, Jakob Skomager, Tak for Fortællingen! Det fornøiede mig at høre den, og det glæder mig at mindes den. Historier om Letsindighed og Daarskab høre vi jo allevegne — derfor gjør det saa godt engang imellem at faa en troværdig Fortælling om Betænksomhed og forstandigt Væsen blandt Fattigfolk ogsaa.

*) Jeg har fortalt denne Frier-Historie som Exempel paa forstandigt Overlæg i Valget af Kjæreste. Ellers er denne Maade at fri paa ikke almindelig, og forsaavidt Nogen af Fortællingen maatte ville uddrage den Slutning, at det Slags Frieri med Nattebesøg, som jeg ovenfor omtalte, ikke monne være saa almindeligt, som jeg fremstillede det, saa kan det ikke skade at tilføie, at jeg af den samme Jakob Skomager hørte en Historie, som netop paa den Tid vakte stor Opsigt i Bygden, og som jeg siden af rette Vedkommende fik fuldstændig Underretning om, en Historie om et Par unge Folk, som vare forlovede og det saaledes, at Gutten ikke besøgte Pigen ved Natte-Tid. Dette blev overholdt ifølge en udtrykkelig Betingelse, som Pigens Fader og Moder, Bonde-Folk af ganske simple Sæder forresten, men høit agtede for Gudsfrygt og selvstændig Tænkemaade, havde opstillet ved Forlovelsen; men Forholdet lod til at være uhørt i Bygden, og Meningerne syntes at være delte om det Rigtige deri, idet Nogle fandt det tvivlsomt, at de unge Folk kunde „fatte rigtig Kjærlighed til hinanden paa den Maade“.

Anmærkning.

Efter den oprindelige Plan skulde et Anhang have indeholdt de Materialier, som ligge til Grund for Kapp. 10 og 11. Dette Anhang udelader jeg dog nu. Deels vilde det libet høre hjemme i et Skrift som nærværende, der er stræbet som et Forsøg paa at gjøre Befolkningsforholdene til Gjenstand for Almen-Læsning; deels tænker jeg at finde en mere passende Plads for hine Materialier i en anden Afhandling (om uægte Fødsler i Norge), som — med et andet Formaal — vil kræve og tilstede en anden Fremstillingsmaade.

Trykfeil og Rettelser.

Side 4, L. 17.		agttage, læs iagttage.
— 9, - 11.		forudsætter, l. forudser.
— 11, - 24.		første, l. først.
— 14.		Talrækkerne øverst paa Siden have faaet en urigtig Plads, da de høre til Tabellen paa forrige Side og følgelig skulde været anbragte nedenunder Texten.
— 43.		Levende Fødte i Christiania Stift for 1796—1800 62,3.5, l. 62,325.
— 50, - 1.		1826, l. 1836.
— 56, - 4 og 3 fra neden.		yngre l. ældre.
— 80, - 9.		Forbøielse, l. Forøgelse.
— 81, - 14.		Navnlig, l. nemlig.
— 85.		Ved Angivelsen af de fødte Børn skulde det været forklaret, at for forrige Aarhundredes Vedkommende ere de i Anm. S. 43 omtalte Opgaver benyttede, og at det særskilte Antal for hvert Kjøn er angivet efter den Sandsynligheds-Beregning, at der var 105 Drengebørn for 100 Pigebørn.
—146, - 9.		nuen, l. nu en.
—155, - 16.		Komma efter „Strøm" udelades.
—202, - 15.		„er" udelades.
—207, - 7. fra neden		for, l. fra.